

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
HUMANITARINIS FAKULTETAS
FILOSOFIJOS IR ANTROPOLOGIJOS KATEDRA

**TARPKULTŪRIŠKUMO SUVOKTIS IR RAIŠKA
UGDYMO PRAKTIKOJE: PEDAGOGŲ
PERSPEKTYVOS KONTEKSTAS**

Magistro darbas
Socialiniai mokslai, edukologija (07 S)

Darbo autorė Ieva Bilbokaitė.....

Vadovė doc. dr. N. Mažeikienė.....

Recenzentė lekt. dr. I. Balčiūnienė.....

Šiauliai
2011

SANTRAUKA

Ieva Bilbokaitė

„Tarpkultūriškumo suvoktis ir raiška ugdymo praktikoje: pedagogų perspektyvos kontekstas“.

Magistro darbas.

Šio darbo tikslas – atskleisti tarpkultūriškumo suvoktis ir raišką ugdymo praktikoje.

Magistro darbe, remiantis Lietuvos ir užsienio mokslinės literatūros analize, identifiukuoti kultūros ir tarpkultūriškumo sampratos aiškinimai, kultūrinės kaitos priežastys globalėjančio pasaulio kontekste, tarpkultūrinio ugdymo teoriniai konceptai. Atlikus mokyklų veiklų planų bei žiniatinklų turinio analizę, atskleista kaip išryškėja tarpkultūriškumas Šiaulių miesto mokyklų pagrindinę veiklą reglamentuojančiuose dokumentuose bei virtualioje aplinkoje. Nustatyta tarpkultūriškumo raiška ugdymo praktikoje, analizuojant dalykų vadovėlių mokiniams turinį. Atlikus interviu su Šiaulių miesto mokyklų mokytojais, atkleistos tarpkultūriškumui suteikiamos prasmės ir raiška ugdymo praktikoje.

Gauti rezultatai patvirtina tyrimo prielaidą, kad mokyklose tarpkultūriškumo suvoktis atsiskleidžiama per siaurą tarpkultūriškumo sampratos aiškinimą (etosų, skirtingų šalių santyki, tautų sąveika), o tarpkultūriškumo ugdymo raiška praktikoje reiškiasi per skirtingų kultūrų praktikų įvairovę.

***Prasminiai žodžiai:** tarpkultūriškumas, tarpkultūrinis ugdymas, suvoktis, raiška ugdymo praktikoje.*

SUMMARY

Ieva Bilbokaitė

„Perception and Expression of Interculturality in Educational Practice from Pedagogical Perspective“.

Master's paper

The aim of this paper is to find out the perception and expression of interculturality in educational practice.

In this paper the scientific explanations of the definitions of culture and interculturality were identified, also the reasons of vicissitude culture in global world context and theoretical concepts of intercultural education were analyzed.

After the content analysis of the action plans of schools it was found out how interculturality was highlighted in schools of Siauliai town and how it was showed in year plans and in virtual space of the institutions. The expression of interculturality in educational practice

was identified while analyzing the content of schoolbooks. The meanings that were given to interculturality were found out after the interview with teachers.

The research confirmed the hypothesis that the author had formulated – the perception of interculturality in schools is enclosed and understood through the narrow explanation of the definition and expression of intercultural education in practice, also, it is represented through different practice of different cultures.

Key words: *Interculturality, Intercultural Education, Perception, Educational Practice.*

TURINYS

IVADAS.....	6
1. TARPKULTŪRIŠKUMO SUVOKIMO IR RAIŠKOS UGDYMO PRAKTIKOJE TEORINIAI ASPEKTAI	12
1.1. Kultūros panašumų ir skirtumų sąveika globalizacijos kontekste.....	12
1.1.1. <i>Požiūrių į globalizacijos sąvoką analizė .....</i>	<i>12</i>
1.1.2. <i>Globalizacijos raiška .....</i>	<i>15</i>
1.2. Kultūros sąvokos aiškinimo išvalgų analizė	18
1.3. Kultūros funkcijos ir elementai	23
1.4. Esminės kultūrų charakteristikos savybės	26
1.5. Tarpkultūriškumo sampratos genezė.....	30
1.6. Užsienio mokslininkų plėtojamos tarpkultūriškumo koncepcijos.....	31
1.7. Kito suvokimas ir priėmimas tarpkultūriškumo kontekste.....	33
1.8. Tarpkultūrinio ugdymo sampratos interpretacijos.....	35
1.9. Tarpkultūrinio ugdymo situacija multikultūrinėse šalyse	36
1.10. Lietuvos švietimo kaita tarpkultūriniu aspektu	39
1.11. Tarpkultūriškumo suvokimo ir raiškos ugdymo praktikoje turinio operacionalizacija...41	
2. TYRIMO METODOLOGIJA IR METODIKA.....	44
2.1. Tyrimo metodologinės nuostatos	44
2.1.1. Tarpkultūrinis ugdymas ontologiniu ir epistemologiniu aspektu	45
2.2. Tyrimo metodika	46
2.3. Tyrimo organizavimas.....	48
3. TYRIMO REZULTATAI IR JŲ APTARIMAS.....	51
3.1. Formalaus ir neformalaus ugdymo turinį reglamentuojančių mokyklos dokumentų turinio analizė.....	51
3.2. 11–12 klasių literatūros, geografijos, istorijos ir etikos vadovėlių moksleiviams turinio analizė.....	55
3.2.1. Tarpkultūriškumo raiškos literatūros dalyke identifikavimas	55
3.2.2. Tarpkultūriškumo raiškos istorijos ir geografijos dalykuose identifikavimas	58
3.2.3. Tarpkultūriškumo raiškos etikos dalyke identifikavimas.....	62
3.3. Žiniatinklio analizė tarpkultūriniu aspektu: Didždvario gimnazijos atvejis.....	64
3.4. Pedagogų suvokimas apie tarpkultūriškumo fenomeną mokyklose: pilotinio tyrimo rezultatai	66

3.5. Tarpkultūriškumo suvokimo ir raiškos ugdymo praktikoje analizė pedagogų perspektyvos kontekste.....	69
3.5.1. Kultūros sampratos aiškinimo diskursų analizė	69
3.5.2. Tarpkultūriškumo suvokimo schematizacija.....	72
3.5.3. Tautiškumo suvokimo interpretacijos	74
3.5.4. Sąlygų plėtoti tarpkultūriškumą Lietuvos švietimo sistemoje įvertinimas.....	75
3.5.5. <i>Kito</i> sąvokos supratimo kontekstai	77
3.5.6. Tarpkultūrinio ugdymo programų poreikio Lietuvoje priežasčių analizė.....	81
3.5.7. Tarpkultūriškumo raiška ugdymo praktikoje	84
3.5.8. Tarpkultūrinių temų diskusijų metu analizė	86
3.5.9. Neformalaus tarpkultūrinio ugdymo raiška.....	88
3.5.10. Projektinės veiklos raiška	90
3.5.11. Pastabų raiška	91
IŠVADOS	94
REKOMENDACIJOS	96
LITERATŪRA	97
PRIEDAI	119

IVADAS

Temos aktualumo pagrindimas. Mokslo internacionalizacija šiandien tampa globalia tendencija. Ugdymo įstaigos siekdamos prisitaikyti prie kultūros įvairovės svarsto įvairius požiūrius formuojant šią raidą, svarbią būnant daugiakultūrišku. Tarpkultūralizacija yra glaudžiai susijusi su spontaniškas globalizacijos įvykių fenomenais. Tai siejasi su procesu, kuris paveikia ir sukelia sąmoningą reakciją į globalinę aplinką. Tarpkultūrinis ugdymas (angl. – *intercultural education*) aktualizuojamas edukologijos srityse įvairiose šalyse. Lietuvos Respublikos švietimo dokumentai¹ reglamentuoja naujus reikalavimus šiandienos mokytojams. Atsižvelgiant į visuomenei tenkančius dabarties iššūkius, švietimui tenka misija padėti asmeniui suvokti šiuolaikinį pasaulį, įgyti kultūrinę bei socialinę kompetenciją ir būti savarankišku, veikliu, atsakingu žmogumi, norinčiu ir gebančiu nuolat mokytis bei kurti savo ir bendruomenės gyvenimą². Taigi švietimo įsakymas ir kiti LR švietimo dokumentai numato, kad mokyklose turi būti įvairus ugdymas, siekiant ugdyti asmens pilietinį, kultūrinį ir tautinį tapatumą.

Lietuvos švietimo plėtotės strateginės nuostatose (2003–2012, p. 23) teigiama, kad asmens integralumo stiprinimas, asmens bei tapatybės saugojimas ir kūrimas, šiuolaikinei tarptautinei konkurencijai būtinų asmens ir visuomenės galių plėtojimas, pasauliui atviro patriotizmo ugdymas yra vienintelis galimas atsakas į globalizacijos keliamus iššūkius. Todėl būtina stiprinti kūrybinį, interpretacinį švietimo, kartu asmens ir visuomenės, santykį su Lietuvos kultūrine ir pilietine tradicija, stiprinti visuomenę integruojantį gyvos tradicijos vaidmenį. Švietimas globalizacijos sąlygomis turi ugdyti dinamišką „modernią lietuviybę“, šiuolaikišką asmens tautiškumą ir tautinę savigarbą. Sykiu jis turi puoselėti pagarbą kitoms kultūroms ir civilizacijoms, kitų kultūrų ir tautų asmenims. Švietimas turi mokyti savęs pažinimą per dabarties pasaulio civilizacijų įvairovę.³ Todėl svarbu ugdyti tarpkultūrinius įgūdžius, gebėjimus, orientuoti ugdytinius į šiuolaikinės tarpkultūrinės koncepcijos ugdymą. Šiame kontekste itin aktualiu tampa tarpkultūrinis mokymasis, t. y. „asmens augimo procesas, kai įtraukiama į visuomenę. Jis skatina reflektuoti mus, kodėl norime mokytis, ką norime pasiekti? Tarpkultūrinis ugdymas siejamas su tuo, kaip mes gyvename savo visuomenėje“ (Schachinger, 2004, p. 16).

Mūsų dienomis žmonės, kilę iš skirtingų kultūrų (ar subkultūrų), dažnai gyvena vienoje visuomenėje. Todėl kyla nuolatiniai ginčai dėl bendro gyvenimo formų. Žiniasklaidoje

---

¹ Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas; Valstybinės švietimo strategijos 2003-2012 metų nuostatos (2003); Lietuvos statistikos metraštis. Statistikos departamentas. Vilnius, 2009; Bendrojo lavinimo mokyklos veiklos kokybės išorės audito tvarkos aprašas (2007-04-02, Nr. ISAK-587); Bendrojo lavinimo ugdymo turinio formavimo, vertinimo, atnaujinimo ir diegimo strategija (2007-05-23, Nr. ISAK-970)

² Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metų n u o s t a t o s. Patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. liepos 4 d. nutarimu Nr. IX-1700

³ Lietuvos švietimo plėtotės strateginės nuostatos, gairės. 2003-2012, projektas. 24 p.

permanentiškai eskaluojami daugiakultūrinės visuomenės probleminiai klausimai: kokios yra kasdieninės įvairovės aplink mus pasekmės? Ar galime išsiugdyti šių skirtumų supratimą? Ar gali skirtingos kultūros egzistuoti viena greta kitos, domėtis viena kita, priimti ir gerbti viena kitą? Juk neretai masinės informavimo priemonės pateikia informaciją apie netoleranciją, priešinimąsi šiai naujajai pliuralistinei ir daugiakultūrinei visuomenės esaičiai. Viešojoje erdvėje ir žiniasklaidoje dažnai aptinkama nuomonė, kad auganti įvairovė kelia grėsmę tapatybei. Tačiau kategoriškai teigti, kad tokie teiginiai yra teisingi, negalima. Siekiant suprasti, koks yra sudėtingas šiuolaikinis pasaulis ir multikultūriniai jo aspektai, verta plačiau paanalizuoti tarpkultūrinio mokymosi prielaidas Lietuvoje, tarpkultūriškumo suvoktis ir raišką ugdymo praktikoje.

Valstybinės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatose (2003) akcentuojama, kad Lietuvos švietimas turi padėti asmeniui suvokti šiuolaikinį pasaulį, įgyti kultūrinę bei socialinę kompetenciją ir būti savarankišku, veikliu, atsakingu žmogumi, norinčiu ir gebančiu nuolat mokytis bei kurti savo ir bendruomenės gyvenimą. Vienas iš esminių šiandienos švietimo misijos akcentų yra darnios, žiniomis grįstos <...> kultūros plėtros užtikrinimas, visuomenės kūrybinių galių stiprinimas. Taip kartu siekiama laiduoti tautos ir krašto kultūros tęstinumą, nuolatinį kūrimą, tapatybės išsaugojimą, puoselėti šios kultūros atvirumą ir dialogiškumą. Švietimo politika skiria ypatingą dėmesį asmens patriotizmo, jo pilietinio, kultūrinio ir tautinio tapatumo ugdymui. Aktyvi pilietinė veikla tampa sudėtine švietimo turinio dalimi. LR švietimo dokumentuose daug dėmesio skiriama asmens kompetencijos tobulinimui, o švietimo strategijoje ir praktikoje vis labiau ryškėja transformacinė švietimo funkcija – inicijuoti pozityvius visuomenės pokyčius, kurti tobulesnį pasaulį (Pedagogų rengimas Lietuvos Aukštosiose mokyklose darnaus vystymosi švietimo kontekste, 2006). Todėl itin aktualiu tampa tarpkultūrinio ir tautinio ugdymo dermės pagrindimas.

Temos mokslinis aktualumas ir naujumas. Tarpkultūriškumo reiškinys, tautinio ir tarpkultūrinio ugdymo sąveika gana plačiai nagrinėjami užsienyje. Vieni įtakingiausių tarpkultūriškumo tyrimuose laikomi šie tyrėjai: Banks (1981, 1984, 1968, 2001, 1995, 1994), Hofstede, 2005; Bauman, 2002, Kaufman, 2004, Kluckhohn, Strodtbeck (1961, 1962), Trompenaars, Hampden-Turner (1997), Hall (1976, 1977, 1990), MacLaughlin, 1997. Vienas žymiausių antropologų G. Hofstede (1980, 1991) tarpkultūriškumo teorijos ir kultūrinių dimensijų tyrimai padėjo žmonėms geriau pažinti kas vyksta tarp kultūrų, įgalinant juos kuo efektyvesnei komunikacijai. Teigiama, kad mokslininko išskirtos dimensijos, siekiant identifikuoti pagrindinius šalių tarpkultūrinius skirtumus, iš visų kitų kultūrinių skirtumų klasifikacijų yra geriausiai empiriškai pagrįstos. Įvairių kultūrų skirtumų realizavimas per pirmenybės teikimą skirtingiems sprendimams remiasi antropologų ir sociologų C. Kluckhohn ir

F. R. Strodbeck (1961, 1962) vertybių orientacijos teorijos teiginiais, liudijančiais apie ribotą kiekį universalių problemų ir sprendimų, kurie remiasi vertybėmis. Kultūrų klasifikaciją, pateikia ir Trompenaars and Hampden–Turner (1997, 1993) kultūros bei verslo klausimus tiriantys autoriai, išskirdami septynias kultūrų dimensijas. Antropologas E. Hall (1976) suklasifikavo kultūras į dvi dideles grupes – sodraus ir blankaus konteksto. Tai labai platus ir apibendrintas klasifikavimas, tad abejoms kultūrų kategorijoms priklausantys žmonės apibrėžiami įvairiomis jiems būdingomis charakteristikomis. Banks et al. (1995, 2001) savo tyrimuose akcentuoja tarpkultūrinio ugdymo teorinio aiškinimo ir praktinio pasireiškimo mokykloje neatitikimą, nes tyrimo duomenys rodo, kad praktinis tarpkultūrinio ugdymo dizainas ir jo teorinis konstruktas remiasi skirtingomis įžvalgomis.

Tarpkultūrinės visuomenės vertybių, mokyklų bendruomenės lūkesčių tarpkultūriškumo klausimais, orientuojantis į metodologijų mokykloms kūrimą, siekiant tarpkultūrinio ir tautinio ugdymo dermės, tyrimus atlieka daugelis tyrėjų, tokių kaip: Jiang, 2008, Féral, 2006, Network, 2004, Gilert, 2004, Back, 1998, Knight, 1995, Ladson-Billings, 1995; Figueroa, 1999; May, 1999; Leeman, 2003, Coleman & Earley, 2005, 1980, Silva, 2002, Bushnell, 2001, Back, 1998, McQuillan, 1998, Knight, 1995, Biklen, 1995, Shinn, 1971, Cliqnet & Foster, 1966, Helson, 1964, Ross, 1977. Roberts et al. (2008) tyrė UK mokinių lūkesčius rasės, kultūros klausimais ir nustatė, kad šie klausimai mokiniams yra probleminiai: jei mokiniai turi stiprias nuostatas, jiems reikia padėti įvertinti ir pakeisti savo vertybes ir nežinojimą. Tuo tarpu Burwood (1996) analizuoja kaip mokyklų bendruomenė turėtų susidoroti su tarpkultūrinės visuomenės vertybių gausa ir pateikia išvadą, kad turėtų būti skatinamos vertybės, kurios yra ugdomos šviečiamuoju būdu.

Taigi tarpkultūriniai tyrimai yra be galo kompleksiniai, yra atliekami skirtinguose kontekstuose, pavyzdžiui, paremta industrijomis (Jameson, 1994), daugelio šalių stereotipų kūrimu (Trompenaars, 1993, Hofstede, 1980). Šie tyrimai yra globalūs, skirti tarpkultūrinės komunikacijos problemoms analizuoti (Hall & Hall, 1990), patvarių santykių kūrimui (Hall & Hall, 1990), savo aplinkos formavimui (Gillert, 2004).

Analizuojant mokslinę literatūrą tarpkultūriškumo ir tarpkultūrinio ugdymo aspektu, atkleista, kad socialinių mokslų tyrimuose Lietuvoje šiai tematikai taip pat skiriamas dėmesys. Tyrėjai analizuoja esmines tarpkultūrinio ugdymo, kultūros, globalizacijos, emancipacijos, emancipuotos komunikacijos anglų kalbos mokymesi, probleminio mokymosi sampratas (Zuzevičiūtė, 2009, Miloč, Kondrotaitė, Zuzevičiūtė, 2008, Sirtautas, 2005, Mažeikienė, Virgailaitė-Mečkauskaitė, 2007, Mažeikis, 2008, Gintilienė, 2008, Butkevičienė, 2003). Tarpkultūrinis ugdymas Lietuvoje vis dažniau tampa tyrimų objektu: anglų kalbos mokymo tarpkultūrinės dimensijos (Jocaitė, 2009, Jurkonienė, 2008), integruotas dalyko ir užsienio kalbos

mokymas (Būdvytytė-Gudienė, Toleikienė, 2008), studentų tarpkultūrinių kompetencijų ugdymas (Barzelis, Barcytė, 2009, Virgailaitė-Mečkauskaitė, 2009, Mažeikienė ir kiti (2008a, 2008b), Mažeikienė ir Virgailaitė-Mečkauskaitė, 2007), tarpkultūrinės pilietinės kompetencijos proceso ir išsilaisvinimo pedagogikos požiūriu (Mažeikis, 2008), dėstytojų tarpkultūrinė kompetencija dalyvaujant pedagoginio mobilumo programose (Mažeikienė, 2008), tarpkultūrinė komunikacija kalbų mokymesi (Obrikytė, 2000).

Akcentuojama, kad šiandienos edukologijos mokslas susiduria su Europos dimensijų iššūkiais, tokiais, kaip mokymasis naujame tarpkultūriniame kontekste, kas skatina konstruoti mokymosi modelius, kuris funkcionuotų tarpkultūrinėje aplinkoje, formuojant profesines žinias, demokratijos, socialinio jautrumo įgūdžius (Čiučiulkienė ir Šiaučiukienė, 2005). Rengiami ir tarpkultūrinio išsilavinimo tyrimo instrumentai (Jonušaitė, 2006), mokymosi kompetencijų tarpkultūrinio ugdymo kontekste (Lasauskienė, 2005), tarpkultūrinės komunikacijos modeliai (Chreptavičienė, 2004). I. Duoblienės (2006) pateikiamos ryškiausios teorijos, modeliai ir tų modelių adaptavimo Lietuvos švietime tendencijos. Modelių įvairovė aptariama globalizacijos proceso kontekste, siekiant išryškinti esminius tų modelių principus bei kirčius tautiškumo sampratos kaitos požiūriu ir, ypač, įvairių grėsmių tautiškumui požiūriu.

Šiuolaikinė demokratinė mąstysena kuria naujus šiuolaikinius socialinius idealus, vienas jų – visuomenės multikultūriškumo idėja. Todėl svarbiu tyrimo objektu tampa ir tautinių mažumų švietimo ateities projekcijos. Diagnozuojamos šiuolaikinės Lietuvos tautinių mažumų švietimo problemos (Saugenienė, 2000). Atlikti tyrimai leidžia teigti, kad daugiakalbėje vietovėje jos gyventojų ir vaikų poreikiai švietimui tampa gerokai įvairesni, todėl siekiama identifikuoti problemines multikultūrinio ugdymo vietas, nuamtyti tolesnio multikultūrinio ugdymo kokybės gerinimo strategijas, jas siejant su platesniu švietimo situacijos šalyje kontekstu (Merkys, Balžekienė, Telešienė, 2008).

Tyrėjų vertinta kalbinės ir kultūrinės tolerancijos ugdymo kaita Lietuvos demokratėjančioje visuomenėje, analizuojama kokius kultūrinės ir kalbinės tolerancijos ugdymo pokyčius sąlygoja pasaulinės ir europinės švietimo dimensijos ir kaip kinta Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklų programų turinys šiame kontekste (Chreptavičienė ir Urbonienė, 2005). Pilietinė komunikacija nagrinėjama kaip viena iš tarpkultūrinio ugdymo sąlygų bei veiksnių, skatinančių pilietinės visuomenės kūrimąsi (Zaleskienė, 2006).

Tačiau lyginant su užsienio mokslininkų atliekamais tyrimais, galima teigti, kad Lietuvoje tarpkultūriškumo suvokties ir raiškos ugdymo praktikoje problematika nėra pakankamai išplėta. Nors išryškinamos daugelis tarpkultūriškumo krypčių, tačiau tai yra daugiadimensinis reiškinys ir tyrimuose pasigendama socialinės dimensijos aiškinimo. Baigiamojo darbo mokslinį aktualumą nurodo tarpkultūriškumo ir tarpkultūrinio ugdymo suderinamumo, siauros ir plačios

tarpkultūriškumo sampratų interpretacijų bei raiškos ugdymo praktikoje analizė Lietuvos kontekste. Aptariama Lietuvos švietimo kaita bei tarpkultūrinio ugdymo situacija multikultūrinėse šalyse. Analizuojamas tarpkultūriškumo suvokimas ir raiška ugdymo praktikoje pedagogų perspektyvos kontekste, kas, tikėtina, gali prisidėti prie tarpkultūriškumo sampratos, socialinio jautrumo idėjos apibrėžtumo, kultūrų praktikų per skirtingo ugdymo praktikas realizavimo, tautinio ir tarpkultūrinio ugdymo suderinamumo Lietuvos švietimo sistemoje. Remiantis atliktų tyrimų rezultatais, galima planuoti platesnio pobūdžio tyrimus ateityje.

Mokslinėje literatūroje egzistuoja skirtingi požiūriai į tarpkultūriškumą, vyrauja daugiadimensinės koncepcijos, identifikuojamos perspektyvos, kas liudija apie realybėje egzistuojančias skirtingas kultūros sampratas, teorijas, kai kultūra ir tarpkultūriškumas tampa konceptualių diskusijų objektas. Tai suponuoja **probleminius klausimus**: kaip tarpkultūriškumo sampratą, jo prigimtį suvokia ir aiškina mokyklų bendruomenės nariai (pedagogai)? Kokios tarpkultūriškumo sampratos reiškiasi ugdymo praktikoje?

Tyrimo objektas – tarpkultūriškumo suvoktis ir raiška ugdymo praktikoje.

Tyrimo tikslas – atskleisti tarpkultūriškumo suvoktis ir raišką ugdymo praktikoje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išnagrinėti Lietuvos ir užsienio šalių mokslinę literatūrą šiais aspektais: kultūros ir tarpkultūriškumo sampratos; kultūrinės kaitos priežastys globalėjančio pasaulio kontekste; tarpkultūrinio ugdymo teoriniai konceptai.
2. Atlikus mokyklų veiklų planų bei žiniatinklių turinio analizę, atskleisti kaip išryškėja tarpkultūriškumas Šiaulių miesto mokyklų pagrindinę veiklą reglamentuojančiuose dokumentuose bei virtualioje aplinkoje.
3. Nustatyti tarpkultūriškumo raišką ugdymo praktikoje, analizuojant dalykų vadovėlių mokiniams turinį.
4. Atlikus interviu su Šiaulių miesto mokyklų mokytojais, atskleisti tarpkultūriškumui suteikiamas prasmes ir raišką ugdymo praktikoje.

Tyrimo prielaida – tikėtina, kad mokyklose tarpkultūriškumo suvoktis atsiskleidžiama per siaurą tarpkultūriškumo sampratos aiškinimą (etosų, skirtingų šalių santykių, tautų sąveika), o tarpkultūriškumo ugdymo raiška praktikoje reiškiasi per skirtingų kultūrų praktikų įvairovę.

Tyrimo metodai:

1. Mokslinės literatūros ir dokumentų analizė, kuria siekiama išsiaiškinti pagrindines kultūros ir tarpkultūriškumo sampratas, kultūrinius veiksnius, įtakojančius ugdymo praktiką, atskleisti tarpkultūrinio ugdymo teorinius konceptus.
2. Dokumentų (*mokymosi, veiklų planų, žiniatinklių*) ir vadovėlių, skirtų 11–12 klasių mokiniams, turinio analizė.

3. Pusiau struktūruotas interviu, kuriuo siekiama išsiaiškinti mokyklos bendruomenės narių tarpkultūriškumo suvoktis.

Empirinė bazė: tyrime, atliekant interviu, dalyvavo 35 Šiaulių universiteto mokyklų dailės, muzikos, istorijos, geografijos, biologijos, anglų kalbos dalykų mokytojai. Turinio analizei pasitelkiami mokymosi, veiklų planai, vadovėliai.

Tyrimo metodologinės nuostatos

Socialinio konstruktyvizmo filosofija (Pinker, 2002, Searle, 1995, McNamee & Gergen, 1992). Jos pagrindas yra socialinės teorijos ir žinios apie socialinius reiškinius. Taigi socialinio konstruktyvizmo kontekste tarpkultūriškumo suvoktys ir raiška ugdymo praktikoje tampa itin aktualia problema, verta ypatingo dėmesio, kadangi tiriamos skirtingos tarpkultūrinio ugdymo praktikos.

Kritinė teorija (Dahms, 2008, Brookfield, 2005, Taylor, 2002, Sim, Loon, 2001, Charmaz, 1995, Calhoun, 1995, Conquergood, 1991, Lindlof, Willard, 1982), kuri aiškinama, kaip „reikšmės formulavimas, gimęs troškimas sukurti paaiškinimus, konceptualią realybės tvarką“ (Poster, 1989, p. 5). Kritinė teorija rodo ideologiją kaip plačiai priimtą vertybių, mitų, paaiškinimų, asmeninių nuostatų ir moraliai trokštamų daugumos populiacijai. Todėl šios teorijos naudojimas, aiškinant tarpkultūrines kompetencijas, atskleis kritinį požiūrį, mokyklos bendruomenės narių suvokimą, keis socialinę tikrovę, kadangi kritinė teorija stengiasi generuoti specifinę pasaulio viziją, kokia ji galėtų būti.

Darbo struktūra ir apimtis. Magistro darbą sudaro įvadas, 3 skyriai, vienas iš kurių pristato teorines kultūros ir tarpkultūriškumo aiškinimo prielaidas, antrasis – tyrimo metodologiją bei metodus, o paskutinytis – tyrimo rezultatus bei jų aptarimą; išvados; diskusija; literatūros sąrašas, 17 priedų. Darbe pateiktos 9 lentelės ir 16 paveikslų. Darbo apimtis – 118 puslapių. Panaudoti 305 literatūros šaltiniai, iš jų 71 – lietuvių kalba, 234 – užsienio kalbomis.

1. TARPKULTŪRIŠKUMO SUVOKIMO IR RAIŠKOS UGDYMO PRAKTIKOJE TEORINIAI ASPEKTAI

1.1. Kultūros panašumų ir skirtumų sąveika globalizacijos kontekste

Tarpkultūriškumas ir tarpkultūrinis ugdymas tautiškumo sampratos kaitos požiūriu tampa svarbus globalizacijos proceso kontekste. Siekiant suprasti dabartinius socialinius procesus bei kultūrų skirtumus, būtina išanalizuoti globalizacijos reiškiniui suteikiamas prasmes. Tai vienas dažniausių politikos, ekonomikos ar kultūrų tyrimų objektų, šiuolaikinių politikos ir mokslo terminų. Kultūrų kaitos bei skirtumų raiškos analizė apima mokslinės literatūros studiją, globalios transformacijos, kultūrų industrijos, kultūrinės globalizacijos, nelygybės, sociologijos bei antiglobalizacijos tematika. Šio fenomeno tyrėjai, kurių mokslinėmis idėjomis remiasi daugelis šiandienos mokslininkų, esti: D. Held (2002), A. Giddens (1994, 2000, 2005), U. Beck (2002), Z. Bauman (1998), A. McGrew (2002), P. Hirst (1996a, 1996b, 1997), G. Thompson (1996a, 1996b, 1997), M. Kaldor (2007), J. Tomlinson (2002), R. E. Goodin (2006).

1.1.1. Požiūrių į globalizacijos sąvoką analizė

Akcentuotina, kad globalizacija dažniausiai funkcionuoja kaip sinonimas šiems fenomenams: liberalios politikos siekimas pasaulio ekonomikoje, augantis vakarietiško politikos, ekonomikos bei kultūros gyvenimo formų dominavimas; naujų technologijų sklaida, unifikuota visuomenė, kurioje panaikinamos svarbiausios socialinių konfliktų priežastys (Scheuerman, 2010). Remiantis mokslinės literatūros analize, pažymima, jog pastarieji fenomenai išryškėja penkiose kategorijose, kurios detaliau analizuojamos, siekiant atskleisti jų turinį (1 lentelė).

1 lentelė

Globalizacijos sampratos interpretacijų kontekstai

Kategorija	Subkategorijos	Teiginiai	Autorius
Ryšiai	<i>Tinkliniai ryšiai</i>	„<...> nusako greitai besiplėtojantį ir nuolat tankėjantį tarpusavio ryšį bei tarpusavio priklausomybės tinklą, būdingą šiuolaikiniam socialiniam gyvenimui“;	Tomlinson, 2002
	<i>Ryšiu stiprumas</i>	„<...> apibrėžiama kaip internacionalizacija. Šiuo požiūriu globalus reiškia šalių tarpusavio ryšius, o globalizacija – tarptautinių mainų augimą ir tarpusavio priklausomybę“;	Morkūnienė, 2003
	<i>Ryšiu plėtojimas</i>	„<...> visų šiuolaikinio socialinio gyvenimo aspektų tarpusavio ryšio plėtotė, gilėjimas ir greitėjimas pasauliniu mastu“;	Held et al. 2002
	<i>Subjektų susietumas</i>	„<...> nusako faktą, kad mes vis labiau gyvename viename pasaulyje, taigi stiprėja individų, grupių ir tautų tarpusavio priklausomybė“;	Giddens, 2005
Homogenizacija	<i>Apibendrinamumas</i>	„<...> tapatinama su universalizacija, pasauline kultūrų sinteze“;	Morkūnienė, 2003
		„<...> duoda daugiausiai naudos, istoriškai nesąžiningai,“	Abdi, 2010

		atrankos būdu gerinant, kultūriškai susvetimėjant, politiškai dominuojant ir ekonomiškai stengiantis sukurti pasaulio ekonomikos bei susijusių gyvenimo sistemų mišinį;	
	<i>Visumiškumas</i>	„Globalizacijai būdinga tai, kad ji sustiprina pasaulio kaip visumos suvokimą“;	Robetson, 1992, Tomlinson, 2002
		„Tai homogenizacija, kai visas pasaulis traktuojamas kaip tampantis vakarietiškas, t.y. modernus, kraštutiniu atveju – amerikietiškas. <...> suvokiama kaip vesternizacija arba modernizacija, ypač jos amerikanizuotas pavidas“;	Morkūnienė, 2003
Nuotolio nykimas	<i>Atstumo dimensijos redukcija</i>	„<...> yra didėjančio atstumo susijungimo priežastis“;	Hannerz, 1996
		„<...> kaip liberalizacija, t. y. sukūrimą atviros, be sienų pasaulinės ekonominės erdvės, reiškiančios laisvą prekybą, materialinių gėrybių, aptarnavimo, pinigų ir finansinių instrumentų laisvą judėjimą“;	Morkūnienė, 2003
Kultūriniai pokyčiai	<i>Kultūros esmė</i>	„<...> šiuolaikinės kultūros esmė, o kultūrinė veikla yra globalizacijos esmė“;	Tomlinson, 2002
	<i>Kultūros žodynas</i>	„<...> nusakomi galingi mūsų laikų permainų procesai negali būti tinkamai suprasti nepasitelkus conceptualinio kultūros žodyno“;	Tomlinson, 2002
	<i>Pakeičia kultūrinės patirties audinį</i>	„Permainos pakeičia patį kultūrinės patirties audinį ir veikia patį supratimą, kas iš tikrųjų yra kultūra šiuolaikiniame pasaulyje“;	Tomlinson, 2002
	<i>Fenomenas</i>	„<...> daugiadimensinis fenomenas, apimantis ne vien tik ekonominius elementus, bet ir daugelį neekonominių aspektų“;	Prasad, Prasad, 2007
	<i>Pokyčių diskursas</i>	„<...> pokyčių paradigma, kuri tapo tam tikru diskursu ir socialiniu įvaizdžiu“;	Bao, 2008
Nuolatinis vyksmas	<i>Nesuderinamas procesas</i>	„<...> formuojantis ir nesuderinamas procesas be jokių aiškių struktūrinių reikalavimų“;	McMichael, 2004
	<i>Neutralus procesas</i>	„<...> nei socialistinis, nei kapitalistinis, o neutralus procesas“.	Knight, 2008

Sudaryta darbo autorės

Globalizacijos suvoktis išryškėja per **ryšių kategorijos** kontekstą. Diskursas teikia teorines prielaidas, kad globalizacija gali būti apibrėžiama ryšius reprezentuojančiomis sąvokomis, matmenimis. Pirmoji subkategorija atskleidžia, jog socialinėje realybėje pastebimi *tinkliniai ryšiai*, kurie subjektams leidžia labiau, giliau ir ilgiau bendrauti tarpusavyje, nepaisant fizinių galimybių bei demografinių nuotolių. Šio ryšio esmė – nuolat plėstis, kadangi žmonės susiduria su iššūkiais, sunkumais ir įvairių gebėjimų reikalaujančiomis situacijomis, todėl grupinė veikla ar jos realizavimas per skirtingus subjektus yra priimtinesnė dėl veiklos veiksmingumo.

Minėti *ryšiai turi savybę stiprėti*, todėl tai dar vienas globalizacijos esmės požymis. Glaudūs ryšiai labiau įpareigoja suinteresuotas grupes veikia atsakingiau, intensyviau ir produktyviau, taip kuriant naujas idėjas ir jų realizavimo planus. Tuo pagrindu remiasi ES dokumentai, kurie suteikia galimybę įvykdyti įvairius tarpkultūrinius mainus (Comenius, Nordplius ir kt.).

Ryšiai ne tik užmezgami, bet ir *plėtojami* tam, kad būtų pasiektas norimas rezultatas. Sutelkiami skirtingą patirtį turintys žmonės, jų grupės ar joms atstovaujančios organizacijos.

Ryšių pagalba *subjektai yra tarpusavyje susieti* – atsiranda pareigos, atsakomybė, veiklų pasiskirstymas. Galima būtų gretinti minėtus globalizacijos ypatumus ryšių aspektu su kitų laikmečių ryšių aspektais ir paneigti tam tikra prasme sureikšmintą kontekstą. Tuo atveju verta atskleisti, jog visais laikais, o ypač nuo rašto atsiradimo, žmonės stengiasi puoselėti ryšius, kadangi tai užtikrindavo atitinkamus mainus bei geresnio gyvenimo tėkmę. Tačiau tarp šių dalykų, epochiniu gretinamuoju aspektu, yra pagrindinis skirtumas – globalizacijos sampratoje ryšiai atlieka sustiprintą, padidintą ir išplėtotą vaidmenį, kuris regimas kaip kasdienis atributas. Šiame laikmetyje žmonės bendrauja per įvairias technines priemones, jie turi galimybę dažniau komunikuoti susitikdami tiesiogiai, todėl sąveikavimas stiprėja priklausomai nuo poreikio ir socialinių veiksnių.

Ryškus globalizacijos sampratos požymis – **homogenizacija**. Ji realizuojama per įvairių reiškinių *apibendrinamumą*. Pastarasis reiškiasi kaip sintetinis darinys, talpinantis skirtingus požiūrius, vertybes, gyvenimo stilių, papročius, ritualus, visa, kas sieja žmones, ir jungia juos į grupes. Tačiau apibendrinamumas pasireiškia ne kaip išvardintų dalykų skirtybė, bet kaip juos vienijančių požymių visuma. Tai visa, kas leidžia manyti, kad atitinkama bendruomenė, grupė ar organizacija turi bendrus ritualus, vertybes ir požymius, pagal kuriuos kiti juos gali identifikuoti kaip priklausančius konkrečiai subjektų kategorijai.

Antras požymis – *visumiškumas*. Pastarasis paremtas nuomone, jog daugelis dalykų, egzistuojančių šiuolaikiniame pasaulyje, sudaro bendrą visumą. Viena vertus, atskiros dalelės netenka savo unikalumo, nes orientuojamasi į masinę kultūrą – ji išryškėja dėl žmonijos poreikio greitai įsisąmoninti sudėtingus dalykus, o tai įmanoma tik esant bendriems kodams, kuriuos yra lengva dekoduoti. Kita vertus – visuomenė turi palankesnes sąlygas tobulėti skirtingose šalyse, taip įgyti daugiau patirties dėl tų pačių visuminių bendrysčių, leidžiančių greičiau susiorientuoti ir veikti skirtingose kultūrose.

Globalizacija įprasminama **nuotolio nykimo kontekste** – *redukuojama atstumo dimensija*. Šiuolaikinėje erdvėje žmonės daugiau bendrauja technologijų pagalba, nekeisdami savo buvimo vietos, todėl tokie dalykai kaip teritorija, valstybės sienos ir žemynai pamažu praranda ankstesnę savybę – būti ribojančiais judėjimą veiksniais.

Taip pat globalizacija suvokiama ir per **kultūrinius pokyčius**. Jie identifikuojami analizuojant *kultūros esmę, kultūros žodyną, pokyčius*. Stebimas nuolatinis įvairių kultūrų virsmas – tai, kas buvo visiškai skirtinga, pamažu tampa bendra ir vieninga. Kultūra, pasiima tai, kas ją kuriančių ir plėtojančių asmenų nuomone, gali ją pajvairinti. Kartais priimami net radikalūs sprendimai ir svetimų kultūrų elementai perkeliama į naują terpę. Mokslininkai teigia, kad gajus yra Vakarų amerikoniškos kultūros perėmimas, todėl mažesnės kultūros netenka savasties. Tolesnė kultūrų raida priklausys nuo ją puoselėjančių poreikių – ar ir toliau bus

siekiama globalumo, kad viskas turėtų vienodus, panašius kodus, ar priešingai – bus stipriai atsigręžta į skirtingumą ir unikalumą.

Globalizacija aiškinama ir kaip **nuolatinio vyksmo kontekstas**. Tuo remiantis interpretuojamas *nesuderinamumas* ir *neutralumas*. Procesas nėra nuoseklus, aiškus, jis nuolatos keičiasi ir tai vyksta chaotiškai, neplanuotai ir nestructūruotai. Šie pokyčiai įgalina asmenis išvelgti globalizacijos reikšmę per procesų virsmą ir jų pasiekiamus regimus rezultatus. Kadangi procesų virsmas spartus ir neprognozuojamas, jo interpretacija ir pasekmės pastebimos įvairiose srityse, neapsiribojant vien ekonomine ar socialine sfera. Tuo remiantis aiškėja globalizacijos esmė – nuolatinio vyksmo kontekstas, kuriame veikia skirtingos jėgos, palaipsniui supanašėjančios visose pasaulio vietose.

Apibendrinant galima teigti, kad globalizacija įtakoja politinę, kultūrinę, švietimo sritis. Ji išreiškiama per ryšių, homogenizacijos, nuotolio nykimo, kultūrinių pokyčių bei nuolatinio vyksmo dimensijas, kai tvarkos suardymas tampa norma nieko nestebinančia kasdienybe.

1.1.2. Globalizacijos raiška

Remiantis mokslininkų (Ohmae, 1990; 1995, Wriston, 1992, Hirst and Thompson, 1996b, Robertson, 1992; Huntington, 1996; Burbach et al., 1997; Giddens, 1996, 1994b, Tomlinson, 2002, McNeill, 1995; Held, 2002 ir kt.) pateikta požiūrių į globalizaciją klasifikacija ir atlikus antrinių šaltinių analizę, parengta globalizacijos priešastingumo diskurso analizė, išskiriant esminius teiginius, kurių turinys atspindi kultūros bei minėto reiškinio sąsajas (2 lentelė).

2 lentelė

Globalizacijos priešastingumo diskursas

Kategorija	Subkategorija	Teiginiai	Autoriai
Naujas istorinis tarpsnis	<i>Nauja era</i>	„<...> šiuolaikinė globalizacija reiškia naują erą, kur visos tautos vis labiau paklūsta globaliai rinkai“;	Ohmae, 1990; 1995
	<i>Nauja epocha</i>	„<...> apibrėžia naują žmonijos istorijos epochą, kurioje tradicinės nacionalinės valstybės globalioje ekonomikoje tampa nenatūraliais, net neįmanomais verslo vienetais“;	Ohmae, 1990; Wriston, 1992, Guehenno, 1995
Ryšinė stadija	<i>Būsena</i>	<...> ypatinga sąlyga ar galutinė būsena, visiškai integruota globali rinka	Hirst and Thompson, 1996b
	<i>Sąsajos</i>	:<...> vieningas procesas, prilyginamas ekonominėms ir kultūrinėms sąsajoms“;	Ohmae, 1990; Robertson, 1992; Krasner, 1993, Cox, 1996; Hirst and Thompson, 1996b; Huntington, 1996; Burbach et al., 1997;
		„Kultūrinis matmuo aprėpia dvilypį globalizacijos vyksmą – „ne-čia“ ir „čia“: tai sąsaja tarp didžiulių sisteminių slinkčių ir pokyčių mūsų grynai vietiniuose kasdienės patirties pasauliuose“;	Giddens, 1994b
		„<...> globalizacijai svarbi tuo atžvilgiu, kad ji yra savybingas viso sudėtinio susisaistymo proceso	Tomlinson, 2002

		aspektas“;	
Savalaikiškumas	<i>Modernizmas</i>	„<...> pirmiausia yra moderniojo amžiaus fenomenas“;	McNeill, 1995; Roudomtof ir Robertson, 1995; Bentley, 1996; Frank ir Gills, 1996
	<i>Pažanga</i>	„<...> eina kartu su gana sklandžia žmonijos pažangos plėtra“;	Ohmae, 1990; Clark, 1997
Virsmas	Transformavimas	„<...> plinta transformacinė jėga, sudrebinanti visuomenės, ekonomikas, valdymo ir pasaulio tvarkos institucijas“;	Giddens, 1996
	Kaitos maksimumas	„<...> migracinės, politinės ir kultūrinės raidos modeliai neturi istorinio precedento. Visos pasaulio šalys <...> vienu ar keliais atžvilgiais dabar yra didesnės (globalios) sistemos funkcionalios dalys“;	Nierop, 1994
	Naujos socialinių darinių formos	„<...> susijusi ne tik su nauju suverineteto režimu, bet ir su naujų galingų globalaus masto neteritorinio ekonominių ir politinių organizacijų formų, tokių kaip multinacionaliės korporacijos, transnacionaliniai judėjimai, atsiradimu“;	Rosenau, 1997
	Hibridai	„<...> kultūrų ir tautų susipynimas formuoja kultūros hibridus ir naujus globalinius kultūrų tinklus“;	Held, 2002
	Konfrontacija	„<...> stumia ir traukia visuomenes priešingomis kryptimis; ji fragmentuoja bei integruoja, skatina bendradarbiavimą bei konfliktus, o kartu ir universalizuoja bei specializuoja“;	Rosenau, 1997
	Konformizmas	„<...> šiuolaikinės globalizacijos procesai neturi istorinio precedento, nes viso pasaulio vyriausybės ir visuomenės privalo prisitaikyti prie pasaulio, kuriame jau nėra aiškių ribų tarp tarptautinių ir vietinių, išorinių ir vidinių reikalų“.	Rosenau, 1990; Cammilleri ir Falk, 1992; Ruggie, 1993; Linklater ir MacMilln, 1995; Sassen, 1996

Sudaryta darbo autorės

Globalizacijos atsiradimas buvo įtakota daugelio veiksnių, iš kurių esminiai bus aptarti detaliau. Pirmiausia, hiperglobalistų (Ohmae, 1990; 1995, Wriston, 1992, Guehenno, 1995, Hirst and Thompson, 1996b, Robertson, 1992, Krasner, 1993, Cox, 1996, Huntington, 1996, Burbach et al., 1997, McNeill, 1995; Roudomtof ir Robertson, 1995; Bentley, 1996; Frank ir Gills, 1996, Clark, 1997) nuomone, susiformavo **naujas istorinis tarpsnis** – tarsi poreikis istoriškai ir geneziškai keisti ir keistis. Vieni autoriai linkę tai įvardinti kaip *naują erą*, kiti – *naujos epochos terminais*. Abiem atvejais atskleidžiama, kad globalizacija pradėjo formotis palaipsniui, atsiradus poreikiui keistis ir būti veikiamam naujai besikuriančių jėgų kultūrinėje ir tarpkultūrinėje terpėje. Atsiradus naujoms technologijoms, išnykus sienų ir laiko dimensijoms (arba sumažėjus joms iki minimumo), tarptautiniai mainai ir jų pagrindu vykdomos veiklos iššaukė situacijas, kuriose ir formavosi naujo požiūrio reikalaujanti epocha. Pastarojoje daugybė skirtingų veiksnių eliminuojami, o bendrais tampa didžiausią reikšmę turintys elementai. Todėl daugeliu atvejų, globalizacija sukūrė sąlygas skirtingoms tautoms ir valstybėms tarpusavyje bendrauti visiems suprantamesne kalba (anglų kalbos išsigalėjimas) ir formomis (elektroniniai laiškai, forumai).

Globalizacijos susiformavimas buvo įtakotas ir **ryšinių stadijų**. Tai byloja apie pakitusias *būsenas bei sąsajas*, kuomet pradėjo intensyvėti tarptautinių ryšių poreikis, jų realizavimas.

Pirmiausia buvo atskleista, jog visuomenė turi progresuoti bendraudama ir bendradarbiaudama tarpusavyje, kai visuomenės samprata išsiplėtė nuo „visuomenė – nacionaliniu lygiu“, iki „visuomenės – pasauliniu lygiu“. Tuo remiantis visuomenės nariais tapo viso pasaulio žmonės, net tie, kurie gyvena itin uždaroje kultūroje ir atsilieka nuo civilizacijos. Įsivyravo būsenos, kurios rodė poreikį plėsti ryšius, juos stiprinti ir kaip įmanoma puoselėti, kad priimta kitų patirtis taptų sava ir priimtina. Taigi, ryšinė stadija parodo, kad globalizacija atsirado dėl ryšių formavimosi būtinumo ir jų išsaugojimo bei plėtojimo prioritetų.

Savalaikiškumas – viena iš globalizacijos priežasčių. Ši kategorija siejasi su jau anksčiau aptartomis, kadangi ji išreiškiama panašiais matmenimis. *Modernizmas* ir *pažanga* – šie rodikliai tapo esminiais, reprezentuojančiais globalizacijos priežastis. Atsiradus modernizmui, kuomet unifikacija imta abejoti, nuspręsta ieškoti panašesnių ir visiems suprantamų kodų. Be to, vienareikšmiškai apsispręsta atsisakyti nekintančių ir loginio pozityvizmo laikotarpiu gyvavusių idėjų apie pastovią realybės konstantą bei jos lyderius. Modernizme kiekvienas gali tapti lyderiu ir prarasti lyderystę poziciją, jei jį pakeičia naujas ir geresnius duomenis turintis lyderis. Šiuo atveju tą antrina pažanga – vienos technologinės priemonės keičia kitas ir ta kaita vyksta labai sparčiai. Taigi ne tik ekonominė, bet net ir mokslo genėzė iššaukia globalizacijos atsiradimą.

Globalizacija įtakota **virsmo**, pasireiškiančio per tris subkategorijų veiksnus. *Transformavimas*, kaip būties keitimasis realybėje, veikia pastebimai, todėl susiklosto aplinkybės, reikalaujančios vieno virtimo kitu. Dėl šių elementų vyksta kaita, kuri pasiekia aukštą intensyvumo lygį – didesnę nei kitose epochose. Nustatoma, jog vyksta *kaitos maksimumas* – stiprus įvairių kaitos būvių susitelkimas, pasiektas apogėjus ir viršūnę, bei *naujų socialinių darinių formos*. Pastarosios formuojasi remiantis tomis pačiomis minėtomis aplinkybėmis – kaitoje, procesų mišinyje, susidarant ir persikuriant vis naujoms subjektų grupėms. Taigi, virsmas egzistuoja ir kuria globalius procesus, įtraukia vis daugiau objektų ir subjektų. *Konfrontacija* – kaip vienas iš šalutinių veiksnių, kuris įtakoja globalizacijos formavimąsi. Natūralu tai, jog ne visiems priimtina kultūros veiksnių homogenizacija, nes prarandamas savitumas, tradicinių vertybių žmonės priešinasi inovacijoms ir nuostatai, kad viskas šiame pasaulyje keičiasi. Todėl nieko pastovaus nėra, o tai ir reiškia, jog nuolatinį tobulinimosi poreikį turime realizuoti kaitoje, kas lemia papildomas sąnaudas. Tačiau jau pamažu sprendžiami kur kas didesni religiniai konfliktai – vyksta religinių lyderių susitikimai, priimami vieningi sprendimai, o ne išryškinami prieštaravimai bei neigimas. Tačiau būtent pastarajam veiksnui reikia laiko, kad būtų suprasta, jog konfrontacija ir opozicija yra laikina, kol randamos optimalios bendradarbiavimo formos. Būtent skirtybių naikinimas arba minimalizavimas ir jų sujungimas į vieningą visumą kultūroje pastebimas kaip naujų *hibridų* formavimasis. Kita vertus pastebimas ir *konformizmas* – prisitaikymas, kuomet silpnesnė

bendruomenė paklūsta stipresniosios kultūriniais ypatumams, įtaigesnė ir didesnė edukacinė paradigma užslopinama mažesnes. Prisitaikymo sindromas sudaro geras sąlygas formuoti globalizacijai – mes patiriame Vakarų bei Rytų kultūrų įtaką, perimame pasaulyje vyraujančias normas, vertybes, masinių informavimo priemonių skleidžiamą propagandą apie madas, maisto patiekalus, televizijos laidas ir pan. Minėti ir panašūs veiksniai populistiskai plinta ir tampa masiniais, o tai tam tikra prasme verčia daugelį žmonių prisitaikyti ir rinktis tik tai, kas siūloma. Palaipsniui generalizuojama dalykų visuma tampa globaliais elementais.

1.2. Kultūros sąvokos aiškinimo įžvalgų analizė

Globalizacijos kontekste, kultūra tampa vienu iš svarbiausių faktorių, laiduojančių virsmus. Pati kultūros sąvoka yra labai plati. Remiantis mokslinės literatūros analize, išskirtos kultūros sąvokos aiškinimo kategorijos (3 lentelė), kurios detalizuojamos subkategorijos, išreikštomis esminiais teiginiais, reprezentuojančiais jų turinį.

3 lentelė

Kultūros sampratos kategorizacija

Kategorija	Subkategorija	Teiginiai	Autorius
Sąsaja su vietove	Vietovė	„<...> nuo seno siejama su pastovios vietovės idėja. Kultūros sąvoka netiesiogiai susieja prasmės kūrimą su savitumu ir vietove“;	Tomlinson, 2002
		„<...> buvo įsukta į tam tikrą vietą, kaimą, į tam tikrą erdvinę gyvenimo ir gynimo veiklą, kuri pati priklausė nuo papildomo tyrimų lauko lokalizavimo <...> iš esmės yra labiau mobili nei statiška, išlaiko vietos keitimo būdus esmine kultūros prasmų dalimi“;	Clifford, 1997
		„Sudėtingas susisaistymas stiprina kultūros ryšius su vieta. Tai daugeliu atžvilgių nerimą keliantis reiškinys – tolimos jėgos išsiskverbia į vietinius pasaulius ir tuo pačiu kasdienės prasmės nutraukiamos. Įsikūnijimas bei materialių aplinkybių jėgos daugiausia ir laiko mus pririštus prie vietos, tačiau ji keičiasi ir pamažu, nejučiom netenka galios nusakyti mūsų būties raiškas“;	Tomlinson, 2002
		„Tautų ribos kinta, susijungia nelengvame procese, kurio metu elementų sintezė dažnai yra sutrukdoma, nedarni ir trikdanti“;	Scholl, 2002
	Tvarka	„<...> tokia gyvenimo tvarka, pagal kurią žmonės kuria prasmę įvairiomis simbolinio reprezentavimo praktikomis“;	Tomlinson, 2002
Gyvenimo įprasminimas	Būdas	„Kalbėdami apie kultūrą, turime galvoje būdus, kuriais bendradarbiaujantys žmonės ir pavieniui, ir kolektyviai savo gyvenimus daro prasmingus“. „<...> nusako visuminį gyvenimo būdą: kultūra yra ne išskirtinė privilegijuotųjų nuosavybė, o aprėpia visas kasdienės veiklos apraiškas“;	Tomlinson, 2002
	Tikslas	„Kultūros tikslo prasmė išryškėja iš kultūrinės, ekonominės, ir politinės veiklos, o tas tikslas – daryti gyvenimą prasmingą“;	Tomlinson, 2002
		„<...> mūsų bendri, įprasti tikslai, svarbios asmeninės prasmės“;	Williams, 1989
	Kuriama prasmė	„Kultūros nebegalima suvokti taip, lyg jai būtų būdingi neišvengiami konceptualūs saitai su vietove, nes prasmės yra lygiai taip pat kuriamos ir keliaujančių žmonių, ir kultūrų srautų bei sąsajų“;	Clifford, 1997

Apibendrintų veiksmų visumos raiška	Vertybės	„<...> tai visuomenei būdingų vertybių, gyvenimo ir socialinės veiklos modelių bei elgsenos stereotipų, normų, standartų, etalonų ir idealų sistema“;	Melnikas, 2008
		„<...> bendrų vertybių ir įsitikinimų sistema organizacijoje“;	Franklin, Pagan, 2006
	Visuomenė	„<...> gretinama su problemiška visuomenės, kaip apriboto darinio, samprata“;	Mann, 1986, Tomlinson, 2002
	Bendruomenę vienijantys veiksniai	„<...> bendros filosofijos, ideologijos, mąstymas, įsitikinimai, lūkesčiai, požiūris ir normos, kurios vienija bendruomenę“;	Kilman, Saxton and Serpa, 1986
	Veiklos produktai	„<...> tai žmogaus bei visuomenės veiklos produktai, jos formos ir sistemos, kurių funkcionavimas leidžia kurti, panaudoti ir perteikti materialines ir dvasines vertybes“;	Kvietkauskas, 1985
	Visa apimanti forma	„<...> tai kompleksinė ir abstrakti socialinių elementų matrica, kuri funkcionuoja kaip visa apimanti forma, padaranti pasaulį labiau nuspėjamu ir leidžianti lengviau suprasti supančią aplinką“;	Samovar, Porter, 1991
Elgesio taisyklės	Elgesio būdai	„<...> tai lengviausiai išmatuojami darbuotojų elgesio būdai“;	Imundo, 1985
	Elgesio orientacijos veiksniai	„<...> susideda iš idealų, vertybių prielaidų apie gyvenimą, kas orientuoja atitinkamam elgesiui“;	Brislin, 1993
	Taisyklės	„<...> elgesio, mąstymo ir jausmų taisyklės, viską suvedant į tarp grupės narių plačiai paplitusias ir naudojamas taisykles“;	Kunda, 1992
Paveldas	Perdavimas	„<...> perduodama iš kartos į kartą su pareigomis iš tėvų, mokytojų, religinių lyderių ir kitų gerbiamų visuomenės veikėjų“;	Brislin, 1993
Komunikacija	-	„<...> yra komunikacija ir komunikacija yra kultūra“;	Hall, 1977
Socialinė praktika	Identitetas	„Asmens tapatumas modernybėje tampa problemiškas – jį galima priešinti asmens ir visuomenės santykiams, būdingiems tradiciškiems kontekstams“;	Giddens, 2000
		„<...> kultūra yra susijusi su išmoktomis, visuomeniškai įgytomis mąstymo ir elgesio tradicijomis, sutinkamomis žmonių visuomenėje. <...> bendra, visuomeniškai įgyta gyvensena, būdinga grupei žmonių, įskaitant jų kopijuojamą, kartojamą mąstyseną, jauseną ir elgseną“;	Haris, 1998
		„<...> identifikavimosi procesas nenutrūksta visą individo gyvenimą ir negali būti stabilus. Postmoderno laikais identitetas daugiau suskaidytas, fragmentuotas ir sukonstruotas atsižvelgiant į skirtumus nuo kitų“	Krukauskienės ir kt., 2003
Etosas	Tradicijos	„<...> tradicijos nėra biologiškai užkoduotos mūsų sąmonėje; tai yra ritualai ir taisyklės, kurios išsivystė per mūsų kultūrinį kontekstą“;	Ramsey, 2004
		„<...> viskas, ką mes darome – pradedant lopšinių dainavimu, baigiant užsisakymu restorane ar sustojimu prieš raudoną šviesą – atspindi kultūros tradicijas“;	Bowers, 2001
		„<...> tradicijų bendras būvimas disponuoja tomis, kurios jas keičia“;	Shils, 1981
	Kalba	„<...> daugelis vaikų ir jų šeimos jaučiasi kultūriškai nutolę nuo mokyklos ir visuomenės <...> būtent dėl svetimos kalbos kompetencijų stygiaus“;	Ramsey, 2004
		„Spauda buvo vienas svarbiausių veiksmų, lėmusios ankstyvosios modernios valstybės ir kitų pirminių modernybės institucijų radimąsi, bet kai žvelgiame į brandžios modernybės ištakas, reikšminga atrodo vis labiau tarpusavyje susijusių masinės spaudos ir elektroninės komunikacijos plėtra“.	Giddens, 2000

Sudaryta darbo autorės

Daugiausia diskurso vienetų nustatyta kultūrai priskiriant **vietovines** charakteristikas. Kultūra siejama su įvairiais bendrumais atitinkamoje grupėje. Tačiau būtent tą grupę pirmiausia vienija vieta. Tai gali būti regionas, valstybė, žemynas ir pan. Kuo tolesni atstumai nuo vietovių, tuo didesni kultūriniai skirtumai. Taip pat ryškesni skirtumai yra pastebimi ir esant didesniam vietovių uždaramui, kurie atsirado dėl fizinių ar socialinių reiškinių. Taigi, šiuo atveju, globalizacijos jėgos veikia kultūrą kaip vietovę ir iš dalies ją suardo, nes regioninės sienos nėra svarbios, jei turima jas eliminuojančių priemonių, tokių, kaip technologijos. Globalizacija, viena vertus, sustiprina tai, jog mes galime pastebėti kultūrinius skirtumus konkrečioje vietovėje, kita vertus – naikina skirtumus, nes dėl didelio mobilumo ir sienų su vieta susieta kultūra varijuoja ir keičiasi mainų dėka.

Daugelis individų kultūrą suvokia kaip aiškiai apibrėžiamą ir stigmatišką, t. y. su nekintančiais ritualais, vertybėmis ir artefaktais, perduodamais kartų kartoms. Tačiau kultūra nėra pastovi, su aiškiais sienomis. Taigi tarp skirtingų kultūrinių grupių ji yra nuolatiniam vystymosi procese.

Antras svarbus veiksnys – **gyvenimo įprasminimas**. Jis pastebimas per gyvenimo būdą, prasmę ir tikslą. Kultūra, kaip gyvenimo *būdas*, reiškia, jog žmonės viduje sukuria elementus, kuriems suteikia ciklišką ir reguliarią eigą, t. y. užtikrina jų periodišką pakartojimą. Tai daugelio žmonių kasdienybė – darbas, poilsis, maisto racionas, elgesio įpročiai. Gyvenimo būdas jungia visa, kas vartojama ir naudojama kaip kasdienis gyvenimo atributas, nesukeliant didesnių problemų ir neiškeliant gilaus tikslo. Pastarasis labiau pastebimas kultūros suvokime kaip *tikslo kėlime* arba *realizavime*. Čia išryškėja egzistencialistinės idėjos – gyventi vardan tikslo, kultūrą kurti tikslingai ir visa daryti su tikslu. Pastarasis tampa ir siekiniu, ir rezultatu, nes kai jis įvykdomas, iškeliamas naujas. Remiantis tokia nuostata, nauji dalykai kultūriškai prigiją greičiau ir giliau pasilieka sąmonėje, todėl juos lengviau realizuoti ir kartoti. Tikslas siejasi su *kuriama prasme*, kuri yra taip pat kultūros formavimosi pagrindas. Taigi, kultūra kaip prasmė, aiškinama žmonių grupės veiksmis, atsirandančiais dėl įsitikinimų, kad atitinkami dalykai yra tikslingi ir prasmingi.

Apibendrintų veiksmių visumos raiška – svarbus kultūros apibrėžimo aspektas. Pirmiausiai akcentuojamos *vertybės*. Jomis remiantis sukuriamos tradicijos, papročiai, elgesio normos, standartai, padedantys sukurti socialines priklausomybes nuo tam tikrų ritualinių veiksmų. Vertybės tarnauja tam, kad žmogus atskirtų gerą nuo blogo, suvoktų to skirtumą, apsibrėžtų savo orientaciją situacijose, prisiimtų atsakomybę už savo moralinius ir kito pobūdžio įsitikinimus. Tai elgesio tipizavimas bei standartizavimas, kuomet vieną grupę atskiriame nuo kitų, kurioms būdingos ne tos pačios vertybės. Tačiau vertybė, kaip elementas, nėra lengviau pastebimas kultūrose, todėl jos analizuojamos per įvairių veiksmių raišką. Kultūra, kaip

visuomenė teiginiu norima pabrėžti, kad kultūroje egzistuoja svarbus darinys – žmonių grupė ar tų grupių visuma, kuriai būdingi atitinkamos bendrybės: mąstymo panašumas, stereotipai, elgesys, papročiai. Kadangi vykstant mobilumui, bendruomenės skaidosi ir regionai silpniau išlaiko savo unikalumą kultūros atžvilgiu, žmonės tampa svarbiausiais kultūros kūrėjais ir puoselėtojais. Tuomet visuomenė, kaip darinys, atstovauja savo kultūrą. Kita vertus, tas pats pasakytina, jog kultūra – tai *bendruomenę vienijantys veiksniai*. Pastarieji jungia įvairiausius aspektus – nuo mąstymo iki normų ypatumų bendruomenėse. Kiek radikalesnis požiūris išryškėja teigiant, jog kultūra – *veiklos produktas*. Šis požiūris grindžiamas idėja, jog kultūrą suformuoja ne vien mąstymas ir jo požymiai, bet ir tikslingai sukurtas produktas. Tačiau ši išvalga neapsiriboja vien tik materialine pozicija, akcentuojama ir dvasinė produkcija – sielovados, jausmo aspektai. Kultūra, kaip *visa apimanti forma*, taip pat aktualizuojama. Tai reiškia, kad kultūra jungia socialinius, ekonominius, politinius, dvasinius ir kt. reiškinius. Todėl ji greitai pastebima skirtingose kultūrose ir mažiau išryškėja globalizacijos paveiktoje visuomenėje, nes visur atkartojama ta pati visuma.

Kultūra, kaip **elgesio taisyklės**, išreiškiama elgesio būdais, orientaciniais veiksniais ir taisyklėmis. Visa tai tiesiogiai siejasi su žmogumi ir jo mąstymo išore, kadangi elgesys atspindi vidinio pasaulio atributus – tai, apie ką žmogus mąsto. Taigi, elgesio modeliai tinkami apibrėžti atitinkamiems kultūros elementams.

Taip pat kultūra gali būti apibūdinama ir kaip **paveldas** – visa, ką mes priimame iš savo pirmtakų. Jis dažnai vadinamas kultūriniu palikimu, kurį kiekviena karta stengiasi išsaugoti, kaip atsiminimą apie praeitį. Paveldu vadinamas architektūrinis, meninis, istorinis, politinis palikimas, žmonių gyvenimo būdo ir stiliaus formos, kurios perduodamos iš kartos į kartą, kaip papročiai ir jų atributai.

Dar vienas aspektas – kultūra kaip **komunikacija**. Tai bendravimo formos ir jų raiška. Visi minėti veiksniai atskleidžia, kad kultūra yra sudėtingas terminas, jungiantis įvairius požiūrius – nuo minimalistinio iki maksimalistinio – nuo komunikacijos iki visa apimančių veiksmų visuminės raiškos tam tikroje terpėje.

Socialinė praktika, išreikšta per *identitetą*, taip pat svarbus kultūros sąvokos paaiškinamasis aspektas. Asmenybės tapatumas ir identitetas rekonstruojamas, nes keičiasi santykis su kitais žmonėmis ir su pačia aplinka. Asmuo, save identifikavęs vienoje terpėje, turi rekonstruoti savo turėtą suvokimą, kai patenka į kitą terpę, pavyzdžiui, į kitą šalį, kurioje turi adaptuotis, išmokyti elgesio normų, kalbos, švęsti tos kultūros šventes ir bendrauti. Integracija vyksta kiekvienoje naujoje aplinkoje – nesvarbu, kad asmuo turi kitą patirtį, tačiau ji lieka viduje, kaip praeities kontekstas, o dabartyje subjektui reikia perimti kitą kultūrą ir formuoti naują identitetą. Taigi, per socialinę praktiką, savęs tapatinimą su kažkuria erdve, žmonių grupe,

visuomene, individas gali formuoti ir reprezentuoti atitinkamos kultūros produktus. Tą žymi T. Shildrick and T. MacDonald (2006) teigdami, kad jaunimo kultūros ir santykis su muzika, šokiais ir aprangos stiliumi yra vienas iš kultūrinio identiteto aspektų, jaunimo patirties elementų. R. A. Brown et al. (2008) išskiria kultūrinio ir bendruomenės įtaką socialinio statuso subjektyvumui tarp afroamerikiečių ir baltaodžių. R. Hollands (2002) aktualizuoja jaunimo kultūrinio identiteto suvokimo svarbą, išskiriant visuotinius nesutarimus dėl jaunimo brandos socialiniame kontekste. Taigi jaunimo kultūra atspindi socializacijos veikėjų priskiriamų reikšmių ir jų pačių konstravimo santykį. Kartų kaitoje keičiasi kasdieninio gyvenimo prioritetai, jauni žmonės vis labiau linkę estetizuoti savo aplinką, žvelgti į savo išvaizdą, gyvenamą būstą kaip tam tikrą estetinį projektą, siekti pageidaujamo savęs reprezentavimo.

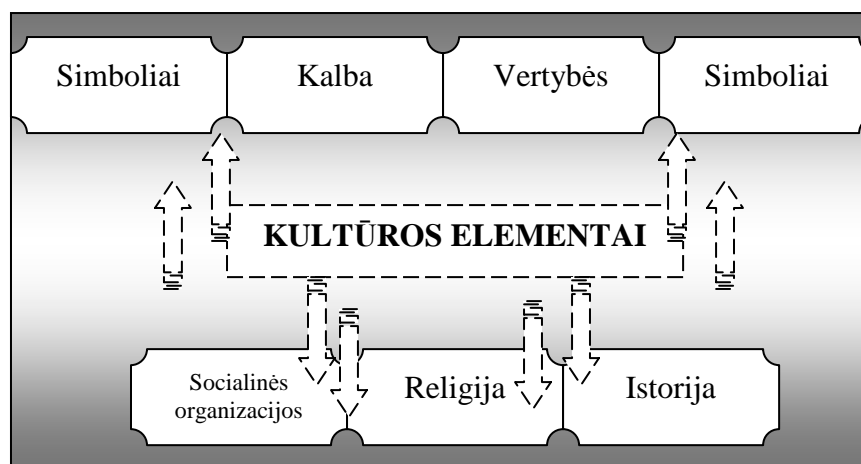
Etosas – taip pat svarbi kultūros sąvokos dalis. Jis apibūdinamas dviem veiksniais – *tradicijomis* ir *kalba*. Tradicijos parodo, kad bet kuri grupė, kurioje jos egzistuoja, gali būti išskirtinė tarp kitų ir sutarianti tarpusavyje, nes turi bendrus ritualus. Tradicijos daugiausia sukuriamos palaipsniui, per ilgus metus, todėl perduodamos iš kartos į kartą. Tai ypač ryšku šalių kultūrose. Tačiau žvelgiant iš organizacijos kultūros perspektyvos, aktualu paminėti, jog globalizacijos kontekste, kiekviena organizacija stengiasi turėti savo tradicijas, kad jos labiau suartintų dirbančius žmones. Neabejotina, kad globalizacija keičia tradicijas ir senosioms sudaro sąlygas transformuotis, todėl etosas nebėra klasikinis kultūros atributas. Tradicijos yra tarsi saitai su praeitimi, kuriais mes pasikliaujame orientuojant savo elgesį. Nauja patirtis bei žinios visuomenės narius skatina pritaikyti tradicijas prie besikeičiančios realybės. Daugelis individų kultūrą suvokia kaip aiškiai apibrėžiamą ir stigmatišką, t. y. su nekintančiais ritualais, vertybėmis ir artefaktais, perduodamais kartų kartoms. Tas pats pasakytina ir apie kalbą. Ji yra bendravimo priemonė, todėl visiems patogiu, kai vartojama ta pati kalba, todėl tai siejama su kultūra.

Daugelis užsienio mokslininkų pažymi kultūros įtaką vaiko vystymuisi. Mokslininko P. G. Ramsey (2004) teigimu, „kultūriniai skirtumai įtakoja vaikų auklėjimo tikslus, strategijas ir pasekmes, tokias, kaip: nepriklausomybės lygis (Gonzalez-Ramos et al., 1998); disciplinos įpročiai (Kobayashi-Winata, Power, 1989); elgesio modeliai (Farver et al., 1995; Farver, Shin, 1997, Roopnarine et al., 1998, Whiting, Edwards, 1988, Whiting, Whiting, 1975); miego įpročiai (Lebra, 1994), šeimos pareigos (Whiting, Edwards, 1988); emocinis vystymasis (Farver et al., 1997). Taigi suvokus, kaip keičiasi kultūros samprata ir, kaip transformuojasi mokyklos, galima perprasti švietimo gyvenimą apskritai, kadangi kultūra kiekvienoje mokykloje yra savita, tačiau vienaip ar kitaip perteikianti bendrą kultūros nuotaiką šalyje ir pasaulyje.

1.3. Kultūros funkcijos ir elementai

H. C. Triandis ir E. M. Suh (2002) pažymi, kad kultūros funkcija yra pagerinti visuomenės narių adaptaciją, pastariesiems efektyviai dalyvaujant socialinės aplinkos kūrime. Taigi, kultūros egzistencinė paskirtis yra esminių žmogiškųjų poreikių patenkinimas, t. y. suformuoti visuomenę išsaugojant kartų patirtį bei žinias (Stowell, 2006). Taigi pastaroji nuostata paneigia daugelio įsitikinimus apie anatomijos svarbą mūsų paveldo perdavimui, teigdami, kad pagrindinis biologinės adaptacijos būdas esti kultūra (Harris, 1974). R. L. Garcia (1990) akcentuoja, kad kultūra funkcionuoja dviejuose lygiuose: „*aiški kultūra* (kultūros išraiška ir simboliai, tokie, kaip drabužiai, maistas, šventės, ritualai, artefaktai, muzika) ir *numanoma kultūra* (vertybės, prasmės, filosofija, kurią sudaro akivaizdūs simboliai)“.

Mokslinėje literatūroje išskiriami skirtingi kultūrų elementai, kurie būdingi kiekvienai kultūrai. Todėl buvo parengtas bendras kultūros elementų modelis (1 pav.), apibendrinantis mokslininkų idėjas. Kultūros elementai skirstomi į tris grupes (L. Samovar ir R. Porter, 1991, p. 15): artefaktai; koncepcijos; elgesys. S. P. Huntington (1996) išskyrė subjektyvius kultūros elementus, o būtent – vertybes, nuostatas, įsitikinimus, orientacijas ir esmines prielaidas, vyraujančias visuomenėje tarp žmonių (Samavar et al., 2007, p. 20).

1 pav. Kultūros elementų modelis

(sudaryta darbo autorės)

Vieno žymiausių socialinių teoretikų A. Giddens'o (2005, p. 38) teigimu, kultūra jungia nematerialius ir materialius dalykus. Pirmiesiems priskirtini kultūros turinį sudarantys dalykai: vertybės, idėjos, mintys, tikslai ir t. t., o antriesiems – fiziškai veikiantys objektai, kurie ir reprezentuoja kultūrą. Tyrėjas (Giddens, 2005, p. 39) išskiria tokius kultūros elementus, kaip: *simboliai* (daiktai, garsai, žodžiai – vienareikšmiai / daugiareikšmiai; referentiniai / ekspresiniai); *kalba* (komunikavimo sistema, kultūros perdavimo priemonė); kūno kalba (veido išraiška, balso garsumas); *vertybės* (tikslai, kurių verta siekti, vertybės yra susijusios su normomis,

sankcijomis); *normos* (taisyklės, standartai, reguliuojančios elgesį – formalios (privalai laikytis) / neformalios (susitarimas)).

Istorija yra vienas iš kultūros elementų, orientuojančių jos dalyvius į ateitį (Samovar et al., 2007). Pastaroji yra perduodama iš kartos į kartą, perteikiant bendruomenės patirtį, atskleidžiant identitetą ir taip užtikrinant kultūrų bendrumą ir tapatumą. Todėl dabartinis gyvenimas yra projektuojamas šiandienos ir praeities perspektyvoje, kai istorija tampa neatsiejama dabarties dalimi. Skirtingos kultūros istorija, formuojanti bendruomenės narių identitetą, yra unikali, perduodanti tam tikrą kultūrinę informaciją. Pasaulio kultūros reikšmę istorijos dalyke pabrėžia I. M. Solomadin, S. Yu Kurganov (2009, p. 25), teigdami, kad tai svarbu vaikų mokymosi bendruomenės dialogo kūrimui per mokytojo ir mokinio bendradarbiavimą. Kiekvienas teorinis kultūrų dialogo subjektas (pvz., fizika, literatūra, istorija, pasaulio kultūrų istorija, chemija, biologija, geografija), pristatomas pamokų metu, skatina mokinius projektuoti mokymosi programą. Siekiant suprasti visuomenės ir jos modernaus likimo transformacijas, buvo analizuoti Maurice Freedman, Arthur Wolf, Myron Cohen, Barbara Ward, James Watson, and David Faure moksliniai darbai, kas leido H. F. Siu (2010, p. 65) išryškinti perspektyvas, aiškinant vienovės ir skirtubių raišką kultūroje ir istorijos procesuose.

Religija yra vienas iš esminių kultūros bruožų (Samovar et al., 2007), skleidžiančių tam tikrą patirtį, įsitikinimus per apeigas, ritualus, ceremonijas. Kultūroje atsispindi religijos įtaka tiek ekonomikai, politikai, tiek ir individualiam elgesiui, apibrėžiant moralines vertybes. Tačiau egzistuoja keli skirtingi požiūriai į religijos ir kultūros sąveiką, o būtent – humanistinis, religiją įjungiant į kultūrą, kuri yra kaip visuma, bei misticistinis, kai kultūra religijai tampa nereikšminga (Maceina, 1952). Humanistinių vertybių pagrindu formuojamas požiūris, kad religija apima kultūrą, kaip vieną iš žmogiškosios būties elementų, o priešinga sąveika tampa negalima, nes žmogus negali apimti Dievo. Pastarajam priešingas požiūris skleidžia nuostatą, kad būtent „religija yra natūrali žmonijos vystymosi pasekmė“ (Plumpa, 2007), kai pirmiausia vystosi kultūra, kurios pagrindu formuojasi religija, kaip kultūrinės veiklos produktas.

Gideno (2005, p. 38) teigimu, „visų kultūrų pagrindą sudaro *vertybės*“, kurios suteikia prasmę bei kryptį žmonėms, kai jie užmezga santykį su socialine tikrove. Vertybės esti kultūros apibrėžti standartai, atspindintys socialinę realybę (Macionis, 1997), apibrėžiantys visuomenės narių elgesio normas. Vertybių ir normų sąveika formuoja konkrečios kultūros narių elgseną savo aplinkoje, o pastarųjų kaita atliepia globaliuosius kultūros pokyčius.

Socialinės organizacijos (arba sistemos, struktūros), pavyzdžiui, šeima, mokykla, valdžia, reprezentuoja skirtingas kultūros socialines grupes (Samovar et al., 2007). Taip pat formuoja ir kultūros narių gyvenimą, nustatydamos asmens ar viso grupės elgesio normas. Nolan (1999, p. 3)

teigimu, socialinė struktūra yra mūsų kultūros atspindys ir visa, kas joje yra – vertybės, stereotipai, taisyklės, elgesys, normos.

Daugelis užsienio mokslininkų (Samovar et al., 2007,) išskiria *kalbos* vaidmenį individui patekus į kitą kultūrą. P. G. Ramsey (2004, p. 10) akcentuoja kultūros pakeitimo ir kalbos sąryšį, ypač išskiriant migrantų vaikų situaciją ugdymo sistemoje, kai „daugelis vaikų ir jų šeimos jaučiasi kultūriškai nutolę nuo mokyklos ir visuomenės <...> būtent dėl svetimos kalbos kompetencijų stygiaus“. Kita kalba kalbantys vaikai gali būti izoliuoti nuo tos pačios individų grupės. Tai liudija kalbos svarba, nes ji, anot A. Giddenso (1979), yra „svarbiausia priemonė laiko ir erdvės atstumo kūrimui“. A. Giddens (2000, p. 38) teigimu, „išstartas žodis yra mediumas, pėdsakas, kurio išnykimas laike ir erdvėje suderinamas su prasmės išsaugojimu per laiko ir erdvės nuotolius, nes žmogus valdo kalbos struktūrinės charakteristikas“. Taip žodis ir tradicija tampa neatskiriamos. Taigi žodinės kultūros smarkiai orientuotos į praeitį, kurią fiksuoja konservatyvios institucijos, ji išlaikoma per gyvą žodį, o šis yra šabloniškas, palyginti nekintantis ir „turi išsaugoti sunkiai įgytą žinojimą, sukauptą iš praeities patyrimo, kuris priešingu atveju pradingtų, kadangi nėra rašto, leidžiančio jį užrašyti“ (Ong, 1997).

Kalba yra viena iš kultūrų bendrybių, bendruomenės nariams suteikiančių galimybę perduoti idėjas, informaciją bei kultūros patirtį (Samovar et al., 2007). Sąveika tarp individų negali vykti be susikalbėjimo, tarpininkavimo, ryšio bei bendravimo. Dar Antikos laikais žodžiui ir kalbai buvo teikiama išskili vertė, kas laikyta didele vertybe. Žmogaus patyrimas ateina per socializaciją ir ypač perimant kalbą. Kalba ir atmintis iš pagrindų susijusios tiek individualaus prisiminimo, tiek ir kolektyvinės patirties institucinio atžvilgiu (Connerton, 1989). Kiekviena kalba yra unikali, apibrėžianti kultūros ypatybes, nurodančios laikotarpį ar net apibrėžiančios socialinės grupės, vartojusios kalbą, pavyzdžiui, Viduramžiais mokytų žmonių kalba buvo laikytina lotynų kalba, kuri, pasak P. Dinzelbacher (1998), buvo ir aristokratiškai apibrėžta tautinė kalba. Taigi, kalbiniai kodai buvo ir yra taikomi socialinėms grupėms, o pati kalba kuria tam tikros visuomenės kultūrą, saugo bei formuoja tapatumo jausmą.

Kaip pažymi D. Crystal (2005a, 2005b), kalbų mirtį įtakoja ir kultūriniai pokyčiai, tokie kaip migracija, tautų susilieėjimas. Kalba veikia požiūrį į pasaulį, suteikdama kultūrai „spalvą“, veikdama pasaulėjautą, kadangi ji atspindi individo mąstymą (Karaliūnas, 2008, 1997, Gudavičius, 2002). Žymiausias amerikiečių kalbininkas Sapir-Whorf akcentavo, kad kalba daro įtaką tam tikriems aspektams (Gudavičius, 2009). Be to, antropologas F. S. Boas pabrėžė nuostatą, kad kultūros ir žmonių mąstymas skiriasi. Tai sąlygojo kalbų ir kultūrų koreliacija. Dar XX a. pradžioje mokslininkai įvardijo kalbos nenuginčijamą įtaką kultūrai, o tuo pačiu ir individų mąstymui. Pavyzdžiui, Rytų kultūrai būdinga pagarba, o japonų kultūroje vyrauja

sudėtinga honorifikacinė strategija, kai daug dėmesio skiriama pagarbos strategijai, kuri realizuojama skirtingais lygiais.

A. Maceina (1998) akcentuoja, kad būtent kalba formuoja žmogų. Taigi pasaulį matome tokį, kokį rodo ta kalba. Autorius žodį siejo su egzistencija, kuri apibūdina mūsų kalbinį būvimą, kuris esti neatsiejamas nuo tautinės aplinkos – bendruomenės prasmėmis ir tikslais apibrėžto pasaulio. Taigi kalba yra žmogaus tikrovės terpė, kur daiktai atkuriami kaip mūsų gyvenamosios aplinkos dalys (Kačerauskas, 2006). Taip kalbos fenomenologija tampa neatsiejama nuo kultūros.

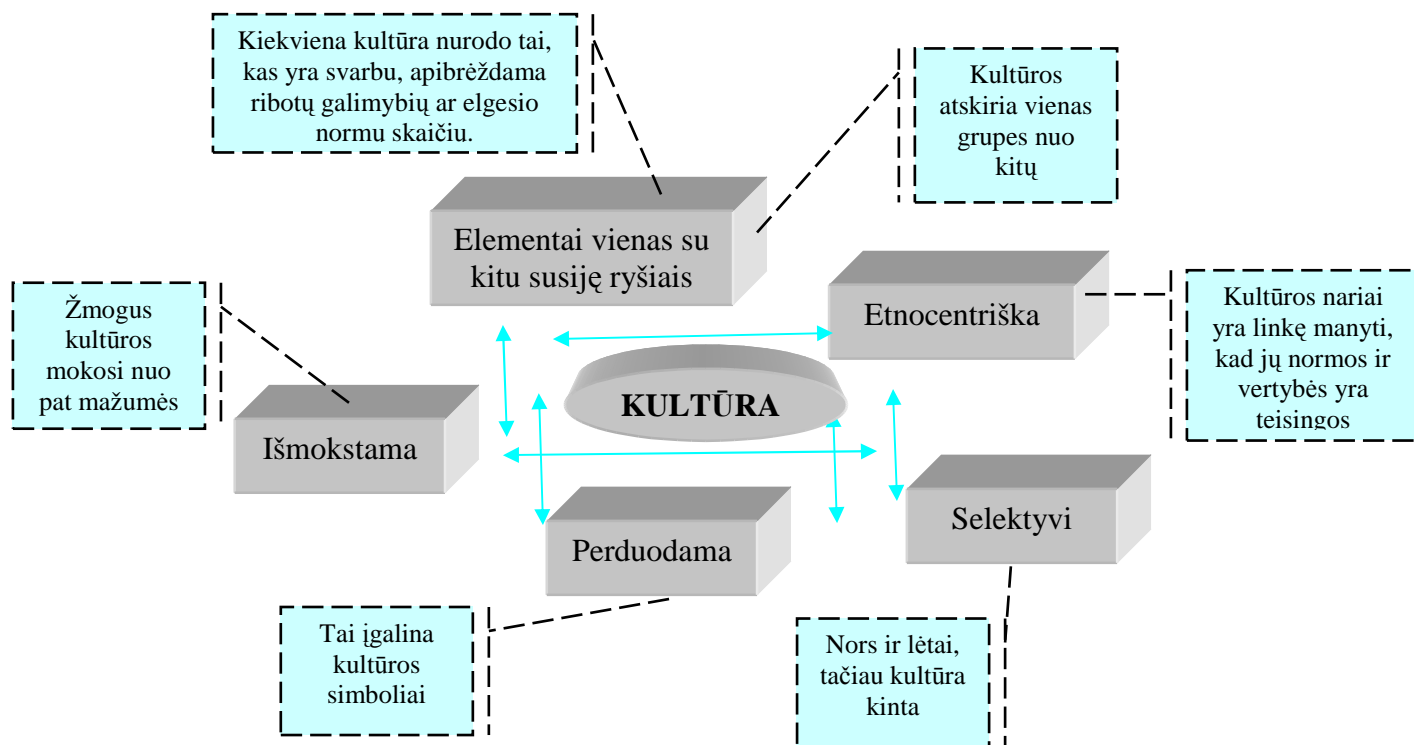
Tarpkultūriniame ugdyme vienas reikšmingiausių kalbos vartojimo aspektų yra bilingvizmas arba multilingvizmas. Daugelis Lietuvos ir užsienio lingvistų pažymi kalbų interferencijos, t. y. gimtosios kalbos įsisavinimo trikdžių, nuo mažens kalbant keliomis kalbomis, problemą, akcentuodami kultūrinio imperializmo (amerikietiško gyvenimo vertybės, kalba) diskutuotinus aspektus. Šios nuomonės kritikas, A. Gaižutis (2007), išskiria priešingą nuomonę, nurodydamas užsienio kalbos didėjimo nuoseklumą, įtakotą Helsinkio 1975 m. Europos saugumo ir bendradarbiavimo konferencijos dokumentų, kur pabrėžiamas užsienio kalbų ir civilizacijos studijų reikšmingumas, siekiant tautų tarpusavio bendradarbiavimo, tarpusavio bendravimo, kitų kultūrų pažinimo (Žmogaus teisės, 1993). Globalizacijos teigiamybės ir iššūkiai tiesiogiai lemia kalbos politikos scenarijus ir būtent dėl šios priežasties yra itin svarbu puoselėti daugiakalbiškumą, nes būtent kalba „padeda individui įveikti svetimybę, suartėti vieniems su kitais, užtikrinti patirties bendrumą, sąmonėje įrėžti tėvynės ribas įsivaizduojame pasaulyje“ (Gaižutis, 2007, p. 148). Taigi, kalbos pagrindu išryškėja giluminis kultūros jausmas, pagarba jai.

1.4. Esminės kultūrų charakteristikos savybės

Mokslinėje literatūroje pateikiamos skirtingos kultūrų vertybės. Šiame darbe remiamasi tarpkultūrinės komunikacijos tyrėjų L. A. Samovar, R. E. Porter ir E. R. McDaniel (2007) išskirta kultūrų charakteristika, pasižyminčia pagrindinėmis penkiomis savybėmis (2 pav.). Mokslininkai pažymi, kad viena iš esminių charakteristikų yra ta, kad kultūra yra *išmokstama*. Kiekvienas individas siekia pažinti pasaulį, kuris veikia jo sąmonę. Visuomenė yra neatsiejama nuo apibrėžčių ir jos suteikiamų prasmų. L. A. Samovar et al. (2007) pažymi, kad gyvenimiškai patirčiai suteikdama prasmę, kurios pagrindas yra kultūra, yra išmokstama. Taigi kiekviena kultūra moko savo visuomenės narius charakterizuoti sąlygas ir žmones, su kuriais susiduria. C. Kluckhohn (1994) teigimu, „išlikusios bendruomenės žinios (prisiminimuose, knygose, daiktuose) vartojimui ateityje yra kultūros sąvokos esmė“. Individas nuo gimimo atsineša

esminius poreikius, kurie formuoja jo elgesį. Tačiau šių poreikių pažinimas ir valdymas yra išmokstamas.

H. W. Gardiner & C Kosmitzki (2002, p. 67) išskiria formalaus ir neformalaus kultūrų mokymosi svarbą, kai informacija apie socialinius, lyčių vaidmenis gaunama per bendravimą su šeimos ar kitais visuomenės nariais, jų stebėjimą ar mėgdžiojimą, arba per socialinių organizacijų, tokių kaip mokykla ar bažnyčia, mokymą.

2 pav. Esminės kultūrų savybės

Sudaryta darbo autorės (šaltinis: Samovar et al., 2007)

Daugelis užsienio mokslininkų (Sellers, 1994, p. 7, Seidensticker, 1987, p. 8, Mieder, 1986) išskiria etnokultūros, o būtent, patarlių, kaip kultūrinės patirties skleidėjų, svarbą. Jie pažymi, kad patarlės šiandienos visuomenės narius susieja su jų protėvių kultūra, išreiškiant esminius dalykus, kurie yra svarbiausi ir turi išlikti ateities kartų atmintyje. Būtent patarlės yra kultūros vertę įamžinantis traktatas, paremtas susitarimo principu, atkleidžiant tikrąjį visuomenės narių požiūrį į esminius kultūros klausimus, tokius, kaip: švietimas, teisė, verslas, santuoka.

Kultūros mokymasis per *liaudies pasakas, legendas bei mitus* taip yra reikšmingas perduodant svarbius kultūros aspektus. Nanda & Warms (1998) teigimu, „liaudies pasakos ir istorijų pasakojimas turi moralę, atskleidžiant kurios kultūrinės vertybės turi išliekamąją prasmę. Jose atskleidžiama, kurie kultūriniai charakteriai ir požymiai yra pajuokos objektai ar paniekiami, o kuriais reikia žavėtis“. Taigi šie kultūriniai pasakojimai apima esminius žmogaus egzistencijos aspektus, analizuojant visuomenės egzistencijos klausimus (iš kur atsirado vis kas

pasaulyje? Kodėl mes čia ir, kur mes einame?). Kiekvienoje kultūroje egzistuoja daugybė pasakojimų, perteikiančių esmines kultūros vertybes. Tačiau jos ne tik pabrėžia kultūrinės vertybes, bet kartu ir sugretina esminius, pasaulietinius klausimus (Erdoes, Ortiz, 1984), atskleidami visuomenės nariams svarbias praeities kultūros detales, o būtent: kaip formavosi šeimų tradicijos, kaip buvo valdomos politinės struktūros, kaip religinės ceremonijos palietė žmones, dalyvavusius jose, kaip vyras ir moteris pasiskirstė valdžia ir pan. (Erdoes, Ortiz, 1984). Esminis liaudies pasakojimų, legendų ir mitų indėlis yra tas, kad jie perteikia esmines kultūros idėjas, susijusias su gyvenimu, mirtimi, santykiais, gamta. J. Campbel (1988) pažymi, kad „mitai yra mūsų praeities tiesos, prasmės ir svarbos paieškų atpasakojimai“, kurios reikia palikti ateities kartoms, kad jos būtų įsimenamos ir suprastos.

Kultūra išmokstama per *meną*, kadangi jis atspindi visuomenės kolektyvines idėjas, vertybes, interesus (Haviland et. al., 2005, Lionnet, Spear, 2010). Menas paaiškina, sustiprina kultūros svarbiausias kultūros idėjas bei vertybes (Nanda, 1994). Pastarasis yra svarbus kultūrinių vertybių palikimui bei perdavimui ateities kartoms. W. A. Haviland et al. (2005) pažymi, kad tarpkultūrinio ugdymo meninės raiškos ir kūrybingumo pamokose aptariamos skirtingos pasaulėžiūros, religiniai įsitikinimai, politinės idėjos, socialinės vertybės, giminystės struktūros, ekonominiai santykiai ir istorinis palikimas.

Daugiarasėse, daugiakalbėse, multireliginėse šalyse ryškus meno, kaip egzistuojančios globalinės dinamikos atspindžio naudojimas ugdymo procese, kai dramaturgai, fotografai, muzikantai ir kino filmo kūrėjai suteikia naujas perspektyvas, pristatant kultūrinį, kalbinį ar religinį valstybės dabarties ir praeities palikimą. Mokslininkai–tyrėjai (Bragard, 2008, Haring, 2007, Hawkins, 2007, Mooneeram, 2009, Prabhu, 2007, Ravi, 2007) pažymi meno ir kultūros dialogo svarbą, kai apžvelgiami kultūriniai, istoriniai klausimai globalizacijos kontekste.

Kultūros mokymasis per *žiniasklaidą*, pasiekiančią didelę auditoriją, vaidina didelį vaidmenį mūsų gyvenime. Knygos, žurnalai, radijas, televizija, kinas, video ir kasetės, kaip vienos iš pagrindinių žiniasklaidos formų, formuoja kultūrą (populiariąją), požiūrį į lytiškumą, laisvalaikį, skirtingas etnines, lyties, amžiaus visuomenės narių grupes. Delgado (1993) teigia, kad „žiniasklaida padeda suformuoti kasdienį gyvenimą per patirtį“.

Tačiau masinės informavimo priemonės veikia tik užuominomis, žmoguje aktyvinant tai, kas tūno jo sąmonėje, taip sukuriant didelį manipuliavimo poveikį, kai „informacija tėra tik įvykio atspindys“ (Pečiulis, 2007). K. Meškis (2007) pažymi, kad šiandien formuojasi stratas, kaip naujasis kultūros etapas, kurį įtakoja dirbtinė realybė, procesai, kurie atneš iššūkius kultūrai. J. Fiske (1998) pažymi, kad būtent masinė kultūra pabrėžia socialinius skirtumus. Ji pati yra šiuolaikinė, industrinė, daugialypė, konfliktinė kultūra, kadangi atspindi heterogeninius ir konfliktuojančius žmonių interesus. Taigi, galima teigti, kad masinėmis informavimo

priemonėmis skleidžiama informacija yra orientuota į kultūros poreikius, nulemiant masinės kultūros tekstų turinį.

Šiandieniniame kaitos procese socialines, politines, kultūros, moralės temas, analizuojamas masinių informacijos priemonių, keičia kasdienybė, eilinių žmonių likimai ir problemos. Tačiau toks realybės fenomenas kartu atliepia visuomenės narių poreikiams, konstruoja tikrovę, kuriant skirtingų grupių bendravimo kultūrą.

D. Held (2002, p. 396) pažymi, kad „duomenys apie globalizaciją žiniasklaidos ir kultūros srityje yra sudėtingi ir nepatikimi“. Mokslininkas nurodo daug teigiamai vertintinų permainų, tokių, kaip: anglų kalbos, kaip dominuojančios elito kalbos, paplitimas visame pasaulyje; nepaprastai sparti telekomunikacijų internacionalizacija ir globalizacija; daugianacionalinių žiniasklaidos konglomeratų susiformavimas; turizmo paplitimas. Jo nuomone, „visos šios tendencijos kartu reiškia, kad daug naujų komunikacijos ir žiniasklaidos formų klajoja valstybėse ir tarp jų, naujais būdais susiedamos tautos ir žmonės“ (Held, 2002, p. 396). A. Giddens (2000, p. 43) teigimu, „modernybė sukuria situaciją, kai žmonija tam tikra prasme tampa *mes*, nes susiduria su problemomis ir galimybėmis, kurioms atsiradus nelieka *kitų*“.

Pažymėtina, kad žiniasklaidos auditorija nėra homogeniška, kadangi ji perteikia skirtingas savo socialines bei kultūrinės tapatybes žiniasklaidos skleidžiamai patirčiai. Visuomenės nariai, atstovaujantys skirtingoms socialinėms grupėms, turintys nevienodus politinius įsitikinimus tą pačią medijų skleidžiamą informaciją suvokia skirtingai (Fuhrer, Ross, 2006, Mosa, 1999). Taigi, masinė kultūra turi didžiulę įtaką šiuolaikinės tradicinės kultūros formavimuisi (Shin, 2005).

Kultūra taip pat yra *perduodama*. Kaip buvo minėta, kultūros perdavimo formos, kaip ir jos adresantai, labai varijuoja. Tačiau esminiai elementai, kuriuos reikia perteikti kitoms kartoms – išlieka. Taigi kultūroje glūdi praeities istorija, apimanti kiekvienos kartos patirtis, ji sujungia individo ir kitų visuomenės narių patirtis į visumą (Brislin, 1993). Taip pat kultūra yra *paremta simboliškai*, kurie leidžia individams išsaugoti bei perduoti kultūros vertybes. Tarpusavio suvokimas ir bendravimas prasideda (ir baigiasi) ties gyvio ar „negyvo“ daikto / simbolio / reiškinių (akmens, tilto, žemėlapiu, medžio, pastato, nuotraukos, dviračio, kaukolės, antenos, parašo, laiško ir kt.) kalba. Kultūriniai simboliai sudaro šiandienos popkultūros fenomeną, kai menas tampa pramone. Fowlesas (1996, p. 49) teigimu „simboliniai pasauliai leidžia šiuolaikiniam individui dalyvauti apreikštame vartojimo gėrybių pasaulyje“. Šiame kontekste išryškėja kultūros poveikis, kai yra formuojamas individo tapatumas kaip priklausymas tam tikrai gyvenamajai aplinkai, dažniausiai – vartojimo.

Kultūros *dinamiškumas* atskleidžiamas per kaitą įtakojančius procesus, kuria iššaukia populiacijos augimą, technologines inovacijas, elgesio bei vertybių pokyčius kultūroje, kas

leidžia teigti, kad kultūra nėra kaip nekintantis vakuumas (Ethington, 1996, Luckmann, 1999). Populiariosios kultūros įtaiga sąlygoja pokyčius aprangos, maisto, pramogų tradicijas ir tai dažnai sutampa su pačioje kultūroje egzistuojančiomis vertybėmis.

Kultūra, kaip *kompleksinė sistema* atskleidžia jos dalių sąsajas, kai ją sudaro skirtingos, tarpusavyje susijusios dalys (Nanda, 1998). Pastarųjų tarpusavio ryšys grindžiamas jų tinkamo integravimo svarba (Haviland, 2005), kas leidžia visiems kultūros aspektams tinkamai funkcionuoti. Kultūrinių elementų ir pilietinių teisių sąsajos atskleidžiamos jau 1960 m. prasidėjusiu judėjimu JAV, apibrėžiančiu diskriminacijos praktikas, švietimo, karjeros, tinkamos sistemos diegimo galimybes. Šie kultūros aspektai performavo amerikiečių požiūrį, vertybes bei elgesį.

1. 5. Tarpkultūriškumo sampratos genezė

Šiandienos globalioje visuomenėje išryškėjant įvairiakultūriškumo fenomenui, vykdomos naujos edukacinių idėjų paieškos ir tyrimų šaltiniu tampa įvairiausių bendruomenių sąveika ir ugdymas. I. Zaleskienė (2006, p. 56) pažymi, jog „tarptautinių organizacijų – UNESCO, Europos Tarybos – dokumentuose bei inicijuojamoje veikloje ugdymas daugiakultūrijoje visuomenėje akcentuojamas kaip vienas svarbiausių globalios visuomenės ugdymo prioritetų“.

Remiantis multikultūralizmo ideologija, „visuomenę turėtų sudaryti lygiavertį statusą turinčios skirtingos kultūrinės grupės arba būtų leidžiama jas į ją įsitraukti“ (Potašenko, 2009, p. 1) Todėl palaipsniui „*multikultūriškumas* virto lygybės kaip skirtumo suvokimu“ (McLean, McMillan, 2003, p. 354). Tai reiškia, kad ši teorija nepalaiko lygybės, nes ji vertinama kaip „noras padaryti visus vienodus“ ir nebūtinai išreiškia lygiavertiškumą. Manoma, kad skirtingos kultūrinės grupės turėtų turėti lygiavertį statusą, tačiau būtinai išlaikyti kultūrinius skirtumus. Šiuo aspektu *multikultūriškumas* priešingas monokultūriškumui, nes modernėjančios visuomenės šiandien nebėra unikalios savo kultūra ir istorija, valstybės nebėra kultūriškai homogeniškos, kultūra, kalba ir religija, pamatinės nacionalizmo bendrybės, nėra vien tik valstybės sampratos dalys. „Kai kurių teoretikų nuomone, „etninis heterogeniškumas Vakarų Europoje rodo, kad šalys daugiau nebegali būti vadinamos tautinėmis valstybėmis, mat, pats žodis tautiškumas naujame kontekste praranda savo prasmę“ (Duoblienė, 2009, p. 4).

Remiantis Lietuvos Respublikos etninės politikos koncepcija, „*daugiakultūriškumas* - valstybės politikos nuostata, kurios tikslas yra sudaryti palankias sąlygas įvairių kultūrų, religijų ir etninių grupių gyvavimui valstybėje (Lietuvos etninės politikos koncepcija, 2003). Pastaraisiais metais *daugiakultūriškumo* sąvoka Lietuvos viešojoje erdvėje, visų pirma, kalbant apie kultūrą ir kultūros politiką, tapatybę ir etnines mažumas, vartojama kur kas dažniau, bet ne visuotinai. G. Potašenko pastebi, kad remiantis kultūrų įvairovės principu, bandymai kurti

tarpkultūriškumą Lietuvos politikoje dažnai susilaukia kritikos, nes „kai kurie pagal principą *Lietuva – lietuviams* įsivaizdavo Lietuvą kaip nacionalinę, o ne daugiatautę valstybę ir kitoms etninėms grupėms priskyre standartinį siaurą tautinės mažumos statusą“ (Potašenko, 2009, p 5).

Atsižvelgiant į tai, kad internacionalizacija remiasi tautų sąveikos tikslumu ir suponuoja, kad šios vis dar turi esmines visuomenės valdymo taisykles, pavaldžias globalizacijos įtakai ir žinių ekonomikai, tarpkultūralizacija nukreipia į kultūrų bendradarbiavimą ir įrodo tokių kultūrinių interakcijų reikšmingumą. Be *tarpkultūralizacijos*, bendruomenės rizikuoja prarasti savo kultūrą. Dar daugiau – jos rizikuoja prarasti savo „tautinį identitetą“. Kultūrų bendradarbiavimas turi būti vykdomas aplinkoje, kurioje kiekvienas gali turėti savo balsą, neprarandant kultūroje egzistuojančio integralumo.

Tarpkultūriškumo sampratą tyrė šie mokslininkai: Jiang, 2008, Féral, 2006, Network, 2004, Schachinger, 2004, Gilert, 2004, kurie pažymi, kad sąvoka *tarpkultūrinis* (intercultural) kartais keičiama į *skirtingų kultūrų* (cross-cultural) arba *daugiakultūrinis* (multi-cultural). Kai kuriems autoriams šios sąvokos yra identiškos, tačiau neretai šiems terminams yra suteikiamos skirtingos reikšmės.

Terminas *tarpkultūriškumas* paprastai nurodo eilę perspektyvų ir požiūrių, nukreiptų į „atviros ir dinamiškos sąveikos tarp skirtingų kultūrų, ir neapribotos gynybinėmis teisėmis visuomenės viduje“ (Comedia Network, p. 1). J. Féral (1996, p. 1) teigia, kad *tarpkultūralizmas* sukelia „kažką gilesnio ir įdomesnio negu *multikultūriškumas*: mintis apie abipusę kultūrų trintį, sąveikas, keitimąsi tarp kultūrų“. Ji teikia pirmenybę žodžiui *tarpkultūriškumas* kultūriniam pliuralizmui ar *multikultūriškumas* todėl, kad pastarasis „spėja pastarąjį, bet su pridėtu supratimu, kad skirtingos kultūros visada susimaišo ar kovoja viena su kita“ (Féral, 1996, p. 1).

Bendrai, *tarpkultūriškumas* siejasi su politika skatinti tarpkultūrinę sąveiką. Tokia politika tampa veiksminga, kai pasirenkama ideologija. Tokiu būdu tam tikru lygiu, *tarpkultūriškumas* yra suprastas kaip „statiškas“. Priešingai tarpkultūralizacija yra kintanti. Tai apima du aspektus: (lygiagretūs) kultūrinės sąveikos procesai, ir (tyčinis) *tarpkultūriškumas* persekiojimas. Pastarasis apima ypatingas užuominas apie procesų hibridizaciją, skolinimąsi ir keitimąsi. Pastarasis leidžia suprasti sąmoningą kovojimą ar politikos išsivystymą, kad suprastų *tarpkultūriškumą* pagal priskirtą ideologiją.

1. 6. Užsienio mokslininkų plėtojamos tarpkultūriškumo koncepcijos

Tarpkultūriškumo teorijos ir kultūrinių dimensijų G. Hofstede (1980, 1991) tyrimai „padėjo žmonėms geriau pažinti kas vyksta tarp kultūrų, įgalinant juos kuo efektyvesnei komunikacijai“ (Coleman, Earley, 2005, p. 29). Pastarojo mokslininko kultūros samprata remiasi vienu didžiausiu kada nors atliktų empiriniu tyrimu, apie kultūrinius skirtumus. G. Hofstede tyrinėjo

IBI veiklos skirtumus. Keliais etapais įtraukiant ir giluminius interviu bei klausimynus, kurie buvo išsiuntinėti IBM darbuotojams visame pasaulyje, jis bandė iširti skirtumus, egzistuojančius įvairiose gamyklose. Mokslininkas padarė išvadą, kad bet koks skirtumas, atrastas tarp skirtingų vietų, priklauso nuo darbuotojų kultūros. Hofstede kultūrą apibūdina kaip „kolektyvinį proto programavimą, kuris atskiria žmonijos narius vienus nuo kitų“.

Tuo tarpu Franklin, Pagan (2006, p. 64) akcentuoja keletą „apčiuopiamų ir neapčiuopiamų kultūros faktorių, reprezentuojančių formaliai ar oficialiai sankcionuotą elgesį ar neformalias, neoficialias normas, galinčias įtakoti disciplinos strategijos pasirinkimą“. Czarniawska-Joerges (1992: 174) kultūrą apibrėžia kaip „esminius būdus, viską darant priešingai nei yra pateikiama dokumentuose, nutarimuose ar derybose“. Kunda (1992, p. 7) kultūrą apibūdina kaip „elgesio, mąstymo ir jausmų taisyklės, viską suvedant į tarp grupės narių plačiai paplitusias ir naudojamas taisyklės“. Kilman, Saxton and Serpa (1986, p. 89) kultūros pateikia koncepto apibrėžimą: „bendros filosofijos, ideologijos, mąstymas, įsitikinimai, lūkesčiai, požiūris ir normos, kurios vienija bendruomenę“. G. Hofstede kultūrinius skirtumus išskyrė į penkis pagrindinius požymius: galios distancija, individualizmas / kolektyvizmas, vyriškumas / moteriškumas, neapibrėžtumo vengimas, orientavimasis laike. Gillert (2004, p. 24) teigimu, šis modelis yra giriamas dėl jo empirinio pagrindimo, tačiau jis kultūrą apibūdina esant labiau statišką nei dinamišką, negali paaiškinti, kodėl ir kaip kultūros formuojasi. Kritikuotinas mokslininko požiūris į kultūrą tik kaip į tautų bruožą, nekreipiant dėmesio į kultūrų įvairovę, į subkultūras, maišytas kultūras ir į savitą raidą. Šie aspektai tarnauja kaip nuorodos, bandant analizuoti skirtingas gyvenimo situacijas ir kultūrinės aplinkas.

M. Coleman, P. Earley (2005, p. 31–32) pateikia tarpkultūriškumo fenomeną paaiškinančius tyrimus:

- 1) *Nepateisinti lūkesčiai*: jei žmonės turi stiprių lūkesčių dėl tam tikrų dalykų, tai bet koks nukrypimas nuo to yra vertinamas sudėtingiau nei yra iš tiesų (Helson, 1964). Brislin (1993) pastebi, kad neįgyvendinti lūkesčiai egzistuoja tarpkultūrinuose susidūrimuose.
- 2) *Fundamentalių charakteristikų netikslumai*: klaidos teisiančios kitus pagal jų charakterius, neįsigilinus į situaciją (Ross, 1977). Kitų žmonių veiksmai yra vertinami pagal vertintojo susikurtą sistemą, kas gali formuoti klaidingas išvadas ir aplinkiniai galvoja blogai apie juos.
- 3) *Simbolizmas*: neretai aplinkiniai nesupranta kaip kiti žmonės yra glaudžiai susiję su savo kultūros simboliais, reikšmingumo ir svarbos kas gali būti nesusipratimų priežastis ar kitų žmonių teisių pažeidimas.
- 4) *Universalizmas versus prisirišimas*, t. y. amplitudė, kai visuotinės taisyklės gali būti pritaikytos kiekvieno kultūrai vienodai. Pritaikant kultūros gali teikti pirmenybę

šeimai, žmonių grupei, ką galima vertinti per savo pačių susikurtą kultūrinį šydą, kas būtų nesąžiningas favoritizmas.

Taigi tarpkultūriniai tyrimai yra be galo kompleksiniai, yra atliekami skirtinguose kontekstuose, pavyzdžiui, paremta industrijomis (Jameson, 1994), daugelio šalių stereotipų kūrimu (Trompenaars, 1993, Hofstede, 1980).

Tyrėjai (Coleman, Earley, 2005: 32, Saxena, Shah, 2008) aktualizuoja tarpkultūriškumo teorijos sąsajas su organizacine (mokyklos) kultūra. „Mokymas organizacijoje yra įtakojamas trijų faktorių: kultūrų įvairovės reiškiamos visuomenėje, individų pažinimo pagrindu (patiries ar požiūrio), pačios organizacijos kultūros“ (Cray&Malory, 1998). Pastarųjų mokslininkų teigimu, organizacinė kultūra apima tai, kas yra teisinga ir kas buvo atlikta praeityje. Tai apibūdinama, kaip „tam tikra vertybių ir normų visuma, kuri būdinga organizacijos nariams ir jų grupėms ir kurios kontroliuoja jų tarpusavio bendravimą ir su tarpininkais už organizacijos ribų. Organizacinės vertybės yra įsitikinimai ir idėjos apie organizacijos narių vykdomus tikslus, apie atitinkamą ar standartinį organizacijos narių elgesį, kuriuo jie turėtų pasiekti minėtuosius tikslus. Nuo organizacijos vertybių priklauso organizacinės normos, gairės ir lūkesčiai, kurie parodo atitinkamą darbuotojų elgesį tam tikrose situacijose ir kontroliuoja organizacijos narių elgesį vienas kito atžvilgiu“ (Hill and Jones, 2001, Saxena, Shah, 2008, p. 29).

E.T. Hall & T. Hall (1990) savo tyrime dėmesį sutelkė ties vos pastebimais elgsenos skirtumais, dėl kurių kyla tarpkultūrinės komunikacijos problemos. Remdamiesi savo tyrimo rezultatais jie išskyrė keletą skirtumų, siejamų su komunikacijos modeliais arba su erdve ir laiku. Šie aspektai tinka tarpkultūriniam mokymui, kultūrinių skirtumų supratimui. Tarpkultūrinius modelius papildoma dar vienas kultūros Demorgon, Molz (1996) sukurtas modelis, kurio idėjos apie kultūrą gali padėti suprasti kultūros svarbą ir funkciją. Kultūra, pasak jų, „gali būti suprantama tik susiejus ją su adaptacijos samprata. Žmonės turi nuolat kurti patvarius santykius tarp savo vidinio pasaulio (poreikių, idėjų) ir išorinio pasaulio (aplinkos, kitų žmonių ir kt.). Visose šiose situacijose individai kuria savo aplinką ir yra formuojami savo aplinkos“ (Gillert, 2004, p. 27).

1.7. Kito suvokimas ir priėmimas tarpkultūriškumo kontekste

Išanalizavus tarpkultūriškumo prielaidas ir plėtojamas koncepcijas, svarbiu tampa „kitų“ grupę atstovaujančių žmonių suvokimo ir priėmimo visuomenėje aspektas. P. G. Ramsey (2004, p. 105–106) teigimu, „kultūros susikerta su rasės, lyties, socialinės klasės skirtingais vaidmenimis“. Tačiau pažymima, kad vertėtų įsidėmėti, jog žmonės, kurie gali atrodyti kaip pašaliniai, jungia viena kultūra. Atliekamos socialinės, psichologinės studijos (Chrysochoou, 2004, Bauer et al., 2000, Pettigrew, 1998, 1998a, Echebarria, Castro, 1996, Chuivi, Pérez, 2003,

Verkuyten, 2001, Bar Tal, 1990b, 2000), pagrindžiančios išankstinės nuomonės, kitų grupės suvokimo, stereotipizavimo, rasizmo, kaip savotiškos išankstinės nuomonės formos ir kitoniškumo priėmimo esmės aiškinimą.

Šiame kontekste itin aktualiomis esti tokios sąvokos, kaip: *išankstinė nuomonė* arba antipatija, „paremta klaidingais ir neįgyvendinamais apibendrinimais, paremtais neigiamu požiūriu tikrai į grupės nari, (Allport, 1954, p. 10, Worchel et al., 1988, p. 449, Brown, 1995, p. 8); *stereotipizavimas*, kaip „psichologinės tam tikrai grupei priklausančių asmenų charakteristikos reprezentacijos“ (McGarty et al., 2002, p. 198, Chryssochoou, 2004, p. 44); *diskriminacija*, kai „asmuo ar žmonių grupė laikoma išsiskirianti ir neteisinga vien dėl savo priklausymo tam tikrai socialinei grupei“ (Chryssochoou, 2004, p. 36); *tarpgrupinis elgesys*, „kai individai, priklausantys grupei bendrauja kolektyviai ar individualiai su kitos grupės nariais, perimant jos tapatumą“ (Sherif, 1967); *palankumas grupėje*, „apibrėžiantis palankumo grupėje tendenciją, paremtą kitos grupės narių suvokimo, požiūrio ar elgesio dimensijomis“ (Turner, Giles, 1981); *etnocentrizmas*, kuris apibrėžiamas, kaip „techninis požiūrio pavadinimas, kai viena grupė yra pagrindinė, o kitos yra suranguojamos pagal ją“ (Tajfel, 1981).

Pasak (Chryssochoou, 2004, p. 38), remiantis socialinės psichologijos teorija, galima teigti, kad „priimtos visuomeninės ir dominuojančios kultūrinės grupės bus linkusios nusistatyti prieš žmones, priklausančius skirtingoms kultūrinėms grupėms, stengdamiesi palaikyti aukšto statuso poziciją“. Tačiau ir žmonės, priklausantys nedominuojančioms kultūrinėms grupėms, palaiko bendradarbiavimą grupėje skirtingose dimensijose. Daugumą atstovaujantys yra linkę išskirti mažumas iš žmonijos, nužmoginti, pašalinti juos iš bendruomenės (Opatow, 1990). Tokio reiškinio įrodymus pateikia visuomenėje paplitusios diskriminacijos, rasizmo, dehumanizacijos, paniekimo, grupės lyginimo, politinės kontrolės (nacizmo, imperializmo, kolonizmo) apraiškos.

Aptartos „kito“ suvokimo ir priėmimo kategorizacijos atspindi kitoniškumo raišką plačiąją prasme, *Kitokį* suvokiant, kaip kultūrinės mažumos atstovą. Tačiau tokios prielaidos būdingos ir tam, kaip bendrai žmonės reprezentuoja kitus. Nuolat kintančios ir globalėjančios visuomenės įpareigoja žmones analizuoti paskirų grupių tarpusavio sąsajas. Todėl tiriama tarpkultūrinio ugdymo praktika mokyklose (Pattnaik, 2003, Georgiadis et al., 2011, Jokikokko, 2009, Michael, Rajuan, 2009, Fusco, 1994, Boyacigiller et al., 2003), kai tokio pobūdžio tyrimai, siekiant išsiaiškinti mokyklos bendruomenės narių tarpkultūrinį supratimą, atskleidžia, jog mokyklose egzistuoja daug negatyvių stereotipų, mitų.

1. 8. Tarpkultūrinio ugdymo sampratos interpretacijos

Tarpkultūrinio ugdymo reikšmingumas įvairuoja ir yra glaudžiai susijęs su *nelygybės, etninio / kultūrinio identiteto, daugiakultūrinės visuomenės išvalgomis* ir nuomone apie *mokyklos vaidmenį šiuose procesuose*. Cribb & Gewirtz (2003) nuomone, „kritinė analizė yra nutolusi nuo mokytojų patiriamos kasdieninės įtampos bei svarstymų, kai dirbant nesulaukiama jokios paramos. Mokytojai siekia formuoti nešališkumo ir kultūrinių skirtumų svarbą“. „Mokytojai plėtoja tarpkultūrines praktikas pamokų metu, tačiau be jokio teorinio išsilavinimo, kad galėtų variuoti tarp dominuojančių kultūrinių skirtumų diskursų“ (Leeman, Ledoux, 2006, p. 576). Todėl teoriniai tarpkultūrinio ugdymo konceptai turi būti siejami su pedagogų kontekstinėmis žiniomis ir patirtimi.

Ouellet (1991) pateikia tokias tarpkultūrinio ugdymo pozityvias savybes: geresnis kitų kultūrų suvokimas modernaus pasaulio kontekste; geresni komunikacijos gebėjimai tarp žmonių, priklausančių skirtingoms kultūroms; labiau adekvatus požiūris kultūrinių skirtumų kontekste, suprantant psichosocialinius mechanizmus, kuriančius rasizmą; galimybė dalyvauti socialinėse sąveikose, formuojant identitetą ir bendrą priklausymą visuomenei. J. A. Spinthourakis et al. (2009, p. 267) teigimu, kai Graikijos visuomenė tapo multikultūrine, švietimo politika iniciavo tarpkultūrinio ugdymo programas visuose ugdymo lygiuose (Alahiotis, Karatzia-Stavlioti 2006; Paleologou, 2004).

„Tarpkultūrinio ugdymo tikslas ir turinys teoriškai reiškiamas *nelygybės, diskriminacijos, etninių/kultūrinių skirtumų ir pilietybės klausimais*“ (Leeman, Ledoux, 2006, Banks & McGee-Banks, 1995; Ladson-Billings, 1995; Figueroa, 1999; May, 1999; Banks et al., 2001; Leeman, 2003). Mokslininkai akcentuoja tarpkultūrinio ugdymo teorinio aiškinimo ir praktinio pasireiškimo mokykloje neatitikimą, nes „praktinis tarpkultūrinio ugdymo dizainas ir jo teorinis konstruktas remiasi skirtingomis išvalgomis“ (Leeman, Ledoux, 2006, p. 576).

Schmelkes (2002) labiau linkęs vartoti *edukologijos skirtos tarpkultūriškumui*, nei *tarpkultūrinio ugdymo terminą*, kadangi *tarpkultūrinio ugdymo pasiekimas reiškia asimetrijos tarp kultūrinių grupių vengimą*. „Santykiai tarp skirtingų kultūrinių grupių turi remtis pagarba ir lygiu požiūriu, neigiant požiūrius į kultūrinį vienos iš grupių pranašumą, dažnai siejami su rasizmu. Tarpkultūriškumas būtinai turi būti vykdomas tuo pat metu tiek hegemoninės, tiek ir mažumos kultūros“ (Schmelkes 2005).

Tarpkultūrinio ugdymo sąvokos turinio sklaidą lietuviškajame edukaciniame kontekste pasunkina susiklosčiusi angl. termino *multicultural* vartojimo įvairovė. Vienu atveju tiesiog anglosaksiškas terminas *multikultūralizmas* (MacLaughlin, 1997). Kitais atvejais šis terminas verčiamas ir vartojamas tiesiogine prasme – *daugiakultūriškumas, įviriakultūriškumas* (Betty

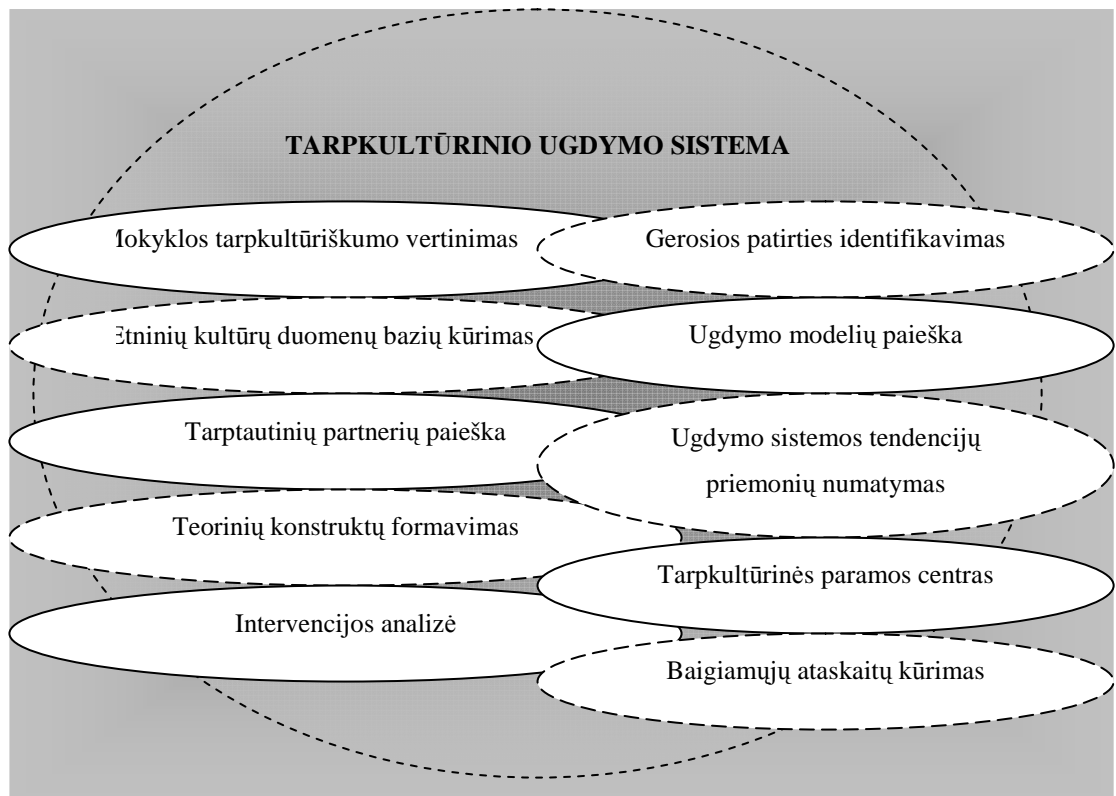
Reardon, 1999; Bauman, 2002). Trečiuoju atveju vartojamas *tarpkultūriškumas* (Jucevičienė, 2001). I. Zaleskienė (2006) nagrinėja pilietinę komunikaciją, kaip vieną iš tarpkultūrinio ugdymo sąlygų bei veiksnių, skatinančių pilietinės visuomenės kūrimąsi. Mokslininkė tarpkultūriškumo sąvoką pirmiausiai aiškina per kultūros turinį. „Remiantis A. Giddenso (2005) idėjomis, jog kultūra – tai tarpusavio santykių visuma, turinti du aspektus: a) įsitikinimus, idėjas bei vertybes, sudarančias kultūros turinį; b) simbolius ir technologijas, išreiškiančias šį turinį“ (Zaleskienė, 2006, p. 57). Taigi pagrindinė tarpkultūrinio ugdymo paskirtis tampa *išugdyti jaunu žmonių tarpkultūrinės kompetencijas* (Mažeikis, 2005), kurios, paprastai tariant, yra ne kas kita, o *nusiteikimas, žinojimas, kaip ir gebėjimas sąveikauti bei komunikuoti su kitokiais* (Salganik, 2001, p. 24).

Apibendrinant galima teigti, kad egzistuoja skirtingos tarpkultūrinio ugdymo interpretacijos, tačiau bendraja prasme tai apima mokyklos vaidmenį nelygybės, etninio / kultūrinio identiteto, daugiakultūrinės visuomenės procesuose, mažinant nepakantumą kultūrinių grupių atžvilgiu.

1.9. Tarpkultūrinio ugdymo situacija multikultūrinėse šalyse

Tarpkultūriškumo fenomeno raišką mokyklose analizavo: Ryan et al., 2010, Affonso et al., 2010, O’Sullivan-Lago, Abreu, 2009, Wildhagen, 2009, Lipman, 2009, Levinson, 2008, Parsons, 2008, Roberts, 2008, Rada, 2007, Kaufman, 2004, Coleman & Earley, 2005, Hofstede, 2005; 1980, Silva, 2002, Bushnell, 2001, Back, 1998, McQuillan, 1998, Knight, 1995, Biklen, 1995, Banks, 1994 Shinn, 1971, Cliqnet & Foster, 1966, ir daugelis kitų mokslininkų. Tarpkultūriškumas moksliniuose veikaluose yra analizuojamas įvairiais rakursais, remiantis skirtingomis teorijomis. Darbe pateikiamas Portugalijos, Didžiosios Britanijos, Austrijos, Olandijos švietimo politikos analizė tarpkultūrinio ugdymo aspektu.

Portugalijos švietimo kontekstas. I. F. Martins (2008) apibendrina septyniolika metų Portugalijoje vykdyto tarpkultūrinio projekto rezultatus. Mokslininkė pažymi, kad 1991-1993 metais Portugalijos mokyklose buvo įdiegtos *duomenų bazės*, siekiant skatinti migrantų ir etninių mažumų vaikų ugdymąsi. Į tarpkultūrinio ugdymo programas buvo *integruota daugelis aktyvių metodų* (3 pav.), užtikrinant geresnes ir lygias galimybes migrantų vaikams, elnininėms mažumoms bei sėkmingą integraciją mokykloje.

3 pav. Tarpkultūrinio ugdymo sistemos kūrimas

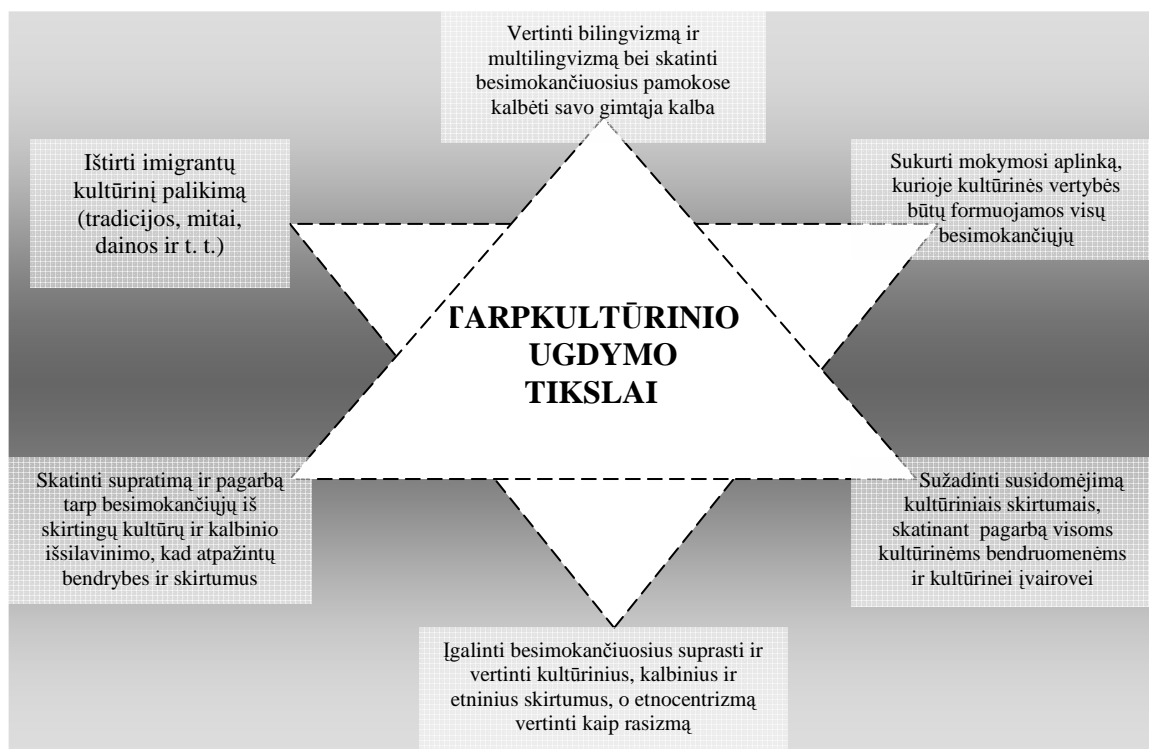
(sudaryta darbo autorės, remiantis Martins (2008, p. 198))

Realizuotas tarpkultūrinio ugdymo projektas, trukęs nuo 1993 iki 1997 metų, apėmęs virš 50 mokyklų ir 200 mokytojų, kurio tikslas buvo *ištirti edukacines patirtis*, susiduriant su socialiniais, kultūriniais ir etniniais skirtumais mokyklose. Pagrindiniai šio *projekto siekiai* buvo: *pagerinti* projekte dalyvaujančių mokyklų *ugdymo kokybę*; *skatinti tarpkultūrinį ugdymą* per įvairius mokyklų projektus; *skatinti lygias* besimokančiųjų *mažumos galimybes* mokyklos ir visuomenės integracijoje; *skatinti produktyvius mokyklos-visuomenės santykius*.

Didžiosios Britanijos kontekstas. Robertson et al. (2008) tyrė UK mokinių lūkesčius rasės, kultūros klausimais ir nustatė, kad šie klausimai mokiniams yra probleminiai: jei mokiniai turi stiprias nuostatas, jiems reikia padėti įvertinti ir pakeisti savo įsišaknijusias, klaidingas vertybes ir nežinojimą. Tuo tarpu L. Burwood (1996) analizuoja, kaip mokyklų bendruomenė turėtų susidoroti su tarpkultūrinės visuomenės vertybių gausa ir pateikia išvadą, kad turėtų būti skatinamos vertybės, kurios yra ugdomos šviečiamuoju būdu. P. Angelides (2001) atlieka Kipro bendradarbiavimo tarp kultūros ir mokyklų atvejo analizę. Tyrėjas pateikia išvadą, kad Kipro mokyklos naudoja priimtinesnes metodologijas mokykloms, siekiant išvengti painiavos ir nelogiškų sprendimų tarpkultūriškumo klausimais.

Austrijos švietimo kontekstas. M. Luciak, G. Khan-Svik (2008) analizuoja Austrijos švietimo situaciją, akcentuojant, kad šioje šalyje jau nuo XX a. yra etninių mažumų, kurioms yra

būdingi kultūriniai, kalbiniai ir religiniai skirtumai. 2003 metais apie 10 %, t.y. 1,2 milijono besimokančiųjų turėjo kitą pilietybę, o 2006 m. – 42,9 %. Austrijos mokyklų sistema siūlo tris skirtingas prieigas į kultūrinę ir kalbinę įvairovę: (1) mažumų mokyklinio lavinimo *įstatymų leidimas*, (2) *edukacinis migrantų aprūpinimas* (3) *tarpkultūrinis ugdymas visiems besimokantiems*. Šioje šalyje tarpkultūrinis ugdymas yra dalis mokymo programų pagrindinių ugdomųjų tikslų ir didaktinių principų pradinėse ir pagrindinėse mokyklose. Mokslininkai (Luciak, Khan-Svik, 2008, p. 495) išskiria ir pagrindinius tarpkultūrinio ugdymo tikslus (4 pav.).

4 pav. Tarpkultūrinio ugdymo tikslai Austrijos ugdymo sistemoje
(sudaryta darbo autorės, remiantis Luciak, Khan-Svik (2008, p. 495))

Olandijos švietimo kontekstas. Remiantis Y. Leeman, G. Ledoux (2006, p. 576–577) teorinėmis išvalgomis, pateikiama apibendrinta tarpkultūrinio ugdymo situacija Olandijoje, kas leidžia pažvelgti į šios šalies patirtį tarpkultūriškumo raiškos ugdymo praktikoje aspektu. Mokslininkai pažymi, kad migracijos banga Olandijoje prasidėjo dar II pasaulinio karo metais, kuomet migrantai sudarė 9% visos šalies populiacijos. Tai skatino keisti visą švietimo politiką. Buvo suformuluoti esminiai švietimo siekiai: skatinti jaunimo socializaciją multikultūrinėje visuomenėje; lygių ugdymosi galimybių visiems kūrimas. Buvo siekiama, kad jaunimas įgytų žinių apie vienas kito etninę / kultūrinę kilmę, kultūrą, formuojant abipusį supratimą, siekiant įveikti diskriminacijos ir rasizmo apraiškas. Tarpkultūrinis ugdymas tapo privalomas visose ugdymo įstaigose. Klasėse, kur mokėsi daugiakalbiai mokiniai, buvo pritaikyta integrali kalbų politika, kai yra parengiamos adaptuotos mokymo priemonės, vadovėliai. Taigi šioje šalyje

tarpkultūrinis ugdymas tris dešimtmečius yra privaloma mokymo programos (curriculum) dalis visuose ugdymo srityse. Mokykloms ir mokytojams buvo keliamas uždavinys formuoti tarpkultūrinio ugdymo formas ir jas integruoti į mokymo programas. Politikai tarpkultūrinį ugdymą įvardiję kaip privalomą, kažkiek palengvino jo įgyvendinimą. Mokyklose etniškai maišytoje besimokančiųjų populiacijoje buvo pastebimas progresas.

Tarpkultūrinėje literatūroje dažniausiai orientuojamasi į platų tarpkultūrinio ugdymo apibūdinimą, apimančią ne tik mokymosi programų turinį, bet ir kitus veiksnius, tokius, kaip: mokymo metodai, kasdieniniai pedagoginiai veiksniai, ryšys su tėvais ir „nematomo mokymosi programų“ elementais (Banks & McGee Banks, 1995; Figueroa, 1999; Banks et al., 2001; Villegas & Lucas, 2002; Leeman, 2003). *Ekvadoro švietimo kontekstas*. A. Oviedo, D. Wildemeersch (2008) analizuoja tarpkultūrinį bilingvistinį ugdymo modelį, kuris taikomas Lotynų Amerikoje, kuri XXV a. patyrė Europos įsiveržimą, indėnų apgyvendinimą, kas yra istorinis palikimas, įtakoiantis ir dabartinę švietimo politiką. Lotynų Amerikoje buvo įkurti 724 suaugusiųjų centrai ir 300 vaikams skirtų mokyklų, vietine kalba *išleista literatūra*. „Ekvadoro bilingvistinis tarpkultūrinis ugdymas laikomas *esminiu pasiekimu* vietinių (tenyškčių) žmonių kultūrinių teisių pripažinimo aspektu“ (Oviedo, Wildemeersch, 2008, p. 457). „Formalios ugdymo sistemos analizė, remiantis oficialiais dokumentais, atskleidžia, kad tarpkultūrinis ugdymas išlieka apribotas. Tarpkultūriškumas klasėse nėra praktikuojamas kasdienėse mokymo veiklose. Pagrindinė priežastis ta, kad Ispanijos švietimo programos pasireiškia skirtingais būdais, net *mokykliniuose vadovėliuose*, manant, kad vakarietiškos žinios yra geresnės už tenyškčių žinias“ (Garce's, 2004).

Apibendrinant mokslininkų pateiktas išvalgas apie tarpkultūrinio ugdymo situaciją užsienio šalyse, galima daryti prielaidą, jog šios patirtys yra aktualios analizuojant Lietuvos švietimo politikos aspektus tarpkultūrinio ugdymo kontekste, kadangi minėti mokslininkai pateikia tiek teorinį, tiek ir praktinį tarpkultūrinio ugdymo raiškos švietimo sistemoje modelius, kurių pagrindu galima orientuotis į tam tikrus aspektus, kurie yra būdingi ir Lietuvos švietimo sistemai.

1.10. Lietuvos švietimo kaita tarpkultūriniu aspektu

Analizuojant tarpkultūriškumo situaciją ugdymo praktikoje, svarbiomis tampa švietimo priegios. L. Duoblienės (2011, p. 17) teigimu, „švietimo plėtotės sėkmei reikalingos aiškios prielaidos, kurios gali būti filosofinės, vertybių, socialinės ar politinės“. Siekiant tinkamai ugdyti mokinį, reikia orientuotis į patirtį, kuria galima testuoti švietimo idėjas.

W. S. Longstreet (1978) pažymi, kad, „ankstyvajame vaikų amžiuje kultūra formuoja jų visuminius lūkesčius“. Susidurdami su praktiniais kultūrinių skirtumų aspektais, vaikai

adaptuojasi. Besimokantieji pastebi ir įsidėmi konkrečius kultūrinius skirtumus, ypač, kai jie išryškėja panašiuose srityse, tokiose, kaip apranga. Taigi „kultūra įtakoja jaunimo kalbą, elgesį, bendravimo stilius ir socialinius lūkesčius. Jie identifikuoja ir atstumia tuos, kurie kalba ar elgiasi skirtingai nuo jų pačių“ (Ramsey, 2004, p. 116). Vaikų kultūriniai kontekstai įtakoja tai, kaip jie suvokia ir reaguoja į natūralią aplinką.

Pasak L. Duoblienės (2001, p. 20), „Lietuvoje šiandien neturima ir neieškoma aiškesnės koncepcijos, t. y. kuria švietimo filosofija reikėtų remtis pertvarkant švietimą, juoba nėra išsamios jos analizės“. Šiandien mokyklos susiduria su tokiais išbandymais, per kuriuos išskyla klausimas dėl tradicinių mokyklos vertybių ir normų tinkamumo (Dalin et al., 1999, Hargreaves, 1999). Tokią situaciją įtakoja ir pasaulyje gausėjančios naujos paradigmos bei didelė socialinė kaita, apsunkinanti veiklos perspektyvos numatymo galimybes.

Kaip buvo minėta, egzistuojant nuomonei, jog globalizacija sąlygoja grėsmę išlikti nacionalinėms vertybėms, skiriamas dėmesys ir lietuviškam identitetui, jo gaivinimui mokyklose. Tai itin aktuali problema šiandienos politinėje situacijoje, kai analizuojama lenkų mokyklų situacija Lietuvoje. Taigi pastaruoju metu daugiau dėmesio skiriama etninės kultūros ugdymui bendrai, nors daugelis tyrėjų (Krukauskienė, Trinkūnienė, 2003, Grigas, 2010) akcentuoja kūrybinės aplinkos ir įvairovės kultūrai skatinimo svarbą.

„Lietuvos švietimo koncepcijoje“ (2002) įtvirtinama „Tautinės mokyklos koncepcija“ (1989), kurioje aptariamas kultūros ir švietimo santykis. Jos turinys, tikslai, etapai buvo koreguoti, atliepianč naujiems globalizacijos iššūkiams. Švietimo kaitai Lietuvoje įtakos turi ir vykdomi nauji Švietimo ir mokslo ministerijos įgyvendinami tarptautiniai projektai, vienas kurių – „Tarpkultūrinis ugdymas: tolerantiškos mokyklos bendruomenės link“⁴, kuris grindžiamas tolerancijos ir demokratijos stoka Lietuvoje, nepakantumu *Kitam* ir *Kitokiam*, diskriminacijos bei konfliktų apraiškomis mokyklose. Akcentuojama, kad Lietuvoje nėra tarpkultūrinio ugdymo gairių, metodinės medžiagos mokytojams. Remiantis tokia situacija, sukurtas inovatyvus tarpkultūrinio ugdymo modelis, išbandytas Lietuvos mokyklose, kurios bendradarbiauja projekte „Tarpkultūrinis ugdymas Lietuvos mokyklose“⁵, rengiant mokyklų atstovus inovatyvių tarpkultūrinio ugdymo programų kūrimui ir sėkmingam įgyvendinimui, kartu taikant šiuolaikinius neformalaus ugdymo metodus, nukreiptus į tarpkultūrinių ir metodinių mokytojų, mokyklos administratorių ir neformalių ugdytojų kompetencijų ugdymą. Vienoje iš projekto dalyvių – Radviliškio Vaižganto gimnazijoje – įgyvendinamas projektas „Mokytojų, moksleivių, tėvų ir NVO atstovų tarpkultūrinių gebėjimų plėtra“⁶, kurio metu, bus įgyvendinamas

⁴ Prieiga per internetą: [http://www.esparama.lt/2007-](http://www.esparama.lt/2007-2013/lt/statistikaonline/gautvertpar?pro_id=22099&sparams=204085&page=6&pgsz=10)

[2013/lt/statistikaonline/gautvertpar?pro_id=22099&sparams=204085&page=6&pgsz=10](http://www.esparama.lt/2007-2013/lt/statistikaonline/gautvertpar?pro_id=22099&sparams=204085&page=6&pgsz=10)

⁵ Prieiga per internetą: <http://portlas.emokykla.lt/naujienos/Puslapiai/Naujiena2361.aspx>

⁶ Prieiga per internetą: <http://www.vaizgantas.radviliskis.lm.lt/projektai.htm>

tarpkultūrinio ugdymo modelis, kurio pagalba: gimnazijos bendruomenė sustiprins tarpkultūrinę kompetenciją; mokytojai gebės atnaujinti mokymo programas; stiprės mokytojų, moksleivių ir tėvų bendradarbiavimas.

Kad projektų ir programų veiklos būtų veiksmingesnės, būtina užtikrinti jau įgyvendintų ar pradėtų darbų tęstinumą. Tokiu tikslu ir buvo parengta Mokyklų tobulinimo programa plus⁷ (MTP+), kurio pagrindu įgyvendinamos tarpkultūriškumo ir kalbų mokymosi priemonės, pavyzdžiui: Šiaulių miesto Didždvario gimnazija ką tik pradėjo vykdyti „Tarptautinio bakalaureato kaip visuminio ugdymo modelio perkėlimas ir taikymas Lietuvos švietimo kontekste“⁸ projektą, kurio tikslas – skatinti ir diegti visuminio, įvairiapusio ir tarpdalykinio vaikų ir jaunimo ugdymo principus Lietuvoje remiantis Tarptautinio bakalaureato programos kaip pasaulio geriausios pedagoginės patirties pavyzdžiu integruojant TB programą, jos principus ir metodus į Lietuvos švietimo kontekstą; Alytaus Dzūkijos gimnazija pradėjo vykdyti „Užsienio kalbos ir dalyko integruoto ugdymo“⁹ projektą.

Apibendrinant galima teigti, kad švietimo kultūros kūrimas turi atitikti visų grupių interesus, o ugdant tarpkultūriškumą svarbiu tampa prioritetų ir vertybių pasirinkimas, kadangi mokykla vienaip ar kitaip stengiasi išlaikyti teisę kurti asmens tapatumą pagal norimą modelį, kas yra sunkiai įvykdoma globalizacijos sąlygomis. Tačiau verta akcentuoti, kad šiandienos švietimo sistemoje remiamasi ugdymo, kaip kultūros sistemos dalies vizija, kuri orientuojamasi ir į nuolatinės kaitos diktuojamas sąlygas, ko pasekoje kuriamos ir realizuojamos tarpkultūrinio ugdymo programos Lietuvoje.

1.11. Tarpkultūriškumo suvokimo ir raiškos ugdymo praktikoje turinio operacionalizacija

Tarpkultūrinis mokymasis kalba apie individualų žinių įgijimo ir nuostatų išsiugdymo procesą ar elgesį, susijusį su skirtingų kultūrų sąveika (Gilert, 2004, p. 19). Tačiau platesniame kontekste šis terminas suvokiamas, kaip skirtingos kilmės žmonės gali taikiai gyventi kartu, ir procesus, reikalingus tokiai visuomenei sukurti. Taigi mokymasis tampa nesibaigiančiu procesu, siekiant sukurti daugiakultūrinę visuomenę.

Remiantis mokslinės literatūros analize ir atsižvelgiant į minėtų mokslininkų-tyrėjų pateiktas tarpkultūriškumo ir tarpkultūrinio ugdymo sampratas, akcentuotus požymius, išskiriamos tokios tyrimo objekto prielaidos (žr. 5 pav.), kuriomis bus remiamasi, atliekant tyrimą (iš dalies remiamasi atlikus pilotinį tyrimą).

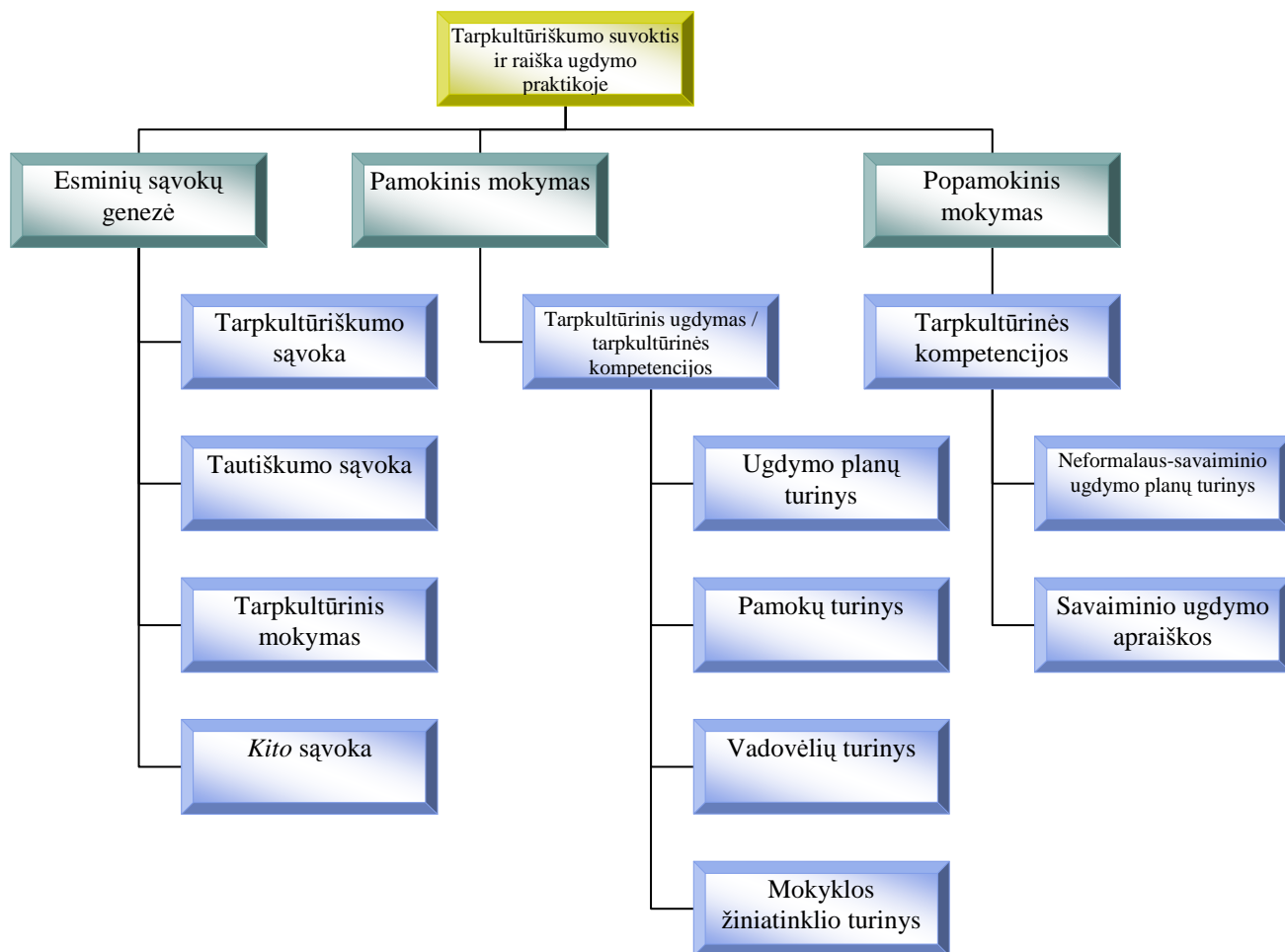
---

⁷ Prieiga per internetą: <http://www.mtppliusac4.smm.lt/>

⁸ Prieiga per internetą: <http://www.dg.su.lt/content/view/full/7062>

⁹ Prieiga per internetą: <http://ariadne.su.lt/uploads/UKDIM.pdf>

Tarpkultūriškumas mūsų visuomenėje turėtų tapti mokslinių tyrimų sritimi, papildant skirtingo tipo ugdymo įstaigų patirtimi. Tarpkultūriškumo fenomenas edukologijoje plačiai analizuojamas užsienio mokslininkų (Jiang, 2008, Féral, 2006, Network, 2004, Back, 1998, Knight, 1995 ir kt.). Tarpkultūriškumas edukologijoje tampa visuotina tendencija. Auganti kultūrinė įvairovė įtakoja ugdymo įstaigų bendruomenės narių pažiūras, keičia jų vertybes ir, galų gale, sąlygoja ugdymo proceso turinį.

5 pav. Tyrimo objekto operacionalizacijos schema

(sudaryta darbo autorės)

Šiame kontekste itin aktualiu tampa tarpkultūrinis mokymasis, t. y. „asmeninio augimo procesas, kai įtraukiama į visuomenę. Jis skatina reflektuoti mus, kodėl norime mokytis, ką norime pasiekti? Tarpkultūrinis ugdymas siejamas su tuo, kaip mes gyvename savo visuomenėje“ (Schachinger, 2004, p. 16).

Šiame kontekste išryškėja formalus ir neformalus ugdymo vaidmuo. Formalus ugdymas yra teikiamas valstybės pripažintose ugdymo sistemose, pabaigus išduodant išsilavinimo vertę nustatantį sertifikatą. Ugdymo procesas yra aiškiai hierarchiškai struktūruotas. Šis ugdymas

suvokiamas, kaip vyraujanti ugdymo bei mokymo sistema. Taigi analizuotina tarpkultūriškumo praktika ugdymo procese, t. y. veiklose, pamokų turinyje, vadovėlių turinyje ir pan.

Neformalaus ugdymo – yra per kompetencijų ugdymą formuoti asmenį, sugebantį tapti aktyviu visuomenės nariu, sėkmingai veikti visuomenėje, padėti tenkinti pažinimo, lavinimosi ir saviraiškos poreikius. Taigi reikšmingomis tampa tarpkultūrinės kompetencijos, formuojamos neformaliojo ugdymo metu. Tai atskleistų dokumentų (mokymosi, veiklų planai, žiniatinkliai) turinio analizė.

Neformaliuoju ugdymu sudaromos prielaidos ugdyti ugdytinio asmenybę, tarpasmeninį bendradarbiavimą ir socialinius įgūdžius; ugdyti tuos asmenybės aspektus, kurie ateityje jam padėtų siekti tikslų ir integruotis į visuomenę. Neformalusis ugdymas sudaro sąlygas ugdyti vaikų tarpkultūrinius sugebėjimus, puoselėti etninę kultūrą, kurti sąlygas asmenybės socializacijai (Zaleskienė, 1994). Popamokinė veikla – labai svarbi moksleivių užimtumo sritis, suteikianti galimybes atsiskleisti jų gabumams, leidžianti pagilinti ir praktiškai panaudoti žinias, įgytas pamokų metu.

Popamokinė veikla taip pat yra neatsiejama moksleivio asmenybės ugdymo dalis, stiprinanti savarankiškumą, kūrybiškumą, iniciatyvumą, pilietiškumą, lavinanti vaizduotę, komunikabilumą. Būtent šie aspektai ir yra akcentuojami, pateikiant interviu klausimus tyrimo dalyviams. Popamokinio ugdymo veikla grindžiama tautos dvasinių ir materialinių vertybių kūrybišku perėmimu, kūrimu ir perdavimu, etnokultūros puoselėjimu. Popamokinio vaikų švietimo paskirtis – sudaryti sąlygas mokinių pažinimo, lavinimosi ir saviraiškos poreikių tenkinimui ir socializacijai (Puodžiukas, 2003).

2. TYRIMO METODOLOGIJA IR METODIKA

2.1. Tyrimo metodologinės nuostatos

Tyrimo metodologija grindžiama šiomis teorinėmis nuostatomis:

Socialinio konstruktyvizmo filosofija (Dewey, 2004, Pinker, 2002, Novak, 1998, Searle, 1995, Simons, 1992, McNamee & Gergen, 1992, Glasersfeld, 1989, Kolb, 1984, (Shayer and Adey 1984, Pozo et al. 1991, Niaz 1991, Lawson 1993, Piaget et al., 1972, Lezaun, 2002a, 2002b, Adams, 2006, Heylighen, 1993, Woolfolk, 1993). Jos pagrindas yra socialinės teorijos ir žinios apie socialinius reiškinius. Socialiniu konstruktyvizmu siekiama atskleisti, kaip asmenys ar grupės gali dalyvauti socialinės tikrovės kūrime. Socialiai sukonstruota realybė yra suvokiama kaip nuolatinis, dinamiškas procesas.

Šios teorijos pagrindą sudaro prielaida, kad žmogus, sąveikaudamas su aplinka, savo ankstesnės patirties dėka kuria individualų žinojimą. Naujų žinių ir patirties kūrimas yra aktyvus vyksmas, kurio metu besimokantysis, remdamasis anksčiau įgytomis žiniomis ir asmenine patirtimi, konstruoja naują patirtį, idėjas, sąvokas, mokėjimus. Šios teorijos šalininkai mano, kad distancija tarp mokytojo ir mokinio turi mažėti. Šiuolaikinis pedagogas turėtų tapti situacijos kūrėju, partneriu, konsultantu, padėjėju. Teigiama, kad konstruktyvizmo teorija sudaro neformalaus ugdymo (Gilbertson ir kt., 2006) ir šiuolaikinės mokymo(si) paradigmos pagrindą (Čiužas, 2007, Novak, 1998, Simons, 1992). Taigi socialinio konstruktyvizmo kontekste tarpkultūriškumo suvoktys tampa itin aktualia problema, verta ypatingo dėmesio.

Marin N. et al. (2000, p. 225) teigimu, „edukologijos moksle socialinio konstruktyvizmo <...> tiriamaisiais objektas esti besimokantysis“, o pagrindas „besimokančiojo žinios“ (Marin N. etc., 2000, p. 233). „Pažinimo lygis yra lemiamas veiksnys, numatant tiriamųjų reakcijas (Shayer and Adey 1984, Pozo et al. 1991, Niaz 1991, Lawson 1993). Įpastos koncepcijos charakteristikos gali būti apibūdinamos skirtingais raidos etapais (Piaget et al. 1972, p. 7–98).

P. Adams (2006, p. 245) pažymi mokymosi kaip socialinį konstruktyvizmą, t. y. mokymosi liberalizavimą. Mokslininko nuomone, „konstruktyvizmas kaip idėja atkleidžia, mokymąsi, kaip aktyvų žinių konstravimo procesą“ (Adams, 2003, 2006). Socialinis konstruktyvizmas parodo, jog „besimokančiojo žinių konstravimas yra socialinių sąveikų, interpretavimo ir suvokimo produktas“ (Vygotsky, 1962).

Heylighen (1993, p. 2) teigimu, „socialinis konstruktyvizmas atkleidžia bendrą nuomonę (konsensuą) tarp skirtingų subjektų, tokių, kaip pirminis vertinimas ir vertinamosios žinios“. Žinių konstravimas negali būti atskiriamas nuo socialinės aplinkos, mokyklos kultūros, kai mokymasis regimas kaip aktyvus žinių konstravimas (Woolfolk, 1993) per socialines formas bei

procesus. Šiuo atžvilgiu mokyklų bendruomenės nariai formuojasi įsitikinimus, atitinkamą vertinimą, bendras vertybes, normas, vaidmenis, taisykles, stereotipus būdami socialinių grupių dalyviais, įtakojami kultūros pokyčių, socialinio elgesio ir kitų lemiamų faktorių.

Kritinė teorija (Dahms, 2008, Brookfield, 2005, Taylor, 2002, Sim, Loon, 2001, Charmaz, 1995, Calhoun, 1995, Conquergood, 1991, Lindlof, Willard, 1982). Peržvelgdamas kritinę teoriją ir postruktūralizmą Posteris (1989, p. 3) teigia, kad: „kritinė teorija prasideda nuo prielaidos, jog mes gyvename tarp pasaulio skausmo, kiek daug gali būti padaryta, siekiant skausmą sumažinti, ir kad teorija atlieka reikšmingą vaidmenį šiame procese. Tačiau teorija yra naudinga, jei ji padeda aiškinti mūsų pasaulio dalį. Ši teorija aiškinama, kaip „reikšmės formulavimas, gimęs troškimas sukurti paaiškinimus, kuria konceptualią realybės tvarką“ (Poster, 1989, p. 5).

Kritinė teorija rodo ideologiją kaip plačiai priimtą vertybių, mitų, paaiškinimų, asmeninių nuostatų ir moraliai trokštamų daugumos populiacijai. Ideologijos funkcija yra aprėpti neteisingą socialinę ir politinę tvarką. Kellner D. (2003, p. 54) teigimu, „kritinė teorija turi normatyvinę dimensiją, mėginant teoretikuoti kaip ugdymas ir gyvenimas gali konstruoti alternatyvas edukologijoje“. Pasak Horkheimer (1931) „kritinės teorijos tikslas – formuoti praeities istorijos erdvę, t. y., kad turi būti ištirti santykiai tarp ekonominės padėties ir visuomenės, psichologinė individo raida bei pokyčiai kultūroje“. Kritinė teorija praplėstų prieigą prie visuomenės, kultūros ir individo augimo (Peukert, 1983). Todėl šios teorijos naudojimas, aiškinant tarpkultūriškumo fenomeną, atskleis kritinį mokyklų bendruomenės narių požiūrį, jų, kaip visuomenės narių, suvokimą, kas liudis apie egzistuojančią socialinę tikrovę, atspindinčią ir socialinį tarpkultūrinių kompetencijų aspektą, kadangi kritinė teorija stengiasi generuoti specifinę pasaulio viziją, kokia ji galėtų būti.

2.1.1. Tarpkultūrinis ugdymas ontologiniu ir epistemologiniu aspektu

Išryškinama šiuolaikinė mokymosi paradigma, akcentuojanti veiklos daugialypiškumą, t. y. gebėjimą dirbti įvairiose mokymo aplinkose, edukacinius procesus sieti su kasdienine žmogaus veikla, skleisti visuomenėje naujas mokslo žinias ir idėjas, nuolat tobulintis. Taip pat reikšmingu tampa mokymasis, paremtas inovacijomis, naujomis technologijomis, aktyviais mokymo(si) metodais, probleminiu mokymu, kritiniu mąstymu, nuolatinio tobulinimosi paradigma, akcentuojančia siekti asmeninio, profesinio ir visuomeninio tobulėjimo visą gyvenimą (Bitinas, 2000).

Analizuojamos skirtingos situacijos mokyklų veiklose ir jų kultūrinės aplinkos. Tarpkultūriškumas suprantamas kaip kultūrų įvairovė, savita mokyklos kultūros raida. Tai atskleidžiama per mokyklos bendruomenės nuostatų visumą, analizuojant įvairias veiklas, bendradarbiavimo su užsieniečiais patirtį, mokymosi metodų novatoriškumą, tarpkultūriškumo

metodus (diskusijos, simuliaciniai, vaidmenų žaidimai).

Vienas svarbiausių tyrimo aspektų – išsiaiškinti, koku būdu ugdomos tarpkultūrinės kompetencijos, t. y. kaip tarpkultūrinius, tarpasmeninius ir socialinius įgūdžius įtakoja žmogaus vertybės bei nuostatos. To negalima atskirti nuo kultūrinės raiškos. Kiekvienas asmuo tarpkultūriškumą gali suprasti savaip, todėl aktualu išsiaiškinti kaip mokyklų bendruomenės nariai (pedagogai) vertina, suvokia ir praktiškai taiko ir atpažįsta tarpkultūriškumo reiškinių. Tyrimo epistemologinis pagrindas remiasi socialinio konstruktyvizmo teorija, analizuojant tarpkultūriškumo suvoktis ir raišką ugdymo praktikoje. Socialinis konstruktyvizmas perteiktų skirtingų mokyklų, orientuotų į papildomų dalykų mokymą, diskusijas.

2.2. Tyrimo metodika

Darbe taikyti šie mokslinio tyrimo metodai:

- Mokslinės literatūros analizė
- Dokumentų (*mokymosi, veiklų planai, žiniatinkliai*) turinio analizė
- Pusiau standartizuotas interviu

Mokslinės literatūros analizė. Šis metodas naudojamas tiek pradedant rengti darbą, tiek ir viso tiriamojo darbo eigoje, nes remiantis mokslinės literatūros analize pirmiausia pasirenkami tyrimo metodai, analizuojamos užsienio bei Lietuvos mokslininkų patirtys tyrimo objekto atžvilgiu, kas suponuoja apie tolimesnio darbo etapų rengimo tikslingumą. Taigi, mokslinės literatūros analizė leidžia išsiaiškinti, kas jau žinoma tiriamojoje srityje.

Remiantis mokslinės literatūros analizės duomenimis, konceptualizuojamas tyrimo objektas, kultūros kontekstai, formos, besireiškiančios mūsų visuomenėje bei įtaka vaikų, kaip asmenybių, tarpkultūriniam vystymuisi. Išryškinamos tarpkultūriškumo sampratos genezės, tarpkultūrinio mokymo koncepcijos, tarpkultūrinių modelių charakteristikos. Identifikuojama tarpkultūriškumo suvoktis ir raiška ugdymo praktikoje. Pagrindžiamos tarpkultūrinio mokymo metodų diegimo ir taikymo galimybės ugdymo procese.

Remiantis mokslinės literatūros analize „prireikus galima koreguoti savo tyrimų eigą“, o atlikus tyrimus ir išanalizavus gautus duomenis – „rasti savo tyrimo faktus patvirtinančią ar prieštaraujančią jiems medžiagą“ (Kardelis, 2002, p. 52).

Dokumentų (*mokymosi, veiklų planai, žiniatinklių, vadovėlių turinio analizė*), orientuojantis į tarpkultūrinius aspektus, bendruosius požymius ir tarpkultūrinių kompetencijų kūrimą.

Turinio analizės metodas (angl. *content analysis* – turinio analizė) yra socialinės informacijos turinio kiekybinė analizė. Ši analizė dar vadinama struktūrintąja turinio analize. Bendriausia prasme turinio analizė yra technika, leidžianti objektyviai ir sistemiškai išnagrinėjus

teksto ypatybes daryti tinkamas išvadas. Analizė yra objektyvi, jei įvairūs tyrėjai, nagrinėdami tuos pačius dokumentus, prieina prie tų pačių išvadų. Sistemiškumas gelbsti nuo pagundos nagrinėti tik tą medžiagą, kuri patvirtina tyrėjo hipotezes ((Tidikis, 2003; Rupšienė, 2007).

Turinio analizės metodo esmė – išskirti tekste tam tikrus prasminius vienetus, tirti įvairių teksto elementų ryšius tiek vieno su kitu, tiek su visa informacijos apimtimi. Taip pat tekstuose skirtingais būdais ir variantais yra užfiksuota ir išsaugota informacija apie faktus, įvykius, reiškinius, objektyvią tikrovę, taip pat apie žmonių mąstymo, kūrybinę, administracinę ir kitą praktinę veiklą. Turinio analizės paskirtis ir yra atskleisti, susisteminti ir apibendrinti šią informaciją (Tidikis, 2003).

Pusiau standartizuotas interviu. Tyrimo tikslui pasiekti pagrindiniu buvo pasirinktas pusiau standartizuoto interviu metodas. R. Tidikio (2003) pastebėjimu, interviu, kaip metodas gauti žodinei informacijai, yra vienas iš efektyviausių kokybinio tyrimo metodų. Kokybiniam požiūriui į tyrimą, pasak K. Kardelio, „būdingas siekimas suprasti, kaip individai suvokia bei aiškina pasaulį ir kaip individualiai kuriamos prasmės lemia jų elgesį“ (Kardelis 2002, p. 272).

Pasak K. Kardelio (2002), kokybiniuose tyrimuose pateikiamų pavyzdžių gausa yra siekiama leisti skaitytojui pajusti duomenų prasmę ir suteikti sąlygas susidaryti savo nuomonę. Objektyvios kiekybinio tyrimo skaitinės išraiškos sunkiai siejasi su skirtingų interpretacijų galimybėmis. R. Tidikio (2003) nuomone, „interviu yra labai geras priartėjimo prie žmonių suvokimo, reikšmių, situacijų apibrėžimo ir realybės konstravimo (aiškinimo) būdas. <...> Norint suprasti, kaip kiti asmenys aiškina tikrovę, turėtume jų paklausti taip, kad jie galėtų papasakoti savo terminais (žodžiais), o ne tomis tiksliomis kategorijomis, kurias pateikiame mes, leisti respondentams atsiskleisti taip, kad atsiskleistų jų reikšmių esmė“ (Tidikis 2003, p. 465). Tiriant mokyklos bendruomenės narių suvokimo specifika interviu metodas yra pats priimtinausias.

Interviu skirtas apklausti mokyklų mokytojus. Pilotinis interviu atliktas, orientuojantis į pagrindinius tris blokus (instrukcinį-motyvacinį, demografinį, diagnostinį), o gautus duomenis suskirstant į prasminius vienetus, pagal prasminį pranašumą į kategorijas ir subkategorijas. Diagnostinį tyrimo instrumento bloką sudaro klausimai (žr. priedas 1), orientuoti į: tarpkultūriškumo suvoktis, tautiškumo suvoktis, tarpkultūriškumo fenomeno vertinimą ugdymo aplinkoje, ugdymo veiklų turinį.

Pagal vedimo būdą ir formą interviu gali būti standartizuoti, pusiau standartizuoti ir laisvi. Pusiau standartizuotas interviu yra pasirinktas dėl jo teikiamos galimybės pakreipti interviu norima linkme. Interviu klausimyną sudaro 3 diagnostiniai blokai: 1) instrukcinis-motyvacinis blokas, kuriame supažindinam su tyrimo tikslu 2) demografinis – duomenys apie tiriamuosius (lytis, amžius, išsilavinimas, pareigos, darbo stažas; 3) diagnostinis klausimų

blokas, skirtas tirti mokytojų suvokimą apie tarpkultūriškumo reiškinių ugdymo procese ir jam suteikiamas prasmės.

Interviu turinio (content) analizė, kurios principais vadovaujantis identifikuoti leksiniai-semantiniai vienetai. Daugelis užsienio mokslininkų išskiria turinio analizės reikšmingumą (Singer, 2009) bei tinkamumą, analizuojant įvairaus pobūdžio tekstus. S. Neifachas (2008) išskiria tris *content* analizės, kaip tyrimo procedūras, aspektus, kurie pritaikyti šiame darbe:

1) Tekstas „kalba“: gautuose tekstuose atsispindi mokytojų patirtys, nuostatos, jausmai, konkretizuojamas kontekstas;

2) Analizės taisyklės: teksto turinys analizuojamas nuosekliai, žingsnis po žingsnio, remiantis konkrečios metodologinės procedūros taisyklėmis ir dalijant nagrinėjamą turinį į analitinius vienetus (kategorijas, subkategorijas);

3) Kategorijos / subkategorijos, t. y. mokytojų tarpkultūriškumo suvokimo ir identifikavimo ugdymo praktikoje aspektai, išreikšti tai reprezentuojančiais teiginiais yra *content* analizės esmė.

Kokybinis turinio analizės aspektas naudojamas sisteminant mokyklų veiklą reprezentuojančių dokumentų, t. y. mokymosi, veiklos planų ar žiniatinklių turinį, pagal atitinkamus analizės požymius: mokyklų orientavimąsi į tarpkultūrinio ugdymo veiklas, mokymosi metodus, projektinę veiklą, bendradarbiavimą su užsieniečiais, neformalaus ugdymo prieigas bei tarpkultūrinių kompetencijų ugdymą. Tai leis objektyviai ir sistemiškai išnagrinėjus teksto ypatybes daryti atitinkamas išvadas. Turima omenyje ne tik realūs įvykiai, faktai, santykiai, kurie aptinkami tekste, bet ir tradicijos, interesai, kurie lemia teksto atrinkimo principus. Orientuojamasi į dokumento tekste tam tikrų prasminių vienetų ištyrimą. Dokumentuose ieškoma skirtingais būdais ir variantais užfiksuotos informacijos apie faktus, įvykius, reiškinius, objektyvią tikrovę, taip pat apie žmonių mąstymo, kūrybinę, administracinę ir kitą praktinę veiklą tarpkultūriškumo kontekste.

Analizuojant pilotinio tyrimo duomenis, adaptuojant juos mokytojams paaiškėjo, kad klausimynas nėra pakankamai informatyvus ir tikslingas, kadangi neatspindi esminių tyrimo prielaidų, yra išskirtos ne visos tematikos. Todėl pakartotinai remiantis mokslinės literatūros analizės ir pilotinio tyrimo duomenimis, parengtas antrasis pusiau struktūruotas klausimyno gidas, pagal atitinkamas tematikas.

2.3. Tyrimo organizavimas

Tyrimo etapai. Tyrimas organizuotas 2009–2011 m. m. Pirmiausia analizuota filosofinė, edukologinė, psichologinė mokslinė literatūra, mokslinės publikacijos iš tarptautinių duomenų bazių. Suformuluotas darbo aktualumas, tyrimo tikslai ir uždaviniai.

Atlikta dokumentų (*mokymosi, veiklų planai, žiniatinkliai*) turinio analizė. Remiantis išanalizuota mokslinė literatūra, parengtas pirminis tyrimo instrumentas – interviu klausimynas ir numatytas testavimo procesas. 2010 m. birželio mėn. atliktas pilotinis tyrimas ir apdoroti duomenys, pateikiama rezultatų analizė. Naudojantis autorės sudarytu klausimynu, apklaustos 3 Šiaulių miesto mokyklų mokytojos: anglų kalbos, muzikos bei spec. pedagogė. Tyrimo dalyvės buvo tikslingai pasirinktos. Atliekant interviu orientuotasi į klausimyno teiginius, tačiau kartu, priklausomai nuo situacijos ir pokalbio tematikos, buvo formuluojami klausimai, į kuriuos tyrimo dalyvės pateikė aiškius ir konkrečius atsakymus. Pastarieji suponuoja tam tikras išvalgas apie tarpkultūriškumo suvoktis, prasmes, kurios suteikiamos šiam reiškiniui.

2010–2011 m. spalio–kovo mėn. atliktas pagrindinis tyrimas, kurio metu, kaip ir pilotiniame tyrime, buvo naudojamas pusiau struktūrizuotas interviu metodas. Atlikus pilotinį tyrimą nuspėta pakoreguoti tyrimo instrumentą, būtent remiantis teorinėmis ir empirinėmis tyrimo išvalgomis. Parengtas pakoreguotas tyrimo instrumentas, kai pusiau struktūruoto interviu klausimų gida sudaro tokios tematikos:

Kultūros, tarpkultūriškumo, tautiškumo suvoktis. Respondentų teiraujamosi, kaip jie suvokia, kas yra kultūra, tarpkultūriškumas? Kokias prasmes suteikia tautiškumui? Diskutuojama apie tarpkultūriškumą, kaip valstybės politikos nuostatą, kurios tikslas yra sudaryti palankias sąlygas įvairių kultūrų, religijų ir etninių grupių gyvavimui valstybėje. Teiraujamosi ar Lietuvos švietimo sistemoje sudaromos sąlygos plėtoti ir puoselėti tokias nuostatas?

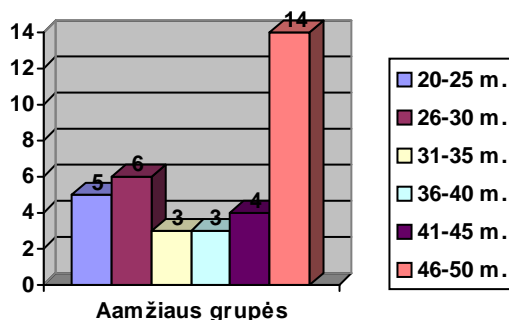
Kito sąvokai suteikiamos prasmės. Tyrimo dalyvių teiraujamosi apie *Kito* sąvoką ugdyme, būtent kaip praktiškai tai pasireiškia ugdymo procese, jo turinyje, tarp vaikų. Taip pat teiraujamosi ar besimokantieji pastebi ir įsidėmi konkrečius kultūrinius skirtumus? Kaip kultūra įtakoja jaunimo kalbą, elgesį, bendravimo stilius ir socialinius lūkesčius? Jie identifikuoja ir atstumia tuos, kurie kalba ar elgiasi skirtingai nuo jų pačių?

Tarpkultūryrinio ugdymo situacijos Lietuvoje vertinimas. Pedagogų teiraujamosi, kaip jie vertina Lietuvoje įgyvendinamą inovatyvaus tarpkultūrinio ugdymo modelį, kuris spręs diskriminacijos, netolerancijos, konfliktų problemas mokyklose, pritaikant Lietuvos ir kitų ES šalių neformaliojo ugdymo patirtį. Teiraujamosi apie tokio modelio svarbą ir reikalingumą, taip pat apie tarpkultūrinių ugdymo programų poreikį Lietuvoje.

Tarpkultūriškumo raiška ugdymo praktikoje. Tyrimo dalyvių teiraujamosi, kaip pasireiškia tarpkultūriškumas jų ugdymo įstaigoje, kaip pastebimas ugdymo turinyje, literatūroje ir pan. Taip pat teiraujamosi, kokios veiklos, būreliai, renginiai ar kt. popamokinė veikla susijusi su kultūromis, šalies tradicijomis, tarpkultūriniu ugdymu, bendrąja prasme, egzistuoja jų mokykloje. Teiraujamosi, kokią projektinę veiklą vykdo mokykla, ar įgyvendinamos personalo mainų programos, savanorystės idėjos, bendradarbiaujama su užsienio mokyklomis.

Laikantis tyrimų etikos reikalavimų, gautas kiekvieno respondento sutikimas interviu įrašyti į diktofoną. Vėliau interviu buvo perrašomi tekstu, kuris interviu protokolų pavidalu pateikiamas magistro darbo prieduose. Laikantis tyrimo etikos principų, gauti duomenys buvo koduojami.

Tyrimo imtis. Pasirinkta remiantis tikslinės grupės formavimo principu, laiduojančiu, jog iš populiacijos bus išrinkti tie atvejai, kurie reprezentuoja atitinkamos srities bruožus. Šiuo atveju mokytojai atstovauja mokyklų kultūrą. Tyrimas **validus**, nes apklausiami 37 tyrimo dalyviai iš Šiaulių miesto mokyklų iki tol, kol jų atsakymai nepradeda nuolatos kartotis. Tyrimo imtis tinkama, nes atitinka kokybiniams tyrimams keliamus reikalavimus, todėl laikomasi nuomonės, kad duomenys patikimi.

6 pav. Tyrimo dalyvių amžiaus pasiskirstymas

Interviu metodu apklausta 35 mokytojai iš Šiaulių miesto mokyklų. Tai dailės, muzikos, istorijos, geografijos, biologijos, anglų kalbos mokytojai. 88.6 % tyrimo dalyvių sudarė moterys, 11.4 % – vyrai. Tyrimo dalyvių amžiaus grupė – nuo 20 iki 55 metų, kai beveik pusė jų (40.0 %) priklauso 46–55 metų amžiaus grupei (6 pav.). Tyrimo dalyvių pasiskirstymas pagal išsilavinimą rodo, kad visi turi aukštąjį išsilavinimą.

Darbe pateikiami tyrimo duomenys, gauti išanalizavus Šiaulių miesto mokyklų ugdymo planus, žiniatinklio turinius, atlikus pilotinį bei pakartotinį tyrimą – pusiau struktūruotą interviu su pedagogais, dirbančiais Šiaulių vid. m–klose, turintiems aukštąjį išsilavinimą, keliantiems kompetencijas įvairiuose mokymuose, dalyvaujantiems tarptautiniuose projektuose ir todėl manyta, kad interviu bus informatyvūs ir naudingi.

3. TYRIMO REZULTATAI IR JŲ APTARIMAS

3.1. Formalaus ir neformalaus ugdymo turinį reglamentuojančių mokyklos dokumentų turinio analizė

Siekiant atskleisti kaip išryškėja tarpkultūriškumas ugdymo procese, atlikta Šiaulių miesto mokyklų ugdymo veiklų, planų bei žiniatinklų turinio analizė, orientuojantis į tarpkultūrinius aspektus, bendruosius požymius ir tarpkultūrinių kompetencijų kūrimą. Remiantis tyrimo objekto operacionalizacijos schema bei kitais mokslinės literatūros analizės metu konceptualizuotas mokslininkų-tyrėjų išvalgomis, siekiama atskleisti tarpkultūriškumo fenomeną ugdymo praktikoje, kas apibrėžiama pagrindiniuose mokyklų veiklos turinį reglamentuojančiuose dokumentuose, t. y. ugdymo planuose ir veiklose.

Kaip galima matyti iš tyrimo duomenų, gautų atlikus Didždvario gimnazijos plano (2009–2010 m. m.) kontent analizę (4 lentelė), šioje ugdymo įstaigoje yra formaliai įteisinta **tarptautinė ugdymo programa**, t.y. tarptautinio bakalaureato programa, kuria iš esmės siekiama ugdyti nuolat žinių siekiančius, išprususius, nuovokius ir dėmesingus aplinkai jaunuolius, kurie suvoktų ir gerbtų kultūrų skirtumus bei padėtų kurti geresnį ir taikesnį pasaulį. Taigi tarptautinio bakalaureato mokyklų mokiniai skatinami būti aktyviais, rūpestingais, visą gyvenimą besimokančiais žmonėmis, pripažįstančiais, jog ir kitaip manantys gali būti teisūs, orientuojant juos į tolerancijos kitoniškumui ugdymą. Tai yra viena iš ryškiausių kategorijų, atskleidžiančių tarpkultūrinio ugdymo raišką šioje ugdymo įstaigoje.

4 lentelė

Didždvario gimnazijos ugdymo plano kontent analizė: tarpkultūriškumo kontekstas

Kategorijos	Subkategorijos	Teiginiai
Tarptautinės ugdymo programos	tarptautinio bakalaureato programa	„ <i>taikyti sėkmingai naudojamus tarptautinio bakalaureato diplomo programos ugdymo turinio principus <...></i> “
Kalbinės kompetencijos ugdymas	anglų kalbos mokymas	„ <i>panaudojus sukaupią anglų kalbos mokymo(-si) patirtį, garantuoti, kad mokiniai, besimokantys pagal pagrindinio ugdymo antrosios dalies programą, pasiektų B1 savarankiško kalbos vartojimo (slenksčio) lygį, mokiniai, besimokantys pagal vidurinio ugdymo programą, - B2 savarankiško kalbos vartojimo lygį</i> “
	Integruotas dalyko ir kalbos ugdymas	“ <i>integruotų dalyko ir kalbos pamokų organizavimas <...></i> ”
Ugdymo turinio orientavimas į užsienio patirtį	modernūs ugdymo turinio įgyvendinimo modeliai	„ <i>mokytojai <...> atsižvelgdami į užsienio mokyklų patirtį ieškotų modernių ugdymo turinio įgyvendinimo modelių, gebėtų jį pritaikyti įvairių gebėjimų mokiniams</i> “
Kultūrinis ugdymas	kultūrinė, meninė, pažintinė, kūrybinė veikla	„ <i>ugdymo proceso dešimt dienų, skirtų mokinių kultūrinei, meninei, pažintinei, kūrybinei veiklai <...></i> ”

(sudaryta darbo autorės)

Kategorijos **Kalbinės kompetencijos ugdymas** prasminis turinys atskleidžia pagilinto anglų kalbos mokymo perspektyvą šioje mokykloje, kur siekiama „panaudojus sukaupią anglų kalbos mokymo(-si) patirtį, garantuoti, kad mokiniai, besimokantys pagal pagrindinio ugdymo antrosios dalies programą, pasiektų B1 savarankiško kalbos vartojimo (slenksčio) lygį, mokiniai, besimokantys pagal vidurinio ugdymo programą, – B2 savarankiško kalbos vartojimo (aukštumos) lygį“. Kaip žinoma, užsienio kalbos mokymas yra vienas iš reikšmingiausių tarpkultūrinių kompetencijų gerinimo sąlygų. Tarpkultūriškumas atskleidžiamas per pagilintą tarpdalykinį t. y. integruotą dalyko ir kalbos mokymą.

Užsienio kalbos kompetencijos ugdymas sietinas su **Ugdymo turinio orientavimu į užsienio patirtį**, t. y. modernių ugdymo turinio įgyvendinimo modelių paieška ir pritaikymas įvairių gebėjimų mokiniams. Tai atskleidžia, kad ši institucija yra atvira ir besimokanti, perimanti gerą patirtį tarptautiniame lygmenyje.

Tarpkultūrinis ugdymas neatsiejamas nuo **kultūrinio ugdymo**, o būtent nuo „kultūrinės, meninės, pažintinės, kūrybinės veiklos“, skatinančios bendrą suvokimą apie savos ir svetimos kultūros dimensijas, jų skirtumus, ypatumus, kas kartu lavina ir ugdytinių bendrą suvokimą, kūrybinį ir kritinį mąstymą, orientavimąsi į giluminį kultūros pažinimą, tolerantiškos ir visuomeniškos asmenybės ugdymą. Pastarosios ugdymo įstaigos plano analizė atskleidžia jos orientavimąsi į tarpkultūrinį globalistinį ugdymą.

Sandoros vid. m–klos veiklos programų (2009–2010 m. m.) kontent analizės duomenys (5 lentelė) atskleidė, kad ugdymo veiklos yra orientuotos į mokyklos kultūrą, tarpkultūrinį / tarpdisciplininį bendradarbiavimą, integruotą dalykų ugdymą, formalių ir neformalių kompetencijų ugdymą.

5 lentelė

Sandoros vid. m-klos veiklos programų analizė: tarpkultūriškumo kontekstas

Kategorijos	Subkategorijos	Teiginiai
Mokyklos kultūra	mokyklos tradicijos	„Puoselėti mokyklos tradicijas ir dalintis gerą patirtimi“
	mokyklos mikroklimatas	Mokyklos mikroklimato stiprinimas.
Tarptautinis/tarpinstitucinis bendradarbiavimas	respublikinės konferencijos, šventės	Respublikinės konferencijos organizavimas „Sakralinės muzikos įtaka vaiko raidai“ Draugystės šventė – tradicinis katalikiškų mokyklų mokinių šventė, kasmet suburianti mokinius iš visos Lietuvos kasmet į kitą šalies miestą.
	olimpiadų, konkursų rengimas	Olimpiadų, konkursų, parodų, varžybų, meninių – kūrybinių projektų organizavimas.
	Integruotas ugdymas	kultūrinės dienos
	projektinė veikla	„projektinės veiklos organizavimas“
	tarpdalykinė integracija	Tarpdalykinės integracijos stiprinimas.

	integralus pasaulio pažinimas	<i>Integralaus pasaulio pažinimo ugdymas.</i>
Profesinio orientavimo sistemos kūrimas	projektinė, pažintinė veikla	<i>projektinės, pažintinės veiklos tobulinimas, informacijos sisteminimas</i>
	bendradarbiavimas su specialistais	<i>susitikimų su kompetentingais specialistais organizavimas</i>
Formalus kultūrinių kompetencijų ugdymas	kultūrinės/dorovinės kompetencijos	<i>Kultūrinių ir dorovinių mokinių kompetencijų ugdymas dalyvaujant visuomenės kultūriniame ir švietėjiškame gyvenime.</i>
Neformalus kultūrinių kompetencijų ugdymas	kultūrinis gyvenimas	<i>Neformalaus ugdymo galimybių plėtra siekiant įsilieti į miesto kultūrinį gyvenimą.</i>
	neformalus bendravimas	<i>Neformalaus bendravimo formų paieška ir tokio bendravimo organizavimas bendruomenės narių tarpe.</i>

(sudaryta darbo autorės)

Pirmosios kategorijos *Mokyklos kultūra* prasminis turinys atskleidžia, jog šioje ugdymo įstaigoje stengiamasi „puoselėti mokyklos tradicijas ir dalintis gerąja patirtimi“ bei „stiprinti mokyklos mikroklimatą“. Tai liudija apie mokyklos organizacinės kultūros gerinimą, orientuojantis į jos bendruomenės narių bendradarbiavimo stiprinimą ir efektyvinimą.

Tarptautinis / tarpinstitucinis bendradarbiavimas perteikiamas per pastarosios ugdymo įstaigos veiklas, t. y. rengiamas respublikines konferencijas katalikybės tematika, apjungiančias skirtingų šalių bei skirtingų ugdymo įstaigų patirtis. Taip pat išryškinamas ir tradicinės katalikiškų mokyklų mokinių šventės vaidmuo, kai kasmet ji suburia mokinius iš visos Lietuvos į kitą šalies miestą. Taip pat akcentuojamas ir „olimpiadų, konkursų, parodų, varžybų, meninių – kūrybinių projektų organizavimas“, kas skatina ugdytinių tarpkultūrinių kompetencijų ugdymą, jų gebėjimus ir kūrybiškumą.

Kaip ir Didždvario gimnazijoje, taip ir šioje ugdymo įstaigoje yra akcentuojamas *Integruotas ugdymas*, tačiau šiuo atveju išryškinamas ne tik „integruotų kultūrinių, netradicinio ugdymo dienų, integruotų pamokų organizavimas“ ar tarpdalykinė integracija, bet ir projektinė veikla ir integralus pasaulio pažinimas. Tai yra vienos ryškiausių tarpkultūrinio mokymo turinio išraiškų, atskleidžiančių bendradarbiavimą su kitų kultūrų atstovais ar ugdymo turinio raišką per įvairius tarptautinius projektus.

Kategorijos *formalus kultūrinių kompetencijų ugdymas* prasminis turinys atskleidžia, kad Sandoros vid. m–kloje esti „kultūrinių ir dorovinių mokinių kompetencijų ugdymas dalyvaujant visuomenės kultūriniame ir švietėjiškame gyvenime“. Taigi išryškinamas ir pagilinto dalyko mokymo, t.y. katalikybės jungimas su kultūrinėmis kompetencijomis, kas leidžia teigti apie tarpkultūrinių-integralių ugdymo metodų naudojimą.

Neformalus kultūrinių kompetencijų ugdymas šios įstaigos ugdymo veiklose atskleidžiamas per „neformalaus ugdymo galimybių plėtrą, siekiant įsilieti į miesto kultūrinį gyvenimą“ bei per „neformalaus bendravimo formų paieškas ir tokio bendravimo organizavimą

bendruomenės narių tarpe“. Tai liudija apie mokyklos bendruomenės tarpkultūriškumą miesto kultūros kontekste.

Gegužių vid. m–klos kryptingo meninio (dailės) ugdymo programų analizės duomenys (6 lentelė) atkleidžia ugdymo, orientuoto į savos etnokultūros puoselėjimą, taip pat apjungiant ir kitų šalių patirtį per neformalų tarpdisciplininio ugdymo turinį.

6 lentelė

**Gegužių vid. m–klos kryptingo meninio (dailės) ugdymo programų analizė:
tarpkultūriškumo kontekstas**

Kategorijos	Subkategorijos	Teiginiai
Neformalus tarpdisciplininis ugdymas	saviraiškos, kūrybiškumo ugdymas	vaikų neformalusis ugdymas, saviraiškos bei kūrybiškumo lavinimas, vaiko gebėjimų atskleidimas, vaikų tikslinis užimtumas mikrorajone.
Tarpkultūrinių kompetencijų ugdymas	vizualinės, emocinės kultūros ugdymas	ugdyti meninius gebėjimus, vizualinę ir emocinę kultūrą, skatinti savarankišką mąstymą, siekti gilesnio dailės pažinimo praktinės veiklos pagalba.
Tarpkultūrinis dailės ugdymas	supažindinimas su įvairių šalių dailės patirtimi	Suteikti galimybę vaikams susipažinti ir prisiliesti prie įvairių šalių dailės rūšių: tapybos, grafikos, skulptūros, keramikos, tekstilės ir pan., technologijų, išsamiau supažindinant su tautodaile.
Savos kultūros ugdymas	etnokultūrinis ugdymas	užtikrinamas etnokultūrinis ugdymas
	mikrorajono kultūrinis ugdymas	užtikrinamas mikrorajono vaikų kultūrinio lygio kėlimas

(sudaryta darbo autorės)

Kategorijos *Neformalus tarpdisciplininis ugdymas* prasminis turinys atkleidžia, kad minėtoje ugdymo įstaigoje yra vykdomas „vaikų neformalusis ugdymas, saviraiškos bei kūrybiškumo lavinimas, vaiko gebėjimų atskleidimas, vaikų tikslinis užimtumas mikrorajone“. Tai kartu atkleidžia tarpkultūriškumo ypatybes per skirtingo mikroklimato kūrimą, ugdymo skaidymą.

Tarpkultūrinių kompetencijų ugdymas nukreipiamas ne į kitų pasaulio šalių kultūras, o į vizualinės, emocinės kultūros ugdymą per savarankiško mąstymo skatinimą, gilesnio dailės pažinimo siekimą praktinės veiklos pagalba. Tai atkleidžia savos kultūros ypatybes, jų skirtumus taip kartu išryškinant ir skirtingų šalių kultūrų dimensijų savybes.

Kaip ir minėtose kategorijose, taip ir *Savos kultūros ugdymo* kategorijoje tarpkultūriškumas atskleidžiamas per etnokultūrinį ugdymą bei „mikrorajono vaikų kultūrinio lygio kėlimą“, kas liudija apie skirtingų kultūrinių lygmenų raišką savos kultūros lygmenyje.

Apibendrinant galima teigti, kad Didždvario gimnazijos, Sandoros ir Gegužių vidurinių mokyklų ugdymo planuose orientuojamasi į tarpkultūrinių ugdymo programų, profesinio orientavimo sistemų rengimą, kalbinės ir formalių / neformalių kultūrinių kompetencijų ugdymą, savos kultūros, integruotą ar tarpdisciplininį ugdymą. Taip pat svarbiu aspektu tampa mokyklos kultūra, tarptautinis bendradarbiavimas.

Tai rodo, kad Didždvario gimnazijoje yra sustiprinta tarpkultūrinio ugdymo programa ir tarptautinė bakalaureatų programa, ugdanti užsienio kalbos kompetencijas, savanorystę, tačiau iš kitos pozicijos, reikia stiprinti tautinį ugdymą, socialinį jautrumą. Tuo tarpu Gytarių vidurinėje mokykloje yra lavinamas kūrybiškumas, skatinantis ugdytinių laisvumą, ugdantis kritinį mąstymą, tačiau ugdymo turinyje trūksta užsienio kalbos kompetencijų, socialinio jautrumo ugdymo. Sandoros vidurinėje mokykloje tarpkultūriškumas realizuojamas per religingumą, tačiau trūksta užsienio kalbos, kūrybingumo ugdymo, savanorystės idėjų sklaidos. Tai liudija apie tarpkultūriškumo daugiaaspektiškumą, tačiau mokyklų ugdymo praktikoje yra realizuojamas per paskirus atvejus, pabrėžiant vieno ar kito ugdymo elemento svarbą.

3.2. 11–12 klasių literatūros, geografijos, istorijos ir etikos vadovėlių moksleiviams turinio analizė

Atlikus mokyklų veiklų planų analizę, galima matyti esmines tarpkultūrinio ugdymo apraiškas neformaliame ir formaliajame ugdyme, kai yra orientuojamasi į: mokyklos kultūros kūrimą, tarptautinį bendradarbiavimą, integruotą ugdymą, formalų / neformalių kultūrinių kompetencijų ugdymą, tarpkultūrinių kompetencijų ugdymą. Siekiant nustatyti tarpkultūriškumo raišką ugdymo praktikoje, analizuotas dalykų (literatūros, geografijos, istorijos ir etikos) vadovėlių mokiniams turinys. Analizuoti šių dalykų vadovėliai 11–12 klasėms, pateikti „Galiojančių bendrojo lavinimo dalykų vadovėlių 2011–2012 mokslo metais sąrašė”, kuriame talpinami ugdymo procese tinkami naudoti vadovėliai.

Šį tyrimą paskatino užsienio mokslininkų atliekamų tarpkultūriškumo raiškos vadovėliuose tyrimų analizė. Daugelis mokslininkų (Portera, 2004, Minh Thi Thuy Nguyen, 2011, Starck, Wyffels, 1990, Cardon, 2008, Wandel, 2002, Dlaska, 2000, del Carmen Méndez García, 2005, Fay, Davcheva, 2005, Georgiadis, Apostolos, 2009, Ruo-bing Chin, 2009, Hamiloğlu, Mendi, 2010, Lee Boyung, 2010, Liu Jinghui, 2009) analizuoja stereotipų, išankstinio nusistatymo, tarpkultūrinio ugdymo, mokymosi komunikacijos globaliame pasaulyje, tarpkultūrinių retorinių skirtumų aspektus, vadovėlių turinio analizės metodu išskiriant tarpkultūrines dimensijas.

3.2.1. Tarpkultūriškumo raiškos literatūros dalyke identifikavimas

Atliekant turinio nalaizę analizuotas literatūros vadovėlio turinys, kateorizuojant esminius teiginius, reprezentuojančius tarpkultūriškumo apraiškas. Remiantis analizės metru gautais duomenis, išskirti kultūros ir tarpkultūriškumo ugdymo per literatūros kūrinis aspektai (7 lentelė).

Literatūros vadovėlio kontent analizė: tarpkultūriškumo raiškos identifikavimas

Daujotytė ir kt. (2009). Literatūros erdvės (1 knyga)			
Kategorija	Subkategorija	Teiginys	Psl.
Žmonijos kultūros pažinimas	kultūros, jos vertybių pažinimas	„<...> literatūra leidžia pažinti žmonijos kultūrą ir priartėti prie jos esminių vertybių“	9
Tautų istorijos bei pasaulėvokos sklaida per tautosaką	Patirties išraiška per istoriją	„Tautosaka išreiškia bendras žmonių patirtis, jausmus, yra unikalus tautos ar kitos didelės žmonių bendruomenės istorinis aruodas“	29
	Pasaulėvokos ir papročių atspindys	„Kasmetinių apeigų Dainuose <...> atsispindi ankstesnių laikų žmogaus pasaulėvoka, papročiai“	32
Kultūrų suvokimas per mitologizuotą diskursą	pasaulio suvokimas, religinės patirties sklaida	„Mituose tyrėjai pastebi savitą pasaulio suvokimą, religines patirtis.“	49
	Pasaulio dalių sujungimas	„Mitų erdvė turi aiškų centrą, kosminę ašį, jungiančią pasaulio dalis.“	50
	Kito, svetimo koncepcija	„Mituose visas pasaulis griežtai padarytas į tai, kas sava ir svetima, gera ir bloga <...>. Šis skirstymas atspindi žmogaus sąmonėje glūdinčią prisijaukintos aplinkos ir nepažįstamų, grėsmingų būties jėgų priešpriešą“	50
	Žmogaus sąmonės kalba	„<...> žmogaus sąmonės archetipinė ženklų kalba <...>“	51
	Pasaulio suvokimo ir pažinimo sandara	„<...> mitai yra nemirtingi: jie slypi žmogaus sąmonėje kaip pasaulio suvokimo sandara, kaip savotiška pažinimo ir veiksmo programa, - jie užkoduoti pačioje kalboje“	51
	Žmogaus filosofija ir pasaulėžiūra	„<...> pirmykščio žmogaus filosofija ir pasaulėžiūra“	52
	Poviekis Europos kultūrai	„Europos kultūrai ypač reikšmingi antikos mitai <...>“	53
Mitologija kaip tautų supanašėjimas	Tautų skirtybės ir bendra istorija	„Įvairių pasaulio kraštų ir istorijos epochų mitologijos gana skirtingos, tačiau tyrėjai jose randa ir bendrybių, patvirtinančių hipotezes apie bendrą tautų praeitį, jų istorinius ryšius“	58
Skirtingų tautų pažinimas per epus	Reikšmingiausi įvykiai	„<...> atsispindi reikšmingiausi tautos gyvenimo įvykiai“	60
	Graikų, romėnų kultūra	„Antikos epochą sudaro graikų ir romėnų kultūros.“	60
Religijų pažinimas per Švento rašto studijas	Religinis pasaulėvaizdis	„<...> tautų šventieji raštai (Vedos, Koranas, Biblija), perteikiantys religinį pasaulėvaizdį“	71
Europos literatūros tradicijos sklaida	Europos kultūros savasties perteikimas	„<...> bendrus Europos literatūros metmenis kiekviena tauta ataudė sau būdinga pasaulėjauta, savitais istoriniais ir mitologiniais motyvais <...>“	79
užsienio šalių autorių kūrybos analizė	Renesansas, nuo baroko iki švietimo, romantizmas, realizmas	D.Bokačas, A. Diuma, Moljeras, Ž.Rasinas, I.Kantas, D.Defo, F.Šileris, D.Baironas, V.Šekspyras, J.V.Gėtė.	

Sudaryta darbo autorės

Kaip buvo minėta, kultūra išmokstama per literatūros studijas. Tarpkultūriškumas literatūros vadovėlio turinyje atskleidžiamas per **žmonijos kultūros pažinimą**, kai pati literatūra individui suteikia galimybę įsigilinti ir suvokti esmines skirtingų kultūrų vertybes, per netapačias kultūrinės patirtis, perteikiančių svarbiausias kūrinų turinį. Formuojant praeities istorijos erdvę

ugdymo procese, kartu ugdomas mokinių suvokimas apie visuomenėje vyraujančius dėsningumus, perteikiamus per literatūros kūrinių turinį.

Viena esminių kultūrų pažinimo galimybių išskiriama kaip **tautų istorijos ir pasaulėvokos sklaida per tautosaką**, kas liudija apie skirtingų kartų patirties perteikimo galimybes, kai atkleidžiamas tautos unikalumas bei išskirtinumas per jų istoriškumą. Taip pat tautosakos studijos suteikia galimybę suvokti joje užkoduotą pasaulėvoką bei papročius, kurie atskleidžiami per įvairias liaudies dainas, pavyzdžiui, kasmetines apeigų, „atspindinčių ankstesnių laikų žmogaus pasaulėvoką bei papročius“ ir, kartu, perteikiant svarbius kultūrų aspektus.

Vienas esminių tarpkultūriškumo identifikavimo aspektų literatūros vadovėlio turinyje išryškėja skirtingų kultūrų suvokimo formavime per **mitologizuotą diskursą**. Tai leidžia adresatui interpretuoti, paaiškinti mus supantį globalėjantį pasaulį, kadangi mituose perteikiamos esminės kultūrų vertybės, bendras pasaulio suvokimas, religinės patirtys. Mitai sujungia paskiras pasaulio dalis per aiškų erdvės centrą, kai kartu yra svarbus skirstymas, kas yra svetima ar sava, kas „atspindi žmogaus sąmonėje glūdinčią prisijaukintos aplinkos ir nepažįstamų, grėsmingų būties jėgų priešpriešą“. Taigi mituose užkoduota žmogaus sąmonės kalba, tam tikra archetipinė ženklų kalba, kas turi išliekamąją vertę, nes „yra nemirtingi“, kai patys mitais perteikia mūsų praeities tiesas ir juose slypinčias prasmes. Taip pat juose talpinama pasaulio suvokimo bei pažinimo sandara, nes jie esti „užkoduoti pačioje kalboje“. Analizuojant mitus, ugdomas „žmogaus filosofijos ir pasaulėžiūros pažinimas“ ar bendrai „Europos kultūrai reikšmingi Antikos mitai“, kas praplečia prieigą prie visuomenės, kultūros ir individo augimo. Tai liudija apie mitų, kaip praeities tiesų, prasmų perdavimo ateities kartoms prieigą.

Mitologijos, kaip tautų supanašėjimo aspektas, išryškina joje glūdinčias tautų skirtības bei bendrą istoriją, per įvairių kraštų mitologiją, kai pažymimas „hipotezių apie bendrą tautų praeitį, jų istorinius ryšius“. Bendrąją prasme, mitologija, kaip visuma, apima esminius žmogaus egzistencijos aspektus, analizuojant visuomenės egzistencijos klausimus. Tai leidžia ugdytiniams generuoti specifinę pasaulio viziją, perteikiamą mitologijoje, ieškant atitikmenų ir dabarties kultūriniame–istoriniame kontekste.

Skirtingų tautų pažinimas pateikiamas per kitą literatūrinį žanrą – *epą*, kuriame atsispindi esminiai tautos gyvenimo įvykiai. Tai leidžia mokiniams susipažinti su kitų tautų kultūromis, skirtinga istorija bei įvairiapusių jos interpretavimu. Pažymima, kad šio žanro pagalba perteikiamas ir graikų, romėnų kultūros išskirtinumas, leidžiantis susipažinti su skirtingų epochų kultūra.

Aktualus ir skirtingų **pasaulinių religijų pažinimas per šventojo rašto** (Vedos, Korano, Biblijos) studijas, kai kartu perteikiamas ir religinis pasaulėvaizdis. Tai leidžia ugdytiniams susipažinti su religija, kaip vienu iš esminių kultūrų bruožų, jos veiklos produktų. Kartu per

aprašomas apeigas, ritualus, ceremonijas, kurios rodo ir skirtingas kultūrinės vertybės atkleidžiama religijos kultūrinė patirtis (islamo, musulmonų, katalikiškų šalių), įsitikinimai.

Europos literatūros tradicijos sklaida per bendrus literatūros metmenis savitais istoriniais ir mitologiniais motyvais perteikia skirtingų kultūrų pasaulėjautą. Taip konstruojamas ugdytinių tarpkultūrinis pažinimas, analizuojant esminius veikalus, savyje talpinančius to meto realybės tvarką.

Literatūros vadovėlyje moksleiviams pateikiama **užsienio šalių autorių kūrybos analizė**, apimanti skirtingus istorinius laikotarpius, o būtent – Renesanso, Romantizmo, Baroko bei Realizmo epochas, kurios atskleidžia joms būdingą ideologiją, kaip plačiai priimtą vertybių, mitų, paaiškinimų, asmeninių nuostatų visumą.

Taigi literatūros vadovėlio mokiniams turinio analizė tarpkultūriškumo raiškos identifikavimo aspektu atskleidė, kad ugdytinių tarpkultūrinis pažinimas ugdomas per tautosaką, mitus, epus, Šventojo rašto studijas, visumines Europos literatūros tradicijas ar paskiras epochas, kas suteikia galimybę pažinti žmonijos kultūrą, jos vertybes, pasaulėvaizdį, tautų skirtybes ir esminius isorinius įvykius.

3.2.2. Tarpkultūriškumo raiškos istorijos ir geografijos dalykuose identifikavimas

Tarpkultūriškumo raiška ugdymo praktikoje identifikuojama per paskirų dalykų vadovėlių turinio analizę. Pateikiama kooperuoto geografinio ir istorijos vadovėlio turinio analizė, kurios esminiai teiginiai reprezentuoja tarpkultūriškumo apraiškas, per paskirus procesus, tokius, kaip migracija, globalizacija, rasizmas, bilingvizmas ir pan. (8 lentelė).

8 lentelė

Geografijos ir istorijos vadovėlio turinio analizė: tarpkultūriškumo raiškos identifikavimas

Česnavičius ir kt. (2003). Žemė ir laikas

kategorija	subkategorija	teiginys	Psl.
Migracija	Migracija Lotynų Amerikoje	„<...> į Lotynų Amerikos šalis prasidėjo imigracija iš Europos. Imigrantai dažniausiai buvo labiau išsimokslinę nei dauguma vietos gyventojų. Skirtumas tarp imigrantų ir indėnų bei kreolų ir juodaodžių vis didėjo“;	194
	Migracija Amerikoje	„Kasmet legaliai čia atvyksta iki mln. žmonių iš įvairiausių pasaulio raštų“ „Žaliąją kortą 2002 m. laimėjo 1483 lietuviai“;	205
		„Masinės migracijos lėmė dabartinę tautinę regiono sudėtį“;	
	Migracija šiuolaikiname pasaulyje	„Padidėjusi tarptautinė migracija susijusi su įvairaus pobūdžio integracijos procesais, dideliais socialiniais ekonominiais skirtumais tarp ekonomiškai stipresnių ir silpnesnių šalių, daugianacionalinių valstybių subyrėjimu <...>“; „Dažnai gyventojai, atvykę iš vienos šalies, sudaro bendruomenes kitose valstybėse. Jie propaguoja savo gyvenimo būdą, tradicijas, kultūrą, palaiko ryšį su tėvyne“;	331

		„Vidinė migracija <...> vyksta tarp kaimo ir miesto, priemiesčio ir miesto arba tarp miestų“;	
Skirtingų kultūrų pažinimas per jų tradicijas	Amerikos kultūros, tradicijų puoselėjimas	„Nors čia gyvena įvairūs žmonės, kultūrinės bendrijos, ypač mažesnės, yra kompaktiškos ir puoselėja savo kultūrą bei tradicijas“;	206
	Amerikietiška gyvensena, kultūra	„amerikietiška gyvensena ir subkultūros išilieja į globalizacijos procesą ir greitai plinta pasaulyje“ „<...> iš daugybės etninių grupių savitumų susiformavo amerikietiška kultūra“;	206
	Afrikos tradicijos	„<...> ankstyvų vedybų bei daugiavaikių šeimų tradicijos“; „religiniai įsitikinimai, plačiai paplitusi poligamija“;	227
Vakarų kultūros įtaka kitoms kultūroms	Kultūrinė įtaka	„amerikietiškoji svajonė, išreiškianti laisvės, lygybės ir demokratijos idealus <...>“;	202
	Unifikuotos visuomenės kultūra	„Šios šalies kultūra skverbiasi į visą pasaulį <...>“, „Visuomenė nejučia įtraukiama į Amerikoje klestintį vartotojo kultūrą“;	
	Globalūs procesai, įtaka kultūroms	„Ši šalis – pagrindinė globalių procesų iniciatorė. Dažniausiai ji taria lemiamą žodį priimant pasaulinius standartus, plečiant finansinę, prekybinę, kultūrinę veiklas“;	214
Rasinės įvairovės vaizdavimas	Amerikos rasinė sudėtis	„Amerikos gyventojų rasinė sudėtis margiausia pasaulyje (indėnai, metisai, baltieji, mulatai, juodaodžiai, azijiečiai)“;	204
	Rasizmas	„<...> plantacijose buvo naudojamas vergų darbas“;	202
		„<...> dalis juodaodžių neteko teisės dalyvauti rinkimuose“;	199
		„Tik XX a. antroje pusėje juodaodžių diskriminacija pagaliau panaikinta“;	199
	Rasių perkrovimas	„JAV savitumą, išskirtinumą lemia šios valstybės kūrimo principas <...> Amerika – tai Dievo įrankis, milžiniškas katilas, kur lydamos ir pertvarkomos visos Europos rasės! Dievas kuria amerikietį!“;	203
Kalbos ir kultūros santykis	Multilingvizmas	„Daugelyje šalių iki šiol valstybinės yra <...> kalbos: prancūzų, anglų, portalo, ispanų. Karatais jos vartojamos kaip antroji valstybinė kartu su gimtąja kalba“;	229
	Afrikos etnolingvistinė sudėtis	„Afrikiečių etninė sudėtis itin marga. <...> nuo 300 iki 500 tautų“;	228
Šiuolaikinio pasaulio vaizdas	Kultūrų geografija	„Sudėtingesniems tampant kultūriniais santykiams, galima skirti tris tarpkultūrinių santykių tipus: kultūrų išiliejimą (asimiliaciją), kultūrų maišymąsi (ar suvienodėjimą) ir kultūrų atskyrimą“; „asaulio tautų turi panašumų ir skirtumų“;	345
	Pasaulinė kultūros vaizdavimas	„Plitimo reiškinius palengvina šiuolaikinės <i>komunikacijos ir kalba</i> “;	355
		„<...> dinamiška kultūros plėtimosi sritis – popkultūra“;	
		„Ryškiausia yra jaunimo saviraiškos kultūra, pvz. hipių, pankų, metalistų, baikerių, eisimų popkultūros“;	
Globalizacijos procesas	„Moderniausia kultūrų plėtros sritis – kiberkultūra. Internautai susikuria savitas įvairioms tautybėms priimtinas bendravimo taisyklės“;		
	„Plėsdamasi dabartinė globalizacija įtraukia vis daugiau mūsų kasdienybės. Netolimoje ateityje galėsime sakyti esantys Europos, o gal pasaulio piliečiai“	355	

Sudaryta darbo autorės

Migracijos procesai apima skirtingus istorinius laikotarpius, tačiau atlikus minėto vadovėlio turinio analizę, pastebėtina, kad šis procesas gajus tiek šiuolaikiniame pasaulyje, tiek ir XV amžiaus kolonizacijos laikotarpyje, kuomet migracija vyravo tarp Europos ir Lotynų Amerikos. Apstaroji gyventojų kaita buvo įtakota nevienodos socialinės padėties ir išsilavinimo lygio. Tai kartu turėjo įtakos skirtumų tarp paskirų visuomenės grupių didėjimo tendencijai.

Aktualizuojamas migracijos Amerikoje masiškumas, kai pažymimas milijoninis imigrantų srautas „iš įvairių pasaulio šalių“. Tokia kaita turėjo suformavo ir „dabartinę tautinę regiono sudėtį“. Pažymimas ir Lietuvos piliečių migracijos procesas į Vakarų, kai jau vien „2002 m. žaliąją kortą laimėjo 1483 lietuviai“. Ši situacija yra analizuojama ir eskaluojama daugelio užsienio bei Lietuvos mokslininkų (Sipavičienė, 2007, Kaufman, 2004, McHugh, 2006), kurie akcentuoja migracijos, kaip vieno svarbiausių šiuolaikinės visuomenės raidos bruožų, žyminčių gajų gyventojų mobilumą, įtakotą ir politinės, ekonominės, bei socialinės ir kultūrinės transformacijos procesų svarbą.

Migracija šiandienos pasaulyje pasireiškia „įvairiais dideliais socialiniais, ekonominiais skirtumais tarp ekonomiškai stipresnių ir silpnesnių šalių, daugianacionalinių valstybių subyrėjimu <...>“. Vadovėlio turinyje išryškinama ne tik tarptautinė migracija, bet ir vidinė, kuri nėra tokia gaji kaip minėtoji. Tai ugdo mokinių suvokimą apie skirtingas sudėtingo proceso formas, kai pristatomas ir kitoks modelis, o būtent – migracija, vykstanti tarp kaimo ir miesto, paskirų miestų. Kartu ugdomas ir jų suvokimas apie tarpkultūrinę situaciją paskirose šalyse migracijos atžvilgiu, analizuojant atvejus, kai migrantai kuria savas bendruomenes, siekdami išsaugoti „savo kultūrą, tradicijas, gyvenimo būdą“.

Viena esminių tarpkultūriškumo suvokimo ugdymo priemonių yra **skirtingų kultūrų pažinimas per jų tradicijas**. Istorijos bei geografijos dalyko mokyme atsispindi amerikietiškosios kultūros tradicijos, analizuojamas jų puoselėjimas. Pažymima, kad šiame regione gyvena įvairūs žmonės, kultūrinės bendrijos, puoselėjančios savo kultūrą bei tradicijas. Pastarajai kultūrai, „kuri susiformavo iš daugybės etninių grupių savitumų“, būdinga gyvensena greitai plinta pasaulyje, įsiliedama ir į globalizacijos procesą. Kartu atskleidžiamos ir Afrikos regiono vyraujančios tradicijos, tokios, kaip ankstyvos vedybos ar daugiavaikės šeimos. Taip pat analizuojami šio žemyno tautoms būdingi religiniai įsitikinimai bei plačiai paplitusio poligamijos reiškinių aspektai. Tai leidžia ugdytiniams pažinti socialinius, kultūrinius minėtų regionų savitumus.

Globalėjančio pasaulio kontekste išryškėja modernėjančių visuomenių savos kultūros ir istorijos unikalumo mažėjimas, kadangi valstybės, kaip tokios, nebėra homogeniškos. Vykstant nuolatiniam migracijos procesui, kartu perimamos ir kitų kultūrų tradicijos, įtakojant jų identitetą. Jaučiama ir didelė **Vakarų kultūros įtaka kitoms šalims**. Tai akcentuojama ir

istorijos / geografijos vadovėlio turinyje, kai pabrėžiama tiesioginė kultūrinė įtaka, realizuojama per „amerikietiškosios svajonės, išreiškiančios laisvės, lygybės ir demokratijos idealus“ siekimą. Daugiakultūrinėje Amerikoje yra kuriama unifikuotos visuomenės kultūra, kuri pasireiškia vartotojo kulto propagavimu, tampančiu norma visai visuomenei. Pažymima, kad „šios šalies kultūra skverbiasi į visą pasaulį“. Tokia sklaida rodo ir Amerikos įtaką kitoms kultūroms, kai ji yra „pagrindinė globalių procesų iniciatorė. Dažniausiai ji taria lemiamą žodį priimant pasaulinius standartus, plečiant finansinę, prekybinę, kultūrinę veiklas“.

Tarpkultūriškumas atskleidžiamas ir per **rasinės įvairovės vaizdavimą**, kai analizuojama Amerikos rasinė sudėtis, kuri esti „margiausia pasaulyje (indėnai, metisai, baltieji, mulatai, juodaodžiai, azijiečiai)“. Tokia skirtinga visuomenė iššaukia ir konfliktines situacijas. Tai pažymi ir razismo apraiškos, kurios gajos ir iki šių laikų. Akcentuojama, kad jau „plantacijose buvo naudojamas vergų darbas“, o vergovė paremta įsitikinimais, kad rasė yra pagrindinis veiksnys, apsprendžiantis žmogaus gabumus, kad baltaodžių rasė yra viršesnė arba, kad su žmonėmis reikia elgtis priklausomai nuo jų rasinės kilmės. Tai pasireiškia dominuojančios bendruomenės grupės manipuliacijomis silpnaisiais, jų teisių ribojimu, pavyzdžiui, juodaodžių teisės dalyvauti rinkimuose netekimu. Nors pažymima, kad „XX a. antrojoje pusėje juodaodžių diskriminacija pagaliau panaikinta“, tačiau kai šioje šalyje yra ryškus rasių perkrovimas galima šiuo teiginiu abejoti. Pažymima, kad „JAV savitumą, išskirtinumą lemia šios valstybės kūrimo principas“. Amerika suvokiama kaip „Dievo įrankis, milžiniškas katilas, kur lydamos ir pertvarkomos visos Europos rasės! Dievas kuria amerikietį!“. Tai tik paantrina Vakarų kultūros įtakai kitoms kultūroms ir jos globaliam paplitimui.

Akcentuojama ir etnolingvistikos, reiškiančios **kalbos ir kultūros santykį**, svarba. Pažymimas gajus multilingvizmo ar bililingvizmo vartojimas daugelyje tarpkultūriškų šalių, kuriose „iki šiol valstybinės <...> kalbos yra: prancūzų, anglų, portalo, ispanų“. Tokiose šalyse minėtosios kalbos vartojamos ir kaip „antroji valstybinė kalba kartu su gimtąja“. Nors etnolingvistikos moksle egzistuoja dvejopa nuomonė apie daugiakalbystę ir jos pasekmes, tačiau suvokiama, kad toks reiškinys šalyse, kuriose egzistuoja daugybė paskirų bendruomenių ir tautų, pavyzdžiui, Afrikoje, kurios „etninė sudėtis yra itin marga (nuo 300 iki 500 tautų)“, yra neišvengiamas. Todėl ugdymas apie kalbos ir kultūros santykį yra itin aktualus.

Pastarajame vadovėlyje plačiai analizuojamas ir **šiuolaikinio pasaulio vaizdas**, kuris kuriamas per kultūrų geografiją, pasaulinę kultūrą ir visa apimantį globalizacijos procesą. Akcentuojami vis sudėtingesniais tampantys kultūriniai santykiai, kas sąlygoja ir skirtingus tarpkultūrinius santykius, kurie suvokiami kaip galimas kultūrų įsiliejimas, maišymasis ar atskyrimas. Pasaulinės kultūros vaizdavimas reiškiasi per kultūros sklaidą įvairiomis komunikacinėmis, technologinėmis inovacijomis. Būtent masinės informavimo priemonės yra

paveikiausios ir žiniasklaidos platinami kultūriniai simboliai sudaro šiandienos popkultūros fenomeną, dinamišką kultūros plėtimosi sritį, kai visa, kas apima kultūrą, tampa pramone. Šiandienos popkultūroje išryškunami pramoginiai modeliai, kurie formuoja visuomenės narius, o ypač jaunimą, kuris neretai sunkiai geba kritiškai įvertinti skirtumą tarp propagandos ir tikrovės. Aktualizuojama jaunimo saviraiškos kultūra, apimanti skirtingas savirealizacijos išraiškas, tokias, kaip pankai, metalistai ar kitos popkultūros, kurių pažinimas taip pat svarbus tarpkultūriniu požiūriu. Minėtosios masinės informavimo priemonės, o būtent – kompiuterinės technologijos, formuoja ir atitinkamą kiberkultūrą, kuri yra suvokiama, kaip „modereniausia kultūrų plėtros sritis“. Tarpkultūriškumo kontekste virtualioji kultūra aprėpia savitas jos dalyvių kalbos bei kitų taisyklių sistemas, suteikiančias galimybę komunikuoti tarpusavyje, kuriant atitinkamą tarpasmeninę kultūrą. Šiandienos pasaulio vaizdas neatsikiriamas nuo blogalizacijos proceso, kuris vaidina didelį vaidmenį net ir mūsų kasdieniniame gyvenime. Sparčiai globalėjančio pasaulio vizija išreiškiama nuomone, kad „ateityje galėsime sakyti esantys Europos, o gal pasaulio piliečiai“. Tai visumoje apibendrina esmines globalizacijos proceso raiškos perspektyvas.

Apibendrinant galima teigti, kad istorijos bei geografijos dalyko vadovėlyje pateikiami esminiai tarpkultūriškumo procesai, tokie, kaip migracija, Vakarų kultūros įsigalėjimas, rasinė įvairovė, multilingvizmas. Tai leidžia susipažinti su skirtingomis kultūromis ir jų tradicijomis, vyraujančiais kultūriniais santykiais, įtakomis kitoms kultūroms, o kartu ir susidaryti platesnį vaizdą apie šiandienos pasaulį.

3.2.3. Tarpkultūriškumo raiškos etikos dalyke identifikavimas

Atlikus etikos vadovėlio, skirto 11 klasių mokiniams, turinio analizę, išryškėjo vienas tarpkultūriškumo aspektų, o būtent – individo ir *Kito* vaizdavimas, pateikiant jo santikį su *Kitu*, tolerancijos ir santykių ugdymą, skirtumų raišką tarpasmeniniuose santykiuose.

Etikos vadovėlio kontent analizė: tarpkultūriškumo raiškos identifikavimas

Baranova, Sodeika, 2007. <i>Filosofinė etika: aš ir tai</i>			
kategorija	subkategorija	teiginys	puslapis
Santykis „aš“ ir <i>Kitas</i>	Kitų identifikavimas	„kiti irgi buvo aš, visai kaip aš“; „pamažu kiti žmonės netampa nežinai kodėl svetimi?“;	113
	Santykis su kitais	„Kodėl neįmanomas Dievo pažinimas atsietai nuo žmogaus santykio su kitais žmonėmis?“;	127
	Kitų priartinimas	„Vis dėlto esu priverstas paisyti ir kitų. Jie egzistuoja <...>“; „Kodėl kiti žmonės gali pasirodyti visiškai svetimi“;	113
	Pagarbos kitam	„senatvė, švokščianti į ausį bejėgiškumo grėsmę, ledo	115

Tolerancija kitam	išsiugdymas	liežuviai, laižantys šiurpstančius pečius. Ar aš jaučiuosi pranašesnis, ir mūsų amžiaus skirtumas – man palankus argumentas? Ne, mes niekuo nesiskiriam. <...> tai, kas mus skiria, tėra tik pirštų atspaudai <...>“. Aš netgi pripažįstu jį, kitą, man visiškai svetimą, pripažįstu, vadinasi, gerbiu. <...> Tik tuo ir skiriuosi nuo tarakono“;	
Skirtumų išraiška tarpasmeniniuose santykiuose	-	„Pasaulio kaip apribotos visumos suvokimas yra mistinis jautimas“; „Ar ne paradoksas, kad žmonės jaučiasi vieniši, nors juos aplinkui supa daugybė žmonių, galbūt tokių pat vienišų?“; „Kas skiria žmones, kad jie dažnai neįstengia būti drauge“;.	121

Išryškėjus globalizacijos bei migracijos tendencijos svarbai šiuolaikiniame pasaulyje, tarpkultūriškumas tampa esminiu fenomenu, kurio įtaka jaučiama visame pasaulyje (Banks, 1981, Berry, 1990). Vienas svarbiausių stereotipų apie save ir kitus performavimo galimybių, siūlomų J. A. Banks (1981), yra ugdymo sistemos kaita, besiremianti nuostata, kad mažumos grupės ne vienosmet yra tiesiogiai susijusios ar priklausomos nuo daugumos grupės. Taigi, yra svarbu suvokti mus supantį pasaulį per santykius su kitais žmonėmis. Etikos vadovėlio turinio analizė atskleidė „**aš**“ ir **Kitas santykio** svarbą, kai neišskiriamos asmenų skirtybės, o priešingai – pažymimas jų tapatumas, *Kitą* suvokiant kaip „aš“. Tačiau kartu diskusijų forma bandoma analizuoti ugdytinių požiūrį į gajų susvetimėjimo jausmą ir to atsiradimo priežastis. Taip pat akcentuojama kitų pažinimo, tarpusavio santykių svarba.

Tolerancijos Kitam ugdymas apima jų nuomonės paisymą bei pagarbą *Kitokiam*. Vadovėlio turinyje tai pateikiama per adresantų supažindinimą su mus supančius pasauliu, orientuojant jį į supratimą, jog vieno egzistencija yra sietina ir su kitais individais, tarpusavio santykiais. Per analizuojamus pavyzdžius pateikiamas paskiras atvejis, iliustruojantis žmonių bendravimo ypatybes, kai išryškinama *Kito* asmens pripažinimo ir pagarbos jam svarba, o tolerancija suvokiama kaip esminis jausmas, skiriantis žmogų nuo gyvūno. Tokia interpretacija suteikia galimybę ugdytiniams kritiškai mąstyti ir suvokti esmines tiesas per paskirus gyvenimiškus pavyzdžius.

Tarpkultūriškumas taip pat išreiškimas per pasaulio, kaip **skirtumų visumos, vaizdavimą**, kas leidžia ugdytiniams suvokti individų skirtybes ir to pasakoje atsirandančias priešpriešas *Kitam, Kitokiam*. Pažymima, kad *Kitas*, kuris yra išskiriamas daugumos, galimai yra toks kaip ir „aš“. Tai skatina diskusiją, dialogo tarp skirtingas kultūras atstovaujančių bendruomenės narių vystymąsi, kartu analizuojant ir skirtumų priežastis, jų šalinimo galimybes.

3.3. Žiniatinklio analizė tarpkultūriniu aspektu: Didždvario gimnazijos atvejis

Didždvario gimnazija yra vienintelė Šiaurės ir Vakarų Lietuvoje siūlanti Tarptautinio Bakalaureato Diplomo programą (TB DP), atvira mokymosi bei kultūriniam mainams, kurianti bendradarbiavimo bei pagarbos vienas kitam atmosferą, plėtojamą draugišką saviraiškos ir augimo aplinką bei visuomeniškumą, turinti kompetencijos ir vadybos gebėjimų nacionalinėms bei tarptautinėms programoms vystyti (7 pav.).

Šioje ugdymo įstaigoje įvairių gebėjimų turintys mokiniai yra aktyvūs ugdymo(si) dalyviai, gebantys rinktis saviraiškos kelią. Mokykla ugdo socialinius jų įgūdžius, skatindama bendradarbiavimą, dalyvavimą globalioje multikultūrinėje terpėje.

Ugdytinių pasiekti rezultatai yra pripažįstami pirmaujančiuose pasaulio ir visuose šalies universitetuose. Tarptautinio Bakalaureato Diplomo programa dėstoma anglų kalba. Mokiniai išmoksta ne tik faktus – ši programa ruošia tolimesnėms studijoms ir skatina: mokytiis užduoti sudėtingus ir diskutuoti skatinančius klausimus; išmokti mokytiis; ugdyti stiprų savo tapatybės ir kultūros suvokimą; ugdyti supratingą bendravimą su kitų šalių bei kultūrų atstovais.

Šiaulių Didždvario gimnazija aktyviai dalyvauja nacionaliniuose ir tarptautiniuose projektuose. Mokykla ne tik dalyvauja, bet ir rengia nacionalinius ir tarptautinius projektus. Vienas iš tokių projektų – anglų kalbos kursai, kurių metu 64 gimnazijos mokytojai tobulina anglų kalbos žinias ir įgūdžius, būtinus įgyvendinant TBD programą (anglų k. – programos darbo kalba) ir CLIL integruotą mokomųjų dalykų ir anglų kalbos mokymą.

Minėtinas tarptautinis jaunimo mainų projektas *Naujos galimybės per dailės terapiją*, kurio dalyviai – jauni žmonės iš Lietuvos, Turkijos, Vengrijos ir Estijos, juo siekiama sudaryti jauniems žmonėms galimybę labiau pažinti savo šalies ekonomiką, atrasti svarbiausius veiksnius vykstančius ekonomikos nuosmukio laikotarpiu, juos pristatyti kitiems, ir taip, per įvairių šalių skirtumus ir panašumus, pažinti kitas šalis, jų ekonomikas.

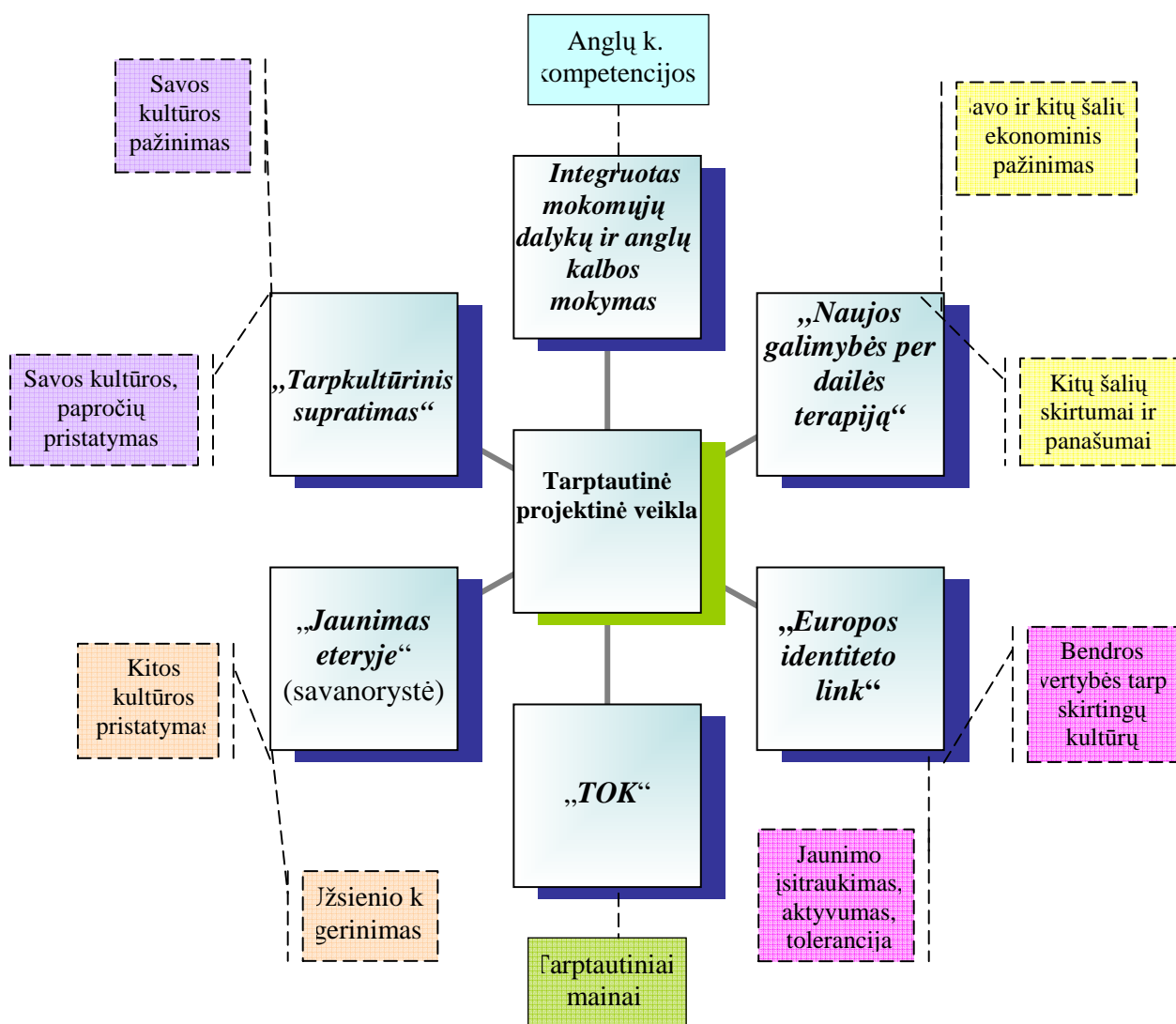
Taip pat svarbus ir Europos savanorių tarnybos projektas *Europos identiteto link*: Bendrų vertybių tarp skirtingų kultūrų jaunimo kūrimas (kurio metu viešėjo trys savanorės iš Gazi Universiteto Turkijoje). Šio projekto tikslas – didinti jaunimo įsitraukimą ir aktyvų pilietiškumą, taip pat prisidėti prie jaunimo asmeninio tobulėjimo, stiprinti solidarumo, bendradarbiavimo ir tolerancijos jausmą tarp jaunų žmonių, siekiant socialinės sanglaudos Europos Sąjungoje.

Būtina paminėti ir Nordplus Junior programos mokinių mobilumo projektą *TOK*. Projekto metu suorganizuoti dvišaliai parengiamųjų TB klasių mokinių mainai tarp Sven Eriksongymnasiet (Švedija) ir Šiaulių Didždvario gimnazijos (Lietuva).

Organizuojama **savanorių** iš Vokietijos – Marie Schmidt ir Linda Bersch 9 mėn. **savanoriška tarnyba** gimnazijos radijuje „Radijo klubas“, kurios tikslas – įgyvendinti idėjas

jaunimo politikos ir žiniasklaidos bei komunikacijos / jaunimo informacijos temų atžvilgiu, ir į šias veiklas įtraukti vietos bendruomenės narius. „Jaunimas eteryje“ – įgyvendinta savanorių iš Turkijos, Juodkalnijos, Vokietijos ir Liuksemburgo.

7 pav. Didždvario gimnazijos tarptautinių projektų veikla

Sudaryta darbo autorės

Itin aktualus tarptautinis jaunimo mainų projektas „*Tarpkultūrinis supratimas*“, kurio dalyviai – jauni žmonės iš Lietuvos, Ispanijos, Rumunijos ir Turkijos. ICU – tai (tarp)kultūrinis supratimas: mokymasis pažinti savo kultūrą, atrasti jos autentiškus bruožus, svarbiausius elementus bei, jais visais pasinaudojant, pristatyti savo kultūrą naujoje erdvėje. Projekto tema pasirinkta neatsitiktinai – 2009 m. Lietuvai ypač reikšmingi kultūros srityje, todėl turime siekti ne tik atskleisti savąją kultūrą kitoms šalims, bet ir stengtis pažinti jų kultūrą. Tarptautiniai mainai truko 1 savaitę ir vyko Lietuvoje, kur mainų dalyviai turėjo puikias sąlygas mokytis ir dirbti, dalintis patirtimi ir jos įgyti, laisvai ir nevaržomai kuo išraiškingiau pristatyti savo šalies

kultūrą, remdamiesi pagrindiniais projekto veiklos metodais: kalba, neverbaliniu bendravimu (kūno kalba, gestais, įvairiom mimikom), tradiciniais šokiais ir dainomis bei švenčių ir valgių papročiais. Projekto tikslas – sudaryti jauniems žmonėms galimybę labiau pažinti savo šalies kultūrą ir jos šaknis, atrasti jos svarbiausius elementus, juos pristatyti kitiems, ir taip, per įvairių kultūrų skirtumus ir panašumus, pažinti kitų šalių kultūras. Siekiant kuo didesnės kultūrinės įvairovės, projekto šalimis partnerėmis pasirinkta senoji Europos Sąjungos valstybė narė (Ispanija), naujesnė (Lietuva), tautinė mažuma iš naujausio į ES įstojusio šalių bloko (totoriai iš Rumunijos) bei valstybė kandidatė (Turkija). Viena iš pagrindinių projekto veiklų – įvairių praktinių užduočių (kalbos, šokių, dainų supratimas ir mokymasis) bei refleksijų grupės, kuriose visi dalyviai dalinasi patirtais išpūdžiais, teikia pastabas, pasiūlymus.

Šioje ugdymo įstaigoje egzistuoja ne tik tarpkultūriniai ryšiai, įvairūs projektai, gimnazija yra ne tik priimanti, bet ir siunčianti organizacija. Kiekvienas Lietuvos Respublikos pilietis gali kreiptis į gimnaziją su pageidavimu būti išsiųstas *savانياuti*. Visi Europos valstybėse gyventantys jaunuoliai nuo 18 iki 30 metų gali išvykti į kitą valstybę iki dviejų metų ir užsiimti savanoriška veikla. EVS siūlomi projektai įvairuoja nuo darbo radijo stotyse, mokyklose, senelių / vaikų namuose iki darbo su gyvūnais, koncertų organizatoriais ar pelno nesiekiančiomis organizacijomis.

Būtent per *savanyrstės* projektus ugdytiniai *susipažįsta* su *kitos šalies kultūra* ir *tradicijomis* bei *išmoksta* dar vieną *užsienio kalbą*. Ketveriukė jaunuolių atvažiavo į šią ugdymo įstaigą pagal Europos savanorių tarnybos (EST) projektą „Jaunimas eteryje“. Beveik 12 metų priklausanti skautams Katarina radijo laidose Didždvario gimnazistams kalbėjo apie skautų judėjimus įvairiose šalyse. Papildomų užsiėmimų su gimnazistais metu tobulina jų anglų kalbos įgūdžius. Eldino laidos skirtos mėgstantiems keliauti. Keliose iš jų kalbėta apie gimtąją Vokietiją, pristačiau didžiausius ir įdomiausius vykstančius renginius.

Apibendrinant galima teigti, kad ši organizacija yra atvira, šiuolaikiška ir tarpkultūriška savo veikla, tradicijomis. Joje vyrauja naujos idėjos, įdomūs projektai, skatinantys tarpkultūrinių kompetencijų gerinimą, bendradarbiavimą per įvairias mainų programas, savanyrstės projektus, kas leidžia teigti, jog Didždvario gimnazija yra itin tarpkultūriška.

3.4. Pedagogų suvokimas apie tarpkultūriškumo fenomeną mokyklose: pilotinio tyrimo rezultatai

Išanalizavus tarpkultūriškumo praktinį pasireiškimą mokyklų pagrindinę veiklą reglamentuojančiuose dokumentuose ir atlikus įstaigų žiniatinklio analizę, buvo išryškinta, kokios yra ugdomos tarpkultūrinės kompetencijos ir bendrosios tarpkultūriškumo apraiškos pomokinio ir popamokinio ugdymo kontekste.

Siekiant labiau įsigilinti į mokyklos bendruomenės narių suvokimą apie tarpkultūriškumą ir atskleisti, kaip jie vertina, ir kokias prasmes suteikia tarpkultūriškumui, remiantis pirminiu tyrimo instrumentu, t. y. interviu klausimynu, buvo atlikti interviu. Tyrimo dalyvės buvo tikslingai pasirinktos. Atliekant interviu orientuotasi į klausimyno teiginius, tačiau kartu, priklausomai nuo situacijos ir pokalbio tematikos, buvo formuluojami klausimai, į kuriuos tyrimo dalyvės pateikė aiškius ir konkrečius atsakymus. Pastarieji suponuoja tam tikras išvalgas apie tarpkultūriškumo suvoktis, prasmes, kurios suteikiamos šiam reiškiniui.

Remiantis atlikto pilotinio interviu su pedagogėmis duomenimis, išskiriamos pagrindinės kategorijos (5 priedas), reprezentuojančios pedagogių suvokimo apie tarpkultūriškumo fenomeną mokyklose aspektus: *Pagilintas dalyko mokymas, Mokyklos išskirtinumas, Popamokinės veiklos sklaida, Projektinės veiklos vykdymas, Tarpkultūriškumo suvokimas, Tautiškumo sampratos aiškinimas, Tarpkultūrinio ugdymo mokykloje raiška, Tarpkultūriškumo ugdymo procese vertinimas, Tarpkultūrinės temos pamokose.*

Pirmojoje kategorijoje atskleidžiamas mokyklų **orientavimasis į tam tikro dalyko pagilintą ugdymą** pažymėtinos skirtingos sritys, tokios, kaip: muzikos („<...> svarbiausia yra muzika ir viskas kas su ja susiję yra labai reikšminga, ypatinga, nauja, inovatyvu, kūrybinga ir visa kita“), anglų kalbos („orientavosi į anglų kalbos mokymą“) bei specialių poreikių vaikų ugdymas („vaikų brandos mokyklai įvertinimas, spec. poreikių nustatymas, pedagoginė-psichologinė pagalba vaikui, jo šeimai, ugdytojams“). Tai liudija apie teorinėje darbo dalyje išryškintą pamokinės ir popamokinės veiklos svarbą, kaip vieną reikšmingiausių tarpkultūriškumo skleidimo aspektų. Popamokinės veiklos specifika atskleidžiama per mokykloje realizuojamus būrelius, o šioje ugdymo įstaigoje, kaip pažymi pedagogė, yra „įvairių būrelių, bet dauguma susiję su muzika. Instrumentais grojama įvairiais ir liaudies instrumentais grojama. Galima pasirinkti“.

Siekiant atskleisti kaip tyrimo dalyvės vertina ugdymo *įstaigos*, kurioje ir dirba, *išskirtinumą*, pažymėta, kad:

„*Istaiga dirba tik su specialių poreikių vaikais, konsultuoja jų tėvus ir globėjus, teikia metodinę paramą kitų ugdymo įstaigų pedagogams*“ ar kad tai „<...> vienintelė Šiauliuose ruošia mokinius pagal tarptautinio bakalaureato programą, joje dirba mokytojai iš užsienio, <...> pamokos vyksta anglų kalba. <...> atvyksta mokiniai iš užsienio“.

Popamokinės veiklos kontekste išryškėjo ir *veiklų, orientuotų į tarpkultūriškumą, raiška*. Šiose mokyklose yra įvairūs būreliai („Yra visokių – šokių ir daugelis kitų“, „Įvairių būrelių, bet dauguma susiję su muzika. Instrumentais grojama įvairiais ir liaudies instrumentais grojama galima pasirinkti“). Taip pat išskirtinas renginių, reprezentuojančių tarpkultūriškumą, organizavimas ir dalyvavimas juose, kas liudija apie popamokinės veiklos įvairiapusį suvokimą.

„Yra muzikos savaitė, užsienio kalbų savaitė, meno savaitė, Mocarto minėjimo savaitė <...>“, „Specialių poreikių vaikų tėvams ir globėjams skirti seminarai (konferencijos), vaikų pasiekimų aptarimas, vaikams kalendorinės šventės, parodėlės, pažintinės išvykos <...>“, „Įvairios popietės <...> dalyvauja visi – mokiniai iš Lietuvos, atvykę iš užsienio šalių (Portugalijos). Rengiame šventes, per kurias užsieniečiams pristatome mūsų kultūrą, jie taip pat mums papasakoja apie savąją“, „<...> iš užsienio atvykusiems mokiniams ekskursijas po Lietuvą, <...> pasakoju apie Lietuvos tradicijas, įžymias vietas, papasakoju jų istoriją“.

Tarpkultūriškumas itin ryškiai atskleidžiamas per **projektinę veiklą**, tai ir tyrimo dalyvės pažymėjo, kad jų ugdymo įstaigose vykdomi: meno („projektai su užsieniečiais, su meno mokyklomis“), gamtamoksliniai („ERICE tarptautinį projektą su septyniomis užsienio valstybėmis, stiprinome gamtamokslinio ugdymo žinias“) projektai, mobilumo programos („<...> projektų, stažuočių, kada vaikai išvyksta per mobilumo programa. Taip pat atvyksta užsieniečių ir pas mus, apgyvendiname mokinių šeimose“).

Tarpkultūriškumo suvokimas atskleidžiamas kaip: skirtingų kultūrų sąveika („kitų kultūrų pažinimas, žinojimas apie jų papročius ir tradicijas, jų nuostatas ir vertybes“), papročių, kalbos skirtumai („tarpkultūriškumas tarp kitų šalių yra stereotipinis mąstymas“), žmonių, bendrijų kitoniškumas, skirtybės („Ryšiai, bendravimas, pasikeitimas informacija, tarpusavio pagalba) su *Kitokiais* ((pavyzdžiui, skirtingai mąstančiais, kitaip gyvenančiais ir kitaip atrodančiais, taip pat – ypatingais) žmonėmis talentingais, neįgaliais, storuliais, vegetarais, sveikos gyvensenos propaguotojais, gyvūnų mylėtojais, kaktusų augintojais, „žaliaisiais“ ir kt. ir pan.) asmenimis ir jų bendrijomis“), įvairovės, *Kitokių* tolerancija („<...> atvirumas kitoniškumui, noras pažinti tą kitoniškumą jo nemenkinant ir nelaikant savos kultūros geresne“).

Siekiant atkleisti **tautiškumo ir tarpkultūriškumo sampratų skirtības** ir mokyklos bendruomenės narių suvoktis, respondenčių buvo teirautasi, kaip supranta tautiškumo sąvoką ir ar ji tapati tarpkultūriškumui? Tyrimo dalyvių teigimu, šios sąvokos nėra tapačios, nes „<...> tautiškumas labiau susijęs su savo tautos vertybių puoselėjimu bei propagavimu“.

Atkleista, kad **tarpkultūrinio ugdymo mokykloje raiška įgyvendinama** per projektinę, informacijos sklaidos, bendravimo veiklą bei per mokinių ugdymą:

„Pedagogai veiklūs, aktyviai dirba su klase, dalyvauja projektuose, bendrauja su įvairiomis bendruomenėmis, keičiasi informacija, moko vaikus tolerancijos“; „Tą patį ugdymo procese skatinu daryti ir savo mokiniams, stengiuosi suteikti kuo daugiau žinių apie kitur gyvenančius, kitaip atrodančius, kitaip bendraujančius kitaip galvojančius žmones, jų veiklą, poreikius ir panašiai“.

Vertinant tarpkultūriškumą ugdymo procese, išryškėjo, jog jis esti naudingas tiek šalies pokyčiams („įneštų demokratėjimo“), tiek ir kitų tautų pažinimui, inovatyvumo, atvirumo skatinimui („Vertinu teigiamai, nes šiandieniniame pasaulyje kai yra galimybės keliauti, mokytis ir dirbti užsienio šalyse svarbu išmanyti tarpkultūrinius skirtumus, būti susipažinus su kitų tautų kultūra ir papročiais“).

Tuo tarpu, analizuojant **tarpkultūrinių temų pamokose aspektus**, tyrimo dalyvės išskyrė, jog:

„<...> temas pokalbiams su vaikais (ar jų tėvais, globėjais) dažniausiai padiktuoja pats gyvenimas. Darbe iškylančios psichologinės, pedagoginės, socialinės problemos sprendžiamos tik bendraujant ir bendradarbiaujant“.

Taip pat pažymėta, kad kalbama aktualiomis temomis, tokiomis, kaip „rasizmas, diskriminacija dėl tautiškumo“. Yai rodo diskusijų įvairumą, siekiant įtraukti ugdytinius į aktyvų dialogą.

3.5. Tarpkultūriškumo suvokimo ir raiškos ugdymo praktikoje analizė pedagogų perspektyvos kontekste

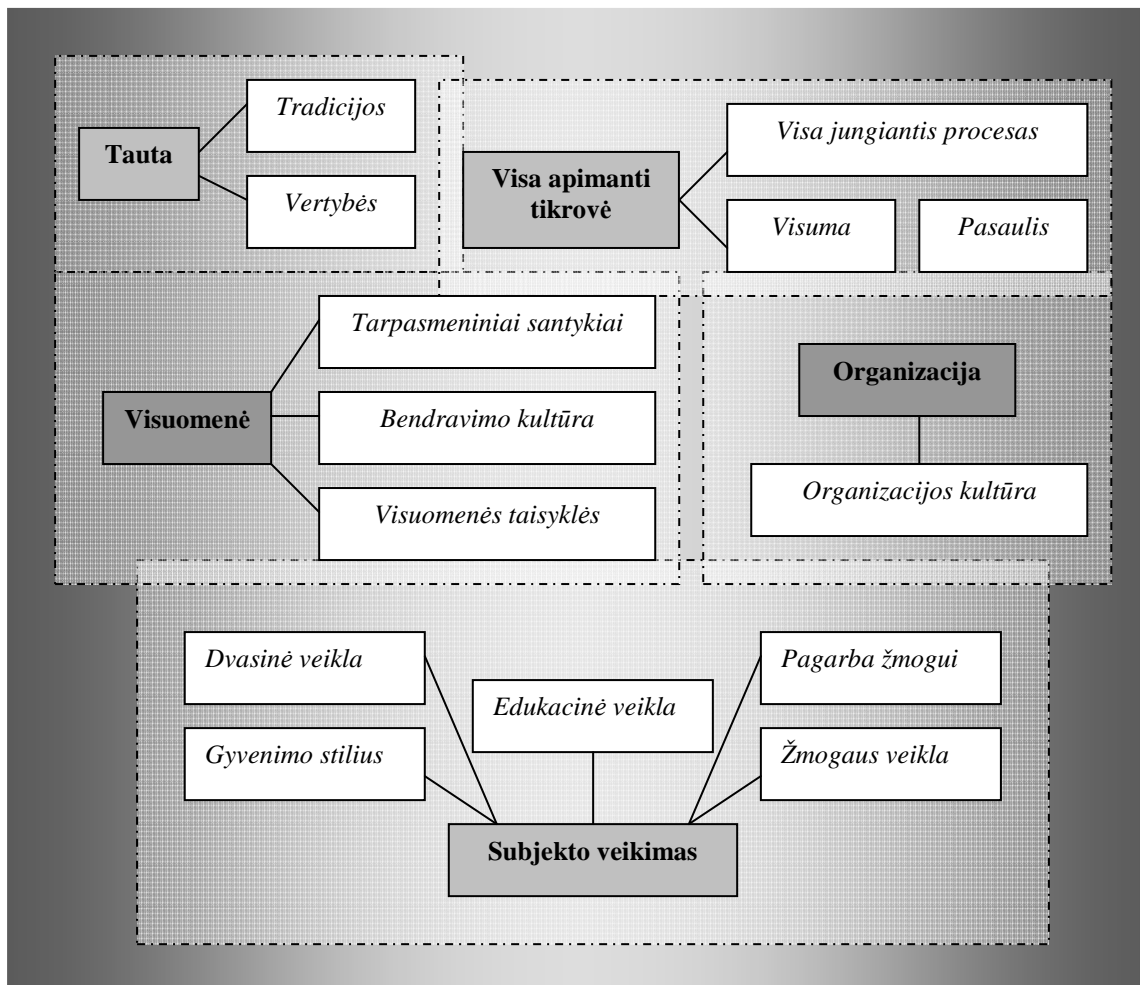
3.5.1. Kultūros sampratos aiškinimo diskursų analizė

Kultūros sampratos aiškinimas yra vienas iš svarbiausių aspektų, sąlygojančių tyrimo dalyvių suvokimą apie tarpkultūriškumą. Kultūros sampratos raiška apibūdinama penkiomis kategorijomis ir subkategorijomis, kurias įprasmina esminiai teiginiai. Išanalizavus empirinio tyrimo metu gautus duomenis, išryškėjo kategorijos, įprasminančios kultūros, kaip tautos, visuomenės, organizacijos, visa apimančios tikrovės bei subjekto veikimo sampratą (8 pav).

Pirmoji kategorija iliustruoja tyrimo dalyvių suvokimą apie kultūrą, kaip **Tautą**, kurios esmę sudaro *vertybės* bei *normos*. Akcentuojamos „kultūros, liaudies tradicijos“, kurios atskleidžiamos per domėjimąsi įvairiais menais, paveldu, papročiais. Pažymima, kad kultūra yra „visuomenės sukaupta vertybių sistema, lemianti išsilavinimą, patirtį ir formuojanti pačią visuomenę“. Vertybės yra „susijusios su kasdienybe“ ir konstruojamos pačių žmonių. Išskiriama istorijos svarba, kaip orientacija į ilgą laikotarpį, perteikiantį bendruomenės patirtį. Būtent istorinio laikotarpio kontekste „išgryninamos ir sąmoningai diegiamos tautos vertybės, kas lemia tapatumą ir jo perdavimą ateities kartoms“. Taip yra užtikrinamas kultūrų bendrumas ir tapatumas.

Kategorijos **Visuomenė** prasminis turinys atskleidžia kultūros, kaip *tarpasmeninių santykių, bendravimo kultūros bei visuomenėje pripažintų taisyklių* visumos reikšmingumą. Subkategorija *Tarpasmeniniai santykiai* rodo kultūros, kaip atitinkamo „susitarimo“ tarp visuomenės narių, suvokimą, kas liudija apie tarpusavio bendrumą. Kultūra tapatinama su *Bendravimu* – „tai savotiškas savęs pateikimas bei kitų (aplinkinių) priėmimas, jų supratimas, skirtųjų toleravimas, gebėjimas derinti su savo nuostatomis, prigimtimi ir lūkesčiais“. Kartu kultūra yra neatskiriama nuo „kasdieninio elgesio ar bendravimo normų“, kurios atskleidžiamos „atitinkamose situacijose“. Subkategorijos *Visuomenės taisyklės* turinys nurodo kultūros asociacijas su „elgesio normų laikymusi“, kai kultūra apibrėžiama kaip „žmogaus ir jo santykio

su visuomene produktas“. Visuomenėje įsivyravusių taisyklių kontekste išryškėja ir socializacijos aspektas, o būtent – kai „kultūra įprasmina žmogaus gyvenimą ir padeda labiau socializuotis“.

8 pav. Kultūros suvoktis

Sudaryta darbo autorės

Kategorija **Organizacija** atskleidžiama per subkategorijos *Organizacijos kultūra* prasminį turinį, kai kultūros sąvoka apima „žmonių suvokimą apie organizaciją, koks jos tikslas ir siekiniai“. Taip kartu identifikuojamas organizacijos narių tarpusavio bendravimas organizacijoje ir už jos ribų. Organizacijos kultūra išryškėja „jos narių bendravime, vertybių puoselėjime, siekiant konkrečių užsibrėžtų tikslų“. Taip išskiriami esminiai organizacijos bendruomenės narių įsitikinimai ir idėjos apie jų vykdomus tikslus, atitinkamą ar standartinį elgesį, kuriuo remdamiesi jie turėtų pasiekti minėtuosius tikslus. Akcentuojama, kad „kiekviena organizacija turi savo papročius, tradicijas, veiklas, kurias puoselėja ir taip palaiko bendrą organizacijos kultūrą“ ir atskleidžia organizacijos narių elgesį vienas kito atžvilgiu.

Kategorijos **Visa apimanti tikrovė** turinys reiškia, kad kultūra yra suvokiama kaip visuminis konstruktas, tarpusavyje jungiantis esminius elementus, tokius, kaip: papročiai, menas,

kartų paveldas, žinios, moralė, žmogiškieji gebėjimai. Pastarieji elementai nėra išskiriami, o priešingai, apibendrinantys *visa apimančius procesus, visumą, pasaulį*. Kategorija paaiškinama subkategorija *Visa jungiantis procesas*, kuri atskleidžia kultūros aiškinimą per „proceso, apimančio visas gyvenimo sritis“ esmę. Subkategorija *Visuma* išryškina kultūros, kaip „sudėtinės visumos apimančios žinias, tikėjimus, menus, moralę, teisę, papročius ir kitus gebėjimus, kuriuos žmogus įgyja kaip visuomenės narys“, suvokimą. Akcentuojamas kultūros sąvokos daugiaprasmiškumas, išskiriant jos apimamų objektų įvairiapusiškumą, t. y. tiek „papročius, menus, tikėjimą, žinias“, to pasekoje „sudaro visumą“. Pažymima, kad kultūrą, kaip visumą, veikia anksčiau minėti veiksniai („tai tradicijų, papročių, kalbos, tam tikrų vertybių, aplinkos įtakojama visuma“). Akcentuojamas kultūros visumiškumas, apimantis „meną (daile, muziką, kiną, fotografiją, teatrą), etninę kultūrą, bibliotekas, muziejininkystę, galerijas, paveldą“. Subkategorija *Pasaulis* suponuoja globalų kultūros suvokimą, liudijantį apie sudėtingas kultūrinės raiškos sąveikas, kai kultūra tapatinama „žmogų supančiam pasauliui“, „pasaulio kultūrai“. Taip išryškinamas kultūros kaip individų gyvenimo ir kūrybos patirties, kasdieninio gyvenimo raiška.

Kategorija **Subjekto veikimas** iliustruoja tyrimo dalyvių suvokimą apie kultūrą, kaip organinį vyksmą, o ne vien kaip statišką, neapčiuopiamą procesą. Išskiriami *dvasinės veiklos, gyvenimo stiliaus, pagarbos žmogui* bei *edukacinės veiklos* kultūros aspektai. Subkategorija *Dvasinė veikla* išreiškia kultūros ryšį su „dvasinio žmogaus pasaulio veikla, kuri atsispindi aplinkoje, tarpusavio bendravime, darbe“. Taip religija skleidžia kultūrinę patirtį, įsitikimus per apeigas, moralines vertybes. Subkategorija *Gyvenimo stilius* akcentuoja gyvenimo būdo sąsajas su kultūros samprata, kuri apibrėžia ir visuomenės priimtinas elgesio normas, formuojančias asmeninę individo gyvensenos erdvę. Taip kartu nusakoma gyvenimo būdo visuma, kai kultūra aprėpia kasdieninės veiklos apraiškas.

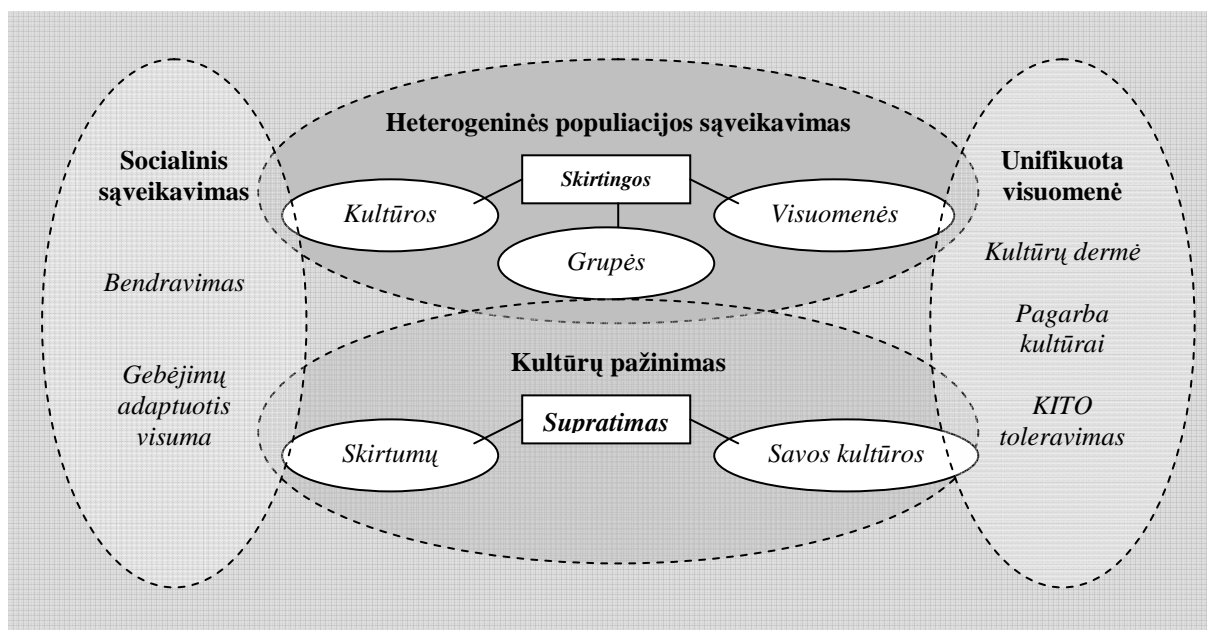
Subkategorijos *Pagarba žmogui* prasminis turinys liudija apie kultūros ir individo gyvenimo sąsajas, kai pastaroji tapatinama su neatskiriama „žmogaus gyvenimo dalimi“, o būtent – „jo pagarba sau (kūnui ir dvasiai), savo aplinkai, supantiems pažįstamiems ir nepažįstamiems žmonėms, netgi augmenijai ir gyvūnijai“. Taip ugdomas skaitymasis su *Kito* asmens poreikiais, mintimis, idėjomis, kartu jas pripažįstant kaip reikšmingas. Tai leidžia teigti apie asmens individualumo priėmimą, kas mažina tarpasmeninių ir tarpkultūrinių konfliktų apraiškas. Subkategorija *Žmogaus veikla* atkleidžia kultūros sąvokos daugiaprasmiškumą, apimant visą žmogaus veiklą, t. y. tiek „menus, moralę, žinias, papročius, teisę, tikėjimą“. Tai liudija apie atskiro individo harmoningo vystymosi ir laisvos veiklos per visą jo gyvenimo ciklą sąlygų bei subalansuotos raidos užtikrinamumą. Subkategorija *Edukacinė veikla* išryškina

kultūros ir švietimo ryšį, pastarąją suvokiant, kaip „ugdymą, lavinimą, vystymą“, „<...> auklėjimą, tobulinimą, augimą“.

Apibendrinant tyrimo dalyvių kultūrai priskiriamas reikšmes, galima teigti, kad kultūra yra tai, kas žmones jungia socialinėje, istorinėje, išorinėje / vidinėje tikrovėje ir aplinkoje. Kultūra suprantama ir kaip veikimas, ir kaip rezultatas, įtakotas ontogeneziniame kontekste veikusių ir tevykstančių veiksnių.

3.5.2. Tarkultūriškumo suvokimo schematizacija

Analizuojant tarpkultūriškumo sąvokai priskiriamas reikšmes, išsikristalizavo esminės kategorijos ir subkategorijos, iliustruojančios tyrimo dalyvių suvokimą apie pastarąjį fenomeną. Tyrimo duomenų analizė atskleidė, kad tarpkultūriškumo reiškiniui suteikiamos heterogeninės populiacijos sąveikavimo, kultūrų pažinimo, unifikuotos visuomenės, socialinio sąveikavimo reikšmės (9 pav.).

9 pav. Tarpkultūriškumo suvoktis

Sudaryta darbo autorės

Kategorija **Heterogeninės populiacijos sąveikavimas** išskiria tarpkultūriškumo reiškinių, kaip skirtingų kultūrų, grupių ar visuomenių tarpusavio sąveikavimo suvokimą. Subkategorija *Skirtingos kultūros* atskleidžia tyrimo dalyvių suvokimą apie tarpkultūriškumą, kaip „globalėjančio pasaulio išdavą“. Pažymima, kad „visų, skirtingų kultūrų puoselėjimas“ aprėpia tarpkultūriškumo reiškinių, kai „skirtumai leidžia suprasti, kad žmogus yra iš kitos kultūros“ ir identifikuoti jo ideologiją, kultūrinį paveldą. Subkategorijos *Skirtingos grupės* prasminis turinys rodo detalizuojamą požiūrį į analizuojamą tarpkultūriškumo sąvoką, kai ji tapatinama su „įvairių

rasių, lyčių, religijų, etninių grupių, subkultūrų atstovų gyvenimu ir komunikavimu tarpusavyje“. Kartu pabrėžiamas individo gebėjimas prisitaikyti globalioje visuomenėje, esant „pakankamai tolerantiškam ir lanksčiam, t. y. besiuogančiam savo tarpkultūrinius įgūdžius“. Pastaroji kategorija išreiškiama subkategorija *Skirtingos visuomenės*, kurios pavadinimas suponuoja apie tarpkultūriškumą kaip visuomenių sąveiką, o būtent „skirtingų visuomenių, jų kultūrų samplaiką“.

Kategorija **Kultūrų pažinimas** atkleidžia tarpkultūriškumo sąvokos tapatinimą su savos ir svetimos kultūros pažinimu, kai skatinamas domėjimasis kita kultūra, ideologija ar gebėjimas perteikti savos kultūros papročius, tradicijas. Subkategorija *Skirtumų supratimas* pažymi kultūrų įvairovės pažinimo reikšmę, kai „kitas kultūras turi suvokti kiekvienas žmogus“. Taip kartu išryškėja ir „skirtingų tautų siekis ieškoti panašumų, domėtis kitomis kultūromis, jų tradicijomis, papročiais, bendrauti ir bendradarbiauti su kitų tautų žmonėmis“. Taigi, akcentuojamas pažinimo procesas, kai „viena kultūra domisi, studijuoja kitos kultūros ypatybes“. Subkategorija *Savos kultūros supratimas* rodo orientavimąsi į „savos kultūros pažinimą ir pristatymą kitiems“, kas yra svarbu, nes „nesuvokdami savęs nesuvoksime ir kitų“. Tai atkleidžia kultūros vertę.

Kategorija **Unifikuota visuomenė** rodo kultūrų tapimo tarptautiškomis, pagrįstomis vienodomis normomis, svarbą, apie ką liudija kultūrų dermė, pagarba joms bei *Kito* toleravimas. Subkategorijos *Kultūrų dermė* prasminis turinys išreiškia „vienos kultūros integraciją į kitą, kai integruojamasi neužgožiant esamos kultūros“. Taigi akcentuojama kultūros laisvė („<...> viena kultūra neužgožia kitos“), kuri sąlygoja „skirtingų kultūrų draugystę“. Tarpkultūriškumas suvokiamas kaip „atskirų kultūrų bendroji dalis (kažkas bendro) arba labai skirtingo“, kitaip šią kultūrų samplaiką apibūdinant kaip – „žmonių kultūrų miksu“. Subkategorija *Pagarba kultūrai* pažymi tarpkultūriškumą kaip toleranciją „kitos tautos“ arba „visoms kitoms kultūroms“. Taip išryškinamas „tarpkultūrinės įvairovės pripažinimas, pasirengimas bendrauti su skirtingų kultūrų žmonėmis, tolerancija, atvirumas kitai kultūrai, gyvenimo sąlygomis, mentalitetui, papročiams“. Tarpkultūriškumo sąvoka aiškinama ne vien per kultūrų, visuomenės pagarbos raišką, bet ir per *Kito toleravimą*, ką atskleidžia paskutiniosios subkategorijos turinys, kai pažymimas „pakantumas kitokiems“, „kitaip atrodančio, skirtingai mąstančio bei kitokį gyvenimo būdą propaguojančio žmogaus supratimas. Ne jo priešpastatymas savo pažiūroms ar nuostatoms, bet – toleravimas, gebėjimas pateisinti skirtynes, pripažįstant, kad kiekvienas turi teisę būti savitu, išskirtiniu“. Tai išreiškia tolerancijos skirtumams raišką, kai siekiama mažinti socialinę atskirtį visuomenėje.

Kategorija **Socialinis sąveikavimas** detalizuoja **Unifikuotos visuomenės** kategorijos turinį, atskleidžiant tarpkultūriškumo sąvokos tapatumą individų gebėjimui adaptuotis šiuolaikiniame globaliame pasaulyje bei bendravimo svarbą. Subkategorija *Gebėjimų adaptuotis*

visuma išskiria pastangų prisitaikyti prie pokyčių reikšmingumą, kai visuomenė pasižymi „gebėjimų visuma, leidžiančia žmogui adaptuotis kitoje erdvėje, kurioje vyksta pokyčiai, skirtingi nei toje pačioje valstybėje“. Pastarasis adaptacijos procesas sėkmingai įgyvendinamas per bendravimą („Įvairių tautų kultūrų bendravimas“). Šios kategorijos turinys išreiškiamas subkategorija *Bendravimas*, kai tarpkultūriškumas identifikuojamas per „bendravimą, pagrįstą nuoširdžiais santykiais, šiltu, betarpišku susikalbėjimu“. Pabrėžiamas bendravimas tarp „skirtingų kultūrų, skirtingų papročių“, „<...> pasidalinant visapusiška patirtimi vienas su kitu“ . Akcentuojamas esminis kultūrinio sąveikavimo tikslas – „kultūringas bendravimas tarp skirtingų kultūrų“.

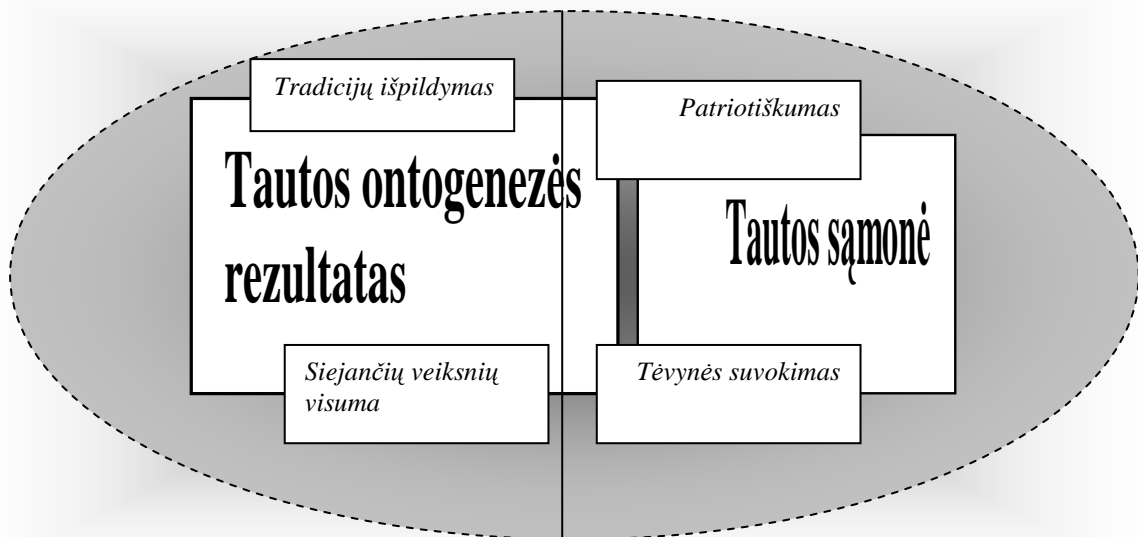
Apibendrinant galima teigti, kad tarpkultūriškumas aiškinamas per skirtingų kultūrų sąveikavimą, kultūrų pažinimą, išskiriant tiek kultūrų unikalumą, tiek ir skirtybes šiuolaikinio globalaus pasaulio kontekste. Taip išskiriamas kultūrinis jautrumas ir atvirumas kitoms kultūroms, skirtybėms, siekis bendrauti su kitokia kultūrinę patirtį turinčiais individualais.

3.5.3. Tautiškumo suvokimo interpretacijos

Analizuojant tyrimo dalyvių suvokimą apie tarpkultūriškumą, išryškėjo jo ryšys su tautiškumo sąvoka. Empirinio tyrimo rezultatai atskleidė tautiškumo sąvokos, kaip tautos ontogenezės rezultato bei tautą siejančių veiksnių visumos supratimą (10 pav.).

Kategorija **Tautos ontogenezės rezultatas** atkleidžiama per subkategorijos *Tautos tradicijų išpildymas* turinį, liudijantį tautiškumo, kaip „savo tautos tradicijų“, „<...> papročių“, „prigimtinių savybių bei vertybių puoselėjimą“, suvokimą. Tautiškumas taip pat suprantamas kaip „savo valstybės gerbimas, jos tradicijų puoselėjimas, tam tikra prasme, meilės savo tėvynei deklaravimas“. Puoselėjant tautiškumą, skatinamas „domėjimasis savo kultūra, jos tradicijomis, istorija“. Kartu visa tai, kas apima „gimtasias tradicijas, papročius, kalbą“ yra puoselėjama ir perduodama kitoms kartoms, kas taip pat yra suvokiama, kaip „įnašas į savo kultūrą, jos palaikymas“. Pažymima, kad „tautiškumas daugiau siejamas su nacionalumu – senovės papročiais, etnosu“.

Subkategorija *Tautą siejančių veiksnių visuma* apima tautiškumo sąvokos aiškinimą per „tautinės kalbos, tautinės atributikos, kultūros, papročių sintezę“. Akcentuojama, kad „tautiškumas išreiškia žmogaus priklausomybę dvasinėmis, idėjinėmis ir tęstinėmis vertybėmis bendruomenei, jis reiškiasi per bendražmoniškąsias vertybes (tradicijas, šeimą, šeimos tradicijas, šventes, papročius, liaudies kūrybą, rūbus)“. Taip kartu yra „apibrėžiama tautos dvasia ir jos dorybės“. Taigi, tautiškumas aiškinamas kaip – tai, „kas būdinga konkrečiai tautai – jos papročiai, jos savybės, elgesys, charakteriai, tam tikri aprangos kodai, stereotipai <...>“.

10 pav. Tautiškumo suvoktis

Sudaryta darbo autorės

Kategorija **Tautinė sąmonė** aiškinama per tėvynės suvokimą ir patriotiškumą, kas tautiškumą tapatina su valstybine savimone. Subkategorija *Tėvynės suvokimas* atkleidžia tautiškumą, kaip „vidinį individo suvokimą kas yra tėvynė“. Taigi „<...> tautiškumas ir yra tai, ką mes unikalaus turime savo tėvynėje, ir kaip plačiai tą suvokiame“. Pastaroji kategorija aiškinama subkategorijos *Patriotiškumas* turiniu, akcentuojančiu „patriotiškumą savo šaliai“, kas yra pasiekama per „pilietiškumą, pagarbą valstybei, esant reikalui, net kovą“. Akcentuojama „žmogaus pagarba savo valstybei, tautai, jos žmonėms“.

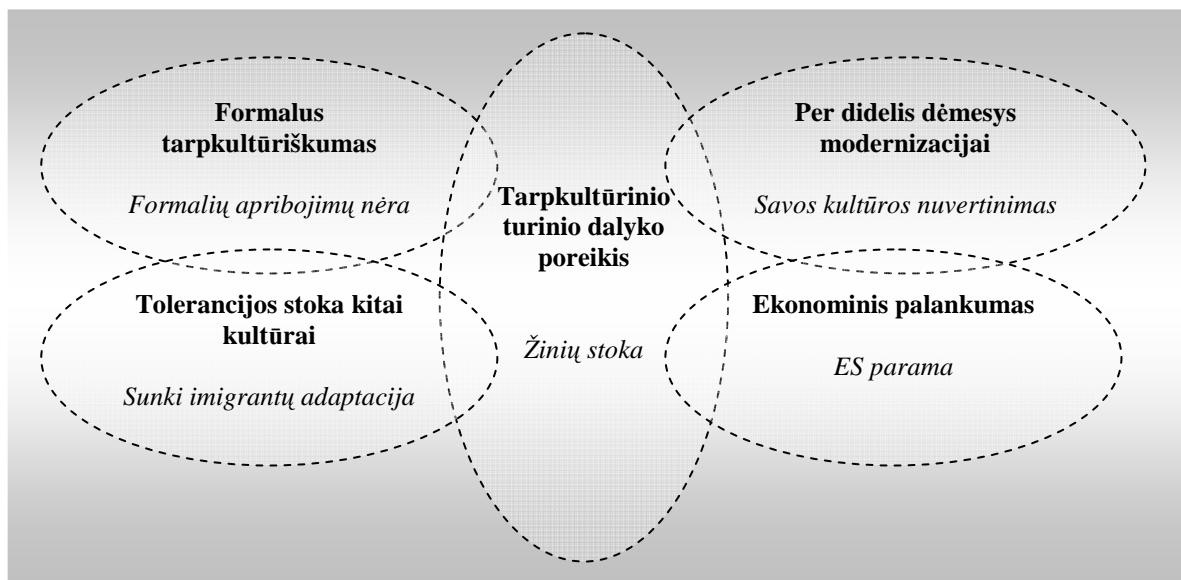
Apibendrinant galima teigti, jog tautiškumas nėra suvokiamas tapačiai tarpkultūriškumui, kadangi pastaroji sąvoka daugiausia siejama su skirtingų kultūrų sugretinimu, tolerancija savai ir kitoms kultūroms, kai daroma įtaka tautiškumui ir jis daugiau ar mažiau asimiliuojasi.

3.5.4. Sąlygų plėtoti tarpkultūriškumą Lietuvos švietimo sistemoje įvertinimas

Analizuojant tarpkultūrinio ugdymo plėtotės sąlygas švietimo sistemoje, atskleidžiamas tyrimo dalyvių vertinimas, teigiant, kad tokios sistemos diegimui nėra jokių formalių apribojamų. Priešingai, išryškinama palanki ekonominė situacija, tarpkultūriškumo turinio dalykų poreikis. Tačiau kartu pažymima, kad stinga tolerancijos kitai kultūrai, realybėje skiriamas per didelis dėmesys modernizacijai, nuvertinant savo kultūrą (11 pav.).

Kategorija **Formalus tarpkultūriškumas** išryškina palankią Lietuvos švietimo sistemos situaciją, kai nėra formalių apribojimų, kurie trukdytų diegti tarpkultūrinio ugdymo programas. Tai atskleidžia subkategorijos *Nėra formalių apribojimų* turinys, kai pažymima, kad „galima

teigti apie tarpkultūriškumo nuostatų puoselėjimą“. Akcentuojama, kad švietimo sistemoje yra palankios sąlygos, „bet darbuotojų sąmonei kartais sunku adaptuotis“. Tai liudija apie jų igūdžių ir žinių stoką. Taip pat išskiriamas formalus tarpkultūriškumo deklaravimas, kai realybėje „valstybė, nesirūpinanti savo tautos gerove, negali pasirūpinti ir sudaryti palankias sąlygas įvairių kultūrų, religijų ir etninių grupių gyvavimui valstybėje. Lietuvos švietimo sistemoje taip pat nesudaromos sąlygos plėtoti ir puoselėti tokias nuostatas“.

11 pav. Sąlygų plėtoti tarpkultūriškumą švietimo sistemoje įvertinimas

Sudaryta darbo autorės

Kategorija **Tolerancijos kitai kultūrai stoka** suponuoja nuomonę apie netinkamą švietimo politiką, kai nėra sudaromos visapusiškos sąlygos imigrantų, migrantų ir reemigrantų adaptacijai ugdymo įstaigoje. Subkategorija *Sunki imigrantų adaptacija* atkleidžia, kad „įvertinus žmonių demokratiškumą ir toleranciją, moksleiviai, atvykę iš kitų šalių ar kitų religinių, etninių grupių, įsilieja pakankamai sudėtingai“. Nors oficialiai švietimo sistemoje yra deklaruojama tolerancija kitų kultūrų atstovams, tačiau, tyrimo dalyvių teigimu, ši sistema realiai nepritaikyta, „nes, pavyzdžiui, angliakalbiui mokiniui yra sunku prisitaikyti prie esamos sistemos, nes nėra sudarytos atskiros programos užsieniečiams“. Kategoriškai teigti negalima, tačiau iš tyrimo duomenų matyti, kad ne visose Šiaulių miesto mokyklose realizuojamos tarpkultūrinio ugdymo programos.

Kategorija **Per didelis dėmesys modernizacijai** atkleidžia tyrimo dalyvių išreiškiamą skepticizmą tarpkultūriškumo plėtojimo Lietuvos švietimo sistemoje aspektu. Subkategorija *Savos kultūros nuvertinimas* rodo vidutinišką tarpkultūriškumo plėtojimo vertinimą, kai pažymima, jog „dar neišmokome gerbti savos kultūros“, o tai yra suvokiama, kaip trugdis kitų kultūrų tolerancijai. Taip pat akcentuojama, kad „rūpindamiesi kitų patogumu, užmirštame save

(pamėgom kitataučių papročius, virtuvę, šventes, tradicijas)“. Tai liudija apie neigiamą modernizacijos, vakarietiškos kultūros perėmimo vertinimą.

Kategorija **Ekonominis ir regioninis palankumas** akcentuoja Lietuvos švietimo ištemai sudaromas palankias sąlygas, naudojantis Europos Sąjungos skiriama ekonomine parama, vykdyti ir įgyvendinti įvairius projektus, skatinant tarpkultūrinį bendradarbiavimą, integraciją ir toleranciją. Subkategorija **ES parama** rodo tarpkultūriškumo plėtotės Lietuvos švietimo sistemoje stokos mažinimą, kai Europos Sąjungos parama per struktūrinius fondus pagerina egzistuojančią situaciją, nes „daroma labai daug projektų, pritraukiama lėšų“. Akcentuojama pastebima Europos Sąjungos teikiamos paramos Lietuvos švietimui nauda, t. y. „mokyklos turi galimybę vykdyti projektus, įvairias mainų programas, pamatyti kitas šalis, susipažinti su jų kultūra ir vykdyti bendrą veiklą“. Kartu pabrėžiama, kad tokiomis galimybėmis pasinaudoja „ne visos mokyklos“, kas atskleidžia atvirumo naujoms perspektyvoms bei patirčiai stoką.

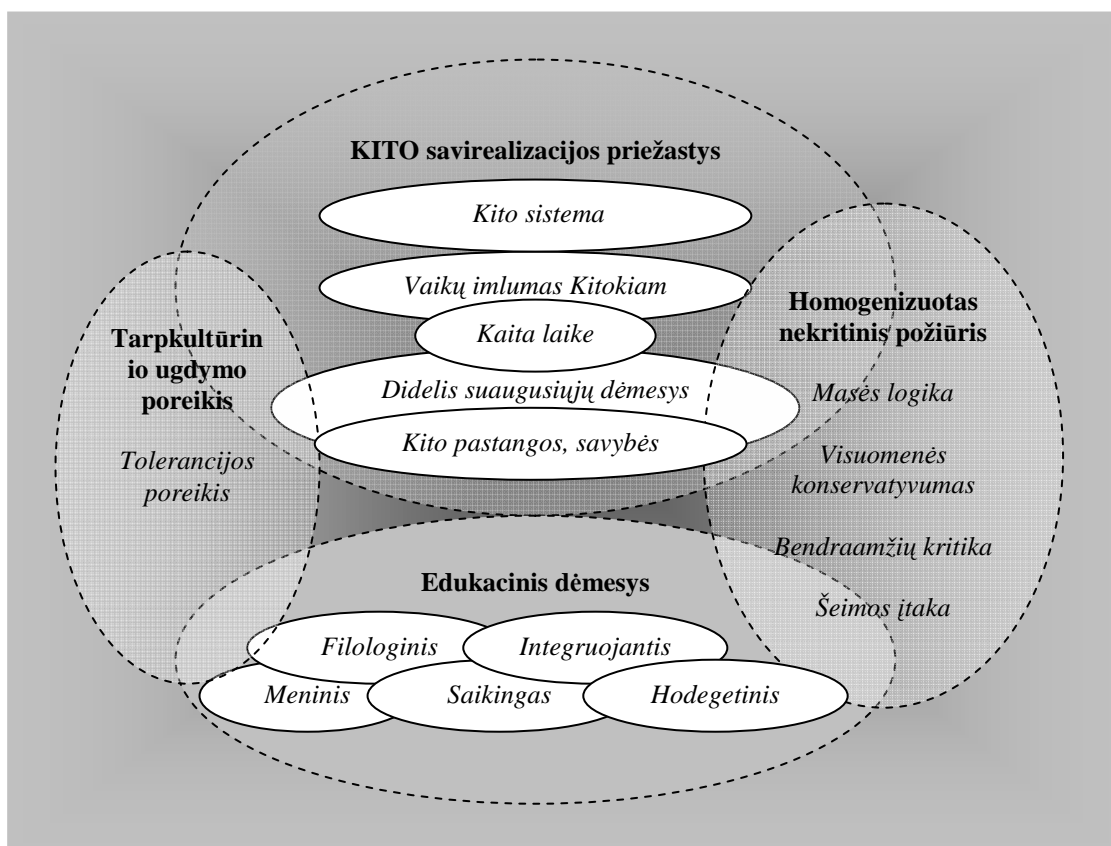
Kategorijos **Tarpkultūrinio turinio dalyko poreikis** pavadinimas pats savaime suponuoja tarpkultūriškumo Lietuvos švietimo sistemoje plėtotės teigiamą įvertinimą, kai pažymimas tokio turinio programų stygius. Pastarąją kategoriją reprezentuoja subkategorijos *Žinių stoka* prasminis turinys, kai teigiama, kad „tolerancija, gerumas ugdymo įstaigose lyg ir puoselėjami, tačiau žinių galėtų būti daugiau“. Akcentuojama, kad „reikėtų daugiau pažintinio pobūdžio temų apie kitoniškumą įvairiose pamokose. Be to, ši suvokimą vaikui labiau padėtų ugdytis užsiėmimai etikos bei psichologinėmis temomis“. Buvo pažyminėta, kad tarpkultūriškumo plėtotei ir puoselėjimui sudaromos visos sąlygos „tiek per istorijos, tiek per pilietiškumo pamokas“. Tačiau viena iš esminių švietimo sistemos problemų nurodoma „tarpkultūrinių dalykų mokyklose ir darželiuose apleidimas“ ar „skiriamas nevienodas dėmesys visoms kultūroms“.

Apibendrinant turimo dalyvių požiūrį į tarpkultūriškumo plėtojimo Lietuvos švietimo sistemoje poreikį, galima teigti, kad tokį poreikį liudija palanki Lietuvos švietimo politika, kai sudaromos palankios galimybės neapribojant tarpkultūriškumo integravimo ugdymo turinyje. Taip pat akcentuojama Europos Sąjungos teikiamos ekonominės paramos nauda, suteikianti galimybę realizuoti ir įgyvendinti įvairią projektinę veiklą. Išskiriamas tarpkultūrinio ugdymo programų stygius, įtakoiantis ir žinių stoką, kuri išreiškiama tolerancijos kitai kultūrai trūkumu ar savos kultūros priešpastatymu kitai kultūrai.

3.5.5. *Kito sąvokos supratimo kontekstai*

Atlikus mokslinės literatūros analizę, išryškėjo kultūrų sankirtos su skirtingais rasės, lyties, socialinės klasės vaidmenimis. Tai išryškina *Kito* sąvokos svarbą, analizuojant tyrimo dalyvių suvokimą apie tarpkultūriškumo fenomeną. Išskiriamos „kitokio“ vaiko asociacijos, reiškiančios kitos šalies atstovą ar vaiką, nepritampantį klasės bendruomenėje. Kartu identifikuojamos *Kito*

savirealizacijos priežastys, skiriamas edukacinis dėmesys ar išreiškiamas homogenizuotas nekritiška požiūris „*itokiam* vaikui, kas sąlygoja tarpkultūrinio ugdymo poreikį (12 pav.).

12 pav. *Kito* sąvokos supratimas
Sudaryta darbo autorės

Kategorija ***Kito savirealizacijos priežastys*** rodo laiko svarbą *Kito* socializacijos procese, taip pat akcentuojant suaugusiųjų dėmesio svarą, pažymint vaikų imlumą *kitokiam*. Išskiriamos esminės *Kito* savybės, leidžiančios identifikuoti ir jų pastangas savirealizacijos procese. Taip pat pažymimas *Kito* ne kaip individo, o egzistuojančios visumos sistema, aprėpianti visą pasaulį. Subkategoriją *Kaita laike* apibendrina esminis teiginys: „viskam reikia laiko ir tie vaikai laikui bėgant adaptuojasi“. Pastarąjį procesą skatina aplinkinių „pripratimas prie kitoniškumo“, kas leidžia vaikui „sėkmingai įsilieti į mokyklos bendruomenę“.

Subkategorija *Didelis suaugusiųjų dėmesys* atskleidžia nuomonę, kad „kitokiems vaikams yra skiriamas didesnis dėmesys ne tik tarp bendraklasių, bet ir tarp pedagogų“. Tokio dėmesio demonstravimas ugdymo procese pasireiškia per „didesnę vaiko priežiūrą, konsultacijas, pagalbą“. Kartu akcentuojamas vienas iš tokios pagalbos trukdžių socializuojantis, o būtent – „įstatyminės bazės nepritaikomumas“.

Analizuojant visuomenės narių požiūrį į *kitokius* vaikus, pastebėtas ***Vaikų imlumas kitokiam***, ką liudija šios kategorijos prasminis turinys, išreiškiantis vaikų ir suaugusiųjų tolerancijos kitoniškumui skirtą. Pažymima, kad „vaikai, ko gero, mažiau pastebi tuos

skirtumus, jiems pradžioje būna įdomu, o po to visai nepastebi. Didesnė problema yra suaugę žmonės, nes jie sunkiai supranta *Kito* sąvoka“. Taip pat akcentuojama, kad daugelio mokyklų vaikai esti „tolerantiški kitataučiams“ ir mokytojai nepastebi „kitokių“ vaikų diskriminacijos ar netolerancijos („nebuvo, kad juos vadintų *kitais*, *kitokiais* ar kaip ne taip su jais elgtųsi“).

Subkategorija *Kito pastangos, savybės* atskleidžia įvairuojantį *Kitokių* vaikų integravimąsi, kai „vienose klasėse susiklosto taip, kad visi *Kiti* įsilieja į bendruomenę ir joje jaučiasi labai gerai, kitur tokios pagarbos nesijaučia“. Taip pat pripažįstant, kad „yra nemažai *Kitokių* vaikų, iš skirtingo kultūrinio ir socialinio konteksto“. Adaptacijos ir integracijos procesas priklauso nuo daugelio veiksnių: „nuo pačio *Kito*, „klasės bendruomenės“, „pačioje mokykloje susiklosčiusių nuostatų ir vertybių“. Taip pat išskiriamos *Kito* priėmimą įtakojančios „jo asmeninės charakterio savybės“, kas kartu yra neatsiejama ir nuo „kultūrinių dalykų“. Akcentuojamos lyderio savybės, kai „mokinys „kietas“ (jų žargonu), pritampa, net ima lyderiauti, ir atvirkščiai – savimi nepasitikintys, sunkiai adaptuojasi“. Pažymimas sėkmingos integracijos, adaptacijos atvejis, kai „tarp pradinukų yra keleta romų vaikų, jie puikiai sutaria su bendraklasiais“. Tai rodo ugdytinių atvirumą *Kitų* vertybėms, kitoms kultūroms.

Subkategorijos *Kitas kaip sistema* prasminis turinys atskleidžia *Kito* sąvokos įvairialypiškumą, kai jis suvokiamas, kaip „ne vien kitas asmuo, fizinis kūnas“, o kaip „kitoks mąstymas, kita bendravimo forma, kitoks elgesys, nuostatos, požiūris į gyvenimą (netgi skirtinga kalba, drabužiai, papročiai)“. Taip pat pažymima, kad „tai ne vienetas, bet funkcionuojanti (ir būtinai – atvira) sistema“. Taigi, *Kitas* apibūdinamas kaip „savitas, nepakartojamas, unikalus pasaulis“, kartu pabrėžiant, kad kitoniškumas neturi būti suvokiamas kaip neigiamas, atstumiantis („jeigu jau kitoks, tai juk nebūtinai blogas“).

Kategorija **Edukacinis dėmesys** iliustruojama teiginiais apie kitoniškumo reprezentaciją literatūroje, mene, kartu saikingai plėtojant šią sąvoką, integruojant specialiųjų poreikių vaikus į ugdymo procesą, pabrėžiant *Kitokio* vaiko išskirtinumą ir jam skiriamo dėmesio stygių. Subkategorija *Filologinis ugdymas* atkleidžia literatūros pamokose naudojamas kitokio asmens interpretacijas, kai „dažnai rašomi rašto darbai apie kitokį, kažkuo išsiskiriantį žmogų“, „skaitomi įvairūs kūriniai“, kas „skatina mokinius įsivaizduoti save kitokio žmogaus situacijoje, moko tolerancijos ir supratimo“. Subkategorija *Meninis ugdymas* suponuoja nuomonę apie kitoniškumo pristatymą per dailės pamokas, kai „asmenybių, kultūrų ir epochų skirtumai ugdymo turinyje tampa privalumu, būtinybe“. Tai liudija meninės raiškos svarbą tarpkultūriškumo ugdymo procese. Subkategorijos *Saikingas naudojimas* prasminis turinys atkleidžia, kad „*Kito* sąvoka ugdyme turi būti plėtojama tiek, kiek ji skiriasi nuo „Savas“ – kultūrų skirtumo ypatumui pasaulio pažinimui, įvairovei, pagarbai „kitokiam““. Pastarąją kategoriją konkretina subkategorija *Integruojantis ugdymas*, kurios prasminis turinys rodo, kad

„lyčių lygybei skiriama daug dėmesio“. Taip pat pažymima, kad „mokyklose integruojami specialiujų poreikių ir itin gabūs mokiniai. Akcentuojama, kad „mokytojams sunku dirbti su tokiais, skirtingais vaikais“. Subkategorija *Hodegetinis ugdymas* pažymi „*Kito* sąvokos suvokimą, kaip unikalią asmenybę, kuriai, kaip ir kitiems mokiniams, reikia dėmesio, pakantumo, individualaus priėjimo“. Analizuojant „kitokių“ vaikų ugdymo aktualijas, pažymima, kad „vyksta pokalbiai su mokiniais, paaiškinant, kad kiekvienas yra mūsų nepakartojama asmenybė, unikali savo išskirtinumu ir todėl įdomi“.

Kategorija **Homogenizuotas nekritis požiūris** atskleidžia vyraujančią masinę logiką, visuomenės konservatyvumą, bendraamžių kritiką bei šeimos įtaką siekiant tolerancijos bei sėkmingo „kito“ integravimosi. Subkategorija *Masės logika* pažymi, kad „tolerancija „kitokiam“ vaikui – sudėtingas uždavinys egoistiškėjančioje visuomenėje“. Kaip teigiama, „masės niekada nepriima išsiskiriančių ir, deja, dažnai tai pastebima mokykloje“. Taip pat pažymima, kad svarbi lyderio pozicija ir santykis su kitokiais vaikais, kai „vaikas nepaklūsta formaliam ar neformaliai grupės lyderiui, ugdytojui sunku suvaldyti visą vaikų grupę, kad šioji paliktų išsiskiriančiam laisvę apsispręsti“. Akcentuojama, kad toks vaikas „dažniausiai tampa „atpirkėju“, o kraštutiniais atvejais – pasišalina iš jį nepriimančios grupės pasirinktu būdu“. Subkategorija *Visuomenės konservatyvumas* atskleidžia sunkumus, vyraujančius mūsų visuomenėje, kai „bendruomenė ir visuomenė sunkiai priima *Kitą*“. Identifikuojami „kitokie“ visuomenės atžvilgiu, t. y. „gėjai, lesbietės, invalidai, per daug gabūs, specialiujų poreikių žmonės“, kuriems yra sudėtinga įsilieti į mūsų visuomenę, nes „masė suformuoja stereotipus, o jie tokie gajūs, kad sunku kritiškai mąstyti“.

Pastaroji kategorija atskleidžiama per subkategorijos *Bendraamžių kritika* turinį, iliustruojantį vieną esminių *Kito* priėmimo trukdžių. Pažymima, kad „tarp vaikų kitokie vaikai patys jaučiasi nuolat stebimi ir kritikuojami“. Akcentuojama, kad „tarp dabartinių Lietuvos mokinių labai trūksta tolerancijos, todėl sąvoka *Kitoks* yra gana populiaris“. Kitoniškumo tolerancijos stoka „pasireiškia patyčiomis, užgauliojimais, fiziniu ir psichologiniu smurtu“. *Kitokio* asmens apibūdinimas priskiriamas ne tik „priklausančiam kitai rasinei ar religinei kultūrai“. Tačiau dažnai „net ir nereikšminga aprangos detalė, eisena ar kalba gali įtakoti mokinių atskyrimą bei patyčias“. Tokios situacijos priežastys, skatinančios patyčias ir įžeidinėjimus mokykloje, sąlygojamos „mažesnio mokinių pakantumo“. Ugdytiniai skirstomi į kelias kategorijas: tie, kurie „įsisąmonina ir gerbia *Kitą*, ir tie, kurie „atstumia arba nenori suprasti dėl savo asmeninės kultūros suvokimo stokos“.

Tačiau kitoniškumo suvokimą apsunkina ne vien bendraamžių kritika. Pažymima **Šeimos įtakos** reikšmė, kai „iš vaiko reakcijos į natūralią aplinką galima spręsti apie vaiko šeimos kultūrą“, todėl „labai svarbu, kiek tolerancijos *Kitokiam* ugdyme dalyvauja ir vaiko tėvai, nes

pagrindinės vertybės atsinešamos iš šeimos“. Taigi, „*Kitas* ar *Kitoks* sąvokos egzistuoja, tarp mokinių, bet tai priklauso nuo bendruomenės požiūrio, šeimos, lyderių nuomonės“.

Kategorija **Tarpkultūrinio ugdymo poreikis** atskleidžiamas per toleranciją ugdančių programų stygių, ką iliustruoja subkategorijos *Tolerancijos poreikis* turinys, kai akcentuojama, kad „ugdymas mokykloje dažnai yra bejėgis diegiant toleranciją *Kitiems*. Būtent tolerancijos puoselėjimas per ugdymo programas „praturtintų mūsų vaikų gyvenimus, nes *Kito* sąvoka ugdyme pasireiškia kaip atstumiamasis veiksnys“. Pabrėžiama priešingas kitoniškumo sąvokos aiškinimas, kai *Kitas* taip pat gali būti geresnis, nestandartinis, asmenybė. Tokio požiūrio diegimas ugdamant vaikus sąlygotų „tolerancijos *Kitokiam* atsiradimą.

Apibendrinant tyrimo dalyvių požiūrį į „kito“ sampratą, matyti, kad ji yra tapatinama su skirtingos rasės, lyties asmeniu ar pasižyminčiu daugumos normų neatitinkančiomis pažiūromis, išvaizda, elgesiu. Tačiau kartu išskiriamas ir platesnis suvokimas apie kitokius asmenis, pažymint, kad yra tai ir kitoks mąstymas, bendravimo forma, elgesys, nuostatos, požiūris į gyvenimą. Kitoniškumas pristatomas literatūroje, mene, integruojant *Kitokius* vaikus į ugdymo procesą. Tokio asmens savirealizacija priklauso tiek nuo tolerancijos lygio, tiek nuo pačio asmens savybių, gebėjimo prisitaikyti. Atskleidžiamos priežastys, lemiančios *kitokio* asmens savirealizaciją, jo adaptaciją socialinėje ir ugdymo realybėje, kai svarbiu tampa tiek šeimos, tiek ir bendraamžių vaidmuo ar net visos visuomenės nuomonė.

3.5.6. Tarpkultūrinio ugdymo programų poreikio Lietuvoje priežasčių analizė

Tarpkultūrinio ugdymo programų Lietuvoje poreikis grindžiamas subjekto visapusiško brandumo ugdymu, pagrįstu asmenybės ugdymu bei *Kito* lygiateisiškumo įgijimu, skirtingų kultūrų raiška, edukacinės veiklos veiksmingumo užtikrinimu, dėmesio savo ir kitų kultūrai stoka (13 pav.).

Kategorija **Subjekto visapusiškas brandumas** atskleidžia tarpkultūrinio ugdymo programų poreikį, siekiant ugdyti visapusišką asmenybę, *Kito* emancipaciją, išreiškiančią esmines kiekvieno žmogaus teises į lygiateisiškumą. Subkategorija *Asmenybės ugdymas* rodo tarpkultūrinio ugdymo programų „būtinumą nūdienos ugdymo institucijose“, kai tokio pobūdžio programos suteiks patirties, kuri „padės geriau suprasti problemą ir ieškoti tinkamiausių sprendimų“. Taip pat šios programos reikalingos, siekiant „ugdyti visapusišką asmenybę, kuri galėtų priimti ir bendrauti su visomis kultūromis“. Tačiau tai ne tik ugdytų mokinių savimonę tarpkultūriškumo klausimais, tačiau kartu „tarpkultūrinio ugdymo programų modelis būtų tikrai prasmingas pedagogams, padėtų jiems suvokti, kaip bendrauti su kitokiais vaikais, taip rodant pavyzdį kitiems moksleiviams, ugdamant jų asmenybę“. Šių programų būtinumas Lietuvos švietimo

sistemoje grindžiamas žmonijos vystymosi, funkcionavimo ir tobulėjimo siekiu, kai stengiamasi nebūti „uždarais, „nelanksčiais“, nesistengiančiais tobulinti savo asmeninę bendravimo kultūrą, tarpasmeninius santykius“.

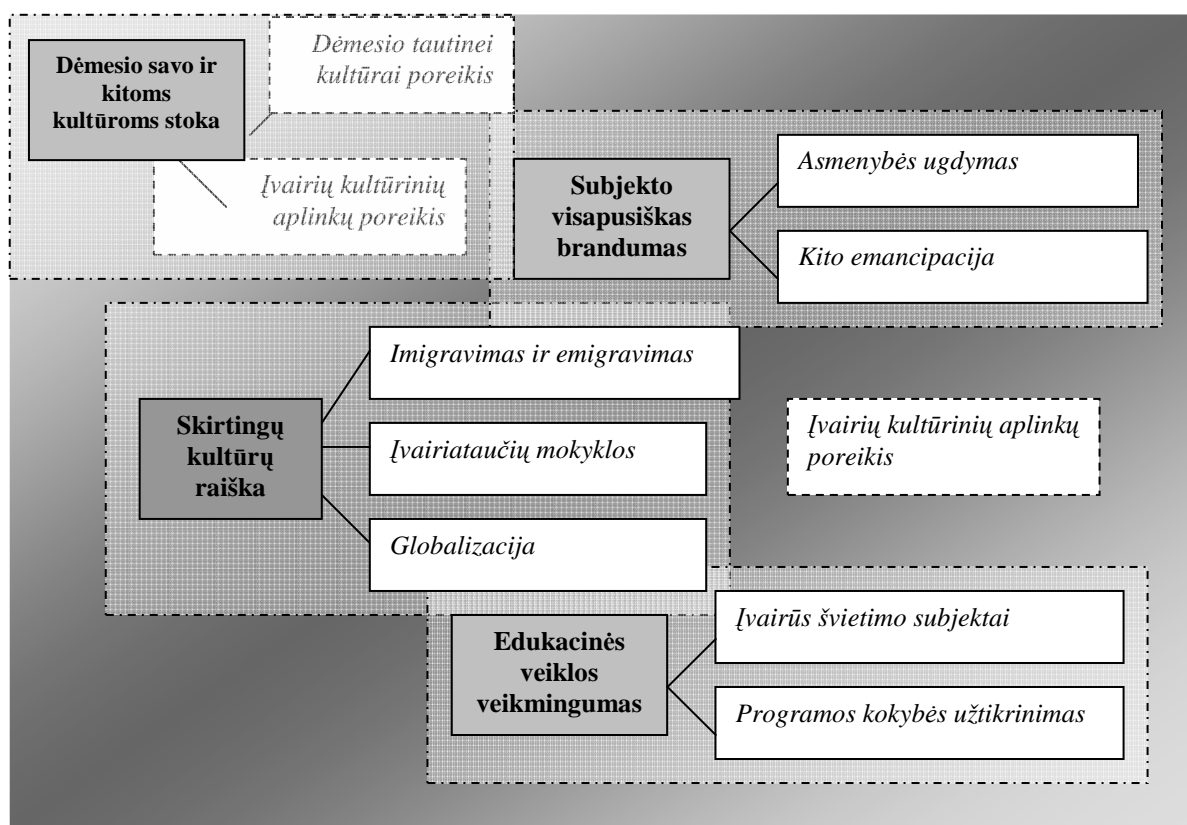
Subkategorijos *Kito emancipacija* prasminis turinys atkleidžia tarpkultūrinio ugdymo programų reikšmę, kai jas įgyvendinus „daugiau mokinių galės laisviau išsakyti savo nuomonę, nebijodami likti patyčių objektu“. Taip pat pažymima, kad „vaikai nebijos įsileisti kitų tautybių žmonių į savo aplinką“, kas mažins rasizmo apraiškas ir ugdys pakantumą kitataučių atžvilgiu, o „tolerancija *Kitokiems* vaikams yra būtina, nes be jos labai paprasta sugriauti vaiko lavinimąsi“. Taigi akcentuojama *Kitokio* vaiko pažinimo proceso svarba, kuomet „galima tikėtis, jog ir tave aplinkiniai supras, atjaus ir padės“. Tyrimo dalyviai teigė, kad „Lietuvoje reikia tarpkultūrinių ugdymo programų, taip pat būtinas inovatyvus tarpkultūrinio ugdymo modelis, kadangi socialiniame gyvenime ir mokyklose egzistuoja daug nepakantumo *Kitam* ir *Kitokiam* apraiškų, diskriminacijos, konfliktų“.

Kategorija **Skirtingų kultūrų raiška** atkleidžia tarpkultūrinio ugdymo programų poreikį, paremtą imigracijos ir emigracijos procesų, įvairiataučių mokyklų kūrimusi, globalizacijos procesų įtaka. Subkategorija *Imigravimas ir emigravimas* išreiškia turimo dalyvių nuomonę apie tarpkultūrinio ugdymo programų būtinumą, sąlygotą „pamažu Lietuvos švietimo sistemoje daugėjančiu mokinių, gyvenusių kitose valstybėse, priklausančių kitoms religijoms ir pan., skaičiumi“, kas, kaip teigiama, „taps neišvengiama ir kasdieniška“. Pažymima ir aukštojo mokslo sistemos kaita, kai „programų kreditai yra patvirtinti pagal ES standartus atitinkančius reikalavimus ar net kuriant bakalauriatų klases, o tai reiškia, kad visi galės mokytis ir dirbti Europoje“. Taip pat „Lietuvoje vis dažniau galima sutikti kitataučių“, „pas mus imigruoja, o mes emigruojame“. Taigi „mes esame ES dalis“, kas turėtų skatinti tarpkultūrinio ugdymo programų atsiradimą („tikrai tegul kuria vadovėlius, o gal ir tokį pamokos dalyką“).

Subkategorija *Įvairiataučių mokyklos* rodo tokių programų svarbą bei naudą „mokyklose, kuriose mokosi įvairių tautybių vaikai“. Tačiau pažymima, kad „kitur, pavyzdžiui, mažoje mokykloje, jis gali būti ir neaktualus“. Toks požiūris apsiriboja tarpkultūriškumo, kaip tik tarp skirtingų kultūrų, supratimu. Subkategorija *Globalėjantis pasaulis* išreiškiama teiginiu, kad tarpkultūrinio ugdymo programų „reikia, nes mes ir mūsų vaikai sparčiai integruojamės į globalų pasaulį“, kas rodo naujų kultūrų pažinimo svarbą, siekiant tarpusavio dialogo.

Kategorija **Edukacinės veiklos veikmingumas** apibrėžia tarpkultūrinio ugdymo programų subjektus bei išskiria tokio pobūdžio programų kokybės užtikrinimo reikšmingumą. Subkategorija *Įvairūs švietimo subjektai* atskleidžia tarpkultūrinio ugdymo integravimo svarbą, kai „būtina ruošti visus, tiek tėvus, pedagogus, tiek mokinius ir visą visuomenę“, ugdant toleranciją, diegiant naujas žinias. Subkategorijos *Programos kokybės užtikrinimas* prasminis

turinys parodo, kad „naujų programų įvedimas visada praturtina esamą, tačiau reikia žiūrėti, kad būtų pasisavinama geroji programos pusė“, nes reikalinga tik tikslingai veikianti programa yra.

13 pav. Tarpkultūrinio ugdymo ir programų poreikio Lietuvoje priežastys

Sudaryta darbo autorės

Analizuojant tyrimo dalyvių nuomonę apie Lietuvos mokyklose planuojamą diegti inovatyvų modelį, kurio tikslas – visos bendruomenės įsitraukimas į tarpkultūrinį ugdymą, tobulinant tautinį, kalbinį, lyčių, socialinį tarpkultūrinio bendravimo aspektus, pažymėtina, kad „kiekvienas geras modulis yra reikalingas mokykloms, bet trūkumas yra neformaliojo ugdymo finansavimas“. Taip pat „nusibodo visi eksperimentai, kurie sugadino daug gerų pasiekimų švietimo sistemoje, mokiniai tapo labai pasyvūs popamokinėje veikloje“, o „modelis ir ugdymo programos problemos neišspręs, nes <...> ši problema yra atskirose mokyklose“. Taigi akcentuojama, kad tokio modelio realizavimui „tikrai reikia didelio dėmesio ir stiprios kontrolės“ ir, kad toks modelis yra būtinas, nes „visi dirba kaip išmano, kol nėra aiškių dokumentų. Tačiau tam reikia ne tik samdyti teoretikus, bet ir praktikus, nes paskui bus teorija sau, o praktika sau“.

Kategorija **Dėmesio savo ir kitų kultūrai stoka** reprezentuoja tautinės kultūros bei įvairių kultūrų aplinkų poreikio ugdymo procese svarbą. Subkategorija *Įvairių kultūrinių aplinkų poreikis* atskleidžia, kad svarbu, jog „pasiteisintų ne teoriniai samprotavimai, o mokinio „patalpinimas“ į kitą kultūrą“, kas suprantama, pavyzdžiui, kaip „mokinių dailės pleneras kitoje

šalyje su dar kelių šalių mokiniais“. Vėl gi pažymima, kad „yra teorijos, bet kontakto, autentikos nėra“. Subkategorijos *Dėmesio tautinei kultūrai poreikis* prasminis turinys liudija apie „dėmesio mūsų kultūrai, vaikams, nykstančiai tautai, papročiams, tautiškumo ugdymui“ stoką, kai pažymima, jog tarpkultūrinio ugdymo programos yra „reikalingos, bet jos pirmiausia turėtų būti grindžiamos savos kultūros pažinimu, pagarba ir tada, be abejo, būtinas tarpkultūriškumas“.

3.5.7. Tarpkultūriškumo raiška ugdymo praktikoje

Tarpkultūriškumo raiška ugdyme atskleidžiama per *Kito* ugdymą, šiai grupei priskiriant asocialius, specialių poreikių ar skirtingo rajono vaikus, tarpkultūriškumo integraciją mokomuosiuose dalykuose, patirtinį ugdymą, skleidžiant tolerancijos raišką per neformalų ugdymą ar projektus (14 pav.).

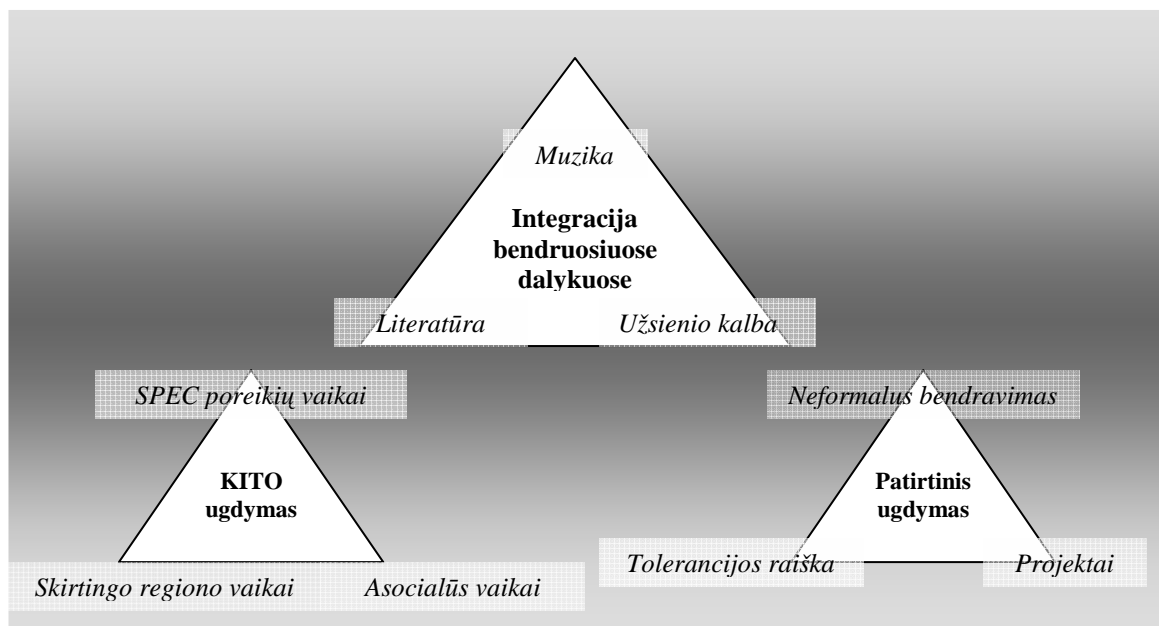
Kategorija ***Kito ugdymas*** akcentuoja vaikų iš asocialių šeimų, specialių poreikių turinčių ar gyvenančių kituose rajonuose socializacijos svarbą. Subkategorija *Asocialūs vaikai* išskiria tarpkultūriškumo sąsajas su vaikais iš asocialių šeimų, kuriems „labai trūksta socializacijos. Pedagogai stengiasi ugdyti ne tik tokių vaikų bendruosius ugdymo dalykus, bet ir bendravimo, socialumo savybes“.

Subkategorija *Specialių poreikių vaikai* akcentuoja tarpkultūriškumo stoką, kai „su tarpkultūriškumu savo darbe neteko susidurti. Nebent jeigu kalbėtume apie neįgaliuosius, kaip apie atskirą kultūrą“. Tai rodo žinių apie savo ir kitų kultūras stoką. Subkategorijos *Skirtingo regiono vaikai* prasminis turinys rodo tokių grupių vaikų kultūrinių skirtumų pasekmes: „nepritapimas daugumai, nesugebėjimas išsakyti tvirtos savo nuomonės ir kitokios pozicijos (nei dauguma)“. Tokiu atveju tarpkultūriškumo ugdymas pasireiškia per „žmogiškuosius santykius, bendravimą, kito asmens toleravimą, įsiklausymą jo mintis, žodžius, būseną“. Vaikų tolerancijos ugdymas, jų supratimas, kas yra kitoks vaikas, kai pastarasis „elgiasi atstumiančiai, vengia susibūrimų ir pats save pasmerkia socialinei izoliacijai“, iššaukia atitinkamus jo veiksmus, kas susiję su savęs vertinimu, gebėjimu valdyti savo emocijas.

Kategorija ***Integracija bendruosiuose dalykuose*** atkleidžia tarpkultūriškumo pritaikomumą muzikos, literatūros užsienio kalbos dalykuose, kai pamokų metu naudojami įrašai, literatūra apie užsienio autorius, kalbama kitomis kalbomis, susipažįstama su kitataučių kultūra, istorija, skirtumais ir panašumais.

Subkategorija *Muzika* reprezentuoja pastarojo dalyko svarbą tarpkultūriškumo aspektu, kai pažymima, kad „daugiau skiria laiko tarpkultūriškumui – beveik visa muzika, kurią analizuojame, mokomės groti ir t. t. yra iš užsienio“, „yra tokių specifinių stilių ir muzikos žanrų, kurie reikalauja didelio kultūrų išmanymo, pavyzdžiui, kaip norvegų kūryba“. Akcentuojama, kad kai kurių klasių kursai yra skirti tarpkultūrinėms temoms: „visas 5 klasės kursas skirtas

tarpkultūriškumui“. Tačiau pažymima, kad ugdymo metodai priklauso nuo pedagogo, kai pastarieji „įvairiai varijuoja, pasakoja apie konkrečią kultūrą, paskui duoda klausyti ar muzikuoti tos kultūros kūrinius“. Akcentuojama, kad muzikos dalyko pamokose „kultūra fiksuojama ne tik tarp šalių ar kontinentų – kultūras nagrinėjame ir pagal epochas“.

14 pav. Tarpkultūriškumo raiškos ugdyme įvertinimas

Sudaryta darbo autorės

Subkategorija *Literatūra* rodo tarpkultūriškumo ugdymą šio dalyko veikaluose, turinyje, kai „literatūroje tarpkultūriškumas pasireiškia įvairiai“, kas suprantama, kaip „skirtingų kultūrų autorių tekstai, skaitomi kitose bendruomenėse“, „tai ir tautosakos, mitų. Europos literatūros tradicijų pristatymas, atskirų epochų kultūros analizė per pagrindinių autorių kūrinių analizę“. Taigi „literatūroje tarpkultūriškumas pasireiškia labai ryškiai, o pedagogai patys tobulina literatūrą ir ją pritaiko kitokiems moksleiviams“, kas rodo jų gebėjimą analizuoti ir suprasti netapačius tarpkultūriškumo kontekstus.

Subkategorija *Užsienio kalba* pažymi, kad „tarpkultūriškumas ugdymo turinyje numatytas ypač dėstant užsienio kalbas“. Tai pagrindžiama teiginiu, kad „mokiniai supažindinami su dėstomos užsienio kalbos šalies kultūros vertybėmis, menu, architektūra, grožinės literatūros, mokslo, technikos pasiekimais“. Taigi, tarpkultūriškumo ugdymas yra atskleidžiamas per užsienio kalbos dalyko turinį, o būtent – „mokantis literatūrą (lietuvių, rusų, anglų, vokiečių)“. Taip kartu yra „ugdoma kalbinė komunikacinė ir tarpkultūrinė kompetencijos“. Pažymimas ir mokymasis su „grįžtančių iš užsienio šalių tautiečių vaikais“, kas iš pedagogo ir vaikų reikalauja papildomų kompetencijų.

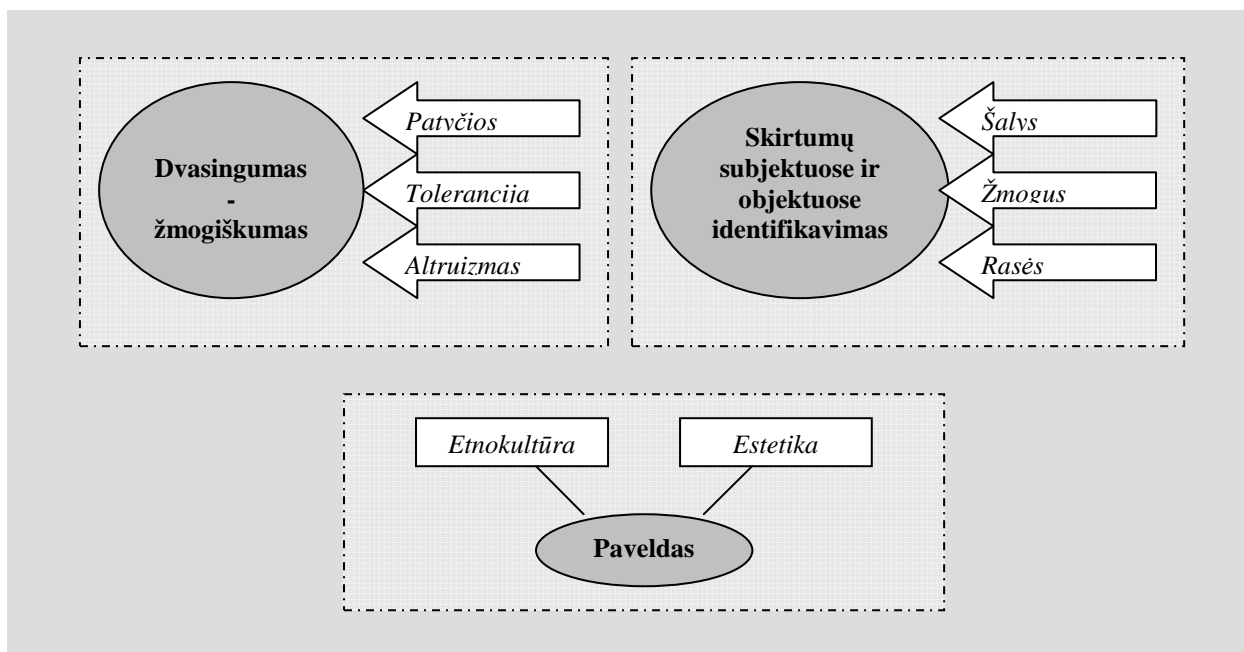
Kategorija **Patirtinis ugdymas** atskleidžia tarpkultūriškumo ugdymo aspektus neformalaus bendravimo, tolerancijos ugdymo ar projektinės veiklos pagalba. Subkategorija *Tolerancijos*

raiška iliustruoja tyrimo dalyvių nuomoję, kad „tarpkultūriškumas pasireiškia tik tiek, kiek skirtingi esame vieni nuo kitų“. Pažymima, kad „tolerancijos, supratimo ar gilesnio pažinimo sąvoka mūsų visuomenėje – vis dar tabu“. Pabrėžiama pedagogo atsakomybė – „įvairiose situacijose parodyti mokiniams, kad jie moka gerbti skirtingą nei mums įprasta kultūrą, t.y. kitokios muzikos, kitokio apsirengimo stiliaus toleravimas“. Netgi pažymima, kad „žavėjimasis kitokia architektūra – taip pat tolerancijos kitai kultūrai užuomazga“. Skiriamas dėmesys pedagogų ir tėvų pastabumui, kai pažymima, kad „jei ugdytojai ir tėvai neatkreipia dėmesio į tai, jog kiekvienas jau toleruojame kažką kitokio ir, pasirodo, tai mokame daryti, tada nepagarba „kitokiam“ vis augs ir įgaus tam tikrą pagreitį“. Tokių „pastebėjimų akcentavimas įvairiose situacijose“ suteiktų galimybę plėtoti toleranciją kitokiems, tarpkultūriniais skirtumams bei naujiems, nepriimtiniams dalykams.

Subkategorija *Neformalus bendravimas* atskleidžia „klasės valandėlių, individualių pokalbių“ svarbą, kurių metu yra diskutuojama tarpkultūrinėmis temomis. Pažymima, kad „vyksta popietės, kai mokiniai pristato pasirinktą kultūrą“. Pastaroji kategorija išreiškiama ir subkategorijos *Projektai* turiniu, liudijančiu apie įvairių projektų rengimą ir įgyvendinimą („mokykloje vykdomi tarptautiniai projektai“, „rengiami įvairūs projektai“). Projektinės veiklos reikšmė, diegiant tarpkultūrinės vertybes, išskiriama kaip: mokymasis užsienio kalbų, išvykimas į kitas šalis pagal mainų programas, priimti kitataučius mokinius ir pedagogus. Vienas iš projektinės veiklos pavyzdžių, įgyvendinamas projektas „Frankofonijos dienos“ (prancūzų kalba). Taip pat išskiriamos mokyklose vykdomos „*Kalbų savaitės*, kurių metu vyksta įvairūs renginiai, daugiau kalbama apie užsienio kalbas, jų skirtumus ir panašumus, literatūros pamokose skaitomi užsienio autorių kūriniai, dalinamasi asmenine patirtimi, diskutuojama su mokiniais“. Taip pat svarbios įgyvendinamos „Comenius tarptautinių mainų programos“.

3.5.8. Tarpkultūrinių temų diskusijų metu analizė

Analizuojat empirinio tyrimo duomenis, išryškėjo įvairios tarpkultūriškumo tematikos, kuriomis yra diskutuojama pamokų, klasės valandėlių metu. Išskiriamos dvasingumo bei žmogiškumo, skirtumų subjektuose ir objektuose identifikavimo, paveldo tematikos, sujungiančios tolerancijos, altruizmo, patyčių, skirtingų žmonių, rasių, šalių, etnokultūros bei estetikos tematikas (15 pav.).

15 pav. Temos, kuriomis diskutuojama apie tarpkultūriškumą mokyklose

Sudaryta darbo autorės

Kategorija **Dvasingumas – žmogiškumas** išskiria neformalaus ugdymo temas (tolerancijos, altruizmo bei patyčių), kurios skatina ugdytinių supratimą, jų pakantumą kitoniškumui, savirealizaciją, laisvę. Subkategorija *Tolerancija* suponuoja nuomonę apie diskutuojamus „tolerancijos, pakantumo klausimus“, kai susiduriama su „*kitaip* mąstančių netoleravimu“, „tolerancijos kitokiems ugdymu“. Ši tema yra akcentuojama kaip „pagrindinė diskusijų tema“, nors kartu teigiama, kad tolerancijos „sąvoka nevertinama, tai atsitinka organiškai ugdant pakantumą ir supratimą viskam“.

Subkategorija *Altruizmas* atskleidžia poreikį, kad „vaikas pratintųsi ne kuo daugiau gauti, bet kuo daugiau duoti. (ir ne vien materialių dalykų)“. pažymima, kad altruizmo ugdymas įmanomas jau ikimokykliniame amžiuje, pavyzdžiui, piešinys seneliui ar močiutei, kad pasidžiaugtų, neliūdėtų, eilėraštis mamytei su gimtadieniu, kad nusišypsotų ir pan.“. Akcentuojant mokyklinio amžiaus vaikų neformalaus ugdymo užsiėmimus pastebima, kad tokio pobūdžio temų yra „su kaupu“. Tačiau „svarbu, kad vaiko savirealizaciją, jo veiklą pagal pomėgius akcentuotume ne vien kaip savęs tobulinimą“. Tai kartu turi būti suvokiama ir kaip savęs realizavimas, žinių bei įgūdžių įgijimas. Subkategorija *Patyčios* atskleidžia šio reiškinio reikšmę ir pastangas neformaliojo ugdymo metu atskleisti jų priežastis ir prevencijos priemonės, kai yra „daug kalbama apie patyčias, kiekvieno žmogaus laisvę suvokti save taip, kaip jiems patinka“.

Kategorija **Skirtumų subjektuose ir objektuose identifikavimas** liudija apie kitų šalių atstovų, besiskiriančių savo rase, kultūra ar savos bendruomenės narių, išsiskiriančių iš visumos,

reprezentavimą ugdymo proceso metu. Subkategorija *Šalys* pažymi diskusijų su mokiniais temas, kai kalbama apie „kitas šalis, nes abiturientams aktualu išvykti, daug kas domisi užsienio universitetais“. Taigi yra diskutuojama tokiomis temomis, kaip: „tradicijos, papročių įvairovė, skirtumai, pavyzdžiui, kaip kokioje šalyje švenčiamos įvairios šventės ir panašiai, <...> ir neigiamų-teigiamų kitų kultūrų skirtumų, trečiųjų šalių piliečių saugumo Lietuvoje klausimas“. Subkategorija *Žmogus* išskiria paskiro individo reprezentavimo svarbą, kai mokyklose diskutuojama „bendrai apie žmonių skirtumus, panašumus“, kas leidžia suprasti ir pažinti kitus žmones (ne vien iš svetimų šalių, bet ir savos šalies), kurie priklauso kitai bendruomenei ar išpažįsta kitoki tikėjimą, remiasi kitomis normomis ir vertybėmis. Pastaroji kategorija aktualizuojama per subkategorija *Rasės* teiginį, liudijantį apie diskusijas „skirtingų rasių klausimais“, „rasizmo temomis“.

Kategorija **Paveldas** tarpkultūriškumo temas atskleidžia per diskusijas etnokultūros ir estetikos klausimais. Subkategorijos *Etnokultūra* esminis teiginys, jog „svarbi diskusijų tema – etnokultūriniai skirtumai tarp lietuvių, lietuvių ir kitataučių“. Taip pat išskiriama „švenčių mūsų gyvenime“ reikšmė, akcentuojant bendruomenei būdingus „papročius, tradicijas, dovanas“. Kartu diskutuojama ir tokiomis temomis, kaip: „Kuo patrauklūs rusų nacionaliniai patiekalai?“, „Užgavėnių tradicijos“. Subkategorija *Estetika* atskleidžia temas, kurių metu analizuojami klausimai, kurie „susiję su kultūriniais, meniniais, estetiniais aspektais“. Pažymima, kad „per dailės pamokas, mokydamiesi dailės istorijos, susipažįstame su įvairių tautų menu“.

3.5.9. Neformalaus tarpkultūrinio ugdymo raiška

Empirinio tyrimo duomenų analizė leido identifikuoti neformalus tarpkultūrinio ugdymo mokyklose apraiškas per reikšmingas kategorijų grupes: įvairi projektinė veikla, etnokultūriniai vakarai, tautinių skirtumų pristatymai, užsienio kalbų dienos, meninė veikla. Tai leidžia išsamiai charakterizuoti tokios veiklos įvairiapusiškumą.

Kategorija **Projektai, būreliai** įprasminama mokyklose įgyvendinamų ir vykdomų įvairių tarptautinių projektų gausa. Akcentuojami „Comenius“ ir kiti projektai, „bendradarbiavimas su įvairių šalių mokyklomis“ („Mokiniai dalyvauja Comenius projekte“, „bendradarbiauja su mokyklomis iš užsienio, todėl turi atlikti įvairias užduotis“, „turime NordPlus Junior projektų“). Pažymimas vykdomas projektas „Žinių kalvos“, kuriame dalyvauja viena iš mokyklų bei Norvegijos mokykla. Šio projekto idėja – „padėti mokiniams, kad jie suprastų informacijos patikimumą, gebėtų ją kritiškai atrinkti ir nustatyti jos vertę, ar ja reikia tikėti ar ne, kad išvengtų propagandų ir jas atpažintų“. Toks projektas suteigė galimybę mokyklos bendruomenės nariams apsilankyti Norvegijoje, juos supažindinti su Lietuvos kultūra, mokiniams paliko neišdildomų įspūdžių, „daug sužinojo apie kraštą ir jo papročius“.

Pažymima, kad mokyklose egzistuoja įvairūs užklausinės veiklos būreliai, pavyzdžiui, „vokiečių kalbos, kur mokiniai intensyviai bendrauja su Vokietijos mokyklomis, kartu rengia projektus“, veikia „geografijos būrelis“, kuriame pedagogai „su mokiniais rengia projektus, atlieka laimėtų projektų veiklas“. Tokios projektinės veiklos įgyvendinimas suteikia mokiniams galimybę „susipažinti su kitų tautų kultūromis“, kadangi jie yra įtraukiami į „medžiagos rinkimo procesą, susitikimų organizavimą, įvairių veiklų pristatymą“, o užsienio kalbų projekto metu mokiniai „renka ir pristato medžiagą apie šalis ir tų šalių atlikėjus, kurių kalbas mokosi, atlieka dainas gyvai arba pagal fonogramą“.

Kategorija **Etnokultūriniai vakarai** atskleidžia mokyklose vykdomo neformalaus ugdymo programų etnografinį specifiškumą, kai „vyksta liaudiškos vakaronės su kelių mokyklų mokiniais“, „Užgavėnių šventė, etnokultūrinis būrelis, saviraiškos būrelis, *Polkos ir pyrago vakaronė*“. Šių švenčių, popiečių bei būrelių veiklų specifiškumas atskleidžiamas per įvairius kultūrinius papročius: „pynimą, rankdarbius, vaidybą“. Scenos menas suteikia galimybę pažinti ir kitas kultūras, kai yra „vaidinami ir užsienio šalių autorių spektakliai“. Taip pat pažymima, kad organizuojamos įvairios tautinės šventės, puoselėjančios praėjusių kartų tradicijas ir supažindinančios su to meto paveldu, tokios, kaip: „Advento vakaronės, Kaziuko mugės, užgavinės“ ir kitos tradicinės šventės.

Kategorija **Tautinių skirtumų pristatymas** iliustruojama teiginiais apie įvairius renginius, būrelius, skirtus supažindinti vaikus su kitomis kultūromis, pavyzdžiui, „rengiami „Pažink kitas tautas“ susitikimai, siekiant pristatyti ir pažinti įdomybes bei skirtumus, panašumus su kitomis tautomis“, „sėkmingai veikia Baltijos šalių istorijos ir kultūros būrelis, istorijos muziejus, kur mokiniai sužino apie savo ir kitų Baltijos šalių istoriją“.

Kategorija **Užsienio kalbų dienos** akcentuoja kitų kultūrų pristatymą per įvairias veiklas, kai „užsienio kalbų mokytojai rengia įdomias Europos kalbų dienas, <...> būna kalbų savaitės, per jas visokios šventės ir renginiai tos kalbos šaliai, kultūrai“. Tokios veiklos realizuojamos per „įvairius spektaklius, šokius, akcijas, kuriuos sugalvoja patys mokiniai“.

Kategorija **Meninė veikla** išskiria neformalų tarpkultūrinį ugdymą per įvairias meninės raiškos priemones, tokias, kaip: šokiai, teatras, dailė, muzika. Akcentuojama, kad per šiuos būrelius yra atskleidžiamas kitų kultūrų specifiškumas, skatinamas savos kultūros tradicijų puoselėjimas. Šokių studijose, grupėse „kolektyvai šoka kitų šalių šokius“, „susipažįsta su skirtingų tautybių žmonių temperamentu“. Taip pat yra „liaudies ansambliai“, „tautinių šokių ansambliai“, pasirodantys per „<...> valstybines šventes ir garsinantys mokyklos vardą įvairiuose konkursuose“. Taip pat veikia įvairios „mados, teatro studijos, dramos, dailės, muzikos, sporto, aprangos dizaino studijos“. Veikla apibūdinama kaip dalyvavimas įvairiuose renginiuose, festivaliuose, pristatant kitų kultūrų papročius per dainą, šokį, drabužius („dainuojame <...>

skirtingų kultūrų liaudies dainas“). Pažymima, kad moksleiviai vertina kitų kultūrų kuriamą muziką – „negrų dainas, džiazą“.

3.5.10. Projektinės veiklos raiška

Vienas iš esminių tarpkultūriškumo sklaidos būdų yra projektinė veikla, kuri, kaip minėta, ugdytiniams suteikia galimybę suprasti informacijos apie kultūras patikimumą, vertingumą, taip išvengiant propagandų. Pažymėtina, kad projektinė veikla suteikia galimybę susipažinti su kitų kultūrų atstovais, jų vertybėmis, papročiais, kartu pristatant ir Lietuvos kultūrinį paveldą. Plačiau analizuot projektinės veiklos raišką, išryškėjo esminės kategorijos, išskiriančios Europos Sąjungos Mokymosi visą gyvenimą programos ir Nacionalinius projektus.

Kategorija **Mokymosi visą gyvenimą programa** atskleidžia mokyklose įgyvendinamų projektų, o būtent – Leonardo da Vinči, Comenius, kurie yra skirti Europos Sąjungos šalių, mokyklų bendradarbiavimui, kartu siekiant ir ugdymo įstaigų mokymo sistemų, personalo kvalifikacijos, profesinių žinių ir įgūdžių tobulinimo, mobilumo skatinimo, svarbą.

Subkategorija *Leonardo da Vinči* atskleidžia šio projekto veiklas: profesinio rengimo tobulinimas („pedagogai išvyksta į kitas Europos šalis“), naujų bendradarbiavimo ryšių kūrimas („bendrauja su užsienio šalių mokytojais“), mokymosi sistemų tobulinimas („labai lavina pedagogus bendrauti su savo mokykloje esančiais kitokiais“, „tuo pagrindu kuriamos programos, projektai“), gerosios patirties plėtojimas („susipažįsta su kitomis kultūromis, tradicijomis, elgesio skirtumais“), palaikomas sklaidos aktyvumas („nuolat dalyvauja Leonardo da Vinči projektuose“).

Subkategorija *Comenius* iliustruoja siekį pagerinti mokyklinio ugdymo kokybę, kas yra įgyvendinama per tarptautinį mokyklų bendradarbiavimą ir mobilumą, taip sustiprinant ir europinę dimensiją. Pažymima bendradarbiavimo su kitų šalių mokyklomis patirtis („bendraujame su mokyklomis Lenkijoje, Turkijoje, Anglijoje, Italijoje, Portugalijoje“, „kitomis Europos mokyklomis“, „Norvegijos mokykla“, „su Latvija, Estija, Suomija ir Danija“, „keletu užsienio (Lenkijos, Austrijos, Turkijos ir kt.) mokyklų bendruomenėmis“, „vykdomos mainų programos su Vokietija, Čekija, Estija, Italija, Norvegija, D. Britanija ir kt.“), kai pedagogai ir mokiniai susipažįsta su kitomis kultūromis, gerina užsienio kalbos kompetencijas bei skleidžia gerą patirtį savo bendruomenės nariams. Išskiriami ir partnerių iš kitų šalių vizitai Lietuvoje, kai „apsilanko kolegos iš septynių Europos šalių mokyklų“, „atvyksta projekto partneriai“, „mokiniai iš kitų valstybių ir net gyvena vaikų namuose“. Akcentuojama mainų programos reikšmė, o būtent – „bendradarbiavimas švietimo srityje“, „praktikos ir patirties pasidalinimas“, „išryškėja kitų kultūrų pažinimo svarba ugdyme“, „mokiniai ir mokytojai gali pakeliauti, ir realiai, o ne virtualiai pamatyti kraštus, gamtą, pažinti papročius ir t. t.“, „patirties pasikeitimas“,

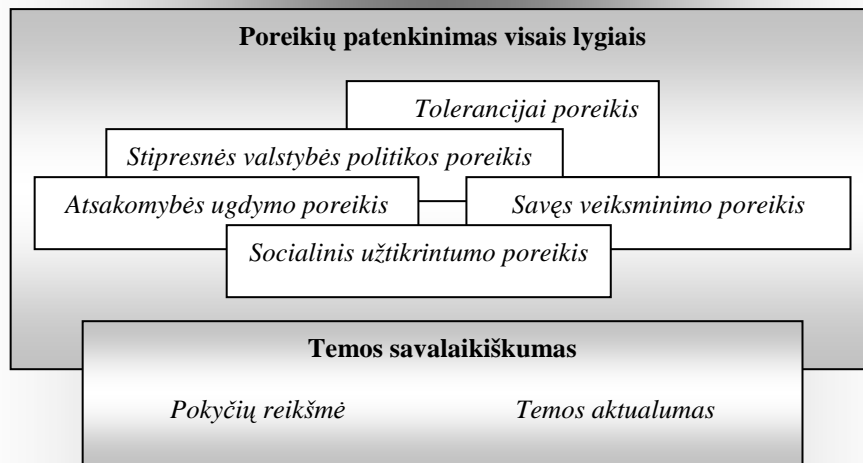
„patirties įgijimas“, „personalas tobulina mokymo įgūdžius, kai mato, kaip dirbama svetur, taip kelia ir savo kvalifikaciją“.

Kategorija **Nacionaliniai projektai** rodo mokyklų bendradarbiavimą regiono švietimo srityje, kai vykdomi įvairūs prevenciniai, savanorystės, tarpmokykliniai, ekologiniai, ar individualūs projektai. Subkategorija *Prevenciniai projektai* atskleidžia šiandienos aktualijas, kai labai reikšminga yra mokyklų vykdoma „prevencinė veikla prieš smurtą ir patyčias“, kartu puoselėjant vaikų toleranciją, tarpusavio supratimą ir produktyvų dialogą. Subkategorija *Savanorystės projektai* liudija apie mokyklų bendruomenės narių įsijungimą į savanorystės veiklą, kai „dalyvaujama „Gelbėkit vaikus“ savanoriškoje veikloje“. Tokių akcijų metu „renkamos lėšos nukentėjusiems nuo stichijų, nepasiturintiems, nuskriaustiems vaikams“. Tai ugdo vaikų bendruomeniškumą, jausmą, atsakomybę, pilietiškumą. Subkategorija *Ekologiniai projektai* atskleidžia pasaulėlyje aktyviai vykdomos veiklos apraiškas, kai yra skatinamas vaikų atsakingumas gamtos puoselėjimo aspektu. Pažymima, kad yra „dirbama ekologiniuose projektuose kartu su kitų šalių ir Lietuvos ugdymo įstaigomis“. Subkategorija *Tarpmokykliniai projektai* rodo mokyklų gerosios patirtis sklaidą, kai vykdomi įvairūs „tarpmokykliniai popamokinės veiklos projektai, mokinių mainų programos šventinėmis dienomis“, yra „bendradarbiaujama su kitomis mokyklomis įgyvendinant bendrus projektus“. Subkategorija *Individualūs projektai* atskleidžia mokyklos bendruomenės narių iniciatyvą vykdomą veiklą, kai „virtualioje aplinkoje bendraujama su Portugalijos dailės mokytojais, realiai vykdoma mokinių parodų mainai. <...> Taip keičiamasi patirtimi (mokymo, metodikos)“.

Apibendrinant galima teigti, kad mokyklos aktyviai dalyvauja Mokymosi visą gyvenimą programose ir įgyvendina nacionalinius projektus, kas suteikia galimybę tobulėti švietimo srityje, dalinantis geraja praktika ir patirtimi. Kartu yra kuriamos įvairios priemonės, užtikrinančios ilgalaikį bendradarbiavimą, gerinama tarpkultūrinė dimensija mokykliniame ugdyme, ugdantis tarpkultūrinės kompetencijas, keliant kvalifikaciją bei sprendžiant globalias problemas, tokias, kaip: tolerancijos stygius, smurtas ir patyčios mokykloje, gamtos netausojimas. Taip pat susipažįstant su kitomis kultūromis, perimat europinio mokymo patirtį.

3.5.11. Pastabų raiška

Atliekant empirinį tyrimą tarpkultūriškumo tematika, tyrimo dalyviai išreiškė pastabas, kurios atskleidžia jos savalaikiškumą, aktualumą, individo poreikių patenkinimą, nuomonę apie švietimo politiką (16 pav.).

16 pav. Pastabų raiška

Sudaryta darbo autorės

Kategorija **Temos savalaikiškumas** išryškina tarpkultūrinio ugdymo svarbą, pabrėžiant *Pokyčių reikšmę*, kai „viskas, kas vyksta ta tematika yra tik į gerą“. Akcentuojama tarptautinių mainų nauda, kai „mokiniai išvažiuoja pagal mainų programas mokytis į svečias šalis. Dalyvauja tarptautiniuose debatų konkursuose ir pan.“. Subkategorija *Temos aktualumas* rodo temos aktualumą, kai pažymima, jog „tai <...> svarbi tema mokykloje“, „kultūriškumo ugdymas visokeriopai naudingas visiems“. Kartu akcentuojami ir tarpkultūrinių ugdymo programų realizavimo trukdžiai: „gaila, kad viskas pas mus daroma mokytojų ir mokinių sąskaita. Kuriamos ugdymo programos, bet trūksta finansavimo šioms programoms įgyvendinti, visų pirma, reikalinga bazė“.

Kategorija **Poreikių patenkinimas visais lygiais** išryškina tarpkultūrinio ugdymo teigiamai vertinamų savybių, tokių, kaip tolerancija ir atsakomybė, ugdymas, atkleidžiant valstybinės politikos kaitos, savęs veiksmingumo, socialinio užtikrintumo poreikius. Subkategorija *Tolerancijos poreikis* pabrėžia tarpkultūriškumo ugdymo svarbą, kai „skiriamas didesnis dėmesys tolerancijai“. Pažymima, kad „nereikia išskirti sąvokų ir veiklų joms, reikia ugdyti visapusiškai tolerantišką ir mąstantį žmogų“. Būtent kritinio mąstymo ugdymas ir leidžia adekvačiai suprasti skirtingus kultūrinius kontekstus, kas šiandienos globaliame pasaulyje yra itin aktualu.

Subkategorija *Stipresnės valstybės politikos poreikis* atskleidžia švietimo politikos vertinimą, kai teigiama, jog „daugiau dėmesio turėtų skirti LR vyriausybė, ŠMM“. Tai išryškina valdžios toleranciją pokyčiams, naujų dalykų integravimui į ugdymo turinį. Akcentuojama ir kryptis, į kurią vertėtų orientuotis: „turėtų būti parengta mokymo medžiaga, aiškiai apibrėžtos sąvokos, nustatyti prioritetai“. Pabrėžiama, kad „tarpkultūriškumas per mažai integruojamas į

mokyklos ugdymo procesą“. Taip pat išskiriamas neigiamas informacijos srauto poveikis ugdytiniams: „vaikai labai apkrauti“, „masinės informavimo priemonės eskaluoja ne pagalvos „kitam“ temas, keliasdešimt kartų dažniau, nei pasidžiaugia parodyta pagalba ir suteikta laisve individualiai nuomonei, laisve pasisakyti apie pasiekimus (kad ir nedidelius, bet nešančius naudą visuomenei)“. Teigiama, kad „tik tada, kada mūsų valdžia, masinės informavimo priemonės ir ateinančios kartos pradės gerbti žmogų kaip gyvastį, sudarys sąlygas gyventi laisviau, o ne bijant, kad tik kas blogo nenutiktų, tada mes galėsime kalbėti apie pakantumą“.

Subkategorija *Savęs veiksmavimo poreikis* atskleidžia ir asmenines stagnacijos priežastis, o būtent tai, kad „reikia asmeninės motyvacijos ir daug darbo“, kas leistų pasiekti prisitaikymo bei lankstumo, gerinant kultūrinį sąmoningumą. Subkategorija *Atsakomybės ugdymo poreikis* liudija apie ugdytinių tolerancijos socialinei atskirčiai, stresui bei skirtumams ugdymą, kas yra „svarbu kiekvienam, ateinančiam į suaugusiųjų pasaulį, kad pradėtų mažėti savižudybių skaičius, nepagarbos išraiška agresija ir net despotizmu“, kartu puoselėjant ir savikontrolę. Tarpkultūrinio ugdymo veiksmavimo reikia siekti ugdant „vaikų atsakomybės jausmą. To turime mokyti nuo pat ankstyvosios vaikystės“. Tačiau pažymima, kad tikslingas ugdymas pasiekiamas tik per produktyvų „šeimos bei ugdymo institucijos bendradarbiavimą“. Netikslinga teigti, kad vaikų ugdymas priklauso nuo pedagogų ar tėvų, kadangi „ugdytojai vieni čia bejėgiai, nes būtinas glaudus šeimos ir ugdymo institucijos bendradarbiavimas“. Pažymima, kad tikslingas ugdymas turėtų būti nukreiptas į ugdytinių šeimos vertybių suvokimo gilinimą, kadangi „nuo šeimos prasideda atsakomybės ugdymas, o su juo kartu ateis ir tarpkultūrinio ugdymo sėkmė“.

Subkategorija *Socialinio užtikrintumo poreikis* atskleidžia socialinės atskirties visuomenėje progresą, kai atitinkamas vertybes perima ir jaunoji karta, kai „daugėja tokių, kurie pripažįsta tik stiprų, sotų ir pasiturintį gyvenimą, kas skatina ir patyčių atsiradimą“. Šiuo aspektu išryškinama ekonominės politikos įtaka „socialiniams santykiams ir tarpkultūrinio ugdymo situacijai“. Pabrėžiamas švietimo paslaugų sektoriaus nuvertėjimas, kai „kartais nebėra elementaraus žmogiškumo“, kas griauna dialogą bei santykių tobulinimą tarp visuomenės narių. *Kitokio* asmens priėmimas mūsų visuomenėje vertinamas skeptiškai, pažymint, kad nepaisant šalių atvirumo („sienos atsidarė, o emigracija nevaržoma“), „esminis kiekvieno siekis „kaip išgyventi?“ menkina tolerancijos bei tarpusavio supratimo sklaidą ir sunkina „kitokio“ socializacijos procesą („šiandien Kitam ir Kitokiam dar tebėra nelengva“).

IŠVADOS

1. Išanalizavus Lietuvos ir užsienio šalių mokslinę literatūrą, atklesti kultūros sampratos aiškinimai ir požiūriai, leidžiantys teigti, kad šiandien egzistuoja visai kitokia kultūros samprata, kai tvarkos suardymas tampa norma, laiduojančia virsmus. Kultūra siejama su pastovios vietovės idėja, gyvenimo įprasminimu per tikslus, kūrimas prasmės, apibendrintų veiksnių visumą, elgesio taisyklės, paveldą, komunikaciją, socialines praktikas bei etosą. Atskleistos kultūrinės kaitos priežastys globalėjančio pasaulio kontekste suponuoja išvadą, kad kultūra globalizacijos sąlygomis atsisako savo struktūrų ir perima kitas, paremtas ryšiais, homogenizacija, atstumo dimensijos redukcija, nuolatinis vyksmu bei kultūriniais pokyčiais. Šiuos pokyčius sąlygoja naujas istorinis tarpsnis, savalaikiškumo, išreiškiamo per modernizmo bei pažangos dimensijas bei nuolatinis virsmas, sąlygojamas transformacijų, kaitos, naujų socialinių darinių formų, konfrontacijos bei konformizmo veiksnių.
2. Tarpkultūriškumo sampratos prasmių kontekstai atskleidžiami per skirtingų sąvokų (daugiakultūriškumas, multikultūriškumas, skirtingų kultūrų sąveika) aiškinimą. Ši samprata nurodo eilę perspektyvų ir požiūrių, nukreiptų į atvirą ir dinamišką sąveiką tarp skirtingų kultūrų, neapribotą gynybinėmis teisėmis visuomenės viduje. Tarpkultūriškumo sąvoka neatsiejama nuo *Kito* suvokimo ir priėmimo, kai išryškėja kultūrų sankirta su skirtingais rasės, lyties, socialinės grupės ar kt. vaidmenimis.
3. Išanalizavus mokyklų veiklų planus bei žiniatinklius atskleista, kad tarpkultūriškumas Šiaulių miesto mokyklų pagrindinę veiklą reglamentuojančiuose dokumentuose bei virtualioje aplinkoje identifikuojamas per tarpkultūrinio ugdymo ypatybes, tiek bendras minėtosioms ugdymo įstaigoms (integruotas ugdymas, kultūrinių kompetencijų ugdymas, mokyklos kultūra), tiek ir skirtingas (projektinė veikla, respublikinių konferencijų rengimas, tarptautinių ugdymo programų diegimas, vizualinės / emocinės kultūros ugdymas, tarpkultūrinis dailės ugdymas), atliepančias paskiras šių ugdymo įstaigų tarpkultūrinių veiklų kryptis. Tai liudija apie skirtingą tarpkultūriškumo raišką mokyklose per kultūrų praktikų visumą, apimančią daug elementų, tačiau praktiškai mokyklose pasireiškia paskiri elementai, kai nėra realizuojami visų formų bruožai.
4. Išanalizavus literatūros, istorijos, geografijos, etikos dalykų vadovėlių mokiniams turinį, išskirti esminiai teiginiai, reprezentuojantys tarpkultūriškumo raišką.

Mokinių tarpkultūrinis pažinimas ugdomas per tautosaką, mitus, epus, Šventojo rašto studijas, visumines Europos literatūros tradicijas ar paskiras epochas. Tai pat pateikiami esminiai tarpkultūriškumo procesai, tokie, kaip migracija, Vakarų kultūros įsigalėjimas, rasinė įvairovė, multilingvizmas, atkleidžiamas individo ir *Kito* vaizdavimas, pateikiant individo santykį su *Kitu*, tolerancijos ir santykių ugdymą, skirtumų raišką tarpasmeniniuose santykiuose. Visa tai ugdytiniams suteikia galimybę pažinti žmonijos kultūrą, jos vertybes, pasaulėvaizdį, tautų skirtynes, esminius istorinius įvykius, vyraujančius kultūrinius santykius, įtaką kitoms kultūroms, kas suteikia galimybę susidaryti platesnį vaizdą apie šiandienos pasaulį.

5. Atlikus pagrindinį tyrimą su Šiaulių miesto mokyklų mokytojais, identifikuotos tarpkultūriškumui suteikiamos prasmės ir jo vertinimas. Empirinis mokytojų nuomonės tyrimas atskleidžia, jog kultūra suvokiama kaip homogenizuota įvairių veiksmų, paveikusių žmonijos tapsmą, raiška, atsispindinti kasdienėje subjekto veikloje ir mąstyme, o tarpkultūriškumas – heterogenizuotų kultūrų sąveika. Šiandieną Lietuvos švietimo sistemoje tarpkultūrinio ugdymo tradicijos inovatyvios, todėl vis dar ieškoma jo realizavimo galimybių – kuriami mokomieji planai, ieškomas Europinis projektų finansavimas, vyksta dalykų turinio integracija, akcentuojamas paveldas, dvasingumas, *Kito* priėmimas, skirtumų supratimas, tolerancija. Pasigendama tarpkultūrinio ugdymo programų, aiškių jo standartų ar gairių, teorinės medžiagos bei pačios švietėjų dalyvių suvokties, jog svarbiausi akcentai šiuo metu turėtų būti populiacijos heterogeniškumui, kai visapusiškai priimami *Kitokie* žmonės, sukuriant sąlygas socialinio jautrumo ugdymui, nuolatiniam mokymuisi pažinti mus supantį pasaulį. Ryškiausias tarpkultūrinio ugdymo raiškos elementas – tarptautiniai renginiai, projektai, savanorystė, tarptautiniai mainai, kas padeda įtraukti mokinius ir mokytojus į skirtingų kultūrų bei jas atstovaujančių atributų bei žmonių pažinimą.
6. Gauti rezultatai patvirtina tyrimo prielaidą, kad mokyklose tarpkultūriškumo suvoktis atsiskleidžiama per siaurą tarpkultūriškumo sampratą aiškinimą (etosų, skirtingų šalių santykį, tautų sąveiką), o tarpkultūriškumo ugdymo raiška praktikoje reiškiasi per skirtingų kultūrų praktikų įvairovę.

REKOMENDACIJOS

- Rengti tarpdisciplinines ugdymo programas ir tarpdalykinius ugdymo turinio planus, modernius ugdymo turinio įgyvendinimo modelius, kuriuose atsispindėtų tarpkultūrinio ir tautinio ugdymo ypatumai šiais aspektais: socialinis jautrumas, kuris atsiskleidžiamas per *Kito* pažinimą, toleranciją, skirtybių supratimą; saviraiškos, kūrybiškumo ugdymas; vizualinės, emocinės kultūros ugdymas; etnokultūrinis ugdymas; mikrorajono kultūrinis ugdymas; kultūrinė, meninė, pažintinė, kūrybinė veikla.
- Rengti neformaliąsias programas, kurios padėtų stiprinti savanorystės principus, *Kito* pažinimą, integraciją į kultūrinį miesto / šalies gyvenimą, stiprinant neformalaus bendravimo formų organizavimą bendruomenės narių tarpe, kartu ugdant ugdytinių saviraišką ir lavinant kūrybingumą, užimtumą.
- Mokyklose, kuriose orientuojamasi į pagilintą dalykų ugdymą, didžiausias dėmesys sutelkiamas į šio dalyko žinių įsisąmoninimą, todėl labai svarbu, kad būtų kuriami ugdymo planai ir numatomi jų įgyvendinimo veikslai, kurie integruotų visus ugdymo formų bruožus, t. y. tiek lavinant kūrybiškumą, kaip laisvumo, kritinio mąstymo ugdymą, tiek ir religingumą, kalbines kompetencijas, savanorystės idėjas ar socialinį jautrumą.

LITERATŪRA

1. Abdi A. A. (2010). Globalization, Culture and Development: Perspectives on Africa. *Journal of Alternative Perspectives in the Social Sciences*, Vol 2, Special Issue No 1, p. 1–26.
2. Adams P. (2006). Exploring social constructivism: theories and practicalities. *Education* 3-13, Vol. 34 Issue 3, p. 243-257.
3. Adams, P. (2003) Thinking skills and constructivism, *Teaching Thinking*, 10, Spring, 50–54.
4. Adams, P. (2006) Demystifying constructivism: the role for the teacher in new-technology exploiting learning situations, in: L. Tan Wee Hin & R. Subramaniam (Eds) *Handbook of research in technology at the K–12 level* (Hershey, Idea Group), 493–514.
5. Affonso D.D., Mayberry L., Shibuya J.Y., Archambeau A.G., Correa M., Deliramich A.N., Fruech B. (2010). Cultural Context of School Communities in Rural Hawaii to Inform Youth Violence Prevention. *Journal of School Health*, Vol. 80, No. 3.
6. Alahiotis, S., and Karatzia-Stavlioti, E. 2006. Effective curriculum design and cross curricularity: Analysis of the new curriculum design of the Hellenic Pedagogical Institute. *Pedagogy, Culture and Society* 14, no. 2: 119–48. In Spinthourakis J. A., Karatzia-Stavlioti E., Roussakis Y. (2009). Research note. Pre-service teacher intercultural sensitivity assessment as a basis for addressing multiculturalism. *Intercultural Education*, Vol. 20, No. 3, p. 267–276.
7. Allport G. W. (1954). *The Nature of Prejudice*. Reading, MA: Adicon-Wesley.
8. Angelides P. (2001). *Educational Research in Cyprus: towards collaborative models of inquiry to make sense of schools and their cultures*. Blackwell Publishers Ltd, 108 Cowley Road, Oxford OX4 1JF, UK and Main Street, Malden, MA 02148, USA.
9. Banks J. A. (1994). *Cultural Diversity and Education. Foundations, Curriculum, and Teaching*. United States: Alyan and Bacon.
10. Banks J. A., Cookson, P., Gay, G., Hawley, W. D., Irvine, J. J., Nieto, S., Schofield, J. W. & Stephan, W. G. (2001) *Diversity within unity. Essential principles for teaching and learning in a multicultural society* (Seattle, WA, University of Washington Center for Multicultural Education). In Leeman Y., Ledoux G. (2006). Teachers on intercultural education. *Teachers and Teaching: theory and practice*, Vol. 11, p. 575–589.
11. Banks J.A. (1981). *Multiethnic education: Theory and practice*. Boston: Allyn & Bacon.

12. Banks O. (1968) in Juodaitytė A. (2006). Vaiko ir vaikystės sampratų genezės bruožai ir kontekstualizavimasis pedagogų mąstyme. *Pasaulis vaikui: ugdymo realijos ir perspektyvos*. I-II dalys. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla. p. 7-26.
13. Banks, J. A. & McGee Banks, C. A. (1995) *Handbook of research on multicultural education* (New York, Macmillan). In Leeman Y., Ledoux G. (2006). Teachers on intercultural education. *Teachers and Teaching: theory and practice*, Vol. 11, p. 575–589.
14. Banks, J.A. 1994. *An introduction to multicultural education*. Boston: Allyn & Bacon. In Spinthourakis J. A., Karatzia-Stavlioti E., Roussakis Y. (2009). Research note. Pre-service teacher intercultural sensitivity assessment as a basis for addressing multiculturalism. *Intercultural Education*, Vol. 20, No. 3, p. 267–276.
15. Bar Tal D. (1990). Causes and consequences of delimitization, *Journal of Social Issues*, vol. 46, p. 65-81.
16. Bar Tal D. (2000). *Shared Beliefs in a Society: Social psychological Analysis*. Thousand Oaks, CA: Sages.
17. Baranova J. (2004). *Filosofinė etika. Aš ir tu. X–XI kl.* Alma litera.
18. Barzelis A., Barcytė L. (2009). Studentų tarpkultūrinės kompetencijos ugdymas taikant kooperuotų studijų metodą. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, nr.2(23). ISSN 1648-8776 p. 81-90.
19. Bauer T., Lofstrom M., Zimmermann K. F. (2000). Immigration policy, assimilation of immigrants and narratives' sentiments towards immigrants: Evidence from 12 OECD countries. *Swedish Economic Policy Review*, Vol. 7, p. 11-53.
20. Bauman Z. (1998). *Globalization: The human consequences*. New York: Columbia University Press.
21. Beck C. (1994) Phenomenology: its use in nursing research. *International Journal of Nursing Studies* 31(6), 499-510.
22. Bendrojo lavinimo mokyklos veiklos kokybės išorės audito tvarkos aprašas (2007-04-02, Nr. ISAK-587).
23. Bendrojo lavinimo ugdymo turinio formavimo, vertinimo, atnaujinimo ir diegimo strategija (2007-05-23, Nr. ISAK-970).
24. Bentley J. H. (1996). Cross-Cultural Interaction and periodization in world history. *American Historical Review*, 101, June. In Held D., McGrew A., Goldblatt D., Perraton J. (2002). *Globaliniai pokyčiai: politika, ekonomika ir kultūra*. Vilnius: Margi raštai.

25. Berry J.W. (1990). Psychology of acculturation: Understanding individuals moving between cultures. In *Cross-cultural research and methodology series*, Vol. 14 ed. R.W. Brislin, 232–53. London: Sage.
26. Bitinas B. (2008). Kokybinių tyrimų metodologija. Klaipėda.
27. Boocock S. S. (1973). The School as a Social Environment for Learning: Social Organization and Micro-Social Process in Education. *Sociology of Education*, Vol. 46 (Winter), p. 15–50.
28. Bowers C. A. (2001). *Educating for eco-justice and community*. Athens, GA: Thue. In Ramsey P. G. (2004). *Teaching and learning in a diverse world: multicultural education for young children*. New York and London : Teachers College Press.
29. Boyacigiller N. A., Goodman R. A., Phillips M. E. (2003). *Crossing cultures : insights from master teachers*; New York (N.Y.): Routledge.
30. Bragard, Véronique (2008), *Transoceanic Dialogues: Coolitude in Caribbean and Indian Ocean Literatures*, Brussels: Peter Lang.
31. Brislin R. (1993). *Understanding Culture's Influence on Behavior*. Fort Worth, TX: Harcourt Brace Jovanovich.
32. Brislin R., Cushner K., Cherrie C., Young M. (1986). *Intercultural Interactions: A Practical Guide*. Newbury Park: Sage. In Coleman M., Earley P. (2005). *Leadership and management in education*. Oxford: Oxford University Press.
33. Brookfield S. D. (2005). *The Power of Critical Theory for Adult Learning and Teaching*. Poland.
34. Brown R. A., Adler N. E., Worthman C. M., Copeland W. E., Costello E. J., Angold A. (2008). *Cultural and community determinants of subjective social status among Cherokee and White youth*. *Ethnicity & Health*; Vol. 13 Issue 4, p. 289-303. www.ebscohost.com
35. Brown R. (1995). *Prejudice: Its Social Psychology*. Oxford: Blackwell.
36. Burbach R. et al. (1997). *Globalization and its Discontents*. London: Pluto Press. In Held D., McGrew A., Butkevičienė E. (2003). Multicultural education in Lithuania: attitudes of adult learners pursuing for secondary education. *Open minds: Europe in Global World - blending differences : conference for young academics*, 13-14 September 2003, Lodz, Poland. Lodz : University of Lodz.
37. Burwood L. (1996). How Should Schools Respond to the Plurality of Values in a Multicultural Society? *Journal of Philosophy of Education*, Vol. 30, No. 3.

38. Bushnell M. (2001). This Bed of Roses Has Thorns: Cultural Assumptions and Community in an Elementary School. *Anthropology & Education Quarterly* 32(2):139-166.
39. Calhoun C. (1995). *Critical Social Theory: Culture, History, and the Challenge of Difference*. Blackwell.
40. Camilleri J. A., Falk J. (1992). *The End of Sovereignty? The Politics of a Shrinking and Fragmented World*. Aldershot: Edward Elgar.
41. Campbell J. (1988). *The Power of Myths*. New York: Doubleday.
42. Cardon P. W. (2008). A Critique of Hall's Contexting Model: A Meta-Analysis of Literature on Intercultural Business and Technical Communication. *Journal of Business & Technical Communication*; Oct2008, Vol. 22 Issue 4, p399-428,
43. Castells M. (1996a). *The Rise of the Network Society*. Oxford: Blackwell.
44. Castells M. (1996b). *The End of the Millennium*. Oxford: Blackwell.
45. Charmaz K. (1995). Between positivism and postmodernism: Implications for methods. *Studies in Symbolic Interaction*, 17, 43–72.
46. Chreptavičienė V., Urbonienė A. (2005). Development of Cultural and Linguistic Tolerance in the Multicultural Society. Paper presented at the European Conference on Educational Research, University College Dublin, 7-10 September 2005.
47. Chrysochoou X. (2004). *Cultural diversity. Its Social Psychology*. USA: Blackwell Publishing.
48. Chivi B., Pérez J. A. (2003). Ontologisation Vs discrimination. *New Review Of Social Psychology*, vol. 2, p. 6-15.
49. Čiučiulkienė N., Šiaučiukienė L. (2005). Model of Emancipation of Spoken English in a Multicultural Context: the Problem-based Learning Case Study of International Studies Centre in Kaunas University of Technology. Paper presented at the European Conference on Educational Research, University College Dublin, 7-10 September 2005.
50. Čiužas R. (2007). Mokytojo ir mokinio vaidmenų kaita edukacinės paradigmos virsmo sąlygomis. *Pedagogika*, 87, p. 64-70.
51. Clark R. P. (1997). *The Global Imperative: An Interpretative History of the Spread of Mankind*. Boulder: Westvie Press.
52. Clifford J. (1997). *Routes: Travel and translation in the late twentieth century*. Cambridge, Mass: Harvard University Press. In Tomlinson J. (2002). *Globalizacija ir kultūra*. Vilnius: Mintis.

53. Cliquet R., Fostre P. (1966). Education And Culture. *The Fortunate Few: A Study of Secondary Schools and Students in the Ivory Coast*. University African Studies, Evanston, Illinois: Northwestern University Press.
54. Coleman M., Earley P. (2005). Leadership and management in education. Oxford: Oxford University Press.
55. Comedia Network (n.d.) Interculturalism. Internetinė prieiga [žiūrėta: 2010 m. lapkričio 7 d.]: <http://www.comedianetwork.org/glossary/worddescription.php?url_wordid=6#top>
56. Connerton P. (1989). *How Societies Remember*. Cambridge: Cambridge University Press.
In Giddens A. (2000). *Modernybė ir asmens tapatumas*. Vilnius: Pradai.
57. Conquergood D. (1991). "Rethinking ethnography: Towards a critical cultural politics". *Communication Monographs*, Vol. 58: 179–194. Cox R. (1996). *Approaches to World Order*. Cambridge: Cambridge University Press.
59. Cribb, A. & Gewirtz, S. (2003) Towards a sociology of just practices: an analysis of plural conceptions of justice, in: C. Vincent (Ed.) *Social justice, education and identity* (London, RoutledgeFalmer). In Leeman Y., Ledoux G. (2006). Teachers on intercultural education. *Teachers and Teaching: theory and practice*, Vol. 11, p. 575–589.
60. Crystal D. (2005a). *English as a global Language*. Cambridge University Press.
61. Crystal D. (2005b). *Kalbos mirtis*. Vilnius: Tyto alba.
62. Dahms H. (2008). *No Social Science Without Critical Theory*. Current Perspectives in Social Theory, Volume 25.
63. Dalin P., Rolf H.G., Kleekamp B. (1999). *Mokyklos kultūros kaita*. Vilnius: Tyto Alba.
64. Darts D. (2008). The Art of Culture War: (Un) Popular Culture, Freedom of Expression, and Art Education. *Studies in Art Education*, Vol. 49(2), p. 103-121.
65. Daujotytė V., Tūtlytė R., Viliūnas G. (2009). Literatūros erdvės. 1-oji kn. XI–XII kl. Šviesa.
66. del Carmen Méndez García M. (2005). International and intercultural issues in English teaching textbooks: the case of Spain. *Intercultural Education*, Vol. 16, No. 1, p. 57–68.
67. Delgado f. P. (1993). The Nature of Power Across Communicative and Cultural Borders. In Samovar L. A., Porter R. E., McDaniel E. R. (2007). *Communication Between Cultures*. Belmont, CA: Thomson, Wadsworth.
68. Dewey J. (2004). *Democracy and education*. Mineola, N.Y.: Dover Publications.
69. Dinzelbacher P. (1998). Europos mentaliteto istorija. Vilnius: Aidai.
70. Dlaska A. (2000). Acquiring Intercultural Communicative Competence from Textbooks: The Case of Flemish Adolescent Pupils Learning German. *Language, Culture & Curriculum*; 2000, Vol. 13 Issue 3, p338-341.

71. Duoblienė I. (2006). Tarpkultūrinis ugdymas: tautinio tapatumo ir/ar dialogo su kitu paieškos. Lietuva globalėjančiame pasaulyje Vilnius: Logos.
72. Duoblienė I. (2009). Multikultūralizmas informacijos visuomenėje: ar Lietuvai reikia tautinio tapatumo ugdymo? Atiduota spaudai. 2009, p. 4.
73. Duoblienė L. (2011). Ideologizuotos švietimo kaitos teorijos. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
74. Echebarria-Echabe A., Castro J. L. (1996). Images of immigrants: A study of the xenophobia and permeability of intergroup boundaries. *European Journal Of Social Psychology*, Vol. 26, p. 341-52.
75. Erdoes R., Ortiz A. (1984). *American Indian Myths and Legends*. New York: Pantheon.
76. Ethington P. (1996). Toward Some Borderlands Schools for American Urban Ethnic Studies? *American Quaterly*, Vol. 48, p. 348.
77. Farver J. M., Kim Y. K., Lee Y (1995). Cultural differences in Korean- and Anglo-American preschoolers' social interaction and play behaviors. *Child Development*, 66, p. 1088-1099.
78. Farver J. M., Shin Y. L. (1997). Social pretend play in Korean- and Anglo-American preschoolers. *Child Development*, 68(3), p. 544-556.
79. Fay R., Davcheva L. (2005). Interculturalizing education in Bulgaria: the contribution of the National Helpdesk for intercultural learning materials. *Intercultural Education*, Vol. 16, No. 4, p. 331–350.
80. Féral, J. (1996) *Pluralism in Art or Interculturalism?* Internetinė prieiga [žiūrėta: 2010 m. lapkričio 7: <http://kvc.minbuza.nl/uk/archive/amsterdam/ukverslag_feral.html>
81. Figueroa, P. (1999) Multiculturalism and anti-racism in a new era: a critical review, *Race Ethnicity and Education*, 2, 281–301. In Leeman Y., Ledoux G. (2006). Teachers on intercultural education. *Teachers and Teaching: theory and practice*, Vol. 11, p. 575–589.
82. Fiske J. (1998). *Įvadas į komunikacijos studijas*. Vilnius: Baltos lankos.
83. Fotopoulos T. (1999). Mass Media, Culture, and Democracy. *Democracy & Nature*, Vol. 5, No.1, p. 33-64.
84. Fowles, J. 1996. *Advertising and Popular Culture*. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications.
85. Frank A. G., Gills B. K. (1996). *The World Systems*. London: Routledge.
86. Franklin A. L., Pagan J. F. 2006. Organization Culture as an Explanation for Employee Discipline

87. Franklin A. L., Pagan J. F. 2006. Organization Culture as an Explanation for Employee Discipline
88. Fuhrer K. C., Ross C. (2006). *Mass Media, Culture, and Society in Twentieth-Century Germany*. Houndsmills, U.K., and New York: Palgrave Macmillan.
89. Gaižutis A. (2007). Kalbų politikos scenarijai. *Pedagogika*, Nr. 85, p. 146-152.
90. Galiojančių bendrojo lavinimo dalykų vadovėlių 2011–2012 mokslo metais sąrašas. Inetrenetinė prieiga: www.smm.lt/ugdymas/bendrasis/aprupinimas.htm
91. Garce's, F. 2004 Situación de la educación intercultural bilingüe en el Ecuador, PROEIB and World Bank. Unpublished paper. In Oviedo A., Wildemeersch D. (2008). Intercultural education and curricular diversification: the case of the Ecuadorian Intercultural Bilingual Education Model (MOSEIB). *Compare*, Vol. 38, No. 4, p. 455–470.
92. Garcia R. L. (1990). *Teaching in a pluralistic society: Concepts, models, and strategies* (2nd ed.). New York: HarperCollins. In Ramsey P. G. (2004). *Teaching and learning in a diverse world: multicultural education for young children*. New York and London : Teachers College Press.
93. Georgiadis F., Apostolos Z. (2009). 'Border Crossing' of History Education in Multicultural School Contexts in Greece: An Intercultural Approach. *The International Journal of Learning*, Volume 16, Number 1, p. 153-167.
94. Giddens A. (1979). *Central Problems in Social Theory*. London: Macmillan. In Giddens A. (2000). *Modernybė ir asmens tapatumas*. Vilnius: Pradai p. 38.
95. Giddens A. (1990). *The Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity Press.
96. Giddens A. (1994a). Living in the Post-traditional Society. In Beck, Giddens and Lash, *Reflexive Modernization*, p. 56-109. In Tomlinson J. (2002). *Globalizacija ir kultūra*. Vilnius: Mintis.
97. Giddens A. (1994b). *Modernity and Self-Identity: Self and society in the late modern age*. Cambridge: Polity Press. In Tomlinson J. (2002). *Globalizacija ir kultūra*. Vilnius: Mintis.
98. Giddens A. (1996). Globalization: a keynote address. *UNRISD News*, 15.
99. Giddens A. (2000). *Modernybė ir asmens tapatumas*. Vilnius: Pradai.
100. Giddens A. (2005). *Sociologija*. Kaunas: POLIGRAFIJA IR INFORMATIKA.
101. Gidens A. (2005). *Sociologija*. Vilnius: Poligrafija ir informatika. In Zaleskienė I. (2006). kultūrinio ugdymo realijos. Pilietinė komunikacija ir tarpkultūrinis ugdymas. *Acta Pedagogica Vilnensia*. P. 56-62.

102. Gilbertson K., Bates T., McLaughlin T., Ewert A. (2006). *Outdoor education: methods and strategies*. Champaign, Human Kinetics.
103. Gintilienė G., Illovsky M. E., Bulotaitė L., Rickman J., Belekienė M., Janowitz K. (2008). Cross-Cultural Psychological Study Of Lithuanian Students, Teachers, And Special Education Teachers. *International Journal Of Special Education*, Vol 23 No 1.
104. Goldblatt D., Perraton J. (2002). *Globaliniai pokyčiai: politika, ekonomika ir kultūra*. Vilnius: Margi raštai.
105. Gonzalez-Ramos G., Zayas L. H., Cohen E. V. et al. (1998). Child-rearing values of low-income, Urban Puerto Rican Mothers of preschool children. *Developmental Psychology*, 29(4), p. 377-382.
106. Goodin R. E., Tilly C. (2006). *The Oxford Handbook of Contextual Political Analysis*. Oxford University Press.
107. Gorski, P., and Covert, B. 1996-2000. Defining multicultural education. <http://www.edchange.org/multicultural/initial.html> (accessed March 22, 2003). In Spithourakis J. A., Karatzia-Stavlioti E., Roussakis Y. (2009). Research note. Pre-service teacher intercultural sensitivity assessment as a basis for addressing multiculturalism. *Intercultural Education*, Vol. 20, No. 3, p. 267–276.
108. Grigas R. (2010). Lietuvių nacionalinė tapatybė: „Krizės asmenybė“ ir jos tipai. Prieiga per internetą: <http://www.savastis.lt/tauta/lietuviu-nacionaline-tapatybe%E2%80%9Ckrizes-asmenybe%E2%80%9D-ir-jos-tipazai/>
109. Gudavičius A. (2002). *Interlingvistikos įvadas*. Šiauliai: K. J. Vasiliausko įm.
110. Gudavičius A. (2009). *Etnolingvistika*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
111. Guehenno J. M. (1995). *The End of the Nation-State*. Minneapolis: University of Minnesota Press Practices. *Review of Public Personnel Administration*; Vol. 26; p. 52-73
112. Hall E. T. (1976). *Beyond Culture*. New York: Doubleday.
113. Hall E.T. (1977). *Beyond Culture*. Garden City, NY: Anchor Doubleday.
114. Hamiloğlu K., Mendi B. (2010). A content analysis related to the cross-cultural/intercultural elements used in EFL coursebooks. *Sino-US English Teaching*, Volume 7, No.1 (Serial No.73), p. 16-23
115. Hannerz, U. (1995). *Ti-ansnationat connections: Culture, people, places*. London: Routledge.
116. Hargreaves A. (1999). *Keičiasi mokytojai, keičiasi laikai. Mokytojų darbas ir kultūra postmoderniajame amžiuje*. Vilnius: Tyto Alba.
117. Haring, Lee (2007), *Stars and Keys: Folktales and Creolization in the Indian Ocean*, Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.

118. Haris M. (1998). *Kultūros antropologija*. Kaunas: Tvermė.
119. Haviland W. A., Prins H. E. L., Walrath D., McBride B. (2005). *Cultural Anthropology: The Human Challenge*. Belmont, CA: Wadsworth.
120. Hawkins, Peter (2007), *The Other Hybrid Archipelago: Introduction to the Literatures and Cultures of the Francophone Indian Ocean*, Lanham, MD: Lexington Books.
121. Held D. (2002). *Demokratijos modeliai*. Vilnius: EURIMAS.
122. Held D., McGrew A., Goldblatt D., Perraton J. (2002). *Globaliniai pokyčiai: politika, ekonomika ir kultūra*. Vilnius: Margi raštai.
123. Held, D. & McGrew, A. (Eds.). (2003). *The Global Transformations Reader: An Introduction to the Globalization Debate*. Cambridge, UK: Polity Press.
124. Heylighen, F. (1993) Epistemology: introduction, *Principia Cybernetica*. Available online at: [http:// www.pespmc.vub.ac.be/EPISTEMI.html](http://www.pespmc.vub.ac.be/EPISTEMI.html). In Adams P. (2006). Exploring social constructivism: theories and practicalities. *Education 3-13*, Vol. 34 Issue 3, p. 243-257.
125. Hirst P., Thompson G. (1996a). Globalization: ten frequently asked questions and some surprising answers. *Soundings*, 4.
126. Hirst P., Thompson G. (1996b). *Globalization in Question: The International Economy and the Possibilities of Governance*. Cambridge: Polity Press.
127. Hofstede G. (1991). *Cultures and Organizations*. London: Harper Collins.
128. Hofstede G. (2001). *Culture's Consequence: Comparing Values, Behaviors, Institutions, and Organizations Across Nations*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
129. Hofstede G., Hofstede G. J. (2005). *Cultures and Organizations: Software of the Mind. Intercultural Cooperation and Its Importance For Survival*. McGraw-Hill.
130. Hofstede G., Hofstede G.J. (2005). *Cultures and Organizations. Software of the Mind*. McGraw-Will.
131. Hollands R. (2002). Divisions in the Dark: *Youth Cultures, Transitions and Segmented Consumption Spaces in the Night-time Economy*. *Journal of Youth Studies*; Vol. 5 Issue 2, p. 153-171. www.ebscohost.com
132. Horkheimer, M. (1931) Die gegenwärtige Lage der Sozialphilosophie und die Aufgaben eines Instituts für Sozialforschung, in: *Frankfurter Universitätsreden XXXVII* (Frankfurt, Klostermann). In Masschelein J. (2004). How to Conceive of Critical Educational Theory Today? *Journal of Philosophy of Education*, Vol. 38 Issue 3, p. 351-367.
133. Huntington S. P. (1996). *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York: Simon and Schuster.

134. James, A. and Prout, A. (eds) (1990) *Constructing and Reconstructing Childhood*, Basingstoke: Falmer. in Juodaitytė A. (2006). Vaiko ir vaikystės sampratų genezės bruožai ir kontekstualizavimasis pedagogų mąstyme. *Pasaulis vaikui: ugdymo realijos ir perspektyvos*. I-II dalys. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla. p. 7-26.
135. Jocaite R. (2009). Cultural Discourse in the Context of Foreign Language Teaching. *Kalba ir kontekstai 2009*, III(1) t.. ISSN 1822-5357 p.191-199.
136. Jocaite R. (2009). Cultural discourse in the context of foreign language teaching/ learning / Žmogus kalbos erdvėje: mokslinių straipsnių rinkinys. Nr. 5(1) ISBN 9789955333739 p. 117-123.
137. Jones R. J. B. (1995). *Globalization and Interdependence in the International Political Economy*. London: Frances Printer.
138. Jones, M. (2003). Globalization and the organization(s) of exclusion in advanced capitalism. In R. Westwood & S. Clegg (Eds.), *Debating Organization* (pp. 252-270). Malden, MA: Blackwell Publishing.
139. Jonušaitė S. (2006). Evaluation of instrument of cross-cultural curriculum research: supporting validity and reliability. *Citizenship Education: Europe and the World*.
140. Juodaitytė A. (2005). Vaikystės fenomenologinio diskurso sklaida šiuolaikinėje pedagogikoje: nuo mistikos-į realybę. *Kultūra-ugdymas-visuomenė: mokslo darbai*. ISBN 9955448334 p. 30-34.
141. Juodaitytė A. (2006). Vaiko ir vaikystės sampratų genezės bruožai ir kontekstualizavimasis pedagogų mąstyme. *Pasaulis vaikui: ugdymo realijos ir perspektyvos*. I-II dalys. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla. p. 7-26.
142. Kačerauskas S. (2006). *Kalba ir kultūra*. Logos, balandis / birželis, p. 45-55.
143. Kaldor M. (2007). *Human Security: Reflections on Globalization and Intervention*, Cambridge: Polity Press.
144. Karaliūnas S. (1997). *Kalba ir visuomenė*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
145. Karaliūnas S. (2008). *Kalbos vartojimas ir socialinis kontekstas*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
146. Karatzia-Stavlioti, E., J.A. Spithourakis, and V. Zografos 2006. Evaluation of intercultural dimension enrichment of Greek University Elementary Education Departments programmes of studies [in Greek]. *Electronic Proceedings of the 4th International Conference on History of Education–Higher Education History*, ed. S. Bouzakis, Patras: Greek History of Education Society. In Spithourakis J. A., Karatzia-Stavlioti E., Roussakis Y. (2009). Research note. Pre-service teacher intercultural

- sensitivity assessment as a basis for addressing multiculturalism. *Intercultural Education*, Vol. 20, No. 3, p. 267–276.
147. Kardelis, K. 2002. *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Kaunas: Lucilijus.
  148. Kellner D. (2003). *Toward a Critical Theory of Education*. *Democracy & Nature: The International Journal of Inclusive Democracy*, Vol. 9 Issue 1, p. 51-64.
  149. Kluckhohn C. (1962) *Culture and Behavior*. Free Press of Glencoe.
  150. Kluckhohn F. R., Strodtbeck F. L. (1961). *Variations in Value Orientations*. Evanston, IL: Row, Peterson.
  151. Knight N. (2008). *Imaging Globalization in China: Debates on Ideology, Politics and Culture*. Cheltenham (UK) and Northampton. (MA): Edward Elgar.
  152. Kobayashi-Winata H., Power T. G. (1989). Child rearing and compliance: Japanese and American families in HOuston. *Journal of Crocc-cultural Psychology*, 20(4), p. 333-356.
  153. Kohls L.R., Knight J. M. (1994). *Developing Intercultural Awarness. A Cross-Cultural Training Handbook*. Intercultural Press, Boston, London.
  154. Krasner S. (1993). *Economic interdependence and independent statehood*. Oxford: Oxford University Press.
  155. Krukauskienė E., Trikūnienė I., Žilinskienė V. (2003). Jaunimo kultūrinis identitetas: prioritetai, nuostatos, etninė kultūra. Vilnius: Eugrimas.
  156. Krukauskienė E., Trinkūnienė I. (2003). Etninės kultūros raiška ir sklaida vidurinėje švietimo grandyje. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas.
  157. Kvietkauskas, V. (1985). *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 527p. BBK 81.2-4.
  158. Ladson-Billings G. (1995) *Toward a theory of culturally relevant pedagogy*, *American Educational Research Journal*, 32(3), 465–491. In Leeman Y., Ledoux G. (2006). *Teachers on intercultural education. Teachers and Teaching: theory and practice*, Vol. 11, p. 575–589.
  159. Lasauskienė J., Juvonen a., *Expression of self-education competence in students: cross-cultural study. Changing education in a changing society*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla. T. 1 2005/1/159.
  160. Laverty, S. M. (2003). Hermeneutic phenomenology and phenomenology: A comparison of historical and methodological considerations. *International Journal of Qualitative Methods*, 2(3), p. 1-30.
  161. Lawson, A. E. (1993) *Inductive-deductive versus hypothetico-deductive reasoning: A reply to Yore*. *Journal of Research in Science Teaching*, 30: 613-614. In Marin N., Benarroch A.; Gomez E. Jimenez. (2000). *What is the relationship between social*

- constructivism and Piagetian constructivism? An analysis of the characteristics of the ideas within both theories. *International Journal of Science Education*, Vol. 22 Issue 3.
162. Lebra T. S. (1994). Mother and child in Japanese socialization: A Japan-U.S. comparison. In Grenfield P.M., Cocking R. R. *Cross-cultural Roles of minority child development* (p. 259-274). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
163. Lee Boyung (2010). Broadening The Boundary Of “Textbooks” For Intercultural Communication In Religious Education. *Religious Education*, Vol. 105 No. 3, p. 249-252.
164. Leeman Y., Ledoux G. (2006). Teachers on intercultural education. *Teachers and Teaching: theory and practice*, Vol. 11, p. 575–589.
165. Leeman, Y. (2003) School leadership for intercultural education, *Intercultural Education*, 14(1), p. 31–45. In Leeman Y., Ledoux G. (2006). Teachers on intercultural education. *Teachers and Teaching: theory and practice*, Vol. 11, p. 575–589.
166. Lezaun J. (2002a). Limiting the Social: Constructivism and Social Knowledge in International Relations. *International Studies Review*, Vol. 4 Issue 3, p. 229-234.
167. Lezaun J. (2002b). Limiting the Social: Constructivism and Social Knowledge in International Relations. *International Studies Review*, Vol. 4 Issue 3, p. 229-234.
168. Lietuvos etninės politikos koncepcija 2003. Internetinė prieiga http://www.tmid.lt/images/source/attachments/tm_koncepcija.pdf
169. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas; Valstybinės švietimo strategijos 2003-2012 metų nuostatos (2003).
170. Lietuvos statistikos metraštis. Statistikos departamentas. Vilnius, 2009.
171. Lietuvos švietimo koncepcija (2002). Prieiga per internetą: <http://www.smm.lt/strategija/docs/srp/koncepcija/koncepcija1.htm>
172. Lietuvos švietimo plėtotės strateginės nuostatos, gairės. 2003-2012, projektas. 24 p.
173. Lindlof, T. R., & Taylor, B. C. (2002). *Qualitative Communication Research Methods*, 2nd Edition. Thousand Oaks, CA: Sage.
174. Linklater A., MacMilln J. (1995). *Boundaries in Question*. London: Frances Printer.
175. Lionnet F., Spear T. C. (2010). Introduction: Mauritius in/and global culture: politics, literature, visual arts. *International Journal of Francophone Studies* Volume 13 Numbers 3&4, p. 371-400.
176. Liu Jinghui J. (2009). Intercultural Rhetorical Pattern Differences in English Argumentative Writing. *English as International Language Journal*, Volume 4, p. 93-109.
177. Longstreet W. S. (1978). *Acepts of ethnicity*. New York: Teachers College Press.

178. Luciak M., Khan-Svik G. (2008). Intercultural education and intercultural learning in Austria – critical reflections on theory and practice. *Intercultural Education*, Vol. 19, No. 6, p. 493–504
179. Lyotard J. F. (1997). *The Postmodern Condition: A Report on Knowledge*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
180. Maceina A. (1952). Kultūra ir religija. *Aidai*, Nr. 5(49). Prieiga per internetą: <<http://search.delfi.lt/cache?id=3BF35D194CF4502F>>
181. Maceina A. (1998). *Daiktas ir žodis*. Vilnius: Aidai.
182. Mann M. (1986). *The Sources of Social Power*. Vol. I. Cambridge: Cambridge University Press. In Tomlinson J. (2002). *Globalizacija ir kultūra*. Vilnius: Mintis.
183. Marin N., Benarroch A.; Gomez E. Jimenez. (2000). What is the relationship between social constructivism and Piagetian constructivism? An analysis of the characteristics of the ideas within both theories. *International Journal of Science Education*, Vol. 22 Issue 3, p.225-238.
184. Martins I. F. (2008). Learning to Live Together: the contribution of intercultural education. *European Journal of Education*, Vol. 43, No. 2, p. 197-206.
185. Masschelein J. (2004). How to Conceive of Critical Educational Theory Today? *Journal of Philosophy of Education*, Vol. 38 Issue 3, p. 351-367.
186. May S. (Ed.) (1999) *Critical multiculturalism. Rethinking multicultural and antiracist education* (London, Falmer Press). In Leeman Y., Ledoux G. (2006). Teachers on intercultural education. *Teachers and Teaching: theory and practice*, Vol. 11, p. 575–589.
187. Mažeikienė N., Virgailaitė-Mečkauskaitė E. (2007). The Experience of Measurement and Assessment of Intercultural Competence in Education. *Socialiniai mokslai*. nr.4(58), 4/70
188. Mažeikienė N., Virgailaitė-Mečkauskaitė E. (2007). The Experience of Measurement and Assessment of Intercultural Competence in Education. *Socialiniai mokslai*, nr.4(58). ISSN 1392-0758 p. 70-82.
189. Mažeikienė N., Virgailaitė-Mečkauskaitė E., Ališauskienė S. (2008). Competence Based Teaching and Evaluation Methods/ Strategines Online: Analysis of Intercultural Communication course. *Proceedings of Student Mobility and ICT: Can E-LEARNING overcome barriers of Life-Long learning?* Maastricht University, ISBN 9789081372718 p. 41-50.

190. Mažeikienė N., Zubilina O., Virgailaitė-Mečkauskaitė E., Ruškus J. (2008). Research competence for international collaboration in the process of higher education and labour market internationalization. *Socialiniai mokslai*, nr. 2(60). ISSN 1392-0758 p. 66-80.
191. Mažeikienė, N. 1996. Sąvokos „kultūrinis savitumas“ metodologinė perspektyva socialiniame empiriniame tyrime, *Sociologija Lietuvoje. Antra knyga*. Kaunas: Kauno technologijos universitetas, 11-15.
192. Mažeikis G. (2001). Įspūdžio fenomenologija. *Seminarai: straipsnių rinkinys*. ISBN 9986751535 p. 101-115.
193. Mažeikis G. (2008). Interculturality, Globalisation And Integration. Analysis of Intercultural Citizenship Competence from the Point of View of the Process Pedagogy. *Socialiniai Mokslai, Nr.2 (60)*.
194. Mažeikis G. Kultūrinės antropologijos pragmatika ir analitika. Šiauliai: Saulės delta, 2005. In Zaleskienė I. (2006). Kultūrinio ugdymo realijos. Pilietinė komunikacija ir tarpkultūrinis ugdymas. *Acta Pedagogica Vilnensia*. P. 56-62.
195. Mažeikis G. *Kultūrinės antropologijos pragmatika ir analitika*. Šiauliai: Saulės delta, 2005.
196. McHugh k. E. (2006). Inside, outside, upside down, backward, forward, round and round: a case for ethnographic studies in migration. Department of Geography, Arizona State University, Tempe, AZ 85287-0104, USA.
197. McLuhan M. (2003). *Kaip suprasti medijas: žmogaus tęsiniai*. Vilnius: Baltos lankos.
198. McMichael, P. (2004). “Globalization: Myths and Realities”, in T. Roberts and A. Hite (eds), *From Modernization to Globalization: Perspectives on Development and Social Change*. Malden, MA: Blackwell.
199. McNamee S., Gergen K. (1992). *Therapy as Social Construction*. London: Sage.
200. McNeill W. H. (1995). *The rise of the West*. Walnut Creek: Altamira Press.
201. McQuillan P.J. (1998). *Educational Opportunity in an Urban American High School: A Cultural Analysis*. Albany: State University of New York Press.
202. Melnikas B. (2008a) Šiuolaikinė visuomenė ir kultūra: nauji iššūkiai globalizacijos ir internacionalizmo procesų aplinkoje. Kultūra ir aukštasis mokslas šiuolaikinėje visuomenėje=*Culture and Higher Education in Modern society*.
203. Melnikas B. (2008b). Vadybos kultūra globalizacijos ir Europos integracijos sąlygomis: istorinės tradicijos. Viešoji vadyba ir valdymo kultūra globalizacijos sąlygomis: nauji iššūkiai=*Public Administration and Management Culture in View of Globalisation: New Challenges*. P. 6–17.

204. Merkys G., Balžekienė A., Telešienė A. (2008). Challenges for multicultural education in ethnically diverse community: case of Vilnius region in Lithuania. *Technologija*, nr. 2(60), 2/32
205. Meškys K. (2007). *Kultūra kaip žinia*. Nuo ženklo iki teksto. Vilnius: Cilonas
206. Miloč N., Kondrotaitė, Zuzevičiūtė V. (2008). Mobility in adult education: intercultural learning and maturing. *Regionalisierung - internationalisierung: Geschichte der Erwachsenenbildung in Zentraleuropa: 10 symposium, Fünfkirchen, 02-05, Oktober 2008*. Pécs/Fünfkirchen, Hungary : Universität Pécs.
207. Minh Thi Thuy Nguyen (2011). Learning to Communicate in a Globalized World: To What Extent Do School Textbooks Facilitate the Development of Intercultural Pragmatic Competence? *RELC Journal*; Vol. 42 Issue 1, p17-30.
208. Mooneeram, Roshni (2009), *From Creole to Standard: Shakespeare, Language, and Literature in a Postcolonial Context*, Amsterdam and New York: Rodopi.
209. Morkūnienė J. (2003). Globalizacija: taikos kultūra, žinių visuomenė, tolerancija. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.
210. Mosa A. A. (1999). Culture in Education and Mass Media: Conformation or Confrontation? *Journal article in Educational media International*, Vol. 36, No. 1, p.37-40.
211. Nanda S. (1994). *Cultural anthropology*. Belmont, CA: Wadsworth.
212. Nanda S., Warms R.L. (1998). *Cultural Anthropology*. Belmont, CA: Wadsworth.
213. Neifachas S. (2008). Priešmokyklinio ugdymo valdymo funkcijų kontekstualizavimas Lietuvos Respublikos švietimo politikos strateginėse kryptyse. *Mokytojų ugdymas: mokslo darbai*, 10 (1), ISSN 1822-119X.
214. Niaz, M. (1991) Correlates of formal operational reasoning: a neo-piagetian analysis. *Journal of Research in Science Teaching*, 28: 19-40. In Marin N., Benarroch A.; Gomez E. Jimenez. (2000). What is the relationship between social constructivism and Piagetian constructivism? An analysis of the characteristics of the ideas within both theories. *International Journal of Science Education*, Vol. 22 Issue 3.
215. Nierop T. (1994). *Systems and Regions in Global Politics: An Empirical study of Diplomacy, International Organization and Trade 1950-1991*. Chichester: John Wiley.
216. O'Sullivan-Lago R., Abreu G. (2009). The Dialogical Self in a Cultural Contact Zone: Exploring the Perceived 'Cultural Correction' Function of Schooling. *Journal of Community & Applied Social Psychology*.
217. Ohmae K. (1990). *The Borderless World*. London: Collins.
218. Ohmae K. (1995). *The End of the Nation State*. New York: Free Press.

219. Ong W. J. (1997). *Interfaces of Word*. Ithaca: Cornell University Press. In Giddens A. (2000). *Modernybė ir asmens tapatumas*. Vilnius: Pradai.
220. Opatow S. (1990). Moral exclusion and injustice: An introduction. *Journal of Social Issues*, Vol. 46, p. 1-20.
221. Ouellet, F. (1991) *L'Éducation Interculturelle: Éssai sur le Contenu de la Formation des Maitres* (Paris, Éditions L'Harmattan). In Martins I. F. (2008). Learning to Live Together: the contribution of intercultural education. *European Journal of Education*, Vol. 43, No. 2, p. 197-206.
222. Oviedo A., Wildemeersch D. (2008). Intercultural education and curricular diversification: the case of the Ecuadorian Intercultural Bilingual Education Model (MOSEIB). *Compare*, Vol. 38, No. 4, p. 455–470.
223. Pečiulis Ž. (2007). *Iki ir po televizijos*. Vilnius: Versus aureus.
224. Pedagogų rengimas Lietuvos Aukštosiose mokyklose darnaus vystymosi švietimo kontekste, 2006.
225. Pettigrew T. F. (1998a). Reactions toward the new minorities of western Europe. *Annual Review Of Sociology*, Vol. 24, p. 77-103.
226. Pettigrew T. F., Jaccson J. S., Ben Brika J., Lemaine, G., Meertens, R.W., Wagner U., Zick A. (1998). Outgroup prejudice in western Europe. *European Review Of Social Psychology*, Vol. 8, p. 241-73.
227. Peukert, H. (1983) Kritische Theorie und Pädagogik, *Zeitschrift für Pädagogik*, 30, pp. 195–219. In). In Masschelein J. (2004). How to Conceive of Critical Educational Theory Today? *Journal of Philosophy of Education*, Vol. 38 Issue 3, p. 351-367
228. Piaget, J., Bliss, J., Bovet, M., Ferreiro, E., Labarthe, M., Szeminska, A., Vergnaud, G. and Vergopoulo, T. (1972) *La transmission des mouvements* (Paris: P.U.F.). In Marin N., Benarroch A.; Gomez E. Jimenez. (2000). What is the relationship between social constructivism and Piagetian constructivism? An analysis of the characteristics of the ideas within both theories. *International Journal of Science Education*, Vol. 22 Issue 3.
229. Plumpa P. (2007). Tautinė kultūra – religijos duktė. Prieiga per internetą: <http://www.vydija.lt/straipsniai/Plumpa_Tautine_kultura.htm>
230. Portera A. (2004). Stereotypes, prejudices and intercultural education in Italy: research on textbooks in primary schools. *Intercultural Education*, Vol. 15 Issue 3, p. 284-295
231. Portera A. (2004). Stereotypes, prejudices and intercultural education in Italy: research on textbooks in primary schools. *Intercultural Education*, Vol. 15, No. 3, p. 283-294.
232. Postman N. (1986). *Amusing Ourselves to Death: Public Discourse in the Age of Show Business*. New York: Penguin Books.

233. Potašenko G. (2009). Daugiaperspektyvinis žvilgsnis į Lietuvos Didžiąją kunigaikštystę. Tautinių naratyvų likimai. Atiduota spaudai. P. 1.
234. Pozo, J. I., Goâ Mez Crespo, M. A., Limoâ N.M. Y Serrano Sanza, A. (1991) *procesos cognitivos en la compresiÃon de las ciencias: las ideas de los adolescentes sbore la Quimica* (Madrid:CIDE-MEC). In Marin N., Benarroch A.; Gomez E. Jimenez. (2000). What is the relationship between social constructivism and Piagetian constructivism? An analysis of the characteristics of the ideas within both theories. *International Journal of Science Education*, Vol. 22 Issue 3.
235. Prabhu, Anjali (2007), *Hybridity: Limits, Transformations, Prospects*, Albany: SUNY Press.
236. Prasad A., Prasad P. (2007). Mix, Flux and Flows: The Globalization of Culture and its Implications for Management and Organizations. *The Journal of Global Business Issues*, Vol 1, Issue 2, p. 11–20.
237. Prasad, A., & Prasad, P. (2006). Global transitions: The emerging new world order and its implications for business and management. *Business Renaissance Quarterly*, 1(3), 91-113.
238. Ramsey P. G. (2004). *Teaching and learning in a diverse world: multicultural education for young children*. New York and London : Teachers College Press.
239. Ravi, Srilata (2007), *Rainbow Colors: Literary Ethno-Topographies of Mauritius*, Lanham, MD: Lexington Books.
240. Roberts J. H., Sanders T., Wass V. (2007). Students perceptions of race, ethnicity and culture at two UK medical schools: a qualitative study. *MEDICAL EDUCATION* 2008; 42: 45–52.
241. Robertson R. (1992). *Globalization: Social Theory and Global Culture*. London: Sage.
242. Robetson R. (1992). *Globalization: Social Theory and global culture*. London: Sage. In Tomlinson J. (2002). *Globalizacija ir kultūra*. Vilnius: Mintis.
243. Roopnarine J. L., Sacks M., Stores M. (1998). The cultural contexts of children's play. In Aracho O., Spodek B., *Play in early Childhood* (p. 194-219). Albany: State University of New York Press.
244. Rosenau J. (1990). *Turbulence in World Politics*. Brighton: Harvester Wheatsheat.
245. Rosenau J. (1997). *Along the Domestic-Foreign Frontier*. Cambridge: Cambridge University Press.
246. Roudomtof V., Robertson R. (1995). *Globalization, world-system theory, and the comparative study of civilizations*. Walnut Creek: Altamira Press.

247. Ruggie J. G. (1993). *Winning the Peace: America and World Order in the New Era*. New York: Columbia University Press.
248. Ruo-bing Chin. (2009). Bibliometric Analysis of Intercultural Communication Textbooks for English Majors in China. *Cross-cultural Communication*, Vol.5 No.4, p. 71-77.
249. Rupšienė L. (2007). *Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodologija*. Klaipėda: Klaipėdos Universiteto Leidykla.
250. Ryan C. S., Casas J. F., Vance K.L., O. Ryalls B.O., Nero C. (2010). Parent involvement and views of school success: the role of parents' latino and white american cultural orientations. *Psychology in the Schools*, Vol. 47(4).
251. Salganik L. H. *Competencies for life: A Conceptual and Empirical Challenge // Defining and Selecting Key Competencies* (Ed. by D. S. Rychen and L. H. Salganik). Hogrefe and Huber Publishers. Sietle– Toronto–Bern–Gottingen, 2001. In Zaleskienė I. (2006). kultūrinio ugdymo realijos. Pilietinė komunikacija ir tarpkultūrinis ugdymas. *Acta Pedagogica Vilnensia*. P. 56-62.
252. Salganik L. H. *Competencies for life: A Conceptual and Empirical Challenge*. In *Defining and Selecting Key Competencies* (Ed. by D. S. Rychen and L. H. Salganik). Hogrefe and Huber Publishers. Sietle–Toronto–Bern–Gottingen, 2001.
253. Samovar L. A., Porter R. E. (1991). *Intercultural Communication: A Reader* (6ed.). Belmont, CA: Wadsworth.
254. Samovar L. A., Porter R. E., McDaniel E. R. (2007). *Communication Between Cultures*. Belmont, CA: Thomson, Wadsworth.
255. Sassen S. (1996). *Losing Control? Sovereignty in n Age of Globalization*. New York: Columbia University Press.
256. Saugienienė N. (2000). Education of national minorities in Lithuania in the context of multiculturalism. Summary of Doctoral thesis. Kaunas: Kaunas University of Technology.
257. Scheuerman W. (2010). Globalization. Prieiga per internetą: <http://plato.stanford.edu>
258. Schmelkes, S. 2002. 2005. La interculturalidad en la educacio´n ba´ sica. Paper presented at the Encuentro Internacional de Educacio´n Preescolar, 21–22 January, Mexico City, Me´xico. In Oviedo A., Wildemeersch D. (2008). Intercultural education and curricular diversification: the case of the Ecuadorian Intercultural Bilingual Education Model (MOSEIB). *Compare*, Vol. 38, No. 4, p. 455–470.
259. Scholl L. (2002). Hybridity in (multicultural) education. Paper present at thte annual meeting of the American Educational Research Association, New Orleans. In Ramsey P.

- G. (2004). *Teaching and learning in a diverse world: multicultural education for young children*. New York and London : Teachers College Press.
260. Scholte J. A. (1993). *International Relations of Social Change*. Buckingham: Open University Press.
261. Shayer, M. and Adey, P. (1984) *La ciencia de enseñar Ciencia, 'Desarrollo cognoscitivo y exigencias del curriculum'* (Madrid: Nacea). In Marin N., Benarroch A.; Gomez E. Jimenez. (2000). What is the relationship between social constructivism and Piagetian constructivism? An analysis of the characteristics of the ideas within both theories. *International Journal of Science Education*, Vol. 22 Issue 3.
262. Sherif M. (1967). *Social Interaction: Process and Products*. Chicago, IL: Aldine Press.
263. Shildrick t., MacDonald T. (2006). In Defence of Subculture: Young People, Leisure and Social Divisions. *Journal of Youth Studies*; Vol. 9 Issue 2, p. 125-140. www.ebscohost.com
264. Shils E. (1981). *Tradition*. Chicago: university of Chicago Press.
265. Shin K. W. (2005). Postmodern Cultural Changes in a Modernizing Country: Conflicts in Mass Media Culture in Korea. *Journal Of Communication And Religion*. Vol. 28, p. 326–349.
266. Sim S., Loon Van B.(2001). *Introducing Critical Theory*.
267. Singer B. D. (2009). Minorities and the media: a content analysis of native Canadians in the daily press. *Canadian Review of Sociology/Revue canadienne de sociologie*, Volume 30 Issue 3, P. 348 – 359 [žiūrėta: 2009-11-23]. Prieiga per internetą: <http://www3.interscience.wiley.com>
268. Sipavičienė A. (2007). „Emigracija iš Lietuvos. Naujos tendencijos?“. Konferencija "Kad Lietuva neišsivaikščiūtų", LR Seimas. Prieiga per internetą: [migracija-Seimas_2007_R.ppt](#)
269. Sirtautas V. V. (2005). Cultural tendencies in Lithuania at the beginning of the third millennium. *Common European space of education, science and culture Chelybinsk*, pt. 2 2<170
270. Siu H. F. (2010). Unity and Diversity: Explaining Culture and History. *Taiwan Journal of Anthropology*, Vol. 8 (1), p. 5-7.
271. Smith B. A. (1998). The problem drinker's lived experience of suffering: an exploration using hermeneutic phenomenology. *Journal of Advanced Nursing*, 27, p. 213-222.
272. Solomadin I. M., Kurganov S. Yu. (2009). The History of World Culture as Curricula of the Middle and High Schools of the Dialogue of Cultures. *Journal of Russian and East European Psychology*, vol. 47, no. 2, p. 3–29.

273. Spinthourakis J. A., Karatzia-Stavlioti E., Roussakis Y. (2009). Research note. Pre-service teacher intercultural sensitivity assessment as a basis for addressing multiculturalism. *Intercultural Education*, Vol. 20, No. 3, p. 267–276.
274. Starck K., Wyffels R. (1990). Seeking 'intercultural' dimensions in textbooks. *Journalism Educator*; Vol. 45 Issue 3, p39-45,
275. Tajfel H. (1981). *Human Groups and Social Categories: Studies of Social Psychology*. Cambridge: Cambridge university press.
276. The shift of communication competence model in the context of information and multicultural society, Virginija Chreptavičienė, Institute of Educational Studies, Kaunas University of Technology, Paper presented at the European Conference on Educational Research, University of Crete, 22-25 September 2004
277. Tidikis R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius.
278. Tomlinson J. (2002). *Globalizacija ir kultūra*. Vilnius: Mintis.
279. Triandis H., C., Suh E. M. (2002). Cultural Influences on Personality. *Annual Reviews Psychology*, 53:133–60
280. Tröhler D. (2010). Globalizing Globalization: The Neo-Institutional Concept of a World Culture. p. 29–48.
281. Trompenaars and Hampden-Turner (1997). *Riding The Waves of Culture*. New York: McGraw-Hill.
282. Trompenaars F. (1993). *Riding the waves of Culture*. London: Nicholas Brearley. In Coleman M., Earley P. (2005). *Leadership and management in education*. Oxford: Oxford University Press.
283. Turner J. C., Giles H. (1981). *Intergroup Behaviour*. Oxford: Blackwell.
284. Valstybinės švietimo strategijos 2003-2012 metų nuostatos. Patvirtinta Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. liepos 4 d. nutarimu Nr. IX-1700
285. Verkuyten M. (2001). „Abnormalization“ of ethnic minorities in conversation. *British Journal Of Social Psychology*, Vol. 40, p. 257-78.
286. Villegas, A. M. & Lucas, T. (2002) Preparing culturally responsive teachers. Rethinking the curriculum, *Journal of Teacher Education*, 58, 20–32. In Leeman Y., Ledoux G. (2006). Teachers on intercultural education. *Teachers and Teaching: theory and practice*, Vol. 11, p. 575–589.
287. Virgailaitė-Mečkauskaitė E. (2009). Portfolio metodo ir nuotolinės aplinkos taikymo galimybės ugdant ir vertinant tarpkultūrinę kompetenciją. *Tarpdisciplininis diskursas socialiniuose moksluose - 2: socialinių mokslų doktorantų ir jaunųjų mokslininkų konferencijos straipsnių rinkinys*. Kauno technologijos uni p. 108-114.

288. Vygotsky, L. S. (1962) *Thought and language* (Cambridge, MA, MIT Press). In Adams P. (2006). *Exploring social constructivism: theories and practicalities. Education 3-13*, Vol. 34 Issue 3, p. 243-257.
289. Wandel R. (2002). *Teaching India in the EFL-Classroom: A Cultural or an Intercultural Approach?* *Language, Culture & Curriculum*; 2002, Vol. 15 Issue 3, p264-272.
290. Waters M. (1995). *Globalization*. London: Routledge. In Tomlinson J. (2002). *Globalizacija ir kultūra*. Vilnius: Mintis.
291. Whiting B. B., Edwards C. P. (1988). *Children of different worlds: The formation of social behavior*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
292. Whiting B. B., Whiting J. W. (1975). *Children of six cultures: A Psychocultural analysis*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
293. Willard C. A.(1982). *Argumentation and the Social Grounds of Knowledge*. University of Alabama Press.
294. Williams R. (1974). *Television: Theology and Cultural form*. London: Fontana. In Tomlinson J. (2002). *Globalizacija ir kultūra*. Vilnius: Mintis.
295. Williams R. (1989). *Resource of Hope*. London: Verso. In Tomlinson J. (2002). *Globalizacija ir kultūra*. Vilnius: Mintis.
296. Woolfolk, A. E. (1993) *Educational psychology* (Boston, Allyn and Bacon). In Adams P. (2006). *Exploring social constructivism: theories and practicalities. Education 3-13*, Vol. 34 Issue 3, p. 243-257.
297. Worchel S., Cooper J., Goethals G.R. (1988). *Understanding Social Psychology*. Chicago, IL: Dorsey.
298. Wriston W. (1992). *The Twilight of Sovereignty*. New York: Charles Scribners Sons.
299. Zaleskienė I. (2006). kultūrinio ugdymo realijos. Pilietinė komunikacija ir tarpkultūrinis ugdymas. *Acta Paedagogica Vilnensia*. P. 56-62.
300. Zaleskienė I. (2006). Pilietinė komunikacija ir tarpkultūrinis ugdymas. *Acta paedagogica Vilnensia*, t. 16.
301. Žmogaus teisės. Regioninių tarptautinių dokumentų rinkinys. Vilnius: Mintis, p. 255-257.
302. Zuzevičiūtė V. (2009). Globalisation, mobility and implications for educators. *Tiltai*, Nr. 4.
303. Zuzevičiūtė V., Daukšytė J. (2010). Intercultural Education : Case of Mobility in Higher Education. *Global Cooperation in Engineering Education : Innovative Technologies, Studies and Professional Development : the 4th international conference proceedings, October 7-8, 2010, Kaunas, Lithuania*. Kaunas: Technologija 2010, Vol.4.

304. Žemė ir laikas. Integruotas istorijos ir geografijos vadovėlis. 2 d. XI–XII kl. (2004).
Briedis
305. Žydžiūnaitė V. (2007). Tyrimo metodologija (socialiniai ir humanitariniai mokslai).
Prieiga per internetą:
http://www.mokom.lt/UserFiles/File/SU_MOKOM_IDALIS_3TEMA.pdf

PRIEDAI

Priedas Nr. 1

PIRMINIS INTERVIU KLAUSIMYNAS pedagogams

I. Instrukcinis-motyvacinis blokas

Tyrimo tikslas – atskleisti tarpkultūriškumo suvoktis ir praktikas Šiaulių miesto mokyklose orientuotose į pagintą dalykų mokymą.

Interviu anonimiškumas.

II. Demografinis blokas

Lytis

Amžius

Išsilavinimas

Pareigos

III. Diagnostinis blokas

1. koks dalykas jūsų mokykloje yra su pagilintu mokymu?
2. kuo jūsų mokykla yra savita, išskirtinė?
3. kokios veiklos, būreliai yra jūsų mokykloje?
4. kokie renginiai vyksta jūsų mokykloje?
5. kaip dalyvaujate popamokinėje veikloje?
6. kaip jūs suprantate, kas yra tarpkultūriškumas?
7. kaip suprantate tautiškumo sąvoką? Ar ji tapati tarpkultūriškumui?
8. ką manote apie tarpkultūrinį ugdymą?
9. kaip vertinate tarpkultūriškumą mokyklose?
10. kaip pasireiškia tarpkultūriškumas jūsų mokykloje, ugdyme?
11. kokiomis temomis diskutuojate klasės valandėlių, pamokų metu?

Interviu protokolas A

I.B. Kaip žinai jūsų mokykla yra viena iš tų, kuri orientuojasi į pagilintą dalyko mokymą, t.y. muzikos mokymą. O kuo jūsų mokykla yra savita ir išskirtinė?

R 1 Na, mūsų mokykloje svarbiausia yra muzika ir viskas kas su ja susiję yra labai reikšminga, ypatinga, nauja, inovatyvu, kūrybinga ir visa kita. Svarbiausia yra muzika. Visi kiti dalykai nėra tokie svarbūs. Kadangi mokykla yra orientuota į muzikinių gebėjimų ugdymą.

I.B. Kokios veiklos, būreliai yra jūsų mokykloje? Kaip organizuojama popamokinė veikla?

R 1 Įvairių būrelių, bet dauguma susiję su muzika. Instrumentais grojama įvairiais ir liaudies instrumentais grojama galima pasirinkti.

I.B. O yra būrelių ar kokių veiklų orientuotų į bendradarbiavimą, tarpkultūriškumą?

R 1 Tai yra ansambliai, kurie kryptingai ruošiami konkursams, festivaliams. Tai yra pagal kiekvieną mokytoją yra tam tikra kryptis, susirenka atitinkamą mokinių skaičių pagal poreikius, lūkesčius ir dirbama ta linkme. Formuojamos grupės, kuriami ansambliai, chorai. Įvairių yra: galima dainuoti ansamblyje, galima dainuoti choruose, lavinami individualūs vokaliniai sugebėjimai.

I.B. O minėtieji ansambliai užsiima kažkokia veikla, išvyksta į užsienį ar pan.?

R 1 Žinoma.

I.B. Kokie renginiai vyksta jūsų mokykloje?

R 1 Įvairių renginių. Yra muzikos savaitė, užsienio kalbų savaitė, meno savaitė, Mocarto minėjimo savaitė ir begalė kitų, kurių net sunku atsiminti.

I.B. Dabar kalbant apie ugdymo įstaigas tik ir kalbama apie įvairias inovacijas, bendradarbiavimą. O Jūsų ar vykdomi kokie projektai?

R 1 Įvairūs projektai su užsieniečiais, su meno mokyklomis. Turėjome ir ERICE tarptautinį projektą su septyniomis užsienio valstybėmis, stiprinome gamtamokslinio ugdymo žinias, turėjome su Šiaulių universitetu projektą ir vaikai bendradarbiavo tame projekte. Net gi buvo išvykę keturis kartus į Vokietiją, Belgiją, Čekiją. Žodžiu labai intensyviai dirbo, bendradarbiavo anglų kalba tų mokslų srityje. Ir šiaip turime įvairių projektų, stažuoti, kada vaikai išvyksta per mobilumo programas. Neseniai buvo komanda Švedijoje. Yra buvę Ispanijoje, Islandijoje. Taip pat atvyksta užsieniečių ir pas mus, apgyvendiname mokinių šeimose. Tikrai vaikai lavina užsienio kalbų gebėjimus šia prasme. Tarpkultūriškumo tikrai mūsų mokykloje yra labai daug.

I.B. Kalbant apie šią sąvoką, kaip Jūs suprantate, kaip galite apibrėžti tarpkultūriškumo sąvoką?

Kas tai yra?

R 1 tarpkultūriškumą suvokiu kai yra skirtingų kultūrų atstovai arba kažkoks subjektas turi tam tikrų objektyvacijų tarpkultūriškumo aspektu. Reikštų kad aš savo subjektyvias intencijas, nes mūsų visų sąmonė yra intensionali, išreiškiu tam tikrame kontekste, pagal emic ir etic strategijų mišinį. Reiškia tam tikrai grupei atstovų yra būdingos ęminės savybės, susikoncentruotumas į tam tikrą tašką įvairių požymių, kurie reiškiasi būtent toje kultūrinėje aplinkoje. Ir būtent tos subjekto intencijos į tą kultūrinę aplinką ir inicijuoja mums objektyvacijas, kuo ta kultūra skiriasi nuo kitų kultūrų.

I.B. Tai kaip supratau, Jūsų nuomone, tarpkultūriškumas galimas tik bendraujant su skirtingu šalį atstovais? Ar tai gali būti ir savos kultūros skirtumai?

R 1 Na, ne, tai tarpkultūriškumas tarp kitų šalį yra stereotipinis mąstymas. Ryškiausi skirtumai yra tarp kultūrų, papročiuose, kalbėsenoje, kalboje.

I.B. Aišku. Kaip suprantate tautiškumo sąvoką? Ar ji tapati tarpkultūriškumui?

R 1 Ne. Tautiškumas tai yra tam tikros nacionalinės vertybės, tam tikroje teritorijoje, apibrėžtoje valstybiniais dokumentais. Tai toje teritorijoje dominuojantys įvairūs požymiai ir požymių grupės, kurias atspindi tam tikri klasteriai ir yra tas tautiškumas.

I.B. Aišku. Kaip manote, kokius pokyčius Lietuvos ugdymo sistemoje gali paskatinti tarpkultūrinių ugdymo metodų naudojimas?

R 1 Demokratėjimo. Mūsų mokyklos yra iš esmės klasikinės, iš esmės, mokslas, kaip jau sakiau, tom jau tokiom didžiai demokratinėm idėjom kol kas jie dar nepasižymi, čia man taip atrodo.

I. B. Na ir paskutinis klausimas. Kokias savo kaip mokytojos galimybes matote prisidedant prie to, kad tarpkultūrinio ugdymo metodai būtų labiau pritaikytas Lietuvos ugdymo sistemai?

R 1 Naudot savo veikloj, savo darbe su mokiniais, tai yra tiesioginis mano darbas, kur aš tiesiogiai galiu kažką daryti. O po to, jeigu bus kažkokia grupė, inicijuojanti, sakysim, kažkokius pokyčius, labai prašom, juo labiau, kad mūsų mokykloje numatyta konferencija, tam reikalui, kada jau sklaida turėtų paeiti plačiau, bet to nereikia visuotinai taikyti.

I. B. Taip, žinoma. Labai ačiū už pokalbį.

Interviu protokolas B

I.B. kokio dalyko mokytoja esate?

R 1 Specialusis pedagogas

I.B. kuo jūsų mokykla yra savita, išskirtinė?

R 1 Įstaiga dirba tik su spec.poreikių vaikais, konsultuoja jų tėvus ir globėjus, teikia metodinę paramą kitų ugdymo įstaigų pedagogams.

I.B. kokios veiklos, būreliai yra jūsų mokykloje?

R 1 Būrelių nėra. Svarbiausios veiklos formos: vaikų brandos mokyklai įvertinimas, spec.poreikių nustatymas, pedagoginė-psichologinė pagalba vaikui, jo šeimai, ugdytojams.

I.B. kokie renginiai vyksta jūsų mokykloje?

R 1 Spec.poreikių vaikų tėvams ir globėjams - seminarai (konferencijos), vaikų pasiekimų aptarimas, vaikams kalendorinės šventės, parodėlės, pažintinės išvykos į spec.ugdymo (taip pat – profesinio mokymo) centrus (Kaune, Vilniuje, Šiauliuose), nevyriausybinių organizacijų renginius, dienos centrus, stovyklas ir kt.

I.B. ar dalyvaujate popamokinėje veikloje?

R 1 Taip.

I.B. kaip jūs suprantate, kas yra tarpkultūriškumas?

R 1 Ryšiai (bendravimas, pasikeitimas informacija, tarpusavio pagalba) su kitokiais (skirtingai mąstančiais, kitaip gyvenančiais ir kitaip atrodančiais, taip pat – ypatingais) žmonėmis (pvz.talentingais, neįgaliais, storuliais, vegetarais, sveikos gyvensenos propaguotojais, gyvūnų mylėtojais, kaktusų augintojais, „žaliaisiais“ ir kt. ir pan.) asmenimis ir jų bendrijomis.

I.B. kaip suprantate tautiškumo sąvoką? Ar ji tapati tarpkultūriškumui?

R 1 Tikrai netapati. Tautiškumas labiau susijęs su savo tautos vertybių puoselėjimu bei propagavimu. Su tarpkultūriškumu siejamas tik tiek, kiek mūsų tautos papročiai, tradicijos ir mentalitetas toleruoja „kitokius“. Tolerancija įvairovei (jei tai netrukdo kitų visuomenės narių interesams) būdinga daugeliui tautų. Lietuviai kai kuriose srityse galėtų būti tolerantiškesni (prisimenant skandalingąjį gėjų parodą Vilniuje, vangiai vykstančią neįgaliųjų integraciją, savanorystės idėjoms pritarančiųjų mažumas ir kt.). Daugeliui patogiau gyventi ir veikti individualiai (ar savo šeimos rate), bet vienyti į bendruomenes pagal pomėgius, veiklą ar įsitikinimus nedažnai ryžtamasi.

I.B. ką manote apie tarpkultūrinį ugdymą mokyklose? Kiek jo esti?

R 1 Manychiau, jog yra tokio ugdymo uztektinai. Ypac, jeigu pedagogai veiklus, aktyviai dirba su klase, dalyvauja projektuose, bendrauja su ivairiomis bendruomenemis, keičiasi informacija, moko vaikus tolerancijos. Kiekvienas su savo ugdytiniais turi dirbti kūrybiškai, tuomet „atsiras vietas“ bendravimo ir bendrumo idėjoms bet kurio dalyko pamokoje. Čia vertinti visą ugdymo įstaigą pagal duotą kriterijų neišeina. Kiekviename pedagogų kolektyve yra dirbančių kad uždirbtų, dirbančių kad dirbtų, bet yra (nedaugelis) dirbančių ir gyvenančių tuo, ką daro kiekvieną dieną.

I.B. kaip vertinate tarpkultūriškumą ugdymo procese?

R 1 Kiek jis yra reikalingas ir kodėl? Ar reikalingas? Be abejonės. Nieko nėra baisiau už kategoriškai nusiteikusį, bambeklį, viskuo nepatenkintą individualistą... Tokiais savo ugdytinių ateityje turbūt nenorėtų matyti nei vienas tikras pedagogas.

I.B. kaip pasireiškia tarpkultūriškumas jūsų mokykloje, ugdyme?

R 1 Pasireiškia siekiant atvirumo visuomenėje, bendraujant su ivairiomis žmonių grupėmis (ar pavieniais ivairiai mąstančiais, skirtingų galimybių bei visokių polinkių asmenimis), dalyvaujant bendruose projektuose ir pan. Tą patį ugdymo procese skatinu daryti ir savo mokiniams, stengiuosi suteikti kuo daugiau žinių apie kitur gyvenančius, kitaip atrodančius, kitaip bendraujančius kitaip galvojančius žmones, jų veiklą, poreikius ir pan. Pradedant, aišku, nuo artimiausios vaiko aplinkos: būrelių (pagal polinkius ar poreikius) veiklos, to regiono neįgaliųjų, savanorių ar skautų organizacijos, bendruomenės projektai (kelių socialinių partnerių) veikloms finansuoti ir kt.

I.B. kokiomis tarpkultūrinėmis temomis diskutuojate klasės valandėlių, pamokų metu?

R 1 Mano praktika rodo, jog temas pokalbiams su vaikais (ar jų tėvais, globėjais) dažniausiai padiktuoja pats gyvenimas. Darbe išskylančios psichologinės, pedagoginės, socialinės problemos sprendžiamos tik bendraujant ir bendradarbiaujant. Ir žinoma, - vėl su tomis pačiomis organizacijomis, ivairiausių institucijų atstovais.

I. B. Labai ačiū už pokalbį.

Interviu protokolas C

I.B. kokio dalyko mokytoja esate?

R 1 Esu anglų kalbos mokytoja

I.B. koks dalykas jūsų mokykloje yra su pagilintu mokymu?

R 1 Mūsų gimnazija visada labiausiai orientavosi į anglų kalbos mokymą

I.B. kuo jūsų mokykla yra savita, išskirtinė?

R 1 Mūsų mokykla vienintelė Šiauliuose ruošia mokinius pagal tarptautinio bakalaureato programą, joje dirba mokytojai iš užsienio, TB klasėse visos pamokos vyksta anglų kalba. Į mūsų mokyklą mokyti atvyksta mokiniai iš užsienio.

I.B. kokios veiklos, būreliai yra jūsų mokykloje?

R 1 Yra visokių - šokių ir taip toliau

I.B. kokie renginiai vyksta jūsų mokykloje?

R 1 Įvairios popietės, kuriuose kartu dalyvauja visi – ir mokiniai iš Lietuvos, ir atvykę iš užsienio šalių (Portugalijos). Rengiame šventes, per kurias užsieniečiams pristatome mūsų kultūrą, jie taip pat mums papasakoja apie savąją.

I.B. ar dalyvaujate popamokinėje veikloje?

R 1 Taip, aš organizuoju iš užsienio atvykusiems mokiniams ekskursijas po Lietuvą, jų metu pasakoju apie LT tradicijas, įžymias vietas, papasakoju jų istoriją.

I.B. kaip jūs suprantate, kas yra tarpkultūriškumas?

R 1 Tarpkultūriškumas tai atvirumas kitoniškumui, noras pažinti tą kitoniškumą jo nemenkinant ir nelaikant savos kultūros geresne. Tai noras pažinti kitas kultūras, atvirumas naujoms patirtims.

I.B. kaip suprantate tautiškumo sąvoką? Ar ji tapati tarpkultūriškumui?

R 1 Tautiškumas tai savosios kultūros, jos papročių puoselėjimas, tradicijų laikymasis. O tarpkultūriškumas yra kita to pusė – tai kitų kultūrų pažinimas, žinojimas apie jų papročius ir tradicijas, jų nuostatas ir vertybes.

I.B. ką manote apie tarpkultūrinį ugdymą mokyklose? Kiek jo esti?

R 1 Lietuvos mokyklos manau yra labiau orientuotos į tautiškumo, o ne tarpkultūriškumo ugdymą. Nors tautiškumas taip pat yra labai svarbu, manau, jog atsižvelgiant į šiandieninius globalizacijos procesus, migraciją, tarpkultūriškumas taip pat turėtų būti ugdomas.

I.B. kaip vertinate tarpkultūriškumą ugdymo procese? Kiek jis yra reikalingas ir kodėl?

R 1 Vertinu teigiamai, nes šiandieniniame pasaulyje kai yra galimybės keliauti, mokytis ir dirbti užsienio šalyse svarbu išmanyti tarpkultūrinius skirtumus, būti susipažinus su kitų tautų kultūra ir papročiais.

I.B. kaip pasireiškia tarpkultūriškumas jūsų mokykloje, ugdyme?

R 1 Mūsų mokykloje tarpkultūriškumas yra ugdomas per bendravimą su kitataučiais, supažindinimą su jų gyvenimo būdu, tradicijomis. Mokykloje nuolat dirba mokytojai iš užsienio, todėl bendraudami su jais mokiniai ne tik lavina savo užsienio kalbos įgūdžius, bet ir gali pažinti kitas kultūras.

I.B. kokiomis tarpkultūrinėmis temomis diskutuojate klasės valandėlių, pamokų metu?

R 1 Per pamokas kalbame apie Anglijos tradicijas, šventes, taip pat apie atvirumą kitoms kultūroms, diskutuojame tokiomis temomis kaip rasizmas, diskriminacija dėl tautiškumo ir pan. Stengiuosi pateikti autentiškos medžiagos apie tos šalies tradicijas, tai būtų filmai, juose girdimas ir autentiškas kalbėjimas anglų kalba, kas yra labai svarbu besimokant kalbos.

I. B. Labai ačiū už pokalbį.

Pedagogų nuomonės apie tarpkultūriškumą raiška

Kategorija	Subkategorija	Teiginiai
Pagilintas dalyko mokymas	<i>Muzikos ugdymas</i>	„<...> svarbiausia yra muzika ir viskas kas su ja susiję yra labai reikšminga, ypatinga, nauja, inovatyvu, kūrybinga ir visa kita. Svarbiausia yra muzika. Visi kiti dalykai nėra tokie svarbūs. Kadangi mokykla yra orientuota į muzikinių gebėjimų ugdymą“.
	<i>Anglų kalbos ugdymas</i>	„Mūsų gimnazija visada labiausiai orientavosi į anglų kalbos mokymą“
	<i>Spec. poreikių vaikų ugdymas</i>	„<...> veiklos formos: vaikų brandos mokyklai įvertinimas, spec.poreikių nustatymas, pedagoginė-psichologinė pagalba vaikui, jo šeimai, ugdytojams“.
Mokyklos išskirtinumas	<i>Specialių poreikių vaikų ugdymas</i>	„Įstaiga dirba tik su specialiu poreikių vaikais, konsultuoja jų tėvus ir globėjus, teikia metodinę paramą kitų ugdymo įstaigų pedagogams“.
	<i>Tarptautinio bakalaureato programa</i>	„<...> vienintelė Šiauliuose ruošia mokinius pagal tarptautinio bakalaureato programą, joje dirba mokytojai iš užsienio, TB klasėse visos pamokos vyksta anglų kalba. Į mūsų mokyklą mokyti atvyksta mokiniai iš užsienio“.
Popamokinės veiklos sklaida	<i>Šokių būreliai</i>	„Yra visokių - šokių ir daugelis kitų“.
	<i>Muzikos būreliai</i>	„Įvairių būrelių, bet dauguma susiję su muzika. Instrumentais grojama įvairiais ir liaudies instrumentais grojama galima pasirinkti.“ „Tai yra ansambliai, kurie kryptingai ruošiami konkursams, festivaliams. Formuojamos grupės, kuriami ansambliai, chorai“.
	<i>Renginių, reprezentuojančių arpkultūriškumą, organizavimas ir dalyvavimas</i>	„Įvairių renginių. Yra muzikos savaitė, užsienio kalbų savaitė, meno savaitė, Mocarto minėjimo savaitė ir begalė kitų <...>“. „Specialių poreikių vaikų tėvams ir globėjams skirti seminarai (konferencijos), vaikų pasiekimų aptarimas, vaikams kalendorinės šventės, parodėlės, pažintinės išvykos į specialaus ugdymo (taip pat – profesinio mokymo) centrus (Kaune, Vilniuje, Šiauliuose), nevyriausybių organizacijų renginius, dienos centrus, stovyklas ir kita“.
		„Įvairios popietės, kuriuose kartu dalyvauja visi – ir mokiniai iš Lietuvos, ir atvykę iš užsienio šalių (Portugalijos). Rengiame šventes, per kurias užsieniečiams pristatome mūsų kultūrą, jie taip pat mums papasakoja apie savąją“.
		„Aš organizuoju iš užsienio atvykusiems mokiniams ekskursijas po Lietuvą, jų metu pasakoju apie Lietuvos tradicijas, išymias vietas, papasakoju jų istoriją“.
Projektinės veiklos vykdymas	<i>Meno projektai</i>	„Įvairūs projektai su užsieniečiais, su meno mokyklomis“.
	<i>Gamtamokslinis projektas</i>	„Turėjome ir ERICE tarptautinį projektą su septyniomis užsienio valstybėmis, stiprinome gamtamokslinio ugdymo žinias, turėjome su Šiaulių universitetu projektą ir vaikai bendradarbiavo tame projekte. Net gi buvo išvykę keturis kartus į Vokietiją, Belgiją, Čekiją. Žodžiu labai intensyviai dirbo, bendradarbiavo anglų kalba tų mokslų srityje“.
	<i>Mobilumo programos</i>	„<...> turime įvairių projektų, stažuočių, kada vaikai išvyksta per mobilumo programas. Nesenai buvo komanda Švedijoje. Yra buvę Ispanijoje, Islandijoje. Taip pat atvyksta užsieniečių ir pas mus, apgyvendiname mokinių šeimose. Tikrai vaikai lavina užsienio kalbų gebėjimus šia prasme. Tarpkultūriškumo tikrai mūsų mokykloje yra labai daug“.
	<i>Skirtingų kultūrų sąveika</i>	„<...> kai yra skirtingų kultūrų atstovai arba kažkoks subjektas turi tam tikrą objektyvacijų tarpkultūriškumo aspektu. Reikėtų, kad aš savo subjektyvias intencijas, nes mūsų visų sąmonė yra intensionali, išreiškiu tam tikrame kontekste, pagal emic ir etic strategijų mišinį. Reiškia tam tikrai grupei atstovų yra būdingos éminės savybės, susikoncentruotumas į tam tikrą tašką įvairių požymių, kurie reiškiasi būtent toje kultūrinėje aplinkoje. Ir būtent tos subjekto intencijos į tą kultūrinę aplinką ir inicijuoja mums objektyvacijas, kuo ta kultūra skiriasi nuo kitų kultūrų“.

Tarpkultūriškumo suvokimas		„Tai noras pažinti kitas kultūras, atvirumas naujoms patirtims“
		„O tarpkultūriškumas yra kita to (<i>tautiškumo</i>) pusė – tai kitų kultūrų pažinimas, žinojimas apie jų papročius ir tradicijas, jų nuostatas ir vertybes“.
	<i>Papročių, kalbos skirtumai</i>	„<...> tarpkultūriškumas tarp kitų šalių yra stereotipinis mąstymas. Ryškiausi skirtumai yra tarp kultūrų, papročiuose, kalbėsenoje, kalboje.
	<i>Žmonių, bendrijų kitoniškumas, skirtybės</i>	„Ryšiai (bendravimas, pasikeitimas informacija, tarpusavio pagalba) su kitokiais (skirtingai mąstančiais, kitaip gyvenančiais ir kitaip atrodančiais, taip pat – ypatingais) žmonėmis (pvz. talentingais, neįgaliais, storuliais, vegetarais, sveikos gyvensenos propaguotojais, gyvūnų mylėtojais, kaktusų augintojais, „žaliaisiais“ ir kt. ir pan.) asmenimis ir jų bendrijomis“.
	<i>Įvairovės, „kitokių“ tolerancija</i>	„<...> kiek mūsų tautos papročiai, tradicijos ir mentalitetas toleruoja „kitokius“. Tolerancija įvairovei (jei tai netrukdo kitų visuomenės narių interesams) būdinga daugeliui tautų. Lietuviai kai kuriose srityse galėtų būti tolerantiškesni (prisimenant skandalingąjį gėjų paradą Vilniuje, vangiai vykstančią neįgaliųjų integraciją, savanorystės idėjoms pritarančiųjų mažumas ir kt.). Daugeliui patogiau gyventi ir veikti individualiai (ar savo šeimos rate), bet vienyti į bendruomenes pagal pomėgius, veiklą ar įsitikinimus nedažnai ryžtamasi“.
Tautiškumo sampratos aiškiniamas		„<...> atvirumas kitoniškumui, noras pažinti tą kitoniškumą jo nemenkinant ir nelaikant savos kultūros geresne“.
	<i>Nacionalinės, tautos, vertybės</i>	„<...> tam tikros nacionalinės vertybės, tam tikroje teritorijoje, apibrėžtoje valstybiniais dokumentais. Tai toje teritorijoje dominuojantys įvairūs požymiai ir požymių grupės, kurias atspindi tam tikri klasteriai ir yra tas tautiškumas“.
	<i>Sava kultūra</i>	„<...> Tautiškumas labiau susijęs su savo tautos vertybių puoselėjimu bei propagavimu“.
Tarpkultūrinio ugdymo mokykloje raiška		„<...> savosios kultūros, jos papročių puoselėjimas, tradicijų laikymasis.
	<i>Projektinė, informacijos sklaidos, bendravimo veikla</i>	„<...> jeigu pedagogai veiks, aktyviai dirba su klase, dalyvauja projektuose, bendrauja su įvairiomis bendruomenėmis, keičiasi informacija, moko vaikus tolerancijos. Kiekvienas su savo ugdytiniais turi dirbti kūrybiškai, tuomet „atsiras vietos“ bendravimo ir bendrumo idėjoms bet kurio dalyko pamokoje“.
		„<...> siekiant atvirumo visuomenėje, bendraujant su įvairiomis žmonių grupėmis (ar pavieniais įvairiai mąstančiais, skirtingų galimybių bei visokių polinkių asmenimis), dalyvaujant bendruose projektuose ir panašiai.
		„Pradedant, aišku, nuo artimiausios vaiko aplinkos: būrelių (pagal polinkius ar poreikius) veiklos, to regiono neįgaliųjų, savanorių ar skautų organizacijos, bendruomenės projektai (kelių socialinių partnerių) veikloms finansuoti ir kita“.
	<i>Mokinių ugdymas</i>	„<...> mūsų mokykloje numatyta konferencija, tam reikalui, kada jau sklaida turėtų paeiti plačiau <...>“.
		„Tą patį ugdymo procese skatinu daryti ir savo mokiniams, stengiuosi suteikti kuo daugiau žinių apie kitur gyvenančius, kitaip atrodančius, kitaip bendraujančius kitaip galvojančius žmones, jų veiklą, poreikius ir panašiai“.
		„Naudot savo veikloj, savo darbe su mokiniais, tai yra tiesioginis mano darbas, kur aš tiesiogiai galiu kažką daryti.“
		„Mūsų mokykloje tarpkultūriškumas yra ugdomas per bendravimą su kitataučiais, supažindinimą su jų gyvenimo būdu, tradicijomis. Mokykloje nuolat dirba mokytojai iš užsienio, todėl bendraudami su jais mokiniai ne tik lavina savo užsienio kalbos įgūdžius, bet ir gali pažinti kitas kultūras“.
		„Demokratėjimo. Mūsų mokyklos yra iš esmės klasikinės, iš esmės, mokslas, kaip jau sakiau, tom jau tokiom didžiai demokratinėm idėjom kol kas jie dar nepasižymi, čia man taip atrodo“.

Tarpkultūriškumo ugdymo procese vertinimas	<i>Naudingumas šalies pokyčiams</i>	„Ar reikalingas? Be abejonės. Nieko nėra baisiau už kategoriškai nusiteikusį, bambeklį, viskuo nepatenkintą individualistą... Tokiais savo ugdytinių ateityje turbūt nenorėtų matyti nei vienas tikras pedagogas“.
		„Lietuvos mokyklos, manau, yra labiau orientuotos į tautiškumo, o ne tarpkultūriškumo ugdymą. Nors tautiškumas taip pat yra labai svarbu, manau, jog atsižvelgiant į šiandieninius globalizacijos procesus, migraciją, tarpkultūriškumas taip pat turėtų būti ugdomas“.
	<i>Nauda kitų tautų pažinimui</i>	„Vertinu teigiamai, nes šiandieniniame pasaulyje kai yra galimybės keliauti, mokytis ir dirbti užsienio šalyse svarbu išmanyti tarpkultūrinius skirtumus, būti susipažinus su kitų tautų kultūra ir papročiais“.
Tarpkultūrinės temos pamokose	<i>Problemų sprendimas bendradarbiaujant</i>	„<...> temas pokalbiams su vaikais (ar jų tėvais, globėjais) dažniausiai padiktuoja pats gyvenimas. Darbe išskylančios psichologinės, pedagoginės, socialinės problemos sprendžiamos tik bendraujant ir bendradarbiaujant. Ir žinoma, - vėl su tomis pačiomis organizacijomis, įvairiausių institucijų atstovais“.
	<i>Anglijos ir kitos kultūros tradicijos</i>	„Per pamokas kalbame apie Anglijos tradicijas, šventes, taip pat apie atvirumą kitoms kultūroms <...>“.
		„Stengiuosi pateikti autentiškos medžiagos apie tos šalies tradicijas, tai būtų filmai, juose girdimas ir autentiškas kalbėjimas anglų kalba, kas yra labai svarbu besimokant kalbos“.
	<i>Aktualios temos</i>	„<...> diskutuojame tokiomis temomis kaip rasizmas, diskriminacija dėl tautiškumo ir panašiai <...>“.

Interviu protokolas

R1	Aš labai trumpai pristatysiu bendrai, kodėl yra pasirinkta tarpkultūriškumo suvokimo ir praktikos Šiaulių miesto mokyklose tema. Daugiausiai orientuojusi į vėlesnių klasių, t.y. 11-12 klasių mokinius. Šiandien yra gajus reemigrantų grįžimas į Lietuvą ir švietimas susiduria su tokiomis problemomis, kad reikia pritaikyti mokymo metodus, kaip integruoti į visuomenę, švietimą. Švietimo gairėse yra pateikiama nuostata, kad reikia ugdyti ne vien tik tarp kultūrų, kaip atskirų visuomenių, bet ir pačią lietuvių kultūrą, tautiškumą. pradžioje norėčiau daugiau sužinoti apie jūsų išsilavinimą ir užimamas pareigas?
R2	išsilavinimas yra aukštasis, magistro, o pareigos tai etikos bei profesijos mokytoja.
R1	o profesiją tai yra?
R2	tai kokią vaikai pasirenka. Šiuo atveju – apeigų ir švenčių organizatorius.
R1	Tikriausia jums, kaip etnologijos specialistei, bus suprantamas ir paprastas klausimas – kaip jūs suprantate, kas yra kultūra?
R2	Kultūra tai pirmiausia šalies dvasia. Kuo ji yra kitokia, kuo ji kvėpuoja, kuo ji savita yra, kuo ji pasauliui gali parodyti save. Arne, va iš tos tokios dvasinės pusės. Aš taip manau. Bet čia žiūrint kaip žiūrėsime. Jeigu Lietuvos kultūra, ar ne, tai jos dvasia, jos visi „perliukai“ – kuo mes esame saviti, kuo mes esame išsiskiriantys. Kiekviena šalis turi savo kultūrą. Amerika turi gal labai plačiai, galima sakyti, kad gal net ir neturi savo, kai Amerikos kultūros, ji ten tokia daugiasluoksnė.
R1	visuomenės narių pareiga yra puoselėti savo kultūrą, bet čia išryškėja tarpkultūriškumo problema. Kaip jūs suprastumėte sąveiką tarp kultūrų? Tarpkultūriškumą?
R2	tolerancija, pirmiausia, viena kitai, ir dalijimasis patirtimi. Na, ne patirtimi, o gal dalijimasis savo savastimi.
R1	kalbant apie Lietuvos švietimo politiką, tai kaip yra sudaromos sąlygos puoselėti daugiakultūriškumą?
R2	Šventės. Kalendorinės. Ir ne tik kalendorinės. Bet daugiausiai vis tiek tos tautinės, tradicinės šventės. Ir aišku ir religinės šventės. Mes priskiriame save krikščionims katalikams ir jos yra labai aktualios. Prieš šventes, tokias kaip Šventas Velykas, per etikos pamokas kalbama apie tai, kas yra prikėlimas, labai susiję. Vaikas, praktiškai, jeigu jis šeimoje negauna vat to tokio „kultūrinio bagažo“, tai gauna mokykloje. Ir tikrai sužino kam yra skirta vasario 16.
R1	kultūra įtakoja ir formuoja jaunimo įpročius, jų kalbą, elgseną. Jie dažnai pastebi ir išskiria kitokius iš savo grupės. Tai kaip jūs suprastumėte kitas, kitoniškumo sąvoką? Ar tai egzistuoja? Ar atpažįstate kitokius vaikus, išskirtus iš kitų?
R2	nuo laikmečio? Kitataučius?
R1	Ne vien. Nebūtinai kitos tautybės.
R2	Kažkaip nejučiu pokyčių. Dešimt metų dirbu mokykloje ir turėjau nuo penktokų iki vyriausių gimnazistų. Tokių didesnių skirtumų nėra. Visais laikais buvo ir patriotų ir tų, kur oj, kaip fainiai, nereikės į mokyklą per kovo 11.
R1	dabar yra labai daug konferencijų, medžiagos pristatoma apie patyčias, netoleranciją, kas egzistuoja mokyklose, ir būtent dėl to Lietuvoje Vilniaus universitetas pradeda įgyvendinti projektą su ES šalimis, perteikiant ugdymo patirtį, ir kaip jūs galvojate, ar kuriamas naujas tarpkultūrinio ugdymo modelis yra reikalingas Lietuvoje? Ar reikia tokių programų?
R2	sunku iš tikrųjų pasakyti. Vėl gi paliesiu etikos, pilietinio ugdymo pamokas, kur aš žinau, kas per tas pamokas vyksta. Tai yra, kas liečia patyčias, agresiją, smurtą, yra labai daug kalbama su vaikais. Ir mano praktikoje buvo tokių vat situacijų, kada čia ir dabar sprendėme konfliktą. Susipyko dvi draugės. Bumt, nesikalba, o buvo mirtinos draugės. Ir viena ant kitos labai negražiai kalbėjo ir jos pasakojo, kad ji man taip pasakė, ir anaip pasakė, i ką tada daryt? Tiesiog buvo kalbamasi. Kitas dalykas, kad žiūrima labai daug filmų, kureli parenti tikrais faktais, tai ir švedų. Va dabar neseniai žiūrėjome švedų 1960 m. istorijos faktais parengtą filmą „Blogis“. „Klasė“, vėl gi, tai gerai. Man atrodo, kad tai mes jau ir darome. Neformalia, ne tai ryškiai, ne taip akcentuotai,

	bet tai vyksta. Tai jau vyksta. Tai nebus naujiena. iš kitos pusės- o kodėl gi ne? Ar ne? Ir sakome, o kaip gerai kitur, bet kitur ir ginklą pakelia prieš mokytoją, savo klasės bendramokslis. Kitur tyčiojasi ir naudoja net tik žodžiu, bet ir internete išpublikuoja. Šiuo metu gimnazijoje nėra patyčių praktiškai. Net vaikai patys sako, kodėl mes turime budėti per pertraukas, nes nėra ką saugoti, niekas nevyksta. Gal mažiau vaikai, kai buvo užkūrę laužą dėmesį atkreipti. manau vėl gi, žiūrint kokia mokykla ir parodyti, kad mes ne vieni gerai ar blogai gyvenam, tai kodėl gi ne. Aš galvoju, kad tai jau vyksta. Aš galvoju, kad jeigu bus galimybė plačiau, tai kodėl gi ne.
R1	Jūs kaip minėjote, kad jau naudojate filmus, praktikas, pokalbiai, diskusijos su mokiniais. Tai kaip mokykloje dar galėtų pasireikšti tarpkultūriškumas per ugdymo turinį?
R2	O aš galvoju, kad geriausiai būtų tokie projektai-mainai. Mes turėjome iš tikro ir vaikų iš Suomijos, kur vieni pas kitus gyveno. Mūsų vaikai važiavo į Suomiją, gyveno jų šeimose, susipažino su jų kultūra, tradicijomis, kaip ten daro valgyti, ką valgo, ko ne. Taip pat Suomijos vaikai atvažiavo į mūsų lietuvių šeimas ir jie stebėjo kaip mes čia gyvenam ir integravosi kurį laiką. Vienu žodžiu reikalingi labai tokie projektai, kurie suteiktų galimybę susipažinti
R1	Tai yra vykdomi projektai, mokymosi visą gyvenimą programos, bet tikriausiai ne vien mokiniams, bet ir administracijos darbuotojams, išvykstantiems į mainų programas? Tai papt labai paplito ir savanorystės veikla
R2	Tikrai taip. Labai domisi ir savanoryste ir mūsų vaikai. O dėl mokytojų, tai aš pati dalyvavau jaunimo lyderių mainuose Vokietijoje, tai kaip mums ten buvo smagu ir kaip pasikrovėme patirties. Visą dieną praktiškai buvo užimta, turėjome begalę užduočių žaidimai ir praktikos. Tai mokytoją priveda arčiau prie to jaunimo, padeda suprasti jų kultūrą, nes kai aš pati viską pabandau, tai tada galvoju, gal ir vaikui tam iš tikrųjų padėtų tai, nugalėti kažkokius savo stereotipus. Pirmiausia patys mokytojai pritrūksta tolerancijos, žinių apie kitus. Jeigu gali mane kažkaip negražiai mokytojas pavadinti, tai kodėl aš turiu klausyti? Mokytojas, kuris dalyvauja projektuose, mainuose kažkokiuose, tai kitu kampu pats viską pamato, atsiduria pats suole, ir gal būt tai padėtų.
	Tai ir susipažinti su kitom kultūrom. Bet kuris ar vaikas, ar suaugęs turi plėsti savo akiratį, ir jis turtingesnis darosi, ta jo vidinė kultūra auga.
R1	paskutinis klausimas būtų – kokios popamokinės veiklos, būreliai, renginiai, kurie atspindi kultūras, papročius ir pan. yra, kokios vyksta?
R1	Dabar kaip yra su būreliais. Tokį bandymą darė. Pirmiausia tai buvo mintis, kad nėra lietuvių tautinės grupės: šokių, muzikantų, ar ne? Tiesiog tokio etnokultūros ansamblio. Iš pradžių užsirašė labai daug. Man buvo šokas kai sąrašas nebetilpo lapuose. Ir kas liko? Liko 10 žmonių. Darom šventę ir nėra iš ko – jau reikia ieškoti vaikų.
	kitas dalykas, kad galima paskatinti. Atvažiavo iš Sankt Peterburgo. Čia mes juos šventinei popietei pasikvietėme ir jei pakvietė 10 žmonių pavasarį pas save. Ir mes ėmėme ruošti programą lietuvišką, kad parodytume, ir vežtume į visai kitą šalį, kur kita kultūra. Reikia, kad būtų tikslas, dėl ko aš tai darau? Kaip ir viskas gyvenime. Jeigu tikslo nėra, tai taip pat ir būreliai – jei turi turėti tikslą. Vaikai yra pavargę. Tai čia gali būti ir populiariosios kultūros įtaka, kai vaikai mėgsta labiau ne savo kultūros puoselėjimo būrelius, o kokius pramoginius šokius. Kultūrinį auklėjimą per būrelius reikia labai gerai apgalvoti, kaip pritraukti, kaip daryti?
R2	Gal kokių pastabų turite šia tema?
R1	aš esu už tarpkultūrinį ugdymą, kad plėstųsi vaikų akiratis, kad būtų galimybių tam paprastam vaikui, kuris neturi galimybių nuvažiuoti ir pasižiūrėti kai gyvena latvis, nes šia tai liečia mokyklas, švietimą, kad suteiktų vaikams galimybių. Yra labai daug fondų. Aš pati rašiusi ir laimėjome ne vieną projektą, i dabar laukiame patvirtinimo. Tai darbas ž kurį nieko negauni, bet iš idėjos kartais verta dirbti, nes atsiranda ryšys. Jei mes ieškome kultūros savo aplinkoje, tai mes turime kažką kurti nuo savęs, nes tai toks dalykas, kurį nelabai įkainuos. Rezultatą galia pasiekti kažkaip.
R2	Labai dėkoju už sugaištą laiką.

Kultūros suvokimas

Kategorija	Subkategorija	Teiginiai
tauta	<i>tradicijos</i>	Kiekvienos tautos tradicijos; žodis kultūra man asocijuojasi su <...> tradicijomis; domėjimasis įvairiais menais, liaudies tradicijomis, paveldu. Žmogaus gebėjimas pažinti ir puoselėti tautos kalbą, papročius, paveldą, paveldas, su papročiais; kalbos švarumas
	<i>vertybės</i>	Kultūra, tai visuomenės sukaupta vertybių sistema, lemianti išsilavinimą, patirtį ir formuojanti pačią visuomenę. Kultūra - tai per ilgą istorinį laikotarpį išsigryninusių bei sąmoningai diegiamos tautos vertybės. Jos lemia tapatumą ir jo perdavimą ateities kartoms. Nuo to priklauso tautos vientisumas. Kultūra - tai vertybės, kurias sukuria žmonės, o vertybės susijusios su kasdienybe.
visuomenė	<i>tarpasmeniniai santykiai</i>	tarpasmeniniai santykiai. Žmonių susitarimas
	<i>bendravimo kultūra</i>	bendravimo kultūra; kultūra - tai pirmiausia bendravimas, tai savotiškas savęs pateikimas bei kitų (aplinkinių) "priėmimas", jų supratimas, skirtųjų toleravimas, gebėjimas derinti su savo nuostatomis ir prigimtimi ir lūkesčiais. Kultūra labai plati sąvoka <...> kasdienio elgesio ar bendravimo normos, mokslas ir panašiai. tai bendruomenės elgesys atitinkamose situacijose
	<i>visuomenės taisyklės</i>	žodis kultūra man asocijuojasi su <...> visuomenės taisyklėmis; elgesio normų laikymasis. Tai žmogaus ir jo santykio su visuomene produktas. Kultūra įprasmina žmogaus gyvenimą ir padeda labiau socializuotis.
organizacija	<i>kultūra kaip organizacija</i>	Kultūra organizacijoje atsispindi jos narių bendravime, vertybių puoselėjime, siekiant konkrečių užsibrėžtų tikslų. Kiekviena organizacija turi savo papročius, tradicijas, veiklas, kurias puoselėja ir taip palaiko bendrą organizacijos kultūrą. Į kultūros sąvoką įeina ir žmonių suvokimas apie organizaciją, koks jos tikslas ir siekiniai.
visa apimanti tikrovė	<i>visa jungiantis procesas</i>	Procesas, apimantis visas gyvenimo sritis.
	<i>visuma</i>	Kultūra yra sudėtinė visuma apimanti žinias, tikėjimus, menus, moralę, teisę, papročius ir kitus gebėjimus, kuriuos žmogus įgyja kaip visuomenės narys. Kultūra apima daug dalykų - papročiai, menai, tikėjimai, žinios. Visa tai sudaro visumą. Kultūra tai tradicijų, papročių, kalbos, tam tikrų vertybių, aplinkos įtakojama visuma. Ji – visuma, apimanti meną (dailę, muziką, kiną, fotografiją, teatrą), etninę kultūrą, bibliotekas, muziejininkystę, galerijas, paveldą, jo apsaugą, nepažįstamiems žmonėms, netgi augmenijai ir gyvūnijai. Kultūra, tai įvairių reiškinių visuma, kuri turi kažkokias bendrystes, jai kažkas būdinga.
	<i>pasaulis</i>	Kultūra - žmogų supantis pasaulis; kiek jis įneša į pasaulį kultūros - pasaulio kultūra
subjekto veikimas	<i>dvasinė veikla</i>	Tai dvasinio žmogaus pasaulio veikla, jo atspindys aplinkoje, bendravime, darbe ir pan.
	<i>gyvenimo stilius</i>	gyvenimo būdas
	<i>žmogaus pagarba</i>	Tai žmogaus gyvenimo dalis: jo pagarba sau (kūnui ir dvasiai), savo aplinkai, supantiems pažįstamiems ir nepažįstamiems žmonėms, netgi augmenijai ir gyvūnijai.
	<i>žmogaus veikla</i>	Kultūra - plati sąvoka, apimanti žmonių veiklą: menus, moralę, žinias, papročius, teisę, tikėjimą.
	<i>edukacinė veikla</i>	Tai – ugdymas, lavinimas, vystymas. Ugdymas, auklėjimas, lavinimas, tobulinimas, vystymas, augimas.

Tarkultūriškumo suvokimas

Kategorija	Subkategorija	Teiginiai
heterogeninės populiacijos sąveikavimas	<i>skirtingos kultūros</i>	mano nuomone, tai globalėjančio pasaulio išdava. manau, kad tai yra visų kultūrų t.y. skirtingų kultūrų puoselėjimas ir pan., Būtent tie skirtumai ir leidžia suprasti, kad žmogus yra iš kitos kultūros.
	<i>skirtingos grupės</i>	Tarpkultūriškumas - įvairių rasių, lyčių, religijų, etninių grupių, subkultūrų atstovų gyvenimas ir komunikavimas tarpusavyje. Tuo požiūriu, žmogui yra daug paprasčiau jei jis yra pakankamai tolerantiškas ir lankstus, t.y. ugdo savo tarpkultūrinius įgūdžius.
	<i>skirtingos visuomenės</i>	Tarpkultūriškumas, tai skirtingų visuomenių, jų kultūrų samplaika.
Kultūrų pažinimas	<i>skirtumų supratimas</i>	tarpkultūriškumas - tai supratimas kitaip atrodančio, skirtingai mąstančio bei kitoki gyvenimo būdą propaguojančio žmogaus. Ne jo priešpastatymas savo pažiūroms ar nuostatoms, bet - toleravimas, pripažinimas, gebėjimas pateisinti skirtynes, pripažįstant, kad kiekvienas turi teisę būti savitu, išskirtiniu. Kultūrų įvairovė, kurią turi suvokti kiekvienas žmogus. Mano nuomone, tarpkultūriškumas skirtingų tautų siekis ieškoti panašumų, domėtis kitomis kultūromis, jų tradicijomis, papročiais, bendrauti ir bendradarbiauti su kitų tautų žmonėmis. Kai viena kultūra domisi, studijuoja kitą.
	<i>savos kultūros supratimas</i>	Tarpkultūriškumas - tai savo kultūros suvokimas, bei pristatymas kitiems. Nesuvokdami savęs nesuvoksime ir kitų.
	<i>kultūrų dermė</i>	Kai viena kultūra integruojasi į kitą, bet integruojasi neužgoždama esamos. tai atskirų kultūrų bendroji dalis (kažkas bendro) arba labai skirtingo! Žmonių kultūrų miškas. Kai viena kultūra neužgožia kitos. Skirtingų tautų kultūrų draugystė.
	<i>pagarba kultūrai</i>	tai pagarba kitos tautos kultūrai. Tolerancija visoms kitoms kultūroms. Tarpkultūriškumas, manyčiau, tarpkultūrinės įvairovės pripažinimas, pasirengimas bendrauti su skirtingų kultūrų žmonėmis, tolerancija, atvirumas kitai kultūrai, gyvenimo sąlygomis, mentalitetui, papročiams.
	<i>KITO toleravimas</i>	pakantumas kitokiems.
Socialinis sąveikavimas	<i>gebėjimų adaptuotis visuma</i>	Manau, kad tai gebėjimų visuma, kuri leidžia žmogui adaptuotis kitoje erdvėje, kurioje vyksta kiti pokyčiai, skirtingi nei toje esančioje veikloje.
	<i>bendravimas</i>	Tarpkultūriškumą suprasčiau kaip bendravimą, pagrįstą nuoširdžiais santykiais, šiltu, betarpišku susikalbėjimu.... Įvairių tautų kultūrų bendravimas. Tarpkultūriškumas - tai kada bendraujama tarp skirtingų kultūrų, skirtingų papročių, bet turint tą patį tikslą kultūringą bendravimą tarp skirtingų kultūrų. Tarpkultūriškumas - žmonių pasidalinimas visapusiška patirtimi vienas su kitu.

Tautiškumo suvokimas

Kategorija	Subkategorija	Teiginiai
Tautos ontogenezės rezultatas	<i>tautos tradicijų išpildymas</i>	Kai žmogus puoselėja savo tautos tradicijas. Tai savo tautos tradicijų, papročių puoselėjimas. Savo valstybės gerbimas, jos tradicijų puoselėjimas, tam tikra prasme meilės savo Tėvynei deklaravimas. Tautiškumas - tai savo tautos tradicijų puoselėjimas. Tautiškumas skatina daugiau domėtis savo tauta, jos tradicijomis, kultūra, istorija ir panašiai. Noras savo gimtąsias tradicijas, papročius, kalbą puoselėti ir perduoti ateinančioms kartoms. tautiškumas savo papročių, tradicijų, istorijos puoselėjimas. Tautiškumą suprantu kaip savo prigimtinių (susijusių su savo tautos papročiais ir tradicijomis) savybių bei vertybių puoselėjimą. Tautiškumas - tai įnašas į savo kultūrą, jos palaikymas, puoselėjimas. Be to, tautiškumas daugiau siejamas su nacionalumu - senovės papročiai, etnosas ir t.t.
	<i>tautą siejančių veiksnių visuma</i>	Tautiškumas- tautinės kalbos, tautinės atributikos, kultūros, papročių sintezė. Tautiškumas išreiškia žmogaus priklausomybę dvasinėmis, idėjinėmis ir tęstinėmis vertybėmis grindžiamai bendruomenei, jis reiškiasi per bendražmoniškąsias vertybes (tradicijas, šeimą, šeimos tradicijas, šventes, papročius, liaudies kūrybą, rūbus. Tautiškumas apibrėžia tautos dvasią ir tautos dorybes. Tautiškumas - kas konkrečiai tautai būdinga - jos papročiai, jos savybės, elgesys, charakteriai, tam tikri aprangos kodai, stereotipai ir daug kitų dalykų, kurie būdingi tik tai tautai.
Tautinė sąmonė/savi monė	<i>tėvynės suvokimas</i>	Tautiškumas, tai mano vidinis suvokimas kas yra tėvynė. <...> tautiškumas ir yra tai, ką mes unikalaus turime savo tėvynėje ir kaip plačiai tą suvokiame.
	<i>patriotiškumas</i>	Tautiškumas - tai savo šalies patriotiškumas. Tautiškumas - pilietiškumas, pagarba valstybei, esant reikalui, net kova. Tautiškumas slypi žmogaus pagarboje savo valstybei, tautai, jos žmonėms. Tautiškumas - patriotizmas savo gimtajai šaliai. Mano nuomone tai skirtingi dalykai. Tai visiškai skirtingos sąvokos. Ji netapati tarpkultūriškumui. Tarpkultūriškumas - skirtingų kultūrų sugretinimas. Tautiškumas yra tarpkultūriškumo sudedamoji dalis. Tarpkultūriškumas - tautiškumo dalis. Visiškai tapati nėra. Tautiškumas gal ne visai tapatus tarpkultūriškumui, bet jie neturėtų konfrontuoti. Tarpkultūriškumas - tai sąveika tarp kelių kultūrų. o tarpkultūriškumas, manau, labiau skatina ieškoti panašumų tarp skirtingų tautų. Jis nėra tapatus tarpkultūriškumui. Nemanau, jog tai tapatu tarpkultūriškumui, nes tarpkultūriškumas bet koku atveju daro įtaką tautiškumui ir jis daugiau ar mažiau asimilijuojasi. Tarpkultūriškumui ji nėra tapati, tačiau artima bent jau tuo, jog lietuvių (o ir daugelio tautų) kultūrinio paveldo pagrindas - bendradarbiavimas, humanizmas ir atjauta, dėmesys artimui (gal kiek susiję ir su krikščionybės nuostatomis).. Tai nėra tapatu tarpkultūriškumui. Tarpkultūriškumas, tai ne tik savo tautai, bet tolerancija visų tautų kultūrai. Tarpkultūriškumas - tai jau kitų kultūrų invazija ir žmogaus pastangos, gebėjimai, galimybės tą skirtumą suvokti. Tuo tarpu tarpkultūriškumą suvokiu, kaip daugelio skirtingų kultūrų derinį, todėl tautiškumas - vienos šalies piliečių, priklausančių skirtingoms organizacijoms, gali atspindėti ir tarpkultūriškumą.

Sąlygų plėtoti daugiakultūriškumą švietimo sistemoje įvertinimas

Kategorija	Subkategorija	Teiginiai
formalus daugiakultūriškumas	<i>formalių apribojimų nėra</i>	Lietuvos švietimo sistemoje jokių formalių apribojimų nėra, todėl būtų galima teigti, kad daugiakultūriškumo nuostatos yra puoselėjamos. Pačioje sistemoje-taip, bet darbuotojų sąmonei kartais sunku adaptuotis. Manychiau, daugiakultūriškumas tik deklaruojamas. Valstybė nesirūpinanti savo tautos gerove negali pasirūpinti ir sudaryti palankias sąlygas įvairių kultūrų, religijų ir etninių grupių gyvavimui valstybėje. Lietuvos švietimo sistemoje taip pat nesudaromos sąlygos plėtoti ir puoselėti tokias nuostatas.
tolerancijos stoka kitai kultūrai šalyje	<i>Sunki imigrantų adaptacija</i>	Tačiau įvertinus žmonių demokratiškumą ir toleranciją, pakankamai sudėtingai įsilieja moksleiviai atvykę iš kitų šalių ar kitų religinių, etninių grupių. Oficialiai taip, bet realiai nelabai, nes pvz., anglakalbiui mokinui yra sunku prisitaikyti prie esamos sistemos, nes užsieniečiams atskiros programos nėra, kiek žinau, sudarytos.
per didelis dėmesys realybėje	<i>savos kultūros nuvertinimas</i>	Vidutiniškai, nes dar neišmokom savos kultūros gerbti, nes tik tada galima ir kitas. Kartais susidaro vaizdas, kad rūpindamiesi kitų patogumu, užmirštame save (pamėgom kitataučių papročius, virtuvę, šventes, tradicijas).
Ekonominis ir regioninis palankumas	<i>ES parama, fondai</i>	Sunkiai galėčiau pasakyti...kol kas, manau trūksta, nor ES dokumentai ir atkeliaujantys fondai žymiai pagerina situaciją. Labai daug projektų daroma, pritraukiama lėšų. Mokyklos turi galimybes keliauti per projektus, pamatyti kitas šalis...susipažinti su jų kultūra ir vykdyti bendrą veiklą. Tačiau tai daro ne visos mokyklos.
daugiakultūrinio turinio dalyko poreikis	<i>žinių stoka</i>	Sakyčiau, jog tolerancija, gerumas ugdymo įstaigose lyg ir puoselėjami, tačiau žinių galėtų būti daugiau. Reikėtų daugiau pažintinio pobūdžio (apie kitoniškumą) temų įvairiose pamokose. Be to, šį suvokimą vaikui labiau padėtų ugdytis užsiėmimai etikos bei psichologinėmis temomis. O jau šie dalykai mokyklose ir darželiuose gerokai apleisti... Sudaromos puikios sąlygos, tik ne visoms kultūroms vienodai taip sudaromas tiek per istorijos, tiek per pilietiškumo pamokas. Manau, kad sudaromos sąlygos. Tikriausiai sudaromos, bet, žinoma, galima tobulinti. sąlygos sudaromos. Manau, kad sudaromos visos sąlygos plėtoti ir puoselėti daugiakultūriškumo nuostatas. Lietuvoje sudaromos sąlygos visiems, kitų šalių ar etninių grupių piliečiams.

KITO sąvokos supratimas

Kategorija	Subkategorija	Teiginiai
KITO savirealizacijos priešastys	<i>Kaita laike</i>	Tačiau mano nuomone, viskam reikia laiko ir tie vaikai laikui bėgant adaptuojasi, aplinkiniai pripranta prie jo kitoniškumo ir pakankamai sėkmingai įsilieja į mokyklos bendruomenę.
	<i>Didelis suaugusiųjų dėmesys</i>	Dažniausiai kitokiems vaikams yra skiriamas didesnis dėmesys ne tik tarp bendraklasių, bet ir tarp pedagogų. Ugdymo procese tai pasireiškia per didesnę vaiko priežiūrą, konsultacijas, pagalbą. Tačiau įstatyminė bazė tvarkoma.
	<i>Vaikų imlumas KITAM</i>	Vaikai ko gero mažiau pastebi tuos skirtumus, jiems pradžioje būna įdomu, o po to visai nepastebi. Didesnė problema yra suaugę žmonės, nes jie sunkiai supranta "kito" sąvoka. Mūsų mokykloje besimokantys vaikai tolerantiški kitataučiams. Nepastebėjau, kad juos vadintų "kitais".
	<i>Kito pastangos, savybės</i>	Labai įvairiai, vienosiose klasėse susiklosto taip, kad visi "kiti" įsilieja į bendruomenę ir joje jaučiasi labai gerai, kitur tokios pagarbos nesijaučia. Tai priklauso ir nuo pačio "kito" ir nuo klasės bendruomenės ir nuo pačioje mokykloje susiklosčiusių nuostatų ir vertybių. "kito" priėmimą daug lemia jo asmeninės charakterio savybės, o po to tik kultūriniai dalykai. (vaikų tarpe). Tarp pradinukų yra keletą romų vaikų, jie puikiai sutaria su bendraklasiais. Yra „kitokių“, iš kitokio kultūrinio ir socialinio konteksto. Jei mokinys „kietas“ (jų žargonu), pritampa, net ima lyderiauti, ir atvirkščiai, savimi nepasitikintys, sunkiai adaptuojasi.
	<i>Požiūris - Kitas - sistema</i>	"Kito" sąvoka įvairialypė. Nes "kitas" - tai ne vien kitas asmuo, kitas fizinis kūnas. Tai ir kitoks mąstymas, kita bendravimo forma, kitoks elgesys, nuostatos, požiūris į gyvenimą (skirtinga netgi kalba, drabužiai, papročiai). Kaip atskiras žmogus - tai ne vienetas, bet funkcionuojanti (ir būtinai - atvira) sistema, taip ir "kitas" - tai tarsi mini - pasaulis, savitas, nepakartojamas, unikalus. O jeigu jau kitoks, tai juk nebūtinai - blogas...
Edukacinis dėmesys	<i>Filologinis</i>	Literatūros pamokose dažnai rašo apie kitokį, kažkuo išsiskiriantį žmogų, skatina mokinius išsivaizduoti save kitokio žmogaus situacijoje, moko tolerancijos ir supratimo.
	<i>Meninis</i>	Kadangi dėstau dailę, asmenybių, kultūrų ir epochų skirtumai ugdymo turinyje tampa privalumu, būtinybe.
	<i>Saikingas</i>	"Kito" sąvoka ugdyme turi būti plėtojama tiek, kiek ji skiriasi nuo "šito" - kultūrų skirtumo ypatumui pasaulio pažinimui, įvairovei, "kito" pagarbai.
	<i>Integruojantis</i>	Lyčių lygybei skiriama daug dėmesio, diskriminacijai...mokyklose integruojami specialiųjų poreikių ir itin gabūs mokiniai...ką tai duos, matys laikas, nes kol kas tik mokytojams sunku su tokiais skirtingais vaikais dirbti.
	<i>Hodegetinis</i>	"Kito" sąvoką ugdyme suprantu kaip unikalią, asmenybę, kuriai, kaip ir kitiems mokiniams, reikia dėmesio, pakantumo, individualaus priėmimo. Dažniausiai, pravedu pokalbį su mokiniais, paaiškindama, kad kiekvienas mūsų nepakartojama asmenybė, unikali savo išskirtinumu ir todėl įdomi.
Homogenizuotas nekritis požiūris	<i>Masės logika</i>	Tolerancija "kitokiam" vaikui - sudėtingas uždavinys egoistiškėjančioje visuomenėje. Masės niekada nepriima išsiskiriančių ir, deja, dažnai tai pastebima mokykloje. Jei vaikas nepaklūsta formaliam ar neformaliai grupės lyderiui, ugdytojui sunku suvaldyti visą vaikų grupę, kad šioji paliktų išsiskiriančiajam laisvę apsispręsti. Dažniausiai pastarasis tampa "atpirkėju", o kraštutiniais atvejais - pašalinama iš jį nepriimančios grupės pasirinktu būdu.
	<i>Visuomenės konservatyvumas</i>	Mes matome, kad mūsų bendruomenė ir visuomenė sunkiai priima KITA. Gėjai, lesbietės, invalidai, per daug gabūs, specialiųjų poreikių - sunku tokiems, nes masė suformuoja stereotipus, o jie tokie gajūs, kad sunku kritiškai išmąstyti. Tiesiog, neatkoduoja kritiškai...
	<i>Bendraamžių kritika</i>	Vaikų tarpe kitokie vaikai jaučiasi nuolat stebimi ir kritikuojami. Pastarieji įvykiai tik liudija, kad patyčios iš KITOKIŲ menkina savivartę ir tie mokiniai nusižudo...tai koks čia kito priėmimas. Dabartinių Lietuvos mokinių tarpe labai trūksta tolerancijos, todėl sąvoka "kitoks" gana populiarė jų tarpe. Tai pasireiškia patyčiomis, užgauliojimais, fiziniu ir psichologiniu smurtu. Tam kad būtum pavadintas kitoks, keistas, nebūtina priklausyti kitai rasinei ar religinei kultūrai, tiesiog net ir nereikšminga aprangos detalė, eisena ar kalba, gali įtakoti mokinių atskyrimą bei patyčias. Tai atspindi viena

		aktualiausių šiomis dienomis problemų-patyčios mokykloje. Mokiniai mažiau pakantūs, todėl pasitaiko patyčių, įžeidinėjimų. Vieni tai įsisąmonina ir gerbia "kitą", kiti - atstumia arba nenori suprasti dėl savo asmeniškios kultūros stokos.
	<i>Šeimos įtaka</i>	Iš vaiko reakcijos į natūralią aplinką galima spręsti apie vaiko šeimos kultūrą. "Kitas" ar "kitoks", mokinių tarpe egzistuoja, bet tai daug priklauso nuo bendruomenės požiūrio, nuo šeimos, nuo lyderių nuomonės.
Tarpkultūrinio ugdymo poreikis	<i>Tolerancijos poreikis</i>	Labai svarbu, kiek tolerancijos "kitokiam" ugdyme dalyvauja ir vaiko tėvai, nes pagrindinės vertybės atsinešamos iš šeimos ir, deja, bet ugdymas mokykloje čia jau bejėgis (labai dažnai). Manau reikia ugdyti toleranciją „kitiems“. Tai tik praturtintų mūsų mažų miestelių vaikų gyvenimus. Kito sąvoka ugdyme pasireiškia kaip atstumiamasis veiksnys. Tačiau "kitas" taip pat gali būti geresnis, nestandartinis, asmenybė. Šia linkme ir reikėtų eiti, ugdant "kitokius". Taip atsirastų tolerancija "kitiems".

Tarpkultūrinio ugdymo ir programų poreikio Lietuvoje priežastys

Kategorija	Subkategorija	Teiginiai
Subjekto visapusiškas brandumas	<i>Asmenybės ugdymas</i>	Manau, programa tiesiog būtina nūdienos ugdymo institucijose. Manau, reikia. Nes, gera patirtis tik padės geriau suprast problemą ir ieškot tinkamiausių sprendimų. Reikia vien tam, kad ugdytume visapusišką asmenybę, kuri galėtų priimti ir bendrauti su visomis kultūromis. Mano nuomone toks modelis būtų tikrai prasmingas ir pedagogams padėtų suvokti, kaip bendrauti su kitokiais vaikais, taip rodant pavyzdį kitiems moksleiviams, ugdant asmenybę. Reikia. Ir netgi būtina. Kaip galima žmonijai vystytis, funkcionuoti ir tobulėti, jeigu būsime uždari, "nelankstūs", nesistengsime tobulinti savo asmeninės bendravimo kultūros, netobulinsime tarpasmeninių santykių..
	<i>KITO emancipacija</i>	Taip pat, drįstu teigti, kad galbūt, daugiau mokinių galės laisviau išsakyti savo nuomonę, nebijodami likti patyčių objektu. Kartais žmonės nežino, kad galima kažką padaryti, o kai žinai ir nebijai ir jautiesi laisvesnis. Reikia. Nes taip vaikai nebijos išsileisti kitų tautybių žmonių į savo aplinką. Bus mažiau rasizmo, daugiau pakantumo kitataučių atžvilgiu. Tolerancija kitokiems vaikams yra būtina, nes be jos labai paprasta sugriauti kitokio vaiko lavinimąsi. Reikia ieškoti galimybių pažinti ir suprasti Kitą ir Kitokį, nes tik tada gali tikėtis, jog ir tave aplinkiniai supras, atjaus ir padės. O jei negerbi kito, tai negerbi ir savęs... Manau, kad Lietuvoje reikia tarpkultūrinių ugdymo programų, taip pat reikalingas inovatyvus tarpkultūrinio ugdymo modelis, kadangi socialiniame gyvenime ir mokyklose, egzistuoja daug nepakantumo Kitam ir Kitokiam apraiškų, diskriminacijos, konfliktų.
Skirtingų kultūrų raiška	<i>Imigravimas ir emigravimas</i>	Mano manymu jos būtinos. Nes norime to ar nenorime, tačiau pamažu Lietuvos švietimo sistemoje daugės mokinių gyvenusių kitose valstybėse, priklausančių kitoms religijoms ir pan. tai taps neišvengiama ir kasdieniška. Žinoma, kad reikia. Taigi universitetuose jau galima mokytis su kreditais, kurie bus perkelti į ES, reiškia, visi galės mokytis ir dirbti visoje Europoje. Lietuvoje vis dažniau galima sutikti kitataučių. Jau vien todėl manau, kad tarpkultūrinio ugdymo programos yra reikalingos. Manau, kad nepakenktų, ypač - kai pas mus imigruoja, o mes emigruojame...taigi seniai sakoma, mes ES dalis, atvėrė sienas tai dabar ir džiaugiamės. o tam reikia pasiruošti...tikrai tegul kuria vadovėlius, o gal ir pamokos dalyką tokį.
	<i>Įvairiataučių mokyklos</i>	Ten kur mokykloje mokosi įvairių tautybių vaikai, aktualu ir naudingas toks modelis, o kitur, pavyzdžiui, mažoje mokykloje jis gali būti ir neaktualus.
	<i>Globalizacija</i>	Reikia, nes mes ir mūsų vaikai sparčiai integruojamės į pasaulį.
Edukacinės veiklos veikmingumas	<i>Įvairūs švietimo subjektai</i>	Tačiau, kol tai taps savaime aišku, būtina ruošti visus, tiek tėvus, pedagogus, tiek mokinius ir aplamai visą visuomenę.
	<i>Programos kokybės užtikrinimas</i>	Reikia. Naujų programų įvedimas visada praturtina esamą, tačiau reikia žiūrėti, kad būtų pasisavinama geroji programos pusė. Jei jis veiktų tai gal ir reikalingas. Modelis ir ugdymo programos problemos ne išspręs, bus uždėta dar viena varnelė - kažkam.... Ši problema yra atskirose mokyklose. Kiekvienas geras modulis yra reikalingas mokykloms, bet trūkumas yra finansavimas neformaliojo ugdymo. Priklausomai kokia bus ši ugdymo programa...labai nusibodo visi eksperimentai, kurie sugadino daug gerų pasiekimų švietimo sistemoje, mokiniai tapo labai pasyvus popamokinėje veikloje. Kodėl ne...arba tegul integruoja, bet čia tikrai reikia didelio dėmesio ir stipraus, nes jei tik šiaip paleisi, tai nieko nebus. Pažiūrėkite, kiek skiriama matematikai ar lietuvių kalbai dėmesio, tai vis tiek turi beraščių...čia kaip prevencija, visi po truputį turėtume augti su tomis mintis ir aišku, švietimas, visada jo turi būti daug. Būtinai reikia, nes kol kas visi dirba kaip išmano, kol nėra aiškių dokumentų. Tačiau tam reikia ne tik teoretikus samdyti, bet ir praktikus, nes vėl paskui bus teorija sau, o praktika sau.
	<i>Įvairių kultūrinių aplinkų poreikis</i>	Pasiteisintų ne teoriniai samprotavimai, o mokinio „patalpinimas“ į kitą kultūrą, pvz.: mokinių dailės pleneras kitoje šalyje su dar kelių šalių mokiniais. Teorijos yra, bet kontakto, autentikos nėra.
	<i>Dėmesio tautinei kultūrai poreikis</i>	Mano nuomone - daugiau dėmesio mūsų kultūrai, mūsų vaikams, mūsų nykstančiai tautai, mūsų papročiams, tautiškumui ugdyti. Reikalingos, bet jos pirmiausia turėtų būti grindžiamos savos kultūros pažinimu, pagarba ir tada, be abejo, būtinas tarpkultūrizmas.

Tarpkultūriškumo raiška ugdyme

Kategorija	Subkategorija	Teiginiai
KITO ugdymas	<i>Asocialūs vaikai</i>	Mūsų mokykloje tarpkultūriškumas daugiau siejamas su vaikais iš asocialių šeimų, kuriems labai trūksta socializacijos. Pedagogai stengiasi ugdyti ne tik tokių vaikų bendruosius ugdymo dalykus, bet ir bendravimo, socialumo savybes.
	<i>SPEC poreikių vaikai</i>	Kol kas su tarpkultūriškumu savo darbe neteko susidurti. Nebent jeigu kalbėtume apie neįgaliuosius, kaip apie atskirą kultūrą.
	<i>Skirtingo regiono vaikai</i>	Dažniausiai tai skirtingų Lietuvos regionų mokiniai. Kita grupė kultūrinių skirtumų - nepripažinimas daugumai, tvirtos savo nuomonės ir kitokios pozicijos(nei dauguma) išsakymas...pasireiškia per žmogiškuosius santykius, bendravimą, kito asmens toleravimą, įsiklausymą į kito žmogaus mintis, žodžius, būseną. Svarbu neskubėti atstumti ar ignoruoti, bet priimti ir suprasti... Neretai būdamas kitokiu žmogus supranta, kad bendraujama su juo skirtingai (netgi žino, jog kitaip ir nebus), todėl pradeda atitinkamai elgtis, vengti susibūrimo ir pats save pasmerkia socialinei izoliacijai.
Integracija bendruosiuose dalykuose	<i>Muzika</i>	Mes muzikai žymiai daugiau skiriame laiko tarpkultūriškumui - beveik visa muzika, kurią mes analizuojame, mokomės groti ir t.t. yra iš užsienio...tačiau negaliu pasakyti, kad visi muzikos mokytojai akcentuoja, kad būtent tas kompozitorius yra iš ten, o šitas - va ten...yra tokių specifinių stilių ir muzikos žanrų, kurie reikalauja didelio kultūrų išmanymo - na pvz., norvegų kūryba. Šiaip tai visas 5 klasės kursas skirtas tarp kultūrai, dar mokytojai įvairiai varijuoja, pasakoja apie konkrečią kultūrą, paskui duoda klausyti ar muzikuoti tos kultūros kūrinius...mūsų kultūra ne tik tarp šalių ar kontinentų fiksuojama, mes kultūras nagrinėjame ir pagal epochas...va šitam ypač daug dėmesio skiriama...kokie trys metai...
	<i>Literatūra</i>	Literatūroje tarpkultūriškumas pasireiškia įvairiai. Paprasčiausias pavyzdys būtų: skirtingų kultūrų autorių tekstai, skaitomi kitose bendruomenėse. Literatūroje tarpkultūriškumas pasireiškia labai menkai, tačiau pedagogai patys tobulina literatūrą ir ją pritaiko kitokiems moksleiviams.
	<i>Užsienio kalba, literatūra</i>	Tarpkultūriškumas ugdymo turinyje numatytas ypač dėstant užsienio kalbas. Mokiniai supažindinami su dėstomos užsienio kalbos šalies kultūros vertybėmis, menu, architektūra, grožinės literatūros, mokslo, technikos pasiekimais. Ugdoma kalbinė komunikacinė ir tarpkultūrinė kompetencijos. ugdymo turinyje - mokantis literatūrą (lietuvių, rusų, anglų, vokiečių), priimant grįžtančių tautiečių vaikus mokytis pasirinktoje klasėje.
Patirtinis (experience based, problem based) ugdymas	<i>Tolerancijos raiška</i>	Tarpkultūriškumas pasireiškia tik tiek, kiek skirtingi esame vieni nuo kitų. Tolerancijos, supratimo ar gilesnio pažinimo sąvoka - vis dar tabu. Tolerancijos viskam, kas kito ugdyme. Pirmiausia mano, kaip ugdytojo pareiga - įvairiose situacijose parodyti mokiniams, kad jie moka gerbti skirtingą nei mums įprastą kultūrą, t.y. kitokios muzikos, kitokio apsirengimo stiliaus toleravimas; žavėjimasis kitokia architektūra - taip pat tolerancijos kitai kultūrai užuomazga. Jei ugdytojai (ir tėvai) neatkreipia dėmesio, kad kiekvienas jau toleruojame kažką kitokio ir, pasirodo, tai mokame daryti, tada nepagarba "kitokiam" vis augs ir įaus tam tikrą pagreitį. Svarbu mano minėtus pastebėjimus kuo dažniau akcentuoti pačiose įvairiausiose situacijose.
	<i>Neformalus bendravimas</i>	Klasės valandėlės, individualūs pokalbiai. Vyksta popietės, kai mokiniai pristato pasirinktą kultūrą.
	<i>Projektai</i>	Rengiami įvairūs projektai. Mokykloje: vykdam tarptautinius projektus. Mokomasi užsienio kalbų, galima vykti pagal mainų programą į kitą šalį, taip pat yra galimybė atvykti iš kitų šalių. Vykdomi projektai, pvz., "Frankofonijos dienos" (prancūzų kalba). Mokykloje būna "Kalbų savaitė", kurios metu vyksta įvairūs renginiai, daugiau kalbama apie užsienio kalbas, jų skirtumus ir panašumus, literatūros pamokose skaitomi užsienio autorių kūriniai, dalinamasi asmenine patirtimi, diskutuojama su mokiniais. ERASMUS programomis.

Tarpkultūrinės diskusijos temos ugdyme

Kategorija	Subkategorija	Teiginiai
Dvasingumas- as- žmogiškumas	<i>Tolerancija</i>	Taip pat kartais diskutuojama tolerancijos, pakantumo klausimais. Tolerancijos. Paskutiniu metu dažniausiai susiduriu su "kitaip" mąstančių netoleravimu. Tai pagrindinė mūsų diskusijų tema. Ši sąvoka nevertinama, tai atsitinka organiškai ugdant pakantumą ir supratimą viskam. Tolerancija. Tolerancijos kitokiems ugdymas.
	<i>Altruizmas</i>	Reikia, kad vaikas pratintųsi ne kuo daugiau gauti, bet kuo daugiau duoti. Ir ne vien materialių dalykų. Tai įmanoma jau ikimokykliniame amžiuje: piešinys - seneliui ar močiutei (kad pasidžiaugtų, neliūdėtų), eilėraštis - mamytei su gimtadieniu, kad nusišypsotų ir pan. O mokykliniame amžiuje, neformalaus ugdymo užsiėmimuose tokių dalykų - su kaupu. Tik svarbu, kad vaiko savirealizaciją, jo veiklą pagal pomėgius akcentuotume ne vien kaip savęs tobulinimą. Gražu, jei mažylis muzikuoja, kuria, piešia ar lipdo su mintimi kaip pradžiuginti kitus...
	<i>Patyčios</i>	Daug kalbame apie patyčias, apie kiekvieno žmogaus laisvę suvokti save kaip jiems patinka.
Skirtumų subjektuose ir objektuose identifikavimas	<i>Šalis</i>	Apie kitas šalis, nes abiturientams aktualu išvykti, daug kas domisi užsienio universitetais. Kalbame apie tradicijų, papročių įvairovę, skirtumus, pavyzdžiui, kaip kokioje šalyje švenčiamos įvairios šventės ir panašiai. <...> ir neigiamų-teigiamų kitų kultūrų skirtumų klausimais. Trečiųjų šalių piliečių saugumas Lietuvoje ir t.t.
	<i>Žmogus</i>	Kalbama bendrai apie žmonių skirtumus, panašumus, tačiau kol kas nediskutuojame plačiau tarpkultūriškumo temomis, nes kol kas neiškilo tam reikalo.
	<i>Rasės</i>	Rasių klausimais. Rasizmo temomis.
Paveldas	<i>Etnokultūra</i>	Kita svarbi tema - etnokultūriniai skirtumai tarp lietuvių, tarp lietuvių ir kitataučių. Šventės mūsų gyvenime. (Papročiai, tradicijos, dovanos). Kuo patrauklūs rusų nacionaliniai patiekalai?
	<i>Estetika</i>	Tik kas susiję su kultūriniais, meniniais, estetiniais aspektais. Per dailės pamokas mokydami dailės istorijos susipažįstame su įvairių tautų menu.

Neformalaus tarpkultūrinio ugdymo raiška

Kategorija	Teiginiai
Projektai	Įvairūs tarptautiniai projektai (Comenius ir pan.) Vokiečių kalbos būrelis intensyviai bendrauja su Vokietijos mokyklomis. Rengia kartu projektus. Projektiniai darbai, bendradarbiavimas su įvairių šalių mokyklomis. Mokiniai dalyvauja Comenius projekte, bendradarbiauja su mokyklomis iš užsienio, todėl turi atlikti įvairias užduotis. Projektinė veikla, kurios metu mokiniai susipažįsta su kitų tautų kultūromis. Tai patys mokiniai dalyvauja atitinkamuose projektuose, renka medžiagą, organizuoja susitikimus, pristato veiklą. Aš turiu geografijos būrelį - per jį mes rengiame projektus su mokiniais, atliekame laimėtų projektų veiklas. Užsienio kalbų projektas, kurio metu renkama ir pristatoma medžiaga apie šalis ir tų šalių atlikėjus, kurių kalbas mokomės, atliekamos dainos u.k. gyvai arba pagal fonogramą.
Etnokultūriniai vakarai	Vyko liaudiška vakaronė su kelių mokyklų mokiniais. Užgavėnių šventė, etnokultūrinis būrelis, saviraiškos būrelis, "Polkos ir pyrago" vakaronė. Užgavėnių šventė, etnokultūrinis būrelis, saviraiškos būrelis, "Polkos ir pyrago" vakaronė. Pynimai, rankdarbiai, vaidyba, vaidiname ir užsienio šalių autorių spektaklius. Organizuojamos advento vakaronės, Kaziuko mugės, užgavinės ir kitos tradicinės šventės.
Tautinių skirtumų pristatymas	Rengiame pažink kitas tautas susitikimai, siekiant pristatyti ir pažinti įdomybes bei skirtumus, panašumus su kitomis tautomis. Baltijos šalių istorija ir kultūra kaip būrelis, istorijos muziejus, kur mokiniai sužino apie savo šalies istoriją
Užsienio kalbų dienos	Užsienio kalbų mokytojai rengia įdomias Europos kalbų dienas. Pas mus būna kalbų savaitės, per jas visokios šventės ir renginiai tos kalbos šaliai, kultūrai - visko būna ir spektaklių ir šokių ir akcijų...ko tik neprisigalvoja mokiniai.
Meninė veikla	Mados teatro studija, šokių grupė ir kt. Dailė, muzika. Šokių kolektyvas šoka kitų šalių šokius. O šiaip yra liaudies ansamblis, šokių kolektyvas, tai jie visuomet per valstybines šventes pasirodo, garsina mokyklos vardą... Mokykloje yra tautinių šokių būrelis. Tačiau šiuo metu populiariausi - sporto, muzikos, dramos ar dailės. Kartais dainuojame ir renginiuose pasirodome bei festivaliuose su skirtingų kultūrų liaudies dainomis..aišku, pastaruoju metu labai madingas spiričiuelis, negrų dainos, džiazas, net mums nelabai tinka, tembrai nederą, nejaučiame tos anos kultūros, kur kas geriau skamba rusų, baltarusių, ukrainiečių dainos, nes kazokų jau sunkiai vaikams sekasi. Šiaip deriname festivaliuose kultūras - mes su šiuolaikiname kūrinius - padarome geras modernias aranžuotes...tada būna ir mokiniams įdomu ir klausytojui.

Projektinės veiklos raiška

Kategorija	Subkategorija	Teiginiai
ES projektas	<i>Leonardo da Vinči</i>	Mūsų mokykla dalyvauja Leonardo da Vinči projektuose. Pedagogai išvyksta į kitas Europos šalis, kur bendrauja su užsienio šalių mokytojais, taip susipažindami su kitomis kultūromis, tradicijomis, elgesio skirtumais. Tai labai lavina pedagogus bendrauti su savo mokykloje esančiais kitokiais. Tikrai mokiniai buvo laimėję keliones į Briuselį, daug visokių mainų buvo...pas mus iš kitų valstybių mokiniai atvyko, dar net gyveno namuose...
	<i>Erazmus</i>	Yra bendradarbiaujama su keletą užsienio (Lenkijos, Austrijos, Turkijos ir kt.) mokyklų bendruomenėmis.
	<i>Comenius</i>	Dalyvauja tarptautiniame Comenius projekte, bendrauja su mokyklomis Lenkijoje, Turkijoje, Anglijoje, Italijoje, Portugalijoje. Comenius - mainų projektus. Vykdomos mainų programos su Vokietija, Čekija, Estija, Italija, Norvegija, D. Britanija ir kt. Vykdoma projektą "Comenius", sulaukiame partnerių svečiuose, patys vykstame. Bendradarbiauja su kitomis Europos mokyklomis. Buvo atvykę kolegos 7 Europos šalių mokyklų. Kaip jau minėjau, turime kelis tarptautinius projektus. Bendradarbiaujame su Norvegijos mokykla, Kitame projekte - su Latvija, Estija, Suomija ir Danija. Tai labai gerai, nes mokiniai ir mokytojai gali pakeliauti, ir realiai o ne virtualiai pamatyti kraštus, gamtą, pažinti papročius ir t.t.
	<i>Neįvardinta</i>	Vykdo mainų programas - mokiniai ir mokytojai vyksta į kitas šalis keičiasi patirtimi. Mokykloje vyksta projektinė veikla, mokiniai ir mokytojai vyksta į kitas šalis pasisemti patirties, personalo mainų nėra.
Nacionaliniai projektai	<i>Prevenciniai</i>	Prevencinė veikla prieš smurtą ir patyčias.
	<i>Savanosyrtės</i>	Dalyvaujame savanoriškoje veikloje VO "Gelbėkit vaikus" - renkame lėšas vaikams nukentėjusiems nuo stichijų ir t.t.
	<i>Tarp mokykliniai</i>	Tarpmokykliniai po pamokinės veiklos projektai, mokinių mainų programos šventinėmis dienomis. Bendradarbiaujame su kitomis mokyklomis, bendri projektai.
	<i>Ekologiniai</i>	Dirbame ekologiniuose projektuose kartu su kitų šalių ugdymo įstaigomis.
	<i>Individualūs</i>	Bandau virtualioje aplinkoje bendrauti su Portugalijos dailės mokytojais, realiai vykdu mokinių parodų mainus. Daugiau nesu girdėjusi. Taip, bendraujame su užsienio mokyklomis, keičiamės patirtimi (mokymo, metodikos).

Pastabų raiška

Kategorija	Subkategorija	Teiginiai
Temos savalaikiškumas	<i>Pokyčių reikšmė</i>	Viskas, kas vyksta ta tematika tik į gerą. Mokiniai išvažiuoja pagal mainų programas mokytis metams į svečias šalis. Dalyvauja tarptautiniuose debatų konkursuose ir pan..
	<i>Temos aktualumas</i>	Ši tema yra aktuali ir svarbi mokykloje, bet tik gaila, kad viskas pas mus daroma mokytojų ir mokinių sąskaita. Kuriamos ugdymo programos, bet trūksta finansavimo šioms programoms įgyvendinti, visų pirma reikalinga bazė. Kultūriškumo ugdymas visokeriopai naudingas visiems
Poreikių patenkinimas visais lygiais	<i>Tolerancijai poreikis</i>	Didesnis dėmesys tolerancijai. Nereikia išskirti sąvokų ir veiklų joms, reikia ugdyti visapusiškai tolerantišką ir mąstantį žmogų
	<i>Stipresnės valstybės politikos poreikis</i>	Manychiau, daugiau dėmesio turėtų skirti LR vyriausybei, ŠMM. Turėtų būti parengta mokymo medžiaga, aiškiai apibrėžtos sąvokos, nustatyti prioritetai. Tarpkultūriškumas per mažai integruojamas į mokyklos ugdymo procesą. Iš kitos pusės vaikai ir taip labai apkrauti. Labai gaila, bet masinės informavimo priemonės eskaluoja nepagalvos "kitam" temas keliskart, o gal ir keliasdešimt kartų dažniau, nei pasidžiaugia parodyti pagalba ir suteikta laisve individualiai nuomonei, laisvei pasisakyti apie pasiekimus (kad ir nedideli, bet nešančius naudą visuomenei). Tik tada, kad mūsų valdžia, mūsų masinės informavimo priemonės ir ateinančios kartos pradės GERBTI žmogų kaip gyvastį, sudarys sąlygas gyventi laisviau, o ne bijant, kad tik kas blogo nenutiktų, tada mes galėsime kalbėti apie nepakantumą.
	<i>Savęs veiksmavimo poreikis</i>	Reikia asmeninės motyvacijos ir dirbti...
	<i>Atsakomybės ugdymo poreikis</i>	Tai svarbu kiekvienam, ateinančiam į suaugusiųjų pasaulį, kad pradėtų mažėti savižudybių skaičius (ypač mokinių tarpe), kad mažėtų užniaugztos parodytos nepagarbos išraiškos agresija ir net despotizmu. Sunku pripažinti, tačiau pirmiausia su tarpkultūriniu ugdymu turime mokytis ir atsakomybės. To turime mokytis nuo pat ankstyvosios vaikystės. Ugdytojai vieni čia bejėgiai, čia būtinas glaudus šeimos ir ugdymo institucijos bendradarbiavimas. Tačiau mano asmenine nuomone, pirmiausia reikėtų ugdyti suvokimą, kad šeima yra vertybė. Juk nuo šeimos prasideda atsakomybės ugdymas, o su juo kartu ateis ir tarpkultūrinio ugdymo sėkmė.
	<i>Socialinis užtikrintumo poreikis</i>	Socialinė atskirtis visuomenėje didėja. Visuomenė ir toliau skaidosi į "elitą" ir vidutinybes... Emigruojančios vidutinybės grįžta turtingi, jiems jau nebesinori bendrauti su Kitu arba Kitokiu, kuris dažnai nesugeba pasirūpinti savimi. Deja, taip auklėjama ir jaunoji karta. Jų tarpe daugėja tokių, kurie pripažįsta tik stiprų, sotų ir pasiturintį, sugebantį turėti tiek, kad jaustųsi patogiai (jei tai netiesa, tai iš kur tada patyčios?). Kartais nebėra elementaraus žmogiškumo netgi socialinėje, švietimo paslaugų arba sveikatos priežiūros struktūrose. Taigi, kur čia dėmesys bendravimui ar santykių tobulinimui, jei visas dėmesys - gautų (ne uždirbtų) lėšų perskirstymui. Nes iš tiesų pas mus juk ir nėra palankių sąlygų ar galimybių užsidirbti: bedarbiams, socialiai remtinoms šeimoms, neįgaliesiems - pašalpos, kompensacijos, lengvatos, įvairių fondų labdara; mokiniams - krepšelis iš biudžeto, socialinė parama, nemokamas maitinimas; studentams - stipendija, paskola studijoms ir t.t. ir pan. Deja, ekonominė situacija įtakoja ir socialinius santykius, ir tarpkultūrinį ugdymą. Ir nesvarbu, kad sienos atsidarė, o emigracija nevaržoma. Kol bus esminis kiekvieno siekis "kaip išgyventi?", nebus nei didelės tolerancijos, nei betarpiško supratimo. Gal todėl šiandien Kitam ir Kitokiam (su mūsų vangumu...) dar tebėra nelengva, neįauku.